

ФРАНЦУСКО-СРПСКИ ОДНОСИ ЗА ВРЕМЕ ПРВОГ УСТАНКА (НАПОЛЕОН И КАРАЂОРЂЕ), 1933

Садржај

Увод

Глава I. О д п о ж у н с к о г д о т и л з и т с к о г м и р а (1805–1807)

I. Почетак првог устанка. Тражење стране помоћи. Устаници се обраћају Аустрији и Русији за помоћ и заштиту. Интересовање Француске за српски покрет у 1804 години

II. Наполеонов став према Турској у 1805 години; његова намера да разбије трећу коалицију да изазове сукоб између Турске и Русије. Устаници проширују акцију и војничку и дипломатску и ступаку у везе с владиком Петром I; покушавају да преговарају с Портом; обраћају се Аустрији за помоћ у муницији и људима вештим у руковању оружјем; воде преписку с дубровачким Сенатом. Устаници се обраћају руском претставнику и руском цару (30 нов. 1805). Наполенови дипломатски успеси у Турској. Држање Француске, Аустрије и Русије према устанку у 1805 години. Интересовање Енглеске за устанак. Пожунски мир

III. Бојазан Русије да Француска не искористи српски покрет. Рад руских претставника у српским земљама. Устаници шаљу нову молбу султану. Устаници се обраћају Аустрији за помоћ (јануар 1806). Италински се заузима за устанике на Порти. Ипсиланти о француским намерама. Интервенција Русије и интервенција Аустрије на Порти у корист Срба (март 1806)

IV. Француско-турски односи на почетку 1806 године. Мисија генерала Себастианија (мај 1806). Мисија Мухиб-ефендије (јун 1806). Наполеоново схватање и претстављање устанка. Устаници покушавају да се измире са султаном. Ичко одлази у Цариград. Себастиани и Ипсиланти. Себастиани у Цариграду. Ди Баше, француски генерали из Далмације и д'Обињоз о српском покрету

V. Интересовање Русије за покрет у Србији. Ипсиланти предлаже да се устаници помогну. Примедбе министра иностраних дела. Родофиникин и Маврокордато о положају Русије у Турској. Ипсиланти за руско-аустријски споразум у односу на српски покрет. Родофиникин за помагање устанка

VI. Француска потискује руски утицај на Порти. Смењивање влашког и молдавског кнеза. Турска попушта устаницима. Руси узимају у заштиту влашке кнезове. Држање Француске. Турска објављује рат Русији

VII. Заузеће Београда. Руски планови са Србијом, Херцеговином и Црном Гором. Наполеон нуди устаницима да посредују за мир између Србије и Турске. Француски претставници о заузећу Београда. Држање Турске према устаницима на почетку 1807 године. Конвенција од 25 јануара (1807). Енглеско-руска флота под Цариградом

VIII. Французи према устанку (фебруар 1807). Француска дипломатска акција у Турској. Петар Давид именован за француског консула у Травнику, а командант Мериаж у Видину. Акција Муризиджа, господара Молдавије. Наполеонова идеја да пошаље војску на Дунав. Мериажеве инструкције. Мериаж у Видину. Мериаж и Мула ага. Мериажев покушај да добије заповедника Рушчука и Мустафу Барјактара

IX. Покољ Турака у Београду и Шапцу (март 1807). Француски извештаји о тим догађајима. Страх од руског напредовања и спајања Руса и устаника. Француски претставници у Турској помажу Порту саветима и утицајем. Покреће се питање француске војничке помоћи због руско-српских успеха. Устаници се обраћају Мармону. Француска војска ступа у Босну. Интересовање Енглеске за устанак (април 1807). Француски претставници о догађајима на Дунаву (мај 1807). Мериаж успева да добије Мустафу Барјактара. 600 француских тобџија у Травнику

X. Руска акција на Балкану (мај–јуни). Мисија маркиза Паулучија. Француски претставници против руско-српских планова. Спајање Руса и устаника (јун 1807). Паулучи у Србији. Склапање конвенције 10 јула (28 јуна) 1807 године. Родофиникин руски претставник у Србији. Броневски о ослобођењу Словена и о положају Србије

XI. Опште политичке промене у Европи (јуни–јули 1807). Тилзитски мир. Слобозиско примирје (авг. 1807). Француски претставници мењају своје држање према устаницима

Глава II. Између тилзитског и шенбрунског мира (1807–1809)

I. Европске силе према устанку после тилзитског мира. Турска и устаници; турско гледиште. Преговори с устаницима 1807 и 1808 године

II. Положај Аустрије после тилзитског мира. Аустрија и Француска. Аустрија и Русија. Држање Аустрије према Србији

III. Русија и Турска после тилзитског мира. Русија према устаницима

IV. Француска према устаницима. Наполеон покреће питање деобе Турске (фебруар 1808). Положај Србије. Интересовање Француске за Србију. Руско-француске везе у другој половини 1808 године. Састанак у Ерфурту; значај и последице

V. Француско-аустриски рат (1809). Трвење између француског и аустриског претставника у Босни. Одјек францускох победа у Србији. Руско-турски преговори за мир у Јашу (фебруар 1809). Мериаж о преговорима, учешћу устаничких претставника на конгресу у Јашу и о руско-српским везама

VI. Руско-турски рат (1809). Срби ратују заједно с Русима. Француски дипломатски претставници о догађајима на Дунаву, нарочито у Србији

Глава III. Од шенбрунског мира до пропасти Карађорђево Србије (1809–1813)

I. Устаници траже помоћ од Аустрије (август 1809). Аустрија узима посредничку улогу. Порта покушава да се измири с устаницима. Устаници траже помоћ од Русије. Устаници се обраћају Наполеону за помоћ и заштиту. Мисија Рада Вучинића. Вучинић у Бечу. Вучинић и Меријаж. Вучинићев повратак у Београд. Француски вице-консул у Букурешту и француско-српски преговори. Посланство Николе Шкуљевића

II. Устаници траже помоћ од Русије (децембар 1809). Устаници се обраћају Аустрији (децембар 1809). Југовић у Бечу (фебруар 1810). Неслагање и сукоби међу устаничким старешинама. Французи о везама устаника са другим земљама. Став Француске према устаницима

III. Наполеонова женидба Маријом Лујзом. Француско-аустријско зближење. Аустрија према Србији. Именовање Паулића за аустријског консула у Србији. Кретање руске војске према Дунаву. Француски претставници о руској акцији и руским плановима. Карађорђе тражи од Меријажа помоћ у муницији и ратној опреми. Руско-српски односи се поправљају (мај 1810). Теодор Ивановић Недоба долази у Србију. Руско-српске борбе с Турцима. Наполеон о руско-турском сукобу. Наполеон назире сукоб с Русијом. Мисао о деоби Турске

IV. Ново Вучинићево посланство (јануар 1810). Вучинић у Љубљани. Шкуљевић у Љубљани (април 1810). Вучинић у Паризу (мај 1810). Први кораци. Шкуљевићев повратак у Београд (септембра 1810). Вучинић тражи од француске владе да се врати у Србију (крај 1810)

V. Руско-српске везе почетком 1811 године. Наполеон о ширењу Русије према Дунаву. Улазак руске војске у Србију. Аустрија и Француска о уласку руских трупа у Србију и руским плановима

VI. О француским трговачким интересима на Балкану (1810 и 1811). Питање успостављања трговачког пута између Илирских провинција и Леванта. Вучинићев покушај да то питање веже за своју политичку мисију. Питање заштите француске трговине и отварање нових консулата у Турској. Незгоде трговачког саобраћаја. Отварање француског консулата у Приштини

VII. Интересовање Француске за нашу ствар опада (почетак 1811). Вучинићева акција у Паризу 1811 године. Вучинић тражи дозволу од француске владе да се врати у Србију

VIII. Положај Србије и политичка ситуација у Европи 1812 г. Руско-турски односи. Букурешки мир. Руске комбинације на Балкану у вези с руско-француским заплетима. Руси се повлаче из Србије. Ивелић утиче на устаничке вође да приме букурешки уговор. Француски претставници о догађајима у Србији. Држање Француске према Србији. Вучинићев рад у Паризу 1812 године. Вучинићеве материјалне незгоде

IX. Наполеонов поход на Русију. Повлачење Наполеоново из Русије. Одјек његовог повлачења у нашим земљама. Турци се спремају за напад на Србију (1813). Француски претставници о догађајима у Србији. Пад Србије. Вучинићев рад у Паризу 1813 године. Карађорђе позива Вучинића у Србију. Последњи докуменат о Вучинићу у Паризу (јануар 1814)

Закључак

Регистар имена

ФРАНЦУСКО-СРПСКИ ОДНОСИ ЗА ВРЕМЕ ПРВОГ УСТАНКА

(НАПОЛЕОН И КАРАЂОРЂЕ)

ПРЕДГОВОР

теза

ПЕТРА И. ПОПОВИЋА

примљена за докторски испит на седници Савета Филозофског факултета Универзитета у Београду 21 октобра 1932 године, према реферату чланова Испитног одбора, редовних професора Универзитета, т. ј. д-ра Станоје Станојевића, д-ра Владимира Ђоровића, д-ра Виктора Новака и д-ра Васиља Поповића.

Издање ове књиге потпомогнуто је из
Задолбине Луле Ђеловића - Требињаца

БЕОГРАД
1933

ИЧВ. БР.

16102

110289
Limb. Sp. 389/1

ПРЕДГОВОР.

Интересовање за ово питање јавило се много раније. Њим су се бавили и наши домаћи и страни, углавном, француски историчари; француски у мањој мери, само утолико уколико српско питање чини саставни део Наполеонове источне политике. Отуда данас о овом питању постоји читава литература. Преписивани су и издавани извори, у првом реду француски; објављивани мемоари; писане расправе и чланци; говорило се о њему и у општим делима. Читав низ историчара: Павловић, Бол (Ворре), Гавриловић — да споменемо најважније, преписивао је и издавао изворе за овај период наше историје. У погледу издавања извора Гавриловићева збирка представља драгоцен и добро сређен материјал. Она није и дефинитивна; она би се могла лепо и корисно допунити извесним бројем нових докумената: Гавриловић за своју збирку није искористио Архив Министарства војног (Archives du ministère de la Guerre) у Паризу и преписку маршала Мармона (Papiers Marmont. Châtillon-sur-Seine). И Архив Министарства војног у Паризу и преписка маршала Мармона имају приличан број докумената који се односе на први српски устанак.

Што се тиче литературе ствар стоји овако. У општим делима о овом питању се говори врло мало, често пута нађе се само нека индикација и то је све; у меморарима мемоаристи, по правилу, саопштавају свој део учешћа у догађајима; у чланцима (имамо их неколико врло добрих) писци дају општи и летимичан поглед на постављено питање. Остаје да расправе добро документоване, широко засноване и подубљене задовоље научни захтев историчара. Од радова мањих и већих, који се баве делимично овим питањем или га у једном ширем оквиру додaruју, потребно је да истакнемо Гавриловићеве чланке »Спољашња политика Србије у XIX веку« и

»Српски покрет и руско-француски односи од 1804 до 1807« (објављени у *Српском књижевном гласнику* 1901 и у збирци Гавриловићевих чланака »Из нове српске историје« 1926 у Београду). Ови чланци су прегледни и са доста нових података, али, што је сасвим разумљиво, без ширих анализа и продубљивања. Сем тога, истичемо такође Бопову расправу »Мисија команданта Мерижа у Видину (1807—1809)« (објављена у *Annales de l'école libre des sciences politiques* n. du 15 avril 1886, и посебно исте године) и Јакшићево дело »Европа и васкрс Србије« (до сада четири издања, два на француском и два на нашем језику). Бопова расправа је по опсегу теме сувише специјална, а Јакшићево дело опште (Јакшићева књига обухвата време до 1834). Да поменемо и расправу Јовановића П. Јована »Наполеон и Југословени«.

Према томе за проблем који смо овде обрадили не може се рећи да је сасвим нов, уолико уколико је парцијално рађен или узгред додириван, али се може рећи да је први пут тако постављен: издвојен из једног комплекса питања и временски проширен на цео први устанак. И у намери да новим документима, уколико их имамо на расположењу, допринесемо ближем познавању извесних догађаја и личности, и да по овом питању дамо једну целину, ми смо се и одлучили за њ.

У вези са дефинитивном редакцијом овога рада и његовим штампањем дужност нам је да се и на овом месту захвалимо члановима Испитног одбора на извесним корисним напоменама и члановима Одбора задужбине Луке Беловића на додељеној помоћи за његово штампање.

Београд, јула 1933.

П. И. П.

САДРЖАЈ.

	Страна
Увод	1
Глава I. Од пожунског до тилзитског мира (1805—1807)	9
I. Почетак првог устанка — Тражење стране помоћи, Устаници се обраћају Аустрији и Русији за помоћ и заштиту 9 — Интересовање Француске за српски покрет у 1804 години 11.	
II. Наполеонов став према Турској у 1805 години; његова намера да разбие трећу коалицију, да изазове сукоб између Турске и Русије 12 — Устаници проширују акцију и војничку и дипломатску; ступају у везе с владиком Петром I; покушавају да преговарају с Портом; обраћају се Аустрији за помоћ у муницији и људима вештим у руковању оружјем; воде преписку с дубровачким Сенатом 13 — Устаници се обраћају руском представнику и руском цару (30 нов. 1805) 14 — Наполеонови дипломатски успеси у Турској 14 — Држање Француске, Аустрије и Русије према устанку у 1805 години 15 — Интересовање Енглеске за устанак 15 — Пожунски мир 16.	
III. Бојазан Русије да Француска не искористи српски покрет 18 — Рад руских представника у српским земљама 18 — Устаници шаљу нову молбу султану 19 — Устаници се обраћају Аустрији за помоћ (јануар 1806) 19 — Италијанци се заузима за устанике на Порти 20 — Империјанти о француским намерама 21 — Интервенција Русије и интервенција Аустрије на Порти у корист Срба (март 1806) 21.	
IV. Француско-турски односи на почетку 1806 године 22 — Мисија генерала Себастијанија (мај 1806) 23 — Мисија Мухиб-ефендије (јул 1806) 24 — Наполеоново схватање и претстављање устанка 25 — Устаници покушавају да се измире са султаном. Ичко одлази у Цариград 27 — Себастијани и Империјанти 28 — Себастијани у Цариграду 29 — Ди Бање, француски генерали из Дармације и д'Обињон о српском покрету 30.	
V. Интересовање Русије за покрет у Србији 32 — Империјанти предлаже да се устаници помогну. Примедбе министра иностраних дела 32 — Родофиникин и Маврокордато о положају Русије у Турској 33 — Империјанти за руско-аустријски споразум у односу на српски покрет 33 — Родофиникин за помагање устанка 35.	
VI. Француска потјаскује руски утицај на Порти 35 — Смењивање влашког и молдавског кнеза 36 — Турска попушта устаницима 36 — Руси узимају у заштиту влашке кнезове 37 — Држање Француске 38 — Турска објављује рат Русији 39.	
VII. Заузеће Београда 39 — Руски планови са Србијом, Херцеговином и Прином Гором 39 — Наполеон нуди устаницима да посредују за мир између Србије и Турске 40 — Француски представници о заузећу Београда 41 — Држање Турске према устаницима на почетку 1807 године — Конвенција од 25 јануара (1807) 43 — Енглеско-русска флота под Цариградом 41.	
VIII. Французи према устанку (фебруар 1807) 44 — Француска дипломатска акција у Турској. Петар Давид именован за француског	

консула у Травику, а командант Мериж у Видину 45 — Акција Муризија, господара Молдавије 46 — Наполеонова идеја да пошаље војску на Дунав 46 — Мерижеве инструкције 47 — Мериж у Видину 48 — Мериж и Мула ага 48 — Мерижев покушај да добије заповедника Рушчука Мустафу Барјактара 49.

IX. Покољ Турака у Београду и Шању (март 1807) 50 — Француски извештаји о тим догађајима 51 — Страх од руског напредовања и спајања Русије и устаника 52. Француски претставници у Турској помажу Порту саветима и утицајем 53 — Покреће се питање француске војничке помоћи због руско-српских успеха 54 — Устаници се обраћају Мармону 56 — Француска војска ступа у Босну 57 — Интересовање Билгеске за устанак (април 1807) 57 — Француски претставници о догађајима на Дунаву (мај 1807) 57 — Мериж успева да добије Мустафу Барјактара 8 — 600 француских тобоџа у Травику 59.

X. Руска акција на Балкану (мај—јуни) 61 — Мисија маркиза Паулучија 61 — Француски претставници против руско-српских планова 62 — Спајање Русије и устаника (јуни 1807) 64 — Паулучи у Србији 65 — Складане конвенције 10 јула (28 јуна) 1807 године 67 — Роаофиникин руски претставник у Србији 68 — Броневски о ослобођењу Словена и о положају Србије 69.

XI. Опште политичке промене у Европи (јуни—јули 1807) 70 — Тилзитски мир 70 — Слободанско примирје (авг. 1807) 74 — Француски претставници мењају своје држање према устаницима 75.

Глава II. Између тилзитског и шеибрунског мира (1807—1809) 77

I. Европске силе према устанку после тилзитског мира 77 — Турска и устаници; турско гледиште 77 — Преговори с устаницима 1807 и 1808 године 77.

II. Положај Аустрије после тилзитског мира 80 — Аустрија и Француска 81 — Аустрија и Русија 82 — Држање Аустрије према Србији 82.

III. Русија и Турска после тилзитског мира 83 — Русија према устаницима 83.

IV. Француска према устаницима 86. — Наполеон покреће питање деобе Турске (фебруар 1808) 87 — Положај Србије 88 — Интересовање Француске за Србију 89 — Руско-француске везе у другој половини 1808 године 93 — Састанак у Ерфурту; значај и последице 93.

V. Француско-аустријски рат (1809) 95 — Трвље између француског и аустријског претставника у Босни 96 — Одјек француских победа у Србији 99 — Руско-турски преговори за мир у Јашу (фебруар 1809) 99 — Мериж о преговорима, учешћу устаничких претставника на конгресу у Јашу и о руско-српским везама 100.

VI. Руско-турски рат (1809) 103 — Срби ратују заједно са Русима 103 — Француски дипломатски претставници о догађајима на Дунаву, нарочито у Србији 104.

Глава III. Од шеибрунског мира до пропасти Карађорђевог Србије (1809—1813) 110

I. Устаници траже помоћ од Аустрије (август 1809) 110 — Аустрија узима посредничку улогу 111 — Порта покушава да се смири с устаницима 111 — Устаници траже помоћ од Русије 112 — Устаници се обраћају Наполеону за помоћ и заштиту 113 — Мисија Рада Вучинића 113 — Вучинић у Бечу 117 — Вучинић и Мериж 120 — Вучинићев повратак у Београд 122 — Француски вице-консул у Букурешту и француско-српски преговори 124 — Посланство Николе Шкулџевића 126.

II. Устаници траже помоћ од Русије (децембар 1809) 128 — Устаници се обраћају Аустрији (децембар 1809) 128 — Југовић у Бечу (фебруар 1810) 128 — Неслагање и сукоби међу устаничким старешинама 129 — Французи о везама устаника са другим земљама 130 — Став Француске према устаницима 130.

III. Наполеонова жениба Маријом Лујзом 131 — Француско-аустријско зближење 132 — Аустрија према Србији 133 — Именоване Паулучија за аустријског консула у Србији 133 — Кретање руске војске према Дунаву 133 — Француски претставници о руској акцији и руским плановима 135 — Карађорђе тражи од Мерижа помоћ у муницији и ратној опреми 135 — Руско-српски односи се поправљају (мај 1810) 137 — Теодор Ивановић Недоба долази у Србију 137 — Руско-српске борбе с Турцима 138 — Наполеон о руско-турском сукобу 139 — Наполеон називе сукоб с Русијом 141 — Мисао о деоби Турске 142.

IV. Ново Вучинићево посланство (јануар 1810) 142 — Вучинић у Љубљани 144 — Шкулџевић у Љубљани (април 1810) 147 — Вучинић у Паризу (мај 1810) 150 — Први кораци 150 — Шкулџевићев повратак у Београд (септембра 1810) 158 — Вучинић тражи од француске владе да се врати у Србију (крај 1810) 159.

V. Руско-српске везе почетком 1811 године 160 — Наполеон о ширењу Русије према Дунаву 161 — Улазак руске војске у Србију 161 — Аустрија и Француска о уласку руских трупа у Србију и руским плановима 162.

VI. О француским трговачким интересима на Балкану (1810 и 1811) 168 — Питање успостављања трговачког пута између Илирских провинција и Леванта 168 — Вучинићев покушај да то питање веже за своју политичку мисију 168 — Питање заштите француске трговине и отварање нових консулата у Турској 170 — Невоље трговачког саобраћаја 171 — Отварање француског консулата у Приштини 178.

VII. Интересовање Француске за нашу ствар општа (почетак 1811) 178 — Вучинићева акција у Паризу 1811 године 179 — Вучинић тражи дозволу од француске владе да се врати у Србију 181.

VIII. Положај Србије и политичка ситуација у Европи 1812 г. 183 — Руско-турски односи 183 — Букурешки мир 184 — Рускокомбиниције на Балкану и вези с руско-француским властима 184 — Руси се повлаче из Србије 185 — Ивелић утиче на устаничке вође да приме букурешки уговор 186 — Француски претставници о догађајима у Србији 186 — Држање Француске према Србији 188 — Вучинићев рад у Паризу 1812 године 189 — Вучинићеве материјалне невоље 193.

IX. Наполеоновог похода на Русију 196 — Повлачење Наполеоновог из Русије 196 — Одјек његовог повлачења у нашим земљама 196 — Турци се спремају за напад на Србију (1813) 197 — Француски претставници о догађајима у Србији 197 — Пад Србије 198 — Вучинићев рад у Паризу 1813 године 198 — Карађорђе позива Вучинића у Србију 203 — Последњи документ о Вучинићу у Паризу (јануар 1814) 207.

Закључак - - - - - 209
Регистар имена. 213

СКРАЋЕЊА.

A. N. - Archives Nationales.
A. E. - Archives du ministère des Affaires Etrangères.
A. G. - Archives du ministère de la Guerre.
P. M. - Papiers Marmont. Châtillon-sur-Seine.
A. C. k. a. - Архив Српске краљевске академије.

У В О Д

Као полазна тачка у француско-српским односима за време првог устанка може се узети година 1805. Сјајна Наполеонова победа код Аустерлица и пожунски мир (децембар 1805) знатно су изменили ситуацију у Европи. Наполеон долази у нов положај према Балкану, специјално према Турској. Од тога момента Наполеонов интерес за Турску је широк и непосредан. Он испуњава највећи део његових планова. Упоредо с тим иде и његов интерес за све покрете у европској Турској, па и интерес за српско питање, што се лепо види по многобројним вестима и извештајима о приликама у Србији овога доба. *Moniteur*, званични орган ондашње француске владе, има пуно података о приликама у Србији, нарочито из 1806 године. Вести су саопштаване махом из Земуна, „са границе Турске“, делом из Цариграда и Беча.

То не значи да се Наполеон није интересовао за прилике у Турској и на Балкану и пре тога. Напротив, интересовао се врло много, од самог почетка његове војничке и политичке каријере (1796). Стога је потребно ради правилнијег и бољег разумевања овог питања бацити један поглед на Наполеонову источну, специјално балканску политику, ући у његове планове и амбиције у том правцу, у „источно питање“ Наполеонова доба, без кога се српско питање, које није ништа друго до део источног питања, не може довољно разумети. Српско питање Карађорђева доба, дакле, треба поставити у оквир источног питања и третирати га у том оквиру. Јер, за правилну оцену догађаја у Србији потребно је у сваком даном моменту, познавати добро политичку ситуацију у Европи — главне линије, правце, идеје и претензије појединих европских држава, поглавито у вези с Турском — и компаративним излагањем дати потребну везу и објашњење догађаја, потхвата, дипломатских мисија и свих других политичких комбинација.

Према томе потребно је на првом месту да расветлимо два питања: 1) да видимо како Бонапарта гледа на Исток и

на Турску пре 1805; и 2) да видимо какви односи владају између Француске и Русије за то време. Ово друго питање за нас је исто толико важно колико и прво. Јер, на Балкану ће доћи до сукоба између француске и руске политике и у том руско-француском политичком сукобу узеће учешћа и наш народ. Аустрија у овом питању игра секундарну улогу.

Прво интересовање за Исток јавља се код Бонапарте 1796. Из те године имамо неколико његових писама, из којих се јасно види његова жеља да пређе на Исток. Његове победе у Италији подгрејале су ову жељу. 1797 Бонапарта се у још већој мери бави питањем Истока. Зато он хоће да буде добро обавештен о областима које га интересују. Ове године (31 јула) даје он инструкције грађанину Дјими Стефанополи, шаље га у Албанију, да тамо проведе неколико дана ради испитивања ситуације и расположења духова.¹ Нешто доцније подвлачи Бонапарта важност добијања извесних посела на Истоку за Француску. Он особиту пажњу обраћа Јонским острвима. „Острва Крф, Занте и Кефалонија важнија су за нас од целе Италије скупа, писао је он из Милана Директорију. Турско царство се руши сваког дана: посед ових острва даће нам могућности да га подржимо у колико је то могуће или да узмемо наш део.“² И Директорија и ондашњи министар иностраних дела Талеран деле Бонапартино мишљење. Директорија одобрава везе које је успоставио с пашом Ибрахимом и албанским народом; она жели да упозна и остале турске провинције с Француском. А Талеран уз то даје амбицијама Наполеоновим још шири размер. У писму од 30 августа (1797) износи му он своје мишљење. За њега није довољна Албанија, он хоће „Грчку, Македонију и све остале области турског царства у Европи; и чак све ове које заљускује Средоземно море.“³ Овде Талеран мисли на Египат. Ипак Бонапарта се у овај мах највише задржава на Јонским острвима. У поседу ових острва он види и велики политички успех и велику корист по Француску. „Мислим да од сада, каже Бонапарта министру иностраних дела, максима републике треба да буде да никада не напусти Крф,

¹ Teste, Recueil des traités de la Porte ottomane. Paris 1864, I, 515.

² Ancel, Manuel historique de la question d'Orient, p. 51; 16 abr. 1797.

³ Teste, I, 516; Driault, La politique orientale de Napoléon. Paris 1904, 22-23.

Занте итд. Ми треба, напротив, да се тамо солидно утврдимо.“⁴ У Француској на меродавном месту, одобравали су ову Бонапартину политику. Поводом преговора за мир с Аустријом председник Директорија 21 септембра (1797) јавља Бонапарти „да сачува француској Јонска острва и Боку Которску: Република ће тако бити у могућности да обузда амбиције аустријске куће од стране Албаније, Босне, Црне Горе, Херцеговине.“⁵ Овде се први пут тражи Бока Которска и истиче њен значај по француске интересе у нашим областима.

И по сопственом нахођењу и по савету Директорије, Бонапарта настоји да постигне што веће резултате у погледу Истока. 17 октобра 1797 закључен је мир у Кампоформију. У чл. 5 овог уговора говори се о француским тековинама, које им аустријски цар признаје. По том члану Француска Република добија у посед „млетачка острва у Леванту, и то: Крф, Занте, Кефалонију, Сен-Мор, Цериго и остала независна острва, као и Бутринто, Арту, Вониду и у опште све некадашње млетачке поседе у Албанији, који се налазе ниже Дримског залива.“⁶ Бонапарта се није задовољно само поседом Јонских острва. Она су само једна позиција за извођење његових даљих планова, који почињу да се све јасније оцртавају. „Време није далеко, писао је Бонапарта Директорији, кад ћемо осетити, да за истинско разорење Енглеске треба нам се докопати Египта.“⁷ Он сматра да је узалудно помагати Турску, чија пропаст није далеко.

Година 1798 није ни мало срећна у Бонапартиној политици према Истоку. У Француској се сматрало да је крај турске власти врло близу. Директорија сматрала је да треба не само узети учешћа у распарчавању Турске, већ то треба урадити унапред, потпуно сама и без учешћа Европе: експедиција за Египат била је одлучена“. „То је била једна велика грешка.“⁸ Ова експедиција компликује ситуацију: Француска стиче нове непријатеље, који почињу са више одлучности да раде против њених интереса и планова. Али паша напада и заузима неке француске поседе (Бутринто и Превезу) у Албанији; руска

¹ Teste, I, 516.

² Sorel, L'Europe et la Révolution française. Paris 1903, V, 228.

³ De Clercq, Recueil des traités de la France. Paris 1864, I, 336.

⁴ Sorel, L'Europe et la Révolution française, V, 193.

⁵ De la Jonquière, Histoire de l'empire ottoman. Paris 1881, 529.

флота полази из Севастопоља и долази да блокира Јонска острва; образује се тројни савез између Турске, Енглеске и Русије;¹ Енглеска успева да разбије савез између Порте и Француске; Турска објављује рат Француској (1 септембра 1798).

Године 1799 и 1800 прилике у Француској захтевају да им Бонапарта поклови пуну пажњу. И унутрашња и спољашња ситуација Француске беше доста озбиљна. Стога је Бонапарта морао да у питањима Истока прави уступке својим противницима. У току 1798 и 1799 руска и турска флота отеле су од Француза Јонска острва. Од њих је, по конвенцији од 21 марта 1800, склопљеној између Русије и Турске, успостављена република Седам Острва. Ова република била је у изолационом положају према Порти, а за њен интегритет јемчиле су Турска и Русија.² По прелиминарном миру у Паризу, од 9 октобра 1801, Француска Република признаје конституцију републике Седам Острва.³ То не значи да је Бонапарта престао да се интересује приликама у Турској. Напротив, он жели да Француска поврати њен стари утицај на Истоку. Он не може равнодушно да посматра како Турска слаби због покрета у својим областима, због слабости администрације и страних утицаја. Од 1802, од мира у Амијену, Бонапарта може више времена да посвети источној политици. Он се враћа на то питање с некадашњим интересом и одушевљењем. Француски политички агенти почињу све чешће да обилазе ближи и даљи Исток. Њихови рапорти и мемоари о тим областима све су чешћи и исцрпнији. Септембра 1802 шаље он пуковника Себастијанија у Сирију и Египат; 1803 генерала Декана (Descaen) у Индију и генерала Бриана (Brune) у Цариград, „да покуша да придобије Селима III за савез.“⁴ Циљ ових мисија је да се добију подаци о енглеским и турским снагама у Сирији и Египту, да се дође у везу с индиским кнезовима и у савез са Селимом III. Бонапарта се труди да што више појача свој утицај у Турској. Исто то желе и остале заинтересоване државе европске. За то ће се дати прилика и једним и

¹ De la Jonquière, Op. c., 393.

² Rodjanachi, Bonaparte et les Iles Ionniennes, Paris 1899, 178.

³ Teste, I, 495 (чл. 2).

⁴ Teste, I, 504; Ancel, Manuel historique de la question d'Orient, 55-56.

другим, јер се у Турској помишља на реорганизацију државе, а у првом реду на реорганизацију војске, поготово после 1803. Турска није способна да сама изведе овај задатак; она нема стручњака за тај посао, те је приморана да их тражи на страни. И позвани су стручњаци из разних европских држава да раде на овом послу. Беху позвани инжењери из Шведске и Француске, највећим делом из Француске, и преко њих ће Француска учинити много за свој утицај у Турској. На границама се подижу утврђења, конструишу се лађе по француском узору, ствара се моринска и артилериска школа под управом виших француских официра, превод се француске књиге војничке и математичке, предаје се француски језик, француски инжењери граде турске лађе по француском начину, француски амбасадор Обер ди Беје (Aubert du Bayet) „био је повео са собом инжењере, офицере, васпитаче свих оружја, војнике, артилериске раднике, речју до тонова који су били на лафетима и запрегнута. С овим елементима образован је један корпус од 800 тобиџа; био је организован и један корпус коњице, наоружане и извежбане по европски“.¹

У 1804 години Бонапарта наставља своје везе са султаном: шаље му свог посланика Жобера (Jaubert) с једним пријатељским писмом на турском и француском језику.

Бонапарта је, за време од 1797 до 1804, изменио свој политички став према Турској. Пре је он сматрао да је Турска на рубу пропасти, да је не треба спасавати, напротив, да треба помоћи њеном паду и узети свој део. Сада обрнуто, треба је помоћи и улићи јој нове сваге. У писму од 14 марта 1804 Брину, француском амбасадору у Цариграду, Бонапарта нарочито истиче и подвлачи ту своју мисао. „Поверујте, каже он, у ово што сам писао цару. Ја желим да помогнем царство; ја желим да оно може да добије мало енергије...“² Бонапарта је, дакле, у основи за одржање Турске. Према томе он је био против свих покрета у Турској долазили они ма с које стране, нарочито противу оних који су имали изгледа на успех и давали могућности другим европским државама да се умешају у њене унутрашње ствари.

Стога Бонапарта није имао симпатија ни за српски покрет, који руши јединство Турске и даје врло много мо-

¹ De la Jonquière, Histoire de l'empire ottoman, 391—392.

² Teste, II, 255.

гућности Аустрији, а највише Русији да се умеша у турске ствари и да га искористи за своје циљеве. Српски покрет сем тога погађа и непосредно француске интересе. Он им омета правилне везе с Цариградом, преко Београда и Једрена. „Наша трговина, пише генерал Брин Бонапарти, има још нешто активности помоћу неутралних. Сувоземни пут преко Једрена и Београда потпуно је прекинут због покрета. Брињем се за грађанина Жобера: он се морао укрцати за Галац.“¹

Тако се Наполеон држао према Турској. Да видимо какви су односи између Француске и Русије у ово време.

Од 1798 руско-француски односи су непријатељски. Русија улази у другу коалицију која је образавана против Француске. Она даје знатну војничку помоћ савезницима под заповедништвом свог најбољег генерала Суварова. Ова руска војска водила је успешне борбе у Италији; али је, грешком савезника, претрпела поразе у Швајцарској. Незадовољан држањем Енглеске и Аустрије цар Павле иступи из коалиције и опозва своје трупе. Одмах затим он из основа мења своју политику: он заузима непријатељски став према Енглеској и ради против ње; он прилази Бонапарти и начини с њим савез у циљу завојевања и деобе Истока. Његов рад у Русији нису одобравали, и он је марта 1801 убијен у свом двору.

Цар Александар, син цара Павла, готов је да следи очеву политику, и ако је његова околина резервисана, чак непријатељски расположена према Француској. Он је, преко свога заступника, потписао октобра месеца с Талераном мир и тајну конвенцију. При свем том у Русији долази до промене: за министра долази Панин, који ради против француско-руског споразума. Александар га ускоро смењује, поверава министарство иностраних дела својем добром пријатељу кнезу Кочубеју, узима сам више учешћа у пословима његова кабинета, и изјављује жељу за успостављање пријатељских веза с Француском.

И у почетку 1802 Александар се пријатељски држи према Француској, док се његов посланик у Паризу кнез Марков непријатељски држи према Бонапарти. Али од марта (1802) почињу да се осећају прва разилажења између Напо-

¹ Archives Nationales, AF IV 1688. Constantinople, le 2 prairial an 12 (24 маја 1804).

леона и Александра.² Та разилажења се у току времена све више и све брже повећавају. Изведена је и промена министарства у Петрограду. У ново руско министарство долазе све људи нерасположени према Француској. Вођ кабинета кнез А. Воронцов је »најмарљивији поборник једног савеза са Енглеском«. И Александар мења свој суд о Бонапартиној личности. Он „не виђаше више у њему народног хероја, неуморног чувара политичких слобода, већ једног амбициозног човека без скрупула, који иде за завојевањем највеће власти.“ У једном писму из јануара 1803 Александар је још жучнији. За њега је Бонапарта „један од најчувенијих тарава које је историја дала.“² Он одбија да интервенише у корист Француске у сукобима њеним с другим европским државама. Он неће да интервенише због питања Малте, иако су односи између Енглеске и Француске били врло критични (одговор Александар од 22 априла 1803). Због питања Малте и дошло је до рата између ове две европске силе. Русија помаже француске емигранте и чува их у својој служби, а кнез Марков се заузима за њих и у Француској. Због таквог држања кнез Марков је имао непријатности: Бонапарта га је јавно увредио, и његов положај у Паризу био је неиздржљив. Бонапартин испад према руском посланику начинио је тежак утисак у Петрограду, и кнез Марков је опозван 27 новембра 1803. Наследник му није одређен; Убрил, саветник посланства, водио је даље ствари у својству отправника послова; он је наставио полемику с Талераном.

У 1804 односи између Француске и Русије још су затегнутији и они су довели до дефинитивног раскида. Повод је био у овоме. Још 1803 године организована је у Лондону једна ројалистичка завера против Бонапарте. У заверу су ушле врло угледне личности француског друштва, у првом реду велики број емиграната. Завереницима је била наклоњена енглеска влада. Вођ завере био је Ђорђе Кадудал, бивши заповедник шуана (chouans). Кадудал је дошао у Париз да припреми терен за заверу. Полиција је ускоро, почетком 1804, ушла у траг завери. Кадудал је био ухапшен,

¹ Tatistcheff, Alexandre I-er et Napoléon, La Nouvelle Revue, LXIV (1890), 266-367. Александрово писмо од 26 марта 1802.

² La Nouvelle Revue, LXIV (1890), 275.

а поред њега и генерали Мороа и Пишегри, као чланови завере. Завереници су строго кажњени: Калудал је гилотиниран са више саучесника; Пишегри је удављен у затвору; Мороа је био осуђен на две године робије и изгнанство. На основу лажних полицијских извештаја и једне неодређене Калудалове индикације, Бонапарта је дошао до уверења да је у заверу био умешан војвода од Енгијена, последњи изданак породице Кондеа. Без обзира на људска права, Бонапарта је наредио да се војвода од Енгијена силом одведе ноћу из Етенхајма, са немачке територије. Војвода је затим изведен пред војни суд у Венсену, и ма да невин био је осуђен на смрт и стрељан 21 марта 1804 у опколу венсенског замка.

Овај догађај изазвао је у Европи, а нарочито у Русији, дубоко запрепаштење. Цар Александар је протестовао против Бонапартиног поступка према војводи од Енгијена код главних кабинета европских. 12 маја Убрил је предао Талерану ноту, која оглашава акт извршен у Етенхајму као повреду људских права. Поводом ове ноте 13 маја Бонапарта је наредио министру иностраних дела да позове генерала Едувила (Hédouville) да напусти Петроград за 48 сати, мотивишући своје одсуство здравственим стањем. Уз наређење министру иностраних дела додао је Бонапарта с грозничавим акцентом: „Поновите му да ја не желим рат, али да га се не бојим ни с ким.“¹

Сенат је 18 маја прогласио Бонапарту за цара Француза. Проглас монархије у Француској имао је у Европи врло рђав одјек. Европа је била решена да учини нов напор да сломи Француску која је постала опасност за европски мир због амбиција Наполеона I. Један од главних иницијатора овог покрета био је Александар I. Баш у то време дошло је до нове промене у руском кабинету: Воронцов се повлачи, а министарство иностраних дела узима кнез Чарториски, који верује да никакав споразум између Русије и Француске не може бити од користи Пољској, његовој отаџбини. Убрил је напустио Париз 31 августа, а француску територију 2 октобра 1804. План новог руског министарства иностраних дела био је савез Русије и Енглеске.

¹ La Nouvelle Revue, LXIV (1890), 490.

ГЛАВА I.

ОД ПОЖУНСКОГ ДО ТИЛЗИТСКОГ МИРА (1805 — 1807).

I.

Српски покрет, који почиње фебруара 1804, узима све више маха, све шире размере. Он је запажен и од Наполеона и од оних европских сила, у првом реду Русије и Аустрије, које су се интересовале судбаном Турске, и које су будним оком пратиле сваки покрет у њој. Сами устаници ишли су томе на руку. Њима је било врло јасно да, остављени сами себи, неће моћи издржати с успехом борбу с Турском. Потребно је било да се нека европска сила заинтересује за њих, да их помогне у борби и да их узме у заштиту, макар и уз извесне материјалне и политичке жртве. Стога су они све могуће радили, да ангажују неког од својих моћних суседа да интервенише у њихову корист, и да гарантује за све оно што буде за њих урађено у односу према Турској. Устаници су дакле сматрали страну интервенцију као неопходно потребну; они су од ње врло много очекивали. Политичка ситуација у Европи овога доба, а специјално положај у коме се Турска налазила, давали су и могућности и изгледа на користи од страног посредовања.

Устаници су се прво обратили Аустрији. Прота Матија Ненадовић обратио се марта 1804 аустријском дворцу тражећи да их помогне и »избави од пропасти коначне«.¹ У мају исте године Карађорђе изјави канетану Шајтинском жељу целог

¹ Мемоари прота Матије Ненадовића. Б., 1893, 93 (С. к. з. 9); Вукићевић, Карађорђе. Београд 1912, II, 157.

српског народа да пређе под пласт хабсбуршке династије.¹ Ова понуда Карађорђева била је одбијена од стране Аустрије с мотивацијом, да према уговору мора да живи с Турском у пријатељству. О свом држању и о својим погледима на догађаје у Србији, Аустрија је известила Русију преко свога посланика у Петрограду грофа Стадиона. У свом писму Чарториском, руском министру иностраних дела, Стадион између осталог каже да је бечки двор решио да се никако не меша у послове својих суседа, и да свом снагом помогне Турску у негодама у којима се сада налази.² Изгледа да је то било »више из обзира према Француској и из страха од Наполеона, који су тада штитили Турску«. Па ипак, аустријски посланик у Цариграду заузимао се на Порти за Србе бојећи се да се Наполеон не умеша у српско питање.

Устаници су се поред Аустрије обратили и Русији за помоћ и интервенцију. Интересантно је напоменути да то није било њиховом иницијативом, већ иницијативом Срба из Угарске, који беху прешли у Србију да се ставе у службу вођама првог српског устанка. Неки од њих су се обраћали чак појединачно Александру I са извесним напртима и плановима. Јуна 1804 митрополит Стратимировић послао је Александру I »напрт за оснивање славено-српског царства под заштитом Русије«.³ У јулу месецу исте године, после договора старешина на Врачару, решено је да се обрате Русији за помоћ и покровитељство. Молба је написана и делегати су одређени. Како до споразума између устаника и Бећир паше није дошло, због тога што су устаници захтевали да за извршење услова гарантује Аустрија, то се српски депутати крену за Петроград септембра 1804. Та депутација стигла је у Петроград 26 октобра.

Положај Русије у овом моменту, и у односу према Турској и у односу према Француској, односно Наполеону, био је врло сличан положају Аустрије. И Русија је имала обавезу да живи с Турском у миру и пријатељству. Она је исто онако као и Аустрија »зазирала од Француске и Наполеона I«. То

¹ Богичић, Разборъ сочиненія Н. А. Попова „Россия и Сербія“. Саб., 1872, 34/35; Вукчевић, Карађорђе, II, 161.

² Богичић, Разборъ, 30.

³ Димитријевић Ст., Стевана Стратимировића, митрополита карловачког, план за ослобођење српског народа. Богославље, I (1926), 40.

се лепо види из писма кнеза Чарториског графу Разумовском, руском посланику у Бечу, од 2 августа 1804. У овом писму Чарториски говори о саопштењу графа Стадиона, предлаже средства за сређивање прилика у Турској, покорност хришћанских поданика своје суверену и потребу да Порта ублажи њихово стање. »Изгледа, каже он, да је овај корак у толико потребније следити у овом моменту према Србијанцима, што гурнути и одбијени са сваке стране они ће се најзад приклонити искушењима Француза и посветити се њима што би могло имати врло озбиљних последица и за саму Аустрију«.¹ Русија је ипак била нешто активнија и предусретљивија према Србима: Чарториски је обећао да ће њихову молбу предати цару; саветовао им је да се обрате с молбом на султана, и обећао им да ће њихову молбу Русија потпомоћи преко свога посланика у Цариграду.

Та бојазан Аустрије и Русије да се Француска не умеша у српске ствари и да покрет не искористи у своје сврхе, у овај мах није била оправдана, јер Французи у том правцу у току 1804 нису ништа предузимали. У осталом то би се могло са њеним основним погледима на прилике у Турској, Француски политички и дипломатски агенти имали су задатак да обавештавају своју владу о политичкој ситуацији у Турској, и да прате рад руских агената у земљама око Дунавa, поглавито њихов рад и њихове везе у Србији. Сент-Лис (Sainte-Luce), француски консул у Букурешту, има то као први задатак. У писму од 9 јула 1804 упућеном Талерану говори он о симпатијама господара Влашке за српски устанак и о његовој привржености Русији. »Не би било чудно, каже он, да господар који управља Влашком учествује у овом устанку. Одавно господин д' Белвал (Bellval)² га је убедио да треба да постане независан од Порте, стављајући се потпуно под заштиту Русије, и садашњи пут овога човека је мање за Париз него за Петроград«.³ У другом једном писму упућеном опет Талерану од 3 августа 1804 говори он о убиству дахија и симпатијама влашког кнеза за устанак. »Влашки кнез на позив српских кнезова придружио је своје молбе њиховим за осло-

¹ Богичић, Разборъ, 37.

² Белвал је био канцелар влашког кнеза.

³ Гавриловић, Исписи из париских архива, Београд 1904, бр. 3.

бођење од ових старешина«. Сем тога јавља о доласку једног руског официра у Букурешт, који је упућен у Видин, где треба да остане у својству руског консула. »Прича се да она сила шаље консула у Видин само због тога што тамо Француска одржава већ једног«.¹ Ову вест потврђује и генерал Брип, француски посланик у Цариграду, у писму министру иностраних дела од 15 септембра (1804). По његовом уверењу Руси су се умешали у српске ствари да »успоставе на тенае у Србији њихову неспојну заштиту«.²

Французи, дакле, већ у првој години устанка прате развој догађаја на Дунаву, с једне стране према Влашкој и Русији, с друге стране према Турској и Србији. Само француски политички претставници у областима око Дунава не предузимају ништа конкретно; њихова акција своди се углавном на обавештења. Али се из тих обавештења ипак осећа да Французи нису равнодушни према руској акцији у Турској и руском утицају у Србији. Јер, исто онако као што су Аустрија и Русија биле у страху да се Француска не умеша у српске ствари, исто тако се Француска плашила да Русија не искористи српски покрет.

Прекид дипломатских односа између Француске и Русије још више је повећао ову бојазан. Ето из тих разлога и на тај начин јавио се у први мах интерес Француске за наше питање, и осетно ипак индиректно утицај држања званичне Француске у развоју политичких догађаја у Србији. На нашем подручју и у вези с нашим покретом наставља се дипломатска борба и политички антагонизам између Француске и Русије на Балкану.

Крајем 1804 године било је у изгледу да ће се у 1805 години интересовање Француске за ове области и рад њених агената у њима знатно појачати. Јер, за француског императора, по његовим сопственим речима, нема ништа да се уради у Европи, »само се на Истоку може радити у велико« (децембар 1804).³

II.

На почетку 1805 године држање Француске, Аустрије и Русије према Турској и њихов став према српском покрету,

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 4.

² Гавриловић, Исписи, бр. 5.

³ Ancel, Manuel historique de la question d' Orient, 56.

углавном се не мења. И у овој години наставља се дипломатска борба између Русије и Француске, само нешто у јачој мери. Наполеон стоји још увек на пређашњем становишту с погледом на Балкан: Турску треба одржати, ојачати и употребити против Русије. Иначе његова главна брига била је да разбије савез створен против њега, између Енглеске, Аустрије и Русије, да Аустрију упути на Турску, а Турску оцепи од Русије. У том циљу Наполеон је уверавао аустријског цара »како има смисла за Аустрију да се бори само против Турске, напомињући му како су у томе заједнички интереси и Француске и Аустрије; а 30/18 јануара 1805. баш онда када се Русија спрема да помогне српске захтеве на Порти, писао је он Селиму III: »Зар си ти престао царовати«.¹ Наполеонова намера била је очевидна, његова тактика јасна: хтео је да изазове неслогу између Турске и Русије и у томе се много служио српским покретом, који је хтео да представи сваком приликом као дело Русије.

За то време устаници не престају да раде. Напротив, они проширују своју акцију и војничку и дипломатску, и спремају се за нове борбе. Они траже везе с владиком црногорским и Црногорцима, са херцеговачким племенима. Марта 1805 шаљу свога изасланика барјактара Дамњана Милековића Кутишанца с писмима у Црну Гору. Овај устанички делегат напоменуо је владини »како је проти Матији док је био у Петрограду препоручено да Срби ступе у везу с Црном Гором и раде заједно«.² Владика се у овом питању споразумео с руским претставником Санковским, и априла месеца као одговор саветовао устаницима да се ослоне на руског цара. Устаници и иначе раде по саветима Русије. Њеном иницијативом покушавају да преговарају са Портом. У априлу 1805 Карађорђе је — на вест да ће се руски посланик на Порти заузети за српску ствар — сазвао скупштину у Пећанима, на којој је начињена молба (»прошеније«), у којој устаници указују на потребне мере за миран живот.

Потреба у муницији и људима вештим у руковању оружјем интерала је устанике да се обрате Аустрији. »Ну и ову молбу Срба одбила је немачка влада по предлогу свога ратног

¹ Corr. de Napoléon I-er, t. X, No 2298, p. 162/3. Вукчићевић, Карађорђе, II, 252.

² Карађорђе, II, 231.

савета имајући на уму овет опасности које прете немачкој паревини од стране Наполеона и Француза.¹ Карађорђе је у преписци и с дубровачким Сенатом. »Он шаље своје депеше преко својих највернијих слугу; он их мења сваки пут да се не би могло открити лукавство.«² Јаков Ненадовић се обраћа М. Ивелићу и моли га да његово писмо пошаље »ономе великоме човеку« (мисли на руског цара). Ивелић му одговара писмом из Рисна од 27 октобра 1805 и саопштава му »да је сада овај велики човек пријатељ и савезник с царем Отмановићем и заједно с аустриским царем води рат с Французима, који је почео 1 октобра.«³ Препоручује им да се пријатељски држе према Турцима и саветује им да пошљу паметна човека у Цариград који би тамо нешто за њих урадио. 30 новембра 1805 српске старешине су се обратиле и једном молбом руском цару.

Наполеонови напори да разбије савез између Русије и Турске од 23/11 септембра 1805, да потисне руски утицај на Порти, да изазове сукоб између Русије и Порте, нису остали без резултата. Под његовим утицајем Порта је повредила свој уговор с Русијом. Она је забранила пролаз руским ратним лађама кроз Босфор и Дарданеле. Ово је за Наполеона био велики политички успех у његовој даљој борби с Русијом. Русија је на тај начин изгубила везу с одредом своје војске који се налазио на Јонским острвима, и који се нешто доцније борио против Француза у Боки Которској; њене операције у Средоземном и Јадранском мору доведене су у питање; њен положај на Порти је поколебан, и изазване су распре између ње и Турске. Ови дипломатски успеси Наполеонови у тесној су вези с догађајима који су се одиграли крајем 1805. Војнички успеси Наполеонови према Аустрији дигли су знатно престиж Француске и у Европи и на Балкану, и њихов резултат је био огроман. Аустрија је била побеђена, понижена и смањена. Русија као њена савезница, изгубила је много од свога угледа и утицаја. Наполеон је био победник, триумфовао је. Он је децембра 1805 диктирао у Пожуну мир Аустрији.

¹ Отаџбина, XXIV (1890), 324.

² Гавриловић, Исписи, бр. 18 и 24.

³ Архив С. н. академије, бр. 392.

Заузет на тој страши Наполеон у овој години не поклања нарочиту пажњу српском покрету. Осећа се да је његов интерес за њ у овај мах нешто опао. У идућој години јавиће се у пуној мери. Аустрија се не односи према српском устанку као и раније: из страха од Наполеона, избегава да се меша у српске ствари и одбија молбу српских устаника да их помогне противу Порте. Русија показује више интереса и одлучнија је у том питању. Она води двоструку борбу: потискује аустриски утицај из Србије и отклања могућност француског мешања у српске ствари. Она помаже устанак и ангажује се за захтеве устаника, даје им савете за рад и проширење акције. При свем том Русија је обазрива према Порти, не жели да је изазове противу себе; она саветује устаницима да пишу молбу, да преговарају с Турцима, да се пријатељски према њима држе. Овакво држање налаже Русији пре свега њен положај према Француској и страх, нарочито после пожунског мира, да се Наполеон не умеша у српске ствари.

О интересу Енглеске за српски покрет и неком њеном мешању у ово питање у 1805 години немамо директних доказа. О томе имамо свега неколико ситних вести. У једном дневном извештају из Дубровника од 20 јула (1805), каже се, да је једна енглеска гусарска лађа пристала у Груж да ту сачека писмо Црнога Борђа (le pli de lettre de Cerni Georges).¹ Затим у једном другом извештају од 29 јула (1805), онет из Дубровника — у којем се говори о раду Русије међу Србима — каже се, да Енглеска у свему овоме игра своју улогу.² Сем тога, о тим везама се говори и у Талерановом писму Рајмонду, француском отправнику послова у Дубровнику, од 23 маја 1806, и инструкцијама генералу Себастијанију из маја исте године. »У месецу августу прошле године (т. ј. 1805), каже Талеран, један енглески агент искрцао се у Дубровник с тим да иде да помогне устанак Србијанаца; његова мисија се не може игнорисати, примили су га и дозволили да лађа која га је довела допуни своју посаду дубровачким мориарима.«³

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 22.

² Гавриловић, Исписи, бр. 24.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 53 и 55; Yriarte, La Dalmatie. Tour du Monde, XXXII (1876), 306.

26 децембра 1805 склопљен је мир у Пожуву између Аустрије и Француске. Тај мир је ратификован 1 јануара 1806. На самом почетку споменули смо важност овога мира у расправљању питања које нас на овом месту интересује. Његове одлуке су од великог значаја и по Европу и по наш народ. Навешћемо оне које су за нас најинтересантније. Оне су формулисане у два члана. По чл. 4 овог уговора »немачки и аустриски император одриче се, колико за себе толико за своје наследнике, млетачких посета, који су му били уступљени по мировима у Кампоформију (1797) и Линевилу (1801), а који ће бити припојени завек Италијанском краљевству».¹ Чл. 23 овог уговора регулише предају територија које су по њему припале Француској, и одређује време за које имају бити предате свака за себе: »Истра и млетачка Далмација, Бока Которска, млетачка острва у Јадранском мору и сва места и утврђења која она обухватају, у времену од шест недеља, рачунајући од измене ратификација».²

С европског, специјално француског, гледишта важност овога уговора довољно је истакнута. Највећи број француских историчара, који се бавио овим добом, осврнуо се на њега. По Тјеру, овај мир је »један од најславнијих које је Наполеон икад закључио»;³ по Лавису и Рамбоу »први корак ка општој доминацији»;⁴ по Сорелу »за Француску то је долазећи Кампо-Формио»;⁵ За Буржоу пожувски мир »значи једну нову етапу у проширењу Бонапартиног освајања. Италију у Кампо-Формију и Линевилу, Јадранско море и његове обе обале талијанску и балканску у 1805»;⁶ За Ансела »то је прва етапа према Истоку».⁷

Важност овога уговора наглашена је донекле и с обзиром на Турску. Француска долази у непосредан додир с Турском и њен утицај у њој постаје пресудан. Она је сада у могућности да учествује у свим комбинацијама с Турском и

¹ De Clercq, II, 146.

² Op. c., II, 150.

³ Histoire du Consulat et de l' Empire, Paris 1847, VI, 366.

⁴ Histoire générale, Paris 1912, IX, 101—102.

⁵ L' Europe et la Révolution française, VI, 16.

⁶ Manuel historique, II, 263—264.

⁷ Manuel historique de la question d' Orient, 56.

да у њима игра главну улогу, било да у њој има пријатеља или непријатеља. Француској је сада било лакше да је увеле у свој политички систем; у случају да покаже наклоност према њеним непријатељима француска војска у Далмацији одвратила би је од тога корака; ако би стицајем околности дошло до распада Турске, Француска би могла учествовати у њеној деоби. »Једном речи Наполеон је с правом сматрао Далмацију као кључ турског царства». Њеним заузимањем Француска је пратила на себе пуно нових обавеза. Она је морала да прати све што се догађа у јужном делу Јадранског мора, да се интересује за Јонска острва и области које граниче са њима. Французи морају да се обавештавају о покретима у Турској: о српском покрету, о потхватима готово независних паша Босне и Албаније, које су могле да угрожавају суседну Далмацију. Према њима они нису могли остати равнодушни. »Било је потребно добро упознати »ове земље олује«. Да би олакшали задатак генералштаба далматинске армије била су створена места за осматрање у Травнику у Босни, у Скадру и Јањини».¹

С погледом на наш народ важност овога уговора је велика, и она није у пуној мери истакнута. Велики део нашега народа долази под француску власт и то не за кратко време, од 1806 па све до пада Наполеонова. У Истри, Далмацији и Боки Которској, нашим областима које дођоше под француску власт, француска владавина оставила је видних трагова. Ти ће се француски поседи доцније проширити одлукама бечкога (шенбрунског) мира (1809), и Наполеон ће од њих образовати т. з. Илирске провинције, којих ће као политичке организације нестати с падом Наполеоновим. — Црна Гора, по овом миру, долази у изузетан положај према Француској; она постаје гранична земља француских посета у Далмацији, и ангажована од стране Русије води, у друштву с Русима, огорчене борбе против Француза. Те борбе, углавном, престају с тилзитским миром (1807), који регулише њихове односе, ма да се погранични сукоби с времена на време јављају све до 1814 године.

Српски устанак од пожувског мира све више занима Француску и она га од сада прати са далеко више интереса. Он слаби Турску и опасан је по мир у Далмацији. Француска поставља и специјалне дипломатеке чиновнике у суседним

¹ Boppé, L' Albanie et Napoléon, Paris 1914, 38.

областима, који имају као први и најважнији задатак да прате догађаје у Србији, да дају тачна обавештења о њима и да раде против руско-српских веза. Јер, и у Црној Гори и у Србији Наполеон види експоненте руске политике на Балкану, а цела његова политичка акција овога времена била је упућена на сузбијање руског утицаја у овим областима. Према томе и са нашег националног гледишта овај мир значи један крупан догађај, врло крупан и по одлукама и по последицама које су се дуго осећале у нашим земљама.

III.

У 1806 могућност француског мешања у догађаје и унутрашње покрете у Турској је још већа. Русија и Аустрија су то тачно осетиле. И стога се јавља, поглавито у Русији, оправдан страх да ће Француска успети да дефинитивно потисне њен утицај на Порти и да ће у zgodном моменту покушати да искористи српски покрет. Русија се не плаши само за свој утицај у Турској, она се плаши да Наполеон не уништи сасвим Турску и не присвоји највећи део њених земаља. Ту опасност нарочито истиче њен министар иностраних дела Чарториски у својим извештајима и предлозима цару. У извештају цару од 11 јануара 1806, поводом молбе српских старешина од 30 новембра 1805, Чарториски износи ситуацију на Балкану и указује на опасност по руске интересе у тим областима, било због недовољног заузимања Русије за становништво дотичних области, било због француског утицаја. »Сад ако и даље Срба на помоћ од стране Вашег Величанства остане напразно, каже Чарториски, то ће Турци до основе разорити српски народ, или притешњени до крајности, а видећи у близини Французе, потражиће њихову заштиту. Нема сумње да би француска влада похитала и користила се таквим случајем само да оснажи свој утицај на турске послове и да оствари своје намере на рачун Турске. — Потпуно је јасно да је и једно и друго тешко за Руско Царство, тим пре што се и други крајеви тамошњег народа, као Црногорци, Брђани, Херцеговци и други, који се данас, како они мисле, налазе под непосредном заштитом В. И. Величанства, видећи равнодушност скојом се високи двор понаша према Србији, такође могу обратити Французима и потражити њихову помоћ«. У даљем излагању Чарториски износи у четири тачке мере које

би требало предузети да би се отклониле рђаве последице. Руски консул Балкунов треба да одвраћа Србе од сваких веза с Французима, и то треба да им саветује и влашки господар, који је, иначе, одан руском двору.¹ У свом предлогу цару, од 11 јануара 1806, Чарториски нарочиту пажњу скреће на Турску и на опасност по Русију и по руске интересе, ако је Наполеон нападне. Он скреће цару пажњу и на српско питање и прилике у Србији после Хафис-пашина пораза. Он је сем тога, за појачање руских позиција у српским земљама, предложио цару Александру, да се руском консулу у Црној Гори Ст. Станковском препоручи »да ступи у везу с Црногорцима и околним племенима у оним крајевима«. Он сматра да треба »посаветовати Санковскога да сад створи везе између Црногораца и околних племена с Карађорђем, како би заједнички радили у истом правцу«. На тај начин, мислио је Чарториски, постигле би се две ствари: створила би се од Црне Горе, Брда и Херцеговине једна отпорна тачка против Француске, и преко тих земаља утврдила би се веза између руске флоте на Јадранском мору и Карађорђа. Сви предлози министра иностраних дела били су прихваћени од цара и предузети су кораци да се усвојени предлози испуне.²

У духу ових предлога и инструкција радила је руска дипломатија за српску ствар на Порти, преко својих дипломатских претставника. 12 јануара (1806), по савету Русије, устаници су упутили нову молбу султану. Та молба послана је, преко Ипсилантија, руском посланику у Цариграду Италинском. Руски посланик се живо заузео за устанике, и није пропустио а да на Порти не укаже на опасност од Француза.

Устаници су се, јануара 1806, обратили за помоћ Аустрији, која од битке на Иванковцу мења донекле своје расположење према Србији. Она настоји да устаници умере своје захтеве према Порти; она жели да се поврати мир на граници и из економских и из политичких разлога, »јер би се тим отклонила опасност да се Француска или Русија умешају у српске послове«. Овом приликом као и раније (јуна 1805) Аустрија је одговорила српским депутатима »да им никакве помоћи не сме дати, јер би је то довело у заплет с Портом«.

¹ Карађорђе, II, 331/332; Гавриловић, Ичков мир, С. к. г., IX (1903), 110.

² Карађорђе, II, 333.

По другој једној верзији «аустриској влади» није било доста што не може да уради ништа за Србе, него је казала српским изасланицима, да ће у будуће бити неутрална и да ни Србима ни Турцима неће више доуштати ни да набављају храну у Аустрији».¹ Ипак им је обећано да ће се заузети за устанике код султана. Марти 1806 писао је цар Фрања I Седму III у овом смислу.²

Чарториски не престаје да даје руском посланику Италијанском савете и упутства за рад на Порти у вези са догађајима у Србији и њеним политичким положајем. У писму Италијанском од 15/3 фебруара 1806 износи он основне чинице које турско министарство треба да узме у обзир пре него се реши на извршење својих планова према Србијанцима. У првом реду скреће пажњу на географски положај Србије, на њену близину новим француским поседима, на познати француски систем да не пропуштају ни једну прилику да се умешају у послове својих суседа да би их покорили или стекли међу њима утицај; најзад, на очајање Србијанаца и њихову ситуацију ако буду приморани да бирају између своје пропасти и француске заштите, «јер, лако је предвидети где ће се обратити».³ Руски посланик у Цариграду, по налогу кнеза Чарториског, упутио је једну ноту Високој Порти «доказујући да интереси отоманске царевине захтевају да се српско-турска размирица на миран начин сврши, да би Порта требала да подари Србима тражене привилегије и да их на тај начин привеже за себе».⁴ Русија помаже захтеве српских устаника и због тога што је уверена да ће у њима наћи савезнике, ако дође до рата с Турском. Она помаже српски покрет не само дипломатски већ и материјално. Руском консулу у Јашу Балкунову јављено је 18 фебруара (1806), «да му се по заповести царскога двора шаље десет хиљада дуката, да их пошаље председнику Управнога Савета проти Ненадовићу». Цар је мислио да их тиме још више веже за себе и да их удаљи од сваких веза с Француском. «Њ. И. Величанство очекује од њих да ће увек избегавати сваку везу с

¹ Отаџбина, XXIV (180), 324.

² С. к. гл., III (1901), 199.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 31; Гавриловић, Српски покрет... С. к. гл., II (1901), 120—121.

⁴ Гавриловић, Српски покрет, С. к. гл., II (1901), 120/121.

Французима, који су сада завладали Истријом и Далмацијом, а који ће се свакако трудити, да привуку Србе на своју страну једино у тој намери, да их баце у јарам под којим стењу толики народи и државе».¹

Инциденти је јасно видео какве би прилике наступиле, ако Срби подлегну у борби с Портом. По њему, муслимански разбојници би се докопали власти, уништили би хришћанске поданике и опустошили Влашку и Молдавију. Он осећа да врло мало може да утиче на развој прилика и с извесном резигнацијом констатује да је «принуђен на посматрање и извештаје». У једном писму кнезу Чарториском (примљено 18 фебруара 1806) говори о француским провокацијама и француској намери да уништи утицај и углед Русије у Европи. «За њих сада је на реду не само да се Русија осуди на ћутање у Турској, него да јој се заувек отме сваки утицај у Турској».² Инциденти из Букурешта прати и кретање француске војске у Далмацији и Хрватској, где је био ушао, без пристанка Аустрије, како он каже, један корпус француске војске, и саопштава кнезу Чарториском вести о томе. Он истиче тешкоће путовања кроз ове пусте области и сматра да би неколико становника (*des sauvages du pays*, како их он зове) било довољно да их задржи: он верује да су употребили читаву авангарду емисара наоружаних повцем и леним обећањима.³

У марту 1806 дошло је до две интервенције на Порти у корист Срба: интервенције Русије и интервенције Аустрије. У име Русије руски посланик у Цариграду предао је 6 марта молбу српских устаника Порти. Он је, по упутствима кнеза Чарториског, предао 31/19 марта Порти и ноту за измирење са Србима. У име Аустрије аустриски интернуцијус барон Штирмер предао је 27 марта писмо Фрање I (од 12 марта) султани. Штирмер је обавестио Италијанског о овој интервенцији, изнео му разлоге из којих се Аустрија заузима за Србе и као главни разлог навео могућност француског мешања у српске ствари.

¹ Карађорђе, II, 335.

² Отаџбина, XV (1887), 431; сравни Богшич, Разборъ, 42—43.

³ Богшич, Разборъ, 40—41. Инциденти кнезу Чарториском, Букурешт, 27 фебруара 1806.

»јер су, по тврђењу Штирмера, Срби изјавили Бечкоме Двору да ће се Наполеону обратити«.¹

Руску ноту у корист Срба Порти је одбила. И ако је руска нота била одбијена на Порти, Чарториски није престао да пише Италијанском да саветује Порту да олакша стање Срба у Србији.² Заузимање Руса на Порти у корист устаника није имало успеха. Порти се у то време, по наговору Наполеона I, одрекла уговора који је имала са Русијом да руске лађе пролазе кроз Босфор и Дардањеле, и збацила је с престола влашкога и молдавскога кнеза. То је изазвало војничку акцију Русије.

Српска ствар ни у мају 1806 није боље стајала на Порти. Устаници се падаху да ће их Аустрија и Русија помоћи. Аустрија је одбила њихову делегацију и одговорила да не може ништа да уради за њих због Наполеона (одговор надвојводе Карла Карађорђу од 7 маја). »Русија је обећала да ће помоћи Србе исто толико у Јадранском мору као у Цариграду«.

IV.

О Наполеоновом раду на Порти за првих неколико месеци 1806 немамо много вести. Изгледа, да његова акција у томе правцу у овај мах и није била нарочито уперена. То је било само по себи јасно. После пожвнског мира требало је средити прилике, расчистати ситуацију, осигурати се у новим областима, па тек онда наставити рад на извођењу нових комбинација. При свем том Наполеон одржава везе са султаном. Према једној забелешци знамо да је »2 јануара (1806) прошао кроз Букурешт у Цариград Ру, секретар тамошње мисије, и неки Дивал, први с депешама, а други личним послом. Они су саопштили Инсиплантују вест о закључењу мира између Аустрије и Француске«.³ Француски делегат Ру вратио се из Цариграда, преко Букурешта, за Париз. У Букурешту је био 19 фебруара »с писмом султановим Бовапарти, с писмима великог везира Талерану, и неколико богатих дарова од Порте овлашћеним француским комесарима«.⁴ О овој мисији немамо подробнијих вести, те не знамо њен прави циљ. Вероватно да

¹ С. к. гл., IX (1903), 112.

² Чарториски Италијанском 25 априла 1806.

³ Богшичич, Разбор, 64—65.

⁴ Оп. с., 64.

је француски делегат имао да саопшти султану вест о закљученом миру с Аустријом, о новим француским поседима који Француску доводе у директну везу с Турском. Он је, без сумње, имао да уради све што може против руског утицаја на Порти, и да, у колико је то могуће, осигура француски утицај у Турској. Посланство је лепо примљено и значило је један корак напред у француско-турским односима. — У марту и априлу француска акција у Цариграду се још мање осећа; али, из држања Порте се јасно види колико Француска дипломатски добија у Турској. Наполеон из дана у дан стиче све више утицаја на Порти, Русија све више губи терен, и борба се окреће у корист Француске.

Од маја (1806) у француској акцији у Турској осећа се више живости, више полета; француски утицај на Порти се још више појачава; Наполеон се приближио Турској и његов утицај на Порти је врло велики. Порти се са своје стране поверава француским дипломатским претставницима, и открива им целу акцију Аустрије и Русије у Цариграду поводом српског устанка. Она је руску ноту (од 31/19 марта) у корист Срба на Порти одмах саопштила у препису француском отправнику послова у Цариграду, а овај је послао у Париз министру иностраних дела Талерану. Поводом ове ноте Наполеон је похитао да умири Порту »говорећи да је Русија главни узрок српских немира, да устаници немају никаквих веза с Француском, нити да ће Француска ступити у везе с бунтовним поданицима Портиним«.¹ Исто тако кнез Калимаки (Kallimachi), драгоман Портин, по налогу реис-ефендије, обавести 14 маја (1806) француског отправника послова у Цариграду, о корацима које су предузели дворови аустријски и руски у корист Срба, и одговору који им је Порти предала. »Он (Калимаки) уверава да би се Срби могли обратити Француској, и изјави да Висока Порти »која одаје хвалу лојалним осећајима Њ. И. В. Наполеона била је потпуно убеђена да побуњеници неће наћи никакав пријем код њега«. Он га је замолио да садржај овога писма преда својој влади«.²

У ово време пада и мисија генерала Себастијанија на Порти. Себастијани је маја месеца добио од своје владе по-

¹ С. к. гл., III (1901), 200.

² Yakschitch, L'Europe et la résurrection de la Serbie, Paris 1907, 92 (српско издање 1927, 60).

требне инструкции за рад у Турској. Сам Наполеон написао је основицу ових инструкција. Себастијанију је препоручено између осталог да обрати пажњу на српско питање. »да испита разлог покрета и да, на свом пролазу кроз Вадин и Рушчук, прикупи обавештења о расположењу духова, али да не чини никакав корак код србијанских вођа«. Нјему је било наређено да ангажује турску владу »да силом сврши с побуњеним Србијанцима, помогнутим готово отворено од самих Руса; исто тако с Црногорцима. Понуђена је помоћ за покорјење ових двеју провинција и чак трупе за поход против Црногораца«. Он је требао да Порти скрене пажњу на важност српског устанка по мир у царевини: он је исто тако требао да увери Порту да Наполеон неће помоћи ни једног бунтовника на Порти, ни једног Србина нити иког од својих старих пријатеља у Египту и Сирији. »Цела његова (Наполеонова) политика, писао је Талеран, интимно је везана за отоманску Порту, и ви треба у свим приликама и свим средствима да сте јој олани и да јој уливате поверење и сигурност«.¹

Наполеон је ишао за тим да очува и чак појача Турску и да је згодно употреби противу Русије. Осми и последњи члан ноте, која је послужила за базу Себастијанијевих инструкција, јасно прецизира Наполеонов став у том питању. »Ја нећу никако деобу Турске. Ја хоћу да утврдим и консолидујем ово велико царство и да се њим, таквим какво је послужим као препреком против Русије«. Себастијанију је препоручено да се у извођењу ових задатака обазриво држи према Порти. »Сви ваши званични односи теба да буду прво са Његовим Величанством (Sa Hautesse) и са његовим министрима, а ви треба да утичете на њихове саветодавце и да избегавате да ма шта посумњају«.²

У јуну 1806 француско-турски односи нестају још чвршћи и интимнији. Султан признаје Наполеону царску титулу и шаље му поводом тога специјалног посланика са богатим даровима. Султанов посланик био је Мухиб ефендија. Његово посланство значило је обнову пријатељских односа између Турске и Француске, који су Бонапартиним походом на Мисир били прекинути. Мухиб ефендија био је лепо примљен у Па-

¹ A. E. Turquie, 63. — Pellissier, Histoire de la diplomatie française dans le Levant (1792—1814), 2 свеске у рукопису.

² A. E. Turquie, 63; Гаерлиовић, Исписи, бр. 55.

ризу. 5 јуна 1806 примио га је Наполеон у свечану аудијенцију. Приликом ове аудијенције Наполеон му је између осталог рекао: да све што се деси срећно или несрећно Турцима биће срећно или несрећно за Француску, и замолио је посланика да ове речи саопшти султану Селиму.¹ Турски посланик био је позван и на ручак код Наполеона. После ручка прешли су у суседну собу где су наставили разговор. Наполеон је направио неколико алузија на српски устанак и последице које може имати с погледом на мир у турској империји. Наполеон је даље рекао да се Русија и Аустрија слажу у потстицању Карађорђевог устанка, да је циљ Русије да учини од Србије кнежевину по примеру Влашке и Молдавије и да не би требало да султанпусти у овом питању.² Кад је прочитао султаново писмо, које му је посланик предао, Наполеон је додао: »Наслутио сам да имате тајну мисију. Пишите султану да после Аустерлица нема ништа да се боји Руса и да нећу ни у једној прилици изгубити из вида његове интересе; нека мисли само на решење унутрашњих проблема, ја узимам на себе остало«.³ Цар му је обећао да неће заборавити Турску у преговорима које је имао да отпочне с Русима. Сутрадан, 6 јуна, Мухиб ефендија се видео с министром иностраних дела и овај му је поновио обећање царево. Поред тога Мухиб ефендија је покушао да преко француске владе утиче на држање Аустрије према српском покрету. Он је на пролазу кроз Беч добио доказе да Аустрија снабдева Карађорђа животним намирницама и муницијом. У једном разговору с генералом Себастијанијем додирнуо је он ово питање, и Себастијани му је обећао да ће учинити потребне кораке код аустријске владе, али да се може званично заузети за ствар само после доласка у Цариград, одакле он мисли да упути једну ноту аустријском посланику.⁴

Наполеон и даље доследно наставља ту исту политику у односу на Турску. С погледом на Русију и у српском питању између њега и Порте влада потпуна сагласност. У свом писму од 11 јуна (30 маја), поводом ноте руског министра од 30 марта

¹ B. Bareilles, Relation de voyage et de mission de Mouhib effendi. Paris 1920, 15—16.

² B. Bareilles, Op. c., 21—22.

³ B. Bareilles, Op. c., 23—24.

⁴ B. Bareilles, Op. c., 27—28.

Наполеон јавља Талерану, да је потребно да спреми одговор, који би предао турском амбасадору у Паризу. Наполеон хоће да прикаже српски покрет као дело Русије, и труди се да Порту у то убеди. »Биће Вам лако показати да Русија не говори као пријатељска или савезничка сила, већ као суверена сила; да, ако је истина да она хоће тако искрено очување турског царства, зашто не престане да помаже Србијанце саветима и повцем.« Уверава Порту да је циљ усганка независност Србије. Указује на последице по Турску, ако Срби успеју да извојују независност, као Влашка и Молдавија. На то ће аспирати и Мореја и све остале турске области где има велики број хришћана и на тај начин пропаст турског царства била би готова. Русија налази да су предлози Србијанаца оправдани и помажући њихову буну усуђује са да тражи од силе коју зове својом пријатељницом и својом савезницом, њену срамоту и жртвовање њених интереса. Затим у истом писму, Наполеон одређује положај Француске према српском питању.* Србијанци и непријатељи Порте немају никакве везе с Француском; она је и сувише обазрива а да помаже побуњенике. Ако се Србијанци обрате француском цару он ће о томе обавестити Порту и неће их саслушати све докле док не буду положили оружје, док не буду предали своје вође и успоставили ствари као у прошлости. Овим различитим држањем двеју сила Порте може оденити где су њени прави пријатељи.»¹ Детаљну ноту о том имао је Талеран да упуту Рифену (Ruffin), француском отправнику послова у Цариграду, да је преда Порту »avec quelques variantes«. Према овим инструкцијама Талеран је редиговао ноту и предао је 24 јуна турском амбасадору у Паризу. У њој он скреће пажњу Порти на неред у Београдском пашалуку и на интерес Русије да их продужава.

Наполеон није пропустио, а да и сваку другу прилику, била она и од мање важности, не искористи и према Турској и према српском покрету. 19 јуна Наполеон саопштава министру иностраних дела свој одговор на писмо Али паше јањинског. Између осталог Наполеон у одговору подвлачи да је пријатељ Високе Порте, »да он (Али паша) треба да се труди да савлада Србијанце и да уздржава православне хришћане

¹ Corr. de Napoléon I-er, XII, 454 (бр. 10346); Teste, II, 275—276; Гавриловић, Исписи, бр. 56.

(les Grecs), који су прави помоћници Русије;« и да у том погледу може рачунати на његову заштиту.¹ Сутрадан, 20 јуна, писао је Наполеон Селиму III, опет поводом држања Русије у српском питању. Наполеон је решен да употреби сву снагу да омете планове портиних непријатеља. »И ако Ваше Величанство хоће да нам дозволи да завршимо с једним саветом ми ћемо му рећи, да прави интереси његова царства захтевају да оно не дозволи ни једној страниј сили да интервенише у њеним расправама са Србијанцима, да она треба да употреби најоштрија средства за покорене ових бунтовника, који су потакнути и охрабрани од стране Русије; њен захтев да им се призна независност довољно то доказује.« Он сматра да султан треба да спречи пролаз руским лађама кроз Босфор, да не обраћа пажњу на претње својих непријатеља и да рачуна у свим приликама на француску помоћ. Само на тај начин, писао је Наполеон, сачуваћемо поседе у Далмацији и Албанији.² Вукићевић мисли да је у вези с оваквим Наполеоновим држањем живљи рад у јуну месецу на опреми веће војске против Срба »пошто је Наполеон охрабрио Порту и послао спремне људе, који ће не само упутити турску војску, већ јој саставити и општи план за напад на Србију.«³

И заиста у току јуна почиње гомилање турске војске на граници Србије. Пред том опасном пољу устанички вођи су нашли за потребно »да покушају да се измире са султаном. У том циљу Карађорђе позва у Остружницу, где је био главни српски стап према опсађеном Београду, Петра Ичка и уговори с њим да га пошаље у Цариград. 1 јула у Смедереву издато је пуномоћје Ичку да преговара с Портом, као и инструкције на основу којих ће водити преговоре. Ичко је стигао у Цариград почетком августа, у моменту када је почела одлучна борба на Порти између руског и француског утицаја. Изгледало је да ће се Србија и Порте измирити. 3 августа Ичко је успео да приволи Порту да пристане на уставничке захтеве.

¹ Teste, II, 276; Гавриловић, Исписи, бр. 58; Sorel, L'Europe et la Révolution française, VII, 54.

² Teste, II, 277; Гавриловић, Исписи, бр. 59.

³ Карађорђе, II, 349.

Крајем јуна 1806¹ полази и Себастиани у Цариград. Себастиани се на свом путу за Цариград задржао у Букурешту. Ту се састао с кнезом Ипсилантијем, с којим је водио дуге разговоре о савременој политичкој ситуацији. То му је било тим потребније што је кнез Ипсиланти важио као нарочито одан Русији, па је, вероватно, хтео да утиче на његово држање. Себастиани је био у Букурешту 28 јула.² О разговорима са Себастианијем има поверљива забелешка кнеза Ипсилантија од 23 јула (с. к.). Из ове забелешке сазнајемо неколико интересантних и важних појединости у вези с општом ситуацијом на Балкану и специјално с покретом у Србији. Себастиани је направио рђав утисак на Ипсилантија. Ипсиланти за њега каже »да је способан да буде носилац апсолутне воље свога господара.« Себастиани је нагласио Ипсилантију да је Наполеон на њега врло љут. Тражи од њега да утиче на кнеза Мурузија да помогне француско гледиште, а Француска ће се заузети за њих, да им њихове кнежевине буду потврђене доживотно, јер њој копвенира да себи осигура пријатељство »два пријатеља на две важне позиције«. Себастиани је изнео Ипсилантију Наполеонове погледе и жеље у вези са опстанком Турске. Цар жели да она буде ван сваког страног утицаја, да се нико не меша у њене унутрашње ствари и он ће први за то дати пример. Он хоће да се Турска културно подигне, да се успостави једна добро организована војска, коју ће он снабдети наставницима свих струка, и официрима за организацију трупа; »он хоће да је сачува руског утицаја, да уништи за увек ове срамне уговоре који су довели Порту под туторство Русије и Енглеске«. За све ове услуге Наполеон не тражи од Турске ништа сем њеног пријатељства, њеног поверења и права да је помаже против оних који би се усудили да је нападну. Он захтева да Француска тамо поврати своје некадашње првенство над осталим силама.³

Пошто је изложио своје погледе на Турску Себастиани се осврнуо на српско питање. Он оптужује Ипсилантија за

¹ Borpe, La mission de l'adjudant — commandant Mériage à Widin (1807—1809). Annales de l'école des sciences politiques, I (1886), 259. По Јакшаћу (Ор. с., 105) Себастиани је пошао из Париза почетком јула 1806.

² Odobescu, Documente, Bucaresti, 1885. Supl. I, vol. 2, 346. Себастиани Тазериану, Букурешт, 30 јула 1806.

³ Богвишичъ, Разборъ, 50; С. к. гл., II (1901), 124.

његово држање према Србијанцима, оптужује га да помаже њихов покрет, да им додаје помоћ из Русије, »која тежи да успостави кнежевину у Србији и да њом управља по својим идејама.« »Ма шта било, рекао је Себастиани, треба се пожурити да се овај народ врати у покорност; учините једну ствар која ће се много допасти Императору и која ће у исто време доказати вашу приврженост интересима Порте: терајте овај народ да тражи милост, обећавајући му да ће Француска гарантовати за његову сигурност.« Ипсиланти је одговорио да Србијанци траже само амнестију. »Ако је то тако, употребите ваш утицај код овога народа и ставите му до знања да ће се француски амбасадор заинтересовати за њега. С моје стране ја ћу се заузети у његову корист на Порти; али му саопштите да, ако не жели да буде савладан снагом Француске, треба да се без колебања, потчини ономе што ја будем учинио за њега.«¹ Себастиани је обратио Ипсилантију пажњу на Црногорце, које буне Руси против Француза. »Цар се зарекао, рекао је он, да истреби овај народ; учиниће од тога страховит пример. Срби ће имати пету судбину, ако се не покоре. Остатак неће смети ни главе подићи. Већ имамо доста знатну војску у Далмацији; она ће поћи за Србију ако устреба.« Французи прете устаницима, хоће да их приморају да прекину све везе с Русима и да пристану на покорност према Порти. На крају Ипсиланти је сматрао за потребно да укаже на главне идеје и политичке комбинације Француске на Балкану. По његовом мишљењу Французи теже да покоре европску Турску почевши с Морејом, где имају намеру да успоставе владу по свом начину. Одатле они би успоставили њихову саобраћајну линију преко Превезе до Котора. Котор и Дубровник била би њихова огњишта, њихови арсенали и њихови магацини. Ова линија води једној другој преко Босне и Србије до Дунава. Ту би њихови доживотни кнезови Влашке и Молдавије довршили ланац Двестром до Црнога мора, које ће Французи по овоме напрту ослоравати Русији.²

Себастиани је наставио пут за Цариград, и стигао је тамо 9 августа (28 јула) 1806.³ Његов долазак у Цариград био је

¹ Богвишичъ, Разборъ, 50.

² Богвишичъ, Разборъ, 59.

³ В. Barelles, Ор. с., 39/40; Гаприловић, Ичков мир. С. к. г., IX (1903), 113. По Јорги (Geschichte d. osm. Reiches, V, 151) Себастиани је стигао у Цариград 10 августа 1806.

пресудан за француски утицај у Турској. Борба између Русије и Француске на Порти све се више клонила у корист Наполеону. Себастиани је ту борбу дефинитивно решио у корист Француске. — У јулу долази у Јаш као француски консул Рајнхард, који је ту и остао до окупације Молдавије од стране Руса.

Ово држање Француске према догађајима у Турској и Србији потврђује се и другим документима. У Француској се увиђа да је улога Србије у тим догађајима врло важна и због тога јој се обраћа све већа пажња. Француској је српски покрет задавао не малу бригу. Она је сматрала да га треба угушити и због опасности за њене поседе у Далмацији, и из тог разлога, који је за њу био врло крупан, била је готова да помаже сваки турски потхват усмерен против Србије. Из Ди Башеовог (Du Bache) мемоара, од 16 августа (1806), који је он био упутио министру иностраних дела Талерану, то се јасно види. »Србија, поглавито у данашњим приликама, каже Ди Баше, најважнија је тачка за осматрање, и ова треба да обрати на себе пажњу француске владе.« Он говори о карактерним и психичким особинама Словена (мисли на словенски елемент под француском управом), о њиховим варварским навикама, неповерењу према новој управи, макар она била и добра, о њиховој готовости да се bune против сваке власти међу њима. Препоручује обазривост у свима предузећима против њих, и сматра да би им Србијанци у свакој згодној прилици пружили потребну помоћ. »Каква убијачна средства, каже он, ови народи не би нашли код Србијанаца, извежбаних у рату, дисциплинованих и изобиљно снабдених оружјем и муницијом сваке врсте. Врло је потребно да се пар Француза заузме за умирење ових области, толико се миран посед и спокојство Далмације не слаже с устанком у Србији... — Претпостављајући њихову независност стечену оружјем, саветно је да Француска има на згодним местима агенте који би интервентисали у свим операцијама. Ако Србијанци буду тучени ови исти агенти могли би играти улогу посредника и ублажити зла која им прете, и спремити духове да се ослоне на моћ и протекцију императора Наполеона. — Ја сам указао на то колико се мир и слободан посед Далмације не слажу с устанком у Србији, и колико је Турско царство заинтересовано да види крај покретима у овој провинцији.« Ди Баше је имао састанак и са султаном. »На овом састанку, ја сам

могао да обећам Његовом Величанству суделовање Француске ради окончања покрета у Србији, стављајући му ипак до знања, да ће она (Француска) радити индиректним путем, наводећи као мотив за ову уздржљивост страх да, својим политичким корацима, не да право Русији да се умеша у ову ствар.« Ди Баше је допустио да султан наслути колико Француска има интереса да се покрет у Србији уништи. Он тај интерес није истакао због тога да би доцније, у накнаду за то што ће добити султан од покорена Србије, с правом затражио једно место за заштиту француске трговине у Турској. Поводом напада турског на Србију Ди Баше је предлагао деобу турске војске у три корпуса. Он сам треба да води »извршну колону«, која би имала да буде појачана са 50 подофицира, 50 каплара и 15 француских тобџија. Ови људи били би изабрани од трупа које су у Далмацији и, обучени по источњачком обичају, дошли би путевима које би им он означио, на означено место састанка. »Ја немам у овом експозеу друге намере, завршавао је свој мемоар Ди Баше, до да саопштим опште идеје, које могу показати могућност умирења Србије, употребљавајући врло мала средства да помогнем оне које је Сарај одредио у овом рату.«¹

Бојазан од покрета у Србији и руских комбинација с њим у вези потврђују и извештаји француских генерала из Далмације. Говорећи о Карађорђевићим успесима они подвлаче могућност спајања Србијанаца с Црногорцима; њима би пришли Срби Босне и Херцеговине. Ангажовани од стране Русије они би могли постати велика опасност за Француске поседе у Далмацији. Сем тога српски покрет је врло згодан за предузећа Русије и Аустрије. Потребу угушења овог покрета, сем Ди Башеа, истицао је и француски војни агент д'Обињоз (d'Obignose) у свом мемоару Талерану и својим писмима од 28 августа и 8 септембра. Потребно би било, говораше он, послати француске официре да заповедају турским групама у Србији, да би спречили страшне покоље који ће изостати. У замену за ову услугу Француска би могла примити Род, а д'Обињоз вице-консулат у Београду. Талеран није употребио ове предлоге, али Наполеон није пропустио да понуди султану суделовање француских трупа.² Уз то и француски ми-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 67. Види Driault, La politique orientale de Napoléon, P., 1904, 57.

² Driault, La politique orientale de Napoléon, 57—58.

нистар иностраних дела, у писму генералу Себастијанију од 16 септембра из Париза, препезира своје погледе у вези с покретом у Србији и потсећа га на дате инструкције. »Вама је било наређено да тражите да отоманска Порта предузме против Србијанаца енергичне и оштре мере: савремене прилике чине још хитнијом ову наредбу... Данас треба спречити да српски устанци примају од Русије нове помоћи.« Себастијани је требао да својим утицајем наговори Порту да против устаника баца огромне снаге тако да се не би више одушевљавали својим полууспесима, што и у другим провинцијама подржава дух непокорности.¹

Из свега овога једно је јасно да су и Наполеон и његов министар иностраних дела, и његови војни заповедници у Далмацији, и сви његови политички претставници на Балкану, нарочито истицали потребу угушења покрета у Србији, да су у том циљу помагали Порту саветима и да су били готови да је и војнички помогну. Сређивање политичких прилика у Турској и обезбеђење њене политичке егзистенције било је потпуно у стилу Наполеонове политике на блиском Истоку.

V.

Руси исто тако показују велики интерес за развој догађаја на Балкану, и специјално у Србији. Инсиланти им као најближи обраћа највећу пажњу и најтачније осећа њихову важност. Још јула 1806 он у својим предлозима руском министру иностраних дела предлаже да се Србима дола муниција, оружје, топови, новац и неколико интелегентних официра, који би управљали њиховим операцијама и организовали њихову борбу. Ови официри радили би само по наредбама генерала Михелсона.² Министар иностраних дела ставио је примедбе на овај предлог. Он сматра, да овај предмет не може бити дефинитивно решен све дотле док руске трупе не буду у контакту са Србијанцима, и док односи с Портом не буду постављени на какву основу. Настојаће се да се добије извесна количина оружја и муниције, која би се додала Србијанцима, ако би то главни заповедник нашао за потребно. У више махова послао им је новаца и даће им још. Што се тиче официра то ће зависити од обрта, који ће узети руске

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 69.

² Богишич, Разборъ, 48. Ови предлози нису датирани.

размирице с Портом, и чак пре него прекид буде објављен могло би се послати неколико руских официра да организују србијанску војску; у томе би требало бити врло обазрив и врло дискретан.¹

У августу интерес руских политичких агената за развој догађаја у поменутих областима је још живљи. Дипломатска борба с Француском на порти гурала их је све више у том правцу. Они настоје да стеку пријатељство Порте, да сузбију француски утицај и да ураде нешто за Србе. О томе у Родофиникиновим извештајима има доказа. Родофиникин у своме писму министру иностраних дела А. Будбергу од 6 августа из Јаша, пише о положају Русије у Турској; саопштава му вести гетмана Маврокордата и своје мишљење о истом питању. Маврокордато признаје да не може бити сумње о пријатељском расположењу руског императора према Порти, али он осећа и тежак положај Порте, која »скоро не може угодити Русији а да не увреди Француску.« Указује на то, да француска војска не поштује туђих граница и наводи случај пруских области из прошле (1805) године; сматра да »још мање могу поштовати аустријске, и сјединивши се са Србима могу то да раде и на овдашњој страни.« Родофиникин не верује у могућност ових навода. Он је уверен да се Аустрија неће повести за сличним тражењем Француске и треба да се боји да не увреди Русију; знатну руску војску одмах треба послати Порти; »поврх тога она (Порта) има најлакше средство да се избави те опасности ако установи благостање Срба, тада ће место непријатеља имати заштитника против француске војске тим више што они (Французи) никад не могу бити послани овамо у знатном броју.«²

Родофиникин је 11 августа био у Букурешту. Сутрадан био је приватно код Инсилантија, који га је врло лепо примио. О том састанку Родофиникин је обавестио министра иностраних дела Будберга писмом од 12 августа. »Овај кнез може се рећи, каже Родофиникин, убијен је на вест да је Русија закључила неповољан мир с Француском (Убрилов мир, 20 јула 1806). Слава Русије, рекао ми је он са сузама у очима, помрачена је, ако су тачни гласови који су овамо стигли од

¹ Богишич, Разборъ, 48—49.

² Богишич, Разборъ, 66—67.

мојих агената у Бечу.« Ипсиланти жали врло много што руски кабинет није узео у обзир његове претставке. Он држи да Наполеон иде за покорењем свих турских области; »чуди се особито како ми мало пенимо Србе чија снага сада стиже до 40.000 људи, али би се она могла повећати до 70.000 када би имали сретстава за наоружање. Они сада не добијају никакву новчану помоћ и с муком набављају прах и олово из аустријских области. Нашавши се притешњени прибегнуће Бонапарти, који неће пропустити да извуче за себе жељену корист; напротив, Русија помоћу Срба, помоћу 30.000 људи које може наоружати Молдавија и Влашка, и помоћу рушчушког ајана и других бунтовника, који ће се сви присајединити Русији, ако буду растурени манифести с уверењима да неће да покори Турску империју но да установи свуда ред и поредак... — могла би имати потпун утицај и могла би извући велику корист против Француске.«¹ По мишљењу Ипсилантија потребно би било дати Србима помоћ од 100.000 шилстера, око 13.000 червоних, јер не види могућност да им се добаци прах и олово из Русије. Сматра да би било потребно предочити аустријском двору опасност која би настала ако би се Срби, лишени сваког средства за спасавање, обратили Наполеону. Аустријски двор имао би да снабдева Србе прахом и оловом, који би Русија платила. Не би било тешко уверити бечко министарство да руски цар нема никаквих планова са српским народом, који је толико удаљен од Русије, и да је једина жеља његова да одузме Наполеону тако велику помоћ коју он може да употреби на штету Аустрије и на разрушење Турског царства.² — Тако су радили и мислили руски агенти и руски пријатељи с погледом на Турску, на сузбијање француског утицаја на Балкану, и на српску ствар.

Од краја августа Руси инсистирају још више на снабдевању устаника и на одржавање веза с њима. Несумњиво да је смењивање влашког и молдавског кнеза, 24 августа,³ имало великог утицаја на држање Руса. Тако Руси и у септембру 1806 настављају свој рад у истом правцу. Њихови људи који прате догађаје у Србији још увек истичу две основне ствари: потребу војног и материјалног снабдевања устаника,

¹ Богишичъ, Разборъ, 67—68.

² Богишичъ, Разборъ, 68—69.

³ Odobescu, Op. c., II, 348. Писмо Себастијанијево од 25 августа 1806.

и стрѣх да их Французи не добију за себе. Родофиникин, у свом писму генералу Михелсону од 5 септембра, истиче потребу да се Срби снабдеју војничким стварима и да им се да већа помоћ, јер ако успеју француски емисари да их обрате на своју страну, од тога може бити врло велике штете. С погледом на општу ситуацију у Турској, специјално борбу Турака и јаничара против свога господара, Родофиникин сматра, да је потребно свуда доказати, да је руска војска ступила не ради завојевања но ради отклањања Порте од њеног кобног савеза с Француском, и да би је принудили на поштовање постојећих одредаба. Држи да би добро било закључити мир с Портом, ако та буде тражила, и окончати ствар у овом крају, јер када Србија добије своје политичко биће, кад ајан рушчушки буде осигуран као Влашка и Молдавија, »тада су Французи дужни да се прибојавају с ове стране «¹ Нешто доцније, 16 септембра, Родофиникин јавља министру иностраних дела Будбергу да је сазнао »да је корпус француске војске ступио у Босну ради напада на Србе, заједно с турским војскама.«²

Због заоштрениости између Русије и Порте, Руси праве и прве комбинације за употребу устаничких снага против Турске. 24 септембра јавља Родофиникин Михелсону о инструкцијама које му доноси генерални консул Балкунов. Он смара да у случају ступања руске војске у турске области треба наћи начин да се обавесте Срби да не растурају своје снаге и да их држе на окупу, да би заповеднику руске армије било лакше улотребити их тамо где му буде потребно.³

VI.

У току септембра и октобра 1806 позиције Француске и Русије у Турској знатно се мењају. Политичка борба на Порти у велико је већ била решена у корист Француске. Свакако да су нови војнички успеси Наполеонови над Прусима код Јене и Ауерштета (14 октобра) допринели доста томе. Гласови о овим француским победама разнели су се и по нашим областима; они су стигли и у Србију, и изазвали су разне компетаре и разне комбинације. У Србији се, како каже Вињол (Vignolle), заповедник француске војске у Далмацији, не ра-

¹ Богишичъ, Разборъ, 72—74.

² Богишичъ, Разборъ, 69.

³ Богишичъ, Разборъ, 74.

чуна више на руску помоћ. У Босни су се пронеле вести, да ће једна француска војска поћи против Црнога Борђа. Због овога је завладао страх међу Србима, јер сматрају у напред овај догађај као почетак њихове пропасти.¹ У једном доцнијем извештају Вињол говори о утиску који су изазвале ове победе у Турској. Турци су лено примили француске победе над Прусима, »али изгледају врло забринути: често питају колике су француске снаге у Далмацији и да ли мисле скоро да иду у Босну; хришћани нас чекају с нестриљњем, Турци се плаше, а Срби се надају у Црнога Борђа.«² И у свом писму од 21 децембра из Сплита. Вињол јавља министру војном, да у Босни говоре »о скором доласку једне француске армије«.³

Промене у Влашкој и Молдавији изазвале су крајем 1806 читаву буру и имале су крупних последица за развој даљих односа између Турске и Русије; оне су биле дело француског амбасадора у Цариграду генерала Себастијанија⁴ Себастијани је, наиме, успео на Порти — и то је био први крупнији резултат његове мисије — да се кнезови Молдавије и Влашке, који беху привржени Русији, уклоне и да их замене људи из антируске партије. Та промена била је врло опасна за даље руско-српске односе. Русија је неугодно примила ову промену и очекивала се акција с њене стране. Стога су се Французи пожурили да охрабре Порту и да је увере да ће је Француска помоћи. У том смислу писао је министар иностраних дела генералу Себастијанију из Мајнца 9 октобра. Он сматра да Porta сама треба да предузме одбранбене мере, да оправи своја утврђења у Молдавији, да тамо постави добре гарнизоне и »да одлучно води рат против Србијанаца и других бунтовника«.⁵

Porta је ипак са своје страни била вољна, нарочито после устаничких победа на Мишару и Делиграду, да прави уступке Србима у намери да их спречи да се вежу с Русима. Устанички делегат Петар Ичко имао је успеха у Цариграду. Он се септембра месеца с царским мухасилом вратио у Србију. Крајем октобра састала се скупштина у Смедереву. На тој скупштини изјети су предлози које Porta начелно нуди Србима.

¹ А. С. Вињол министру војном, Сплит, 5 децембра 1806.

² А. С. Вињол министру војном, Сплит, 18 децембра 1806.

³ А. С.

⁴ V. Bareilles, *Op. c.*, 40; Jorga, *Histoire des états balkaniques jusqu'à 1924*, Paris 1925, 115; Гавриловић, Српски покрет. С. к. г., II (1901), 189.

⁵ Гавриловић, *Испов.*, бр. 71.

Portine услове скупштина је примила. Ичко се онда са Живком Константовићем вратио у Цариград да коначно утврди српске послове. Неизвесност да ли Porta мисли на извршење тога мира, и упад Руса у Молдавију и Влашку, поводом збацивања влашких кнезова, учинили су да ови преговари остану без резултата. Porta је, по саветима Француске, настојала тада да мирним путем уреди српску ствар.¹

С опозивањем принчева Мурузија и Импилантија, и са наименовањем нових кнезова за Влашку и Молдавију, Руси су били врло незадовољни. Њима је било јасно да нови кнезови долазе на та места заузимањем Француске, да су привржени Француској, и да ће бити поборници француске политике у овим областима. Њихов главни циљ је да раде против руског утицаја, и у том циљу њих ће помоћи тамошњи турски чиновници и француски агенти, који су протурали вест да Француска жели да успостави независност Влашке и Молдавије. У случају распада Турске, нови кнезови Суцо и Калимаки нанеће велику штету Русији. Они ће умањити љубав и приврженост Влаха према Русији. Поред тога, код Руса се и овом приликом јавља стара бојазан »да не би Суцо успео да савлада Црнога Борђа или да га француска влада не добије за себе; једно писмо од Бонапарте, наименовање његово за господара или великог кнеза српског народа овоме може помоћи«² Из ових разлога и што је повређен тим хатишериф од 1802 о Влашкој и Молдавији, Руси су се заузели за збачене кнезове. Амбасадори Енглеске и Русије протестовали су против њиховог смењивања. Porta је почела да попусти у том питању, и, пошто су руске трупе заузеле поменуте провинције, султан је био принуђен да Мурузију и Импилантију поврати њихове области. При свем том руски цар није опозвао наредбу Михелсону, који је крајем октобра упао у Молдавију без претходне објаве рата. Руски команданти по наређењу генерала Михелсона заузели су на пријатељски начин све вароши »и ови су то учинили тражећи од турских заповедника пролаз за Далмацију.« Михелсонова војска преко Јаша марширала на Бу-

¹ Yakschitch, 108 (српско издање с. 71); Селим III Наполеону, 30 октобра 1806. Наведено по архивском документу.

² Богвишчъ, Разборъ, 71—72. Родофинкин министру спољних послова Будбергу; примљено октобра 1806. Отарбина, XV (1887), 597.

курешт и «изгледаше да иде к побуњеној Србији» 14 децембра генерал Милорадовић је заузео Букурешт.

Ова политичка афера с влашким и молдавским кнезовима морала је имати одјека у свим француским политичким и војничким круговима, па и међу Французима у Далмацији. Француски генерал Вињол осврнуо се на питање влашких и молдавских кнезова. »Успостављање господара Влашке и Молдавије по вољи Русије, нише он, разлог је раскиду споразума који је Porta била учинила са Србијанцима. За време док ова два турска кнеза беху лишени својих провинција, Србијанци не примаху више помоћ у ратној муницији, али они искористише слабост султанову преговарајући с њим, без сумње, у циљу да на овај мирољубив начин добију сретстава да се још више јачине иступе у првом згодном моменту; због овог поравнања босански Турци под заповедништвом њиховог паше вратише се у своју замљу.«¹ Наполеон је био веома нерасположен због повратка влашког и молдавског кнеза у њихове области. Он није пропустио а да, у свом писму од 1 децембра (1806) из Познања, то не саопшти своме пријатељу Селиму III, да му поводом тога не даде потребне савете »Протерај, каже он, бунтовне господаре... Постави на то место твоје праве слуге и господаре које си ти изабрао.« Ни овом приликом Наполеон није заборавио на Србијанце. »Не дај Србијанцима ове концесије, које ти они траже с оружјем у руци.«² Истога дана писао је Наполеон и генералу Себастианију. »Ви сте, каже он, овлашћени да потпишете један тајни уговор офанзивни и дефанзивни, по коме ћу ја зајамчити Порти интегритет њених провинција Молдавије, Влашке и Србије.«³ Ове инструкције с Наполеоновим писмом за султана примио је Себастиани око средине децембра. Он је 16 децембра примљен у аудијенцију код султана и том приликом предао му је писмо свога господара.

У духу ових инструкција Себастиани је децембра месеца предузео потребне мере против руских планова; он је ишао за тим да сузбија нове опасности с те стране. Он настоји да омете везе Руса у областима јужно од Дунава и да разбије њихов план за војнички напад. У том циљу он је био анга-

¹ А. С. Вињол министру војном, Сплит, 24 новембра 1806.

² Teste, II, 284; S.-R. Taillandier, La Serbie, Paris 1872, 147.

³ Teste, II, 285.

жовао Порту да осигура верност Пазван огла, да сачува Видин и снабде Београд да би се могао што дуже држати.¹ Себастиани је поводом одбране Београда писао и француском посланику у Бечу »да се заузме код бечког двора, да се пошаље посади градској храна и остало, да би се и даље могла одржати. Али док је то писмо стигло у Беч, Срби су већ били заузели град.«² То је била једна нова и не мала опасност по француске комбинације у нашим земљама. Себастиани и француски генерали у Далмацији забринути због ове опасности мољаху императора да интервенише. Себастиани »саветоваше да се пошаље на Дунав један француски корпус и он ангажоваше Мармона, ако му његове инструкције дозвољавају, да пође у помоћ Турској, и да се упути у Србију.«³

Крајем 1806 године Себастиани је постигао и главни циљ своје политичке мисије: 30/18 децембра Турска је објавила рат Русији.

Себастианијева мисија овим ипак није била завршена, и ако су њени главни резултати били већ постигнути. Нова политичка ситуација захтевала је нову акцију, нове позиције. Њено тежиште није било више у Цариграду; тежиште догађаја се преноси на Дунав. Тамо је требало радити, тамо развити акцију. Њен главни носилац од сада биће командант Мерваж, нов француски војно политички агент, са седиштем у Видину.

VII.

Два догађаја: заузеће Београда од стране српских устаника и улазак Русије у рат против Турске, изазвали су почетком 1807 живе коментаре, рад и комбинације заинтересованих сила.

За устанике заузеће Београда био је велики војнички успех. Тај успех је и морално за њих значио врло много: подигнуто им је самопоуздање, стекли су уверење у своју властиту снагу и бољу будућност. Он је и за њихову даљу оријентацију био од првокласне важности.

Руси су овај успех устаника примили врло лепо. Остварење руских комбинација са српским устаницима сада је било

¹ Yakschitch, 115 (српско издање с. 76).

² Гавриловић Српски покрет, С. к. г., II (1901), 193.

³ Boppe, La mission de l'adjudant-commandant Mériage à Widin (1807—1809), Annales de l'école des sciences politiques, I (1886), 261.

дакако пре могуће. Руски министар иностраних дела поднео је цару предлоге у вези с тим. Он у заузећу Београда види могућност за извођење њиховог плана да се преко Србије вежу с Херцеговином и Црном Гором и својом војском у јужној Далмацији. »Ми бисмо, каже Будберг у свом предлогу цару, њиховом помоћу створили себи везе с Херцеговцима, Црногорцима и нашом војском која се налази у оном крају, тако да би се наша заштитна линија простирала од Црнога до Јадранског Мора.«¹ Цар је усвојио његове предлоге. Послате су у том смислу јануара 1807 заповести Михелсону у Букурешт и Санковском у Црну Гору. Михелсон се одмах дао на посао, одмах је предузео потребне мере. Он је већ 11 јануара послао Србима прокламацију у којој их уверава о заштити и помоћи Русије и позива их на заједничку акцију против Турака. Срби су се овом позиву одазвали. Михелсон је тражио од Карађорђа и војничку помоћ. Санковском и владици Петру писано је да упалну у Херцеговину, да побуне народ у тој области, те да на тај начин ухвате везу с Карађорђем.²

Французи су, нарочито од уласка Русије у рат с Турском, обратили пажњу на Србију и догађаје на Дунаву, јер су оправдано страховали да ће Руси искористити српски покрет у своје сврхе и за своје планове на Балкану. Стога је Наполеон, почетком 1807, понудио устаницима »преко својих агената своје посредовање, да би израдио да им Порта усвоји добре погодбе под јемством Француске и Аустрије... Али Наполеонови агенти беху лоше изабрани. С друге стране Јанићије, тајник Карађорђевић и Југовић, тајник савета, присталице Русије, ... осујетише ове предлоге, ма да више старешина бејаху склони да их усвоје.«³ Поред Куниберта, о томе да су Французи желели и настојали да се Порта измири са Србима, и да су помагали ту акцију, говори и Гавриловић.⁴ Он каже да и сам генерал Себастиани није био против тога да се Србима учине уступци, али само без туђег посредовања и мешања. И Јовановић⁵ каже да је Наполеон преко својих

¹ Карађорђе, II, 438.

² Карађорђе, II, 458—459.

³ Куниберт, Српски устанак. Београд 1901, 32/33.

⁴ Ичков мр. С. к. г., IX (1903), 116/117.

⁵ Наполеон и Југословени, 72/73.

дипломата радио да умири Србе. По њему, Мериаж је имао између осталог и тај задатак.

Заузеће Београда од стране српских устаника, задало је Французима велику бригу. Срби су могли заузети Кладово и сјединити се са Русима; било је у изгледу да ће Русија победити у руско-турском сукобу. Руси могу да се вежу са Србијанцима и Црногорцима и да угрозе француске поседе у Далмацији. Стога су Французи у својим извештајима пропратили догађаје у Србији, а нарочито заузеће Београда. У једном извештају од 15 јануара (1807) упућеном Наполеону каже се да је француски курир, на пролазу кроз Оршаву, чуо да су Србијанци заузели Београд, али да није могао проверити да ли се то односи на варош (што је већ познато) или на тврђаву. Више особа дало је куриру на знање да је неколико аустријских официра прешло Србијанцима и да сада служе у њиховој војсци.¹ Вињол је известио министра војног о овом догађају.²

Себастиани, у писму Мармону од 28 јануара, говори такође о заузећу Београда од стране Србијанаца. Он помишља да је Аустрија знала за овај догађај.³ И Марко Брујеровић, француски консул у Скадру, пише о заузећу Београда. Вест о овом догађају стигла је и тамо, али доста касно, тек крајем марта. Та вест изазвала је страх у скадарском пашалуку, јер се провео глас да устаници нису далеко од граница пашалука. Чак су уверавали да Карађорђевићи људи пустоше околину Пећи и Гусиња »стављајући нове сметње саобраћају Албаније с Босном.«⁴

Аустрија је нерадо гледала на рад Русије и на њене успехе на Балкану, као што је нерадо гледала и на успехе српских устаника. Она се у том погледу слаже са гледиштем Француске. У питању Београда Наполеон је у први мах (почетком јануара 1807) стагао да је с француског гледишта далеко zgodније да Београд заузме Аустрија, него да се у њему, преко српских устаника, утврди Русија. Он је једном прили-

¹ A. N. AP. IV 1688. Документ није потписан, а налази се у групи писма амбасадора Себастианија. Види Гавриловић, Исписа, бр. 82.

² A. G. Слугт 20 јануара 1807.

³ Mémoires du Duc de Raguse. Paris 1857, III, 91.

⁴ Papiers Marmont. Писмо француског консула у Скадру Марка Брујеровића (Marc Bruère) од 7 априла 1807.

ком рекао аустриском посланику, када је била реч о Србији и Београду, да он не би био противан да Аустрија заузме ово место од велике важности.¹ Али нешто доцније Наполеон је изменио свој став у овом питању. Поводом заузећа Београда брат царев ерцхерцог Карло обрати се потом од 15 јануара (1807) влади да се ради предупређења неповољних последица Београд одмах силом заузме.² Влада се није могла одлучити на тај корак, јер ни Наполеон није био за такву акцију.

Држање Турске према српским устаницима крајем 1806 и на почетку 1807 било је задовољавајуће по устанике. Турска је била готова на попуштања и велике уступке. Она је то чинила из неколико разлога. На првом месту страх и опасност због нових заплета с Русијом. Њени односи с Русијом били су из дана у дан све затегнутији и они су, врло много заслугом француског амбасадора у Цариграду, довели до отвореног рата; с тим су у вези руске комбинације са српским устаницима за акцију на Балкану. Све је то терало Турску да среди своје односе са Србијом, да одвоји Србију од Русије. Из тих разлога Порта је и била толико попустљива према устаницима. Отуда повољан Ичков мир и турско настојање у 1807 да се дође до извесног решења српског питања, бар за извесно време, док се прилике с Русијом не среде. У ова мах за то је било мало изгледа. Вест о заузећу Београда изазвала је на Порти јак утисак. С друге стране успеси српских устаника, улазак Русије у рат, позив генерала Михелсона Србима да уђу у борбу с Турском, обећања помоћи и заштите, давали су мало изгледа на споразум између Порте и устаника.

Уласком Русије у рат настала је непосредна опасност по турске интересе на северној граници према Дунаву. То није била само опасност за Порту; Французи такође виде у томе велику опасност за себе, и они чине заједничке напоре да се осигурају с те стране. У том циљу требало је решити повољно два крупна питања: сачувати слободан пут преко Видина и Оршаве, и споразумети се са Србима. Важност првог питања Себастиани је правилно осетио, и предузео је одмах кораке за његово повољно решење. У јануару 1807 послао је он једног од својих секретара Жобера (Jaubert) Пазван-оглу да га ангажује да никако не заборави на интересе

¹ Vandal, Napoléon et Alexandre I. Paris 1893, I, 28.

² Kallay, Geschichte des serb. Aufstandes, 133.

свога суверена у једној прилици када његова оданост бејаше потребна држави, и исто тако да га скони да одржи везу преко Оршаве између Порте и француских армија». Пазван-оглу је био обећао да ће француски официри и мисионари бити заштићени на његовој територији и да ће олакшати саобраћај. — Повољно решење овог другог питања било је за Порту далеко важније, и Порта је томе питању обратила највећу пажњу. То питање је требало у првом реду решити. И на Порти се, због озбиљности положаја у коме се налазила, сматрало за потребно да се што пре споразуме са Србима. Самим тим био би руским комбинацијама нанет тежак удар. Стога српски пуномоћници беху позвани на Порту да преговарају, и 25 јануара би закључена једна конвенција. »Тачан текст ове конвенције је, каже Јакшић, данас непознат«.¹

Ови преговори и склапање конвенције од 25 јануара пропраћени су од стране Француза. Себастиани у једном писму Наполеону од 28 јануара говори о српским преговорима у Цариграду. »Два делегата Србије, каже он, преговарају у овом моменту у Цариграду о једном споразуму с отоманском Портом«. Он сматра да ће устаници, из страха од Француске, повратити Београд. Српски делегати уверавају да се неће придружити Русима.² Истога дана Себастиани извештава и генерала Мармона да је постигнут споразум између Србијанаца и Порте, по коме су Србијанци обећали да ће се вратити својим кућама, да ће предати Београд, и њихову артилерију.³ Ове вести о измирењу Порте и Србије потврђује и Вињол у својим писмима од 1 и 5 марта (1807) упућеним министру војном. У првом писму он износи и одредбе овог измирења и уређење односа. На основу султановог фермана С. би су, каже Вињол, заузели Шабац и поставили од 1 фебруара гарнизон од 3.000 војника у београдску тврђаву у коју ће ући прво један турски комесар, који ће ослободити Сулејман пашу, који је тамо затворен. Крцалије — по једном другом ферману, који је објавио везир — повукле су се са својим заповедницима у Видин код Пазван-огла. У знак измирења Карађорђе је био огрнут од паше београдског почасним огртачем и проглашен бегом Србије (Bey de la Serbie). Србијанци имају право да подижу

¹ Yakschitch, 116 (српско издање с. 77).

² Гавриловић, Исписи, бр. 84.

³ A. G.; Mémoires du Duc de Raguse, III, 91.

цркве где им се допадне; ни један Турчин неће се моћи настанити у селима Србије и сви јаничари треба да напусте ову провинцију. Карађорђе ће пмати на расположењу смедеревску и шабачку тврђаву. Султан ће тамо држати једног комесара за скупљање данка.¹ У другом писму Вињол каже да му је француски консул у Босни Давид, потврдио вест о измирењу Порте са Србима.²

Још једна озбиљна опасност запретила је Турској: долазак енглеско-руске флоте под Цариград. Себастиани је због тога био јако забринут; он је о томе одмах известио генерала Мармона. Он је нарочито истакао да Дарданели нису тако утврђени да би могли дати дуг отпор. Забринут је због кашњења официра, које је Мармон упутио. Јавља му да му је султан писао да тражи од њега 20 артилериских официра и четири инжењерска, и моли га да их упути што је могуће брже.³ Себастиани има и иначе пуне руке посла. Сад је његов положај још тежи. Нове и озбиљне опасности треба сузбити: Руси намеравају да пређу Дунав; енглеско-руска флота пред Цариградом; француски официри из Далмације не стижу. Он ради врло живо, врло спретно и не без успеха. Он је, у споразуму с Портом, од пограничних папа, које су довољно јаке чак и за напад у Влашкој, спремио одбрану северне турске границе. »Последње вести, пише Себастиани Мармону, које смо примили јављају да је 40.000 људи већ прешло Дунав да нападне Русе«⁴ Он ће спремити одбрану Цариграда.

VIII.

У фебруару 1807 осећа се извесно затишје у руско-турским односима, као да су резултати постигнути у јануару дали довољно гаранције за миран и нормалан развој догађаја. Вести и извештаји о догађајима су врло ретки, сведени на најмању меру, ма да се обострано догађаји прате и ситуација испитује с опрезношћу и потребном озбиљношћу, из страха од непријатних изненађења. Врло вероватно да и само време у великој мери онемогућује развијање акције и с једне и с друге стране.

¹ А. Г. Вињол министру војном. Задар, 1 марта 1807.

² А. Г. Вињол министру војном. Задар, 5 марта 1807.

³ А. Г.; Mémoires du Duc de Raguse, III, 91.

⁴ А. Г. Себастиани Мармону. Цариград, 28 јануара 1807.

Французи настављају и даље своју стару политику према српским устаницима: хоће да их компромитују на Порти и да их претставе као агенте руске политике на Балкану. У једном извештају из Дубровника од 10 фебруара Карађорђе је претстављен као човек који ради за руске интересе и кога Русија стално подржава и гура на акцију. Тамо се каже да Карађорђе има војску од 30.000 побуњених турских поданика, која треба да нападне Босну, да га је Русија, да би га одушевила за то, именovala генералом у њеној служби, и одликовала га једним њеним одличјем.¹ Французи су се извесно плашили српско-руских напада преко Босне. У једном другом билтену опет из Дубровника од 25 фебруара каже се да је цар излао наређење за улаз једне француске војске од 40.000 људи у Босну да тамо нападне Црнога Ђорђа и да заузме Београд.²

Али у тај мах Француска ради више дипломатски; она поставља своје дипломатске чиновнике у местима стратегиски важним и zgodним за посматрање догађаја у Србији и на Дунаву, и даје им потребне инструкције за рад у тим областима. За седишта тих француских чиновника била су одређена места Травник и Видин. У Травник је дошао Петар Давид. Он је био именован за консула 12 маја 1806, а у Травник је стигао тек 17 фебруара 1807. Травнички везир га је лепо примио, али га Турци нису добро гледали за цело време док су Французи били господари Далмације. Он је имао за задатак — сем тога да развија и помаже француску трговину — »да одржава добре односе између Босне и Далмације; да прати покрет Срба и Црногораца«. За нас је далеко важнији и интересантнији и по месту становања, и по улози коју је имао и раду који је развио, француски војно-дипломатски агент командант Мериаж, који је седео у Видину. Мериаж је стигао у Видин у другој половини фебруара са специјалним инструкцијама и специјалним циљем. Његов долазак у Видин, видећемо, диктирала су крупна политички разлози; између осталог и акција Мурузија, господара Молдавије, који је имао намеру да ангажује француску владу за борбу противу руског утицаја у дунавским земљама. Мурузијева акција пада нешто раније.

¹ А. G. Bulletin de Raguse, le 10 février 1807.

² Гавриловић, Историја, бр. 95.

Још децембра 1806 Мурузи предлагаше Француској »да образује и заштити ову конфедерацију дунавску — у коју су имали ући Мустафа Пазван-оглу, Мурузи, паша Силистрије и паша Ибрахим — чијег се остварења Инсипланти толико бојаше«. Крајем децембра он посла у Беч свога повереника (Jean Ghica) француском амбасадору Андреосију (Andréossy), а нареди своје агенту у Бечу (I'aga de Frangoroulo) да увери амбасадора о његовим добрим намерама и његовој оданости. Овог Мурузијевог повереника Андреоси упути у царев главни стан у Варшаву, да изложи Талерану предлог свога господара. Ова конфедерација, увераваше он Талерана, била би образована од свих паша »de la rive du Danube«. »Тражиће се да у њу уђе паша јавински и ајан једренски, који би радили против Србијанаца, док би друге паше нападале Русе«. Мурузи жели да сазна Наполеоново мишљење о овом предлогу и да прими од њега директна наређења; исто то желе паша видински и рушчунски ајан.¹

Француска влада била је изненађена овим кораком молдавског господара. Она је била врло мало уверена у његову искреност и Талеран је то његовом изасланику, приликом састанка 11 јануара 1807, отворено нагласио. Он му је овом приликом ставио више приговора у вези с Мурузијевим држањем према Русији, али је био ипак расположен да прими услуге молдавског господара. Талеран је, писмом од 17 јануара, известио о овом Себастианија. Себастиани је тим био незадовољан и 24 фебруара писао је Талерану: »Кнез Мурузи Вас је добро преварио«; а у писму од 3 марта каже: »Ми можемо рачунати на кнеза Суца, а не на Мурузија. Генерал Андреоси мисли да боље познаје Турску од оних који су на лицу места; он се љуто вара, ја му желим да буде мање жртва интрига грчких кнезова (des princes grecs)«. ²

Акција Мурузијева имала је извесан утицај на француску владу. Пошто је саслушао његове предлоге Наполеон је дошао на идеју да пошаље на Дунав један корпус од 25.000 људи, ако добије приставак Портин и уверење да ће њени господари осигурати потребе француској војсци и придружити јој се. О томе је он писао Мармону 29, а Себастианију 30 јануара (1807). Сем тога, »он је послао Мустафи и кнезу Суцу

¹ Annales de l'école des sciences politiques, I (1886), 261—262.

² Annales, I (1886), 262.

консула Ламара, и наредио је Мармону да отправи за Турску више официра који би испитали паше и спремили духове за долазак Француза«. ¹ Суцо је био одушевљен овом Наполеоновом идејом. Он сматраше да је неопходно потребна веза између француске и турске војске и да »од ове слоге зависи успех њиховог оружја«. ²

Да би се ствари с успехом водиле бејаше потребно, у првом реду, бити о свему добро обавештен. И за добијање потребних обавештења Наполеон је помишљао да, на згодном месту, постави један биро, за непосредну кореспонденцију између Цариграда, Далмације и његовог главног става. За Наполеона је било неопходно да зна тачно шта се дешава на Дунаву, да осигура слободан пролаз куририма, и да спречи Русе да се уједине са Србијанцима који би, помоћу Црногораца, могли да нападну његове нове поседе у Далмацији. Сем тога веза с Цариградом је дуга и несигурна; она је могла бити пресечена спајањем Руса и српских устаника. Ради свега тога Наполеон се решио да оствари ту своју идеју. Место је било изабрано. Избор је пао на Видин из више разлога. У Видину је седео Пазван оглу, за кога се знало да је расположен за борбу са Русима. Поред тога он беше заповедник утврђених места Кладова, Неготина, Великог Острва, јединог места где су Руси могли да покушају да уђу у Србију. Затим је изабрана личност. За француског претставника у Видину одређено је једно војно лице. То је Наполеон изречно наредио. Ситуација је налагала да оно поред разумевања политичких и дипломатских послова има потребно разумевање за војничке ствари, јер се на Дунаву очекивао напад Руса, који је требало омести и сузбити. И поводом тога 20 јануара (1807) писао је Наполеон Талерану: »Јавите господину Андреосију да пошаље у Видин једног војног секретара свога посланства«. 23 јануара наредба је предата, али није одмах извршена. Наполеон је тим био незадовољан и до 10 фебруара понавља он своје наређење да би пожурно именоване и одлазак овога официра. ³

За ово место Андреоси је именовао команданта Мернажа, који је још од марта 1806 био додељен француском послан-

¹ Mémoires du Duc de Raguse, III, 33; Annales, I (1886), 263.

² А. С. Команданту Мернажу 1 марта 1807.

³ Corré Napoleon I-er, t. XV, p. 219, 269; Annales, I (1886), 263.

ству у Бечу, где је вршио дужност секретара посланства до свога поласка у Видин. Мериаж је и пре овога употребљаван у мисијама: у мају 1806. у Грацу с Аустријанцима, поводом затварања пристаништа у Трсту и Ријени за Енглезе. Он се с ретком марљивошћу бавио војничким питањима, и амбасадор је био врло задовољан његовим радом. Андреоси је писао своме министру да Мериаж има све потребне особине за испуњење своје нове дужности¹. Свакако да је том приликом Мериаж добио инструкције за рад. Његове инструкције, каже Боп, није могао паћи, али се оне из његових рапората могу конструисати. »Он је требао да одржи слободну везу с Турском преко Видина; да потиче Турке да ометају спајање Руса и Срба; да буде посредник између француске војске у Пољској, Турске на Дунаву, Цариграда и војске у Далмацији. Он је имао да свестрано испита видинског пашу о пројекту који припрема цар, да пошаље један француски корпус на Дунав. На крају, било му је наређено да у највећој мери развише своју кореспонденцију, да шаље често курјере, и за то је био добио знатну суму новца². Командант Мериаж у Видину био је у неку рђуку веза за саопштење вести и наредба између Наполеоновог главног стана и његових пријатеља и агената у Влашкој и Молдавији, и на Балкану.

Пре него је стигао на своје место одредења сазнао је Мериаж да је Пазван-оглу умро. Његова смрт га је забринула, јер није знао како ће се развити прилике у Видину после тога. У Оршави добио је Мериаж прве вести о ситуацији у Видину. У Видин је стигао 20 фебруара (1807). Мула ага (један од претендента) примио га је истога дана. Он је рекао Мериажу да може рачунати на његову оданост, да ће учинити све услуге које зависе од њега као што би то урадио Пазван-оглу; али да жели да Наполеон буде о томе обавештен, да би о томе уверио султана. Трипут је поновио ову fraу говорећи моме драгоману да ми је саопшти³. Али положај Мула аге још увек је био несигуран. Да би га добио за свога пријатеља и да би сачувао овај крај од нових покрета, буна и грађанског рата, Мериаж се заузео за њега. Он је поводом тога писао генералу Себастианију да се заузме да се Мула-агине жеље испуне. Овај Мериажов корак био је врло при-

¹ Annales, I (1886), 266; види Revue slave, I (1906), 263.

² Annales, I (1886), 268.

јатан аги, и Мериаж је тим стекао његово пријатељство. Мула је био уверен у успех овога потхвата. Он је, да би ствар убрзао, јавио своме поверенику у Цариграду да оде с његове стране до генерала Себастианија.

Себастиани је радио за Мула агу у Цариграду, и на његово заузимање Мула је добио чин назира (пореског чиновника). 9 марта (1807) ага је био о овом обавештен. Он се захваљујући Мериажу и изразио наду да ће га на заузимање француског амбасадора ускоро именовати гувернером и нашом. Он је обећао да ће урадити све да би заслужио Наполеонову наклоност.

Ово расположење и приврженост Мула аге пожурило се Мериаж да искористи и према кнезу Суцу, бившем господару Влашке, и према Србијанцима. Кнеза Суца, који бејаше остао под француским утицајем и којег француска влада корисно употребљаваше у долини Дунава, помогао је војнички Мула ага, и стриц крежев Ђорђе Суцо постављен је за гувернера у Крајови. Ђорђе Суцо требао је да окупи око себе све бојаре, непријатеље Ипсилантија и Руса.

Према Србијанцима Мериаж је такође корисно употребио Мула агу. Он је помоћу њега, у првом реду, имао да изведе главни циљ своје мисије: да прекида везе између Руса и српских устаника на Дунаву. У свом писму од 9 марта министру иностраних дела он то јасно каже: »Што се тиче Србијанаца ангажовао сам Мула агу да изда најстрожије наредбе да спречи сваки саобраћај преко Дунава с Влашком; он је наредио Гушанап Алији, који је у Кладову, да на то pazi⁴. Затим Мериаж је имао да испита расположење руског паше Мустафе Барјактара, који управљаше једном пространом територијом и врло изложеном нападима Руса. Он је хтео да споји његове трупе са трупама Мула-агиним за одбрану од заједничког непријатеља. Од ових трупа требало је створити солидну базу за француски корпус који Мериаж очекиваше (писмо од 9 марта). По препоруци Талерановој Мериаж је имао да употреби сав свој утицај и утицај кнеза Суца да спречи сваки конфликт на овој страни.

Ситуација за добијање Мустафе Барјактара није била повољна и бојазан да га неће добити била је оправдана.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 99.

По извештајима Мериажевим, Мустафа Барјактар бејаше у везама с кнезом Исцаланџијем, код кога држаше једног агента. Он је, поред заузимања кнеза Суца, присуства француског консула Ламара и Себастианијева посланика д' Коањи (de Coigny), примио врло рђаво Шароа-Бајела (Charroy-Bailleul), којег му беше послао Мармон, и одби све понуде Француске.¹ Због оваквог држања Мустафе Барјактара Ламар напусти Рушчук и оде кнезу Суцу у Свиштов. — Наполеон, не знајући ништа о наглој промени у Мустафином држању, писао му је 5 априла да би га окуражио за акцију. Консул Ламар му није предао ово писмо. Из Ламаровог писма од 3 маја види се да он Мустафу сматра као одметника. У Турској су се проносили гласови да је паша издао султана и да је склопио неки посебни уговор с Русима. Ове вести потврдио је и Мериаж у писму од 20 маја.²

IX.

Март 1807 донео је нова изненађења: покољ Турака код Београда, у Београду и Шапцу и поновно ступање Срба у борбу против Турака. Ова изненађења дошла су као последица неуспешних преговора с Портом, и одлуке српских устаника »да се с Портом не мире и да приме руско покровитељство«. Француски консул Давид јављао је 24 марта неочекиване вести, да је Карађорђе дигао оружје против Порте, и да је као објаву рата посекао Сулејман пашу и све Турке, који су се нашли у Београду. Посекао је и шабачке Турке и напао је два мала утврђења на десној обали Дрине. »Пре покоља у Београду Србијанци бејашу примили оружје и муницију од стране Руса, и каже се чак од стране Аустријанаца.«³ 24 марта у подне потврдио је Давид, на основу изјаве пашиног весника који се вратио с те стране, још једном вести из Србије. »Цела ова провинција је под оружјем. Посечени су такође сви Јевреји присталице турске. Није сасвим сигурно да је Сулејман паша међу жртвама, али се верује.«⁴ Затим Давид даје, на основу исказа драгомана Сулејман паше, детаље о покољу у Београду и о јачини Карађорђевој војске

¹ Annales, I (1886), 275.

² Annales, I (1886), 275.

³ Papiers Marmont, Травник, 24 марта 1807.

⁴ Papiers Marmont, Травник, 24 марта у подне (1807).

(до 70.000). Он јавља и то да је, чим су почеле борбе с Турцима, Карађорђе хтео да преко својих агената побуни Босну. У једној његовој белешци од 25 марта каже се да су ухваћена четири српска емисера са својим шефом у моменту кад су прешли у Босну. Нашли су им у целу адресе и прокламације Црнога Ђорђа хришћанима Босне, да би их подигао на устанак.¹

Покољ Турака код Београда и улазак српских устаника поново у рат с Портом забринуо је француске дипломатске чиновнике. Сви су се они, и дипломатски и војни агенти, пожурили да добију што тачније вести о овим догађајима у Србији и да о томе известе своје надлежне и меродавне факторе. Мериаж је био најближи позорници догађаја и најбоље обавештен, стога су се сви њему обраћали. »Чуди ме, пише Андреаси Мериажу, да ми нисте ништа јавили о катастрофи која се десила у бившем гарнизону у Београду и њеном заповеднику Сулејман пашу«. Он га моли да се тачно известе о догађајима у Србији, »коју не би требало ни за момент изгубити из вида«. Вињол је био обавештен о догађајима у Србији преко консула Давида из Травника. Он је одмах о томе известио детаљно министра војног. На крају писма је додао: »Паша босански је готов да се удружи с нама због заједничке опасности«. И Александар Суцо тражи од Мериажа обавештење о догађајима у Србији, »јер гласови који овде круже, каже он, врло су узнемиравајући«. У то време, да би ситуација била још тежа, почеле су да стижу вести и о напредовању Руса у Молдавију. »Они су, каже Давид, заузели Букурешт и готово целу Влашку.«² Становништво које се налази у областима између Србије и Црне Горе тражило је, преко својих делегата, помоћ од паше босанског. Сем тога Турци су се бојали од црногорског владике да с Црногорцима не упадне у Херцеговину, пошто му је то препоручено од Руса. Владика је радио на томе од краја фебруара 1807.

¹ Papiers Marmont.

² A. G. Беч, 24 марта 1807.

³ A. G. Сплит, 28 марта 1807.

⁴ A. G. Свиштов, 30 марта 1807.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 108, Француски консул у Травнику министру из. дела, Травник, 30 марта 1807.

Руска напредовања узнемирују не само Турску, она исто толико узнемирују Француску, јер Француска узима опасност за Турску као своју сапствену ствар. Због тога се она и заложила свим силама да прво дипломатски, а ако је потребно и војнички, спречи прелаз руске војске преко Дунава. У том смислу она је издала својим политичким претставницима у Турској потребна упутства за рад. Од свих њених дипломатских претставника у овом питању Себастиани и Мериаж играју најважнију улогу. Себастиани ради у Цариграду, у центру, преко султана и преко турске владе, а Мериаж ради у Видину, стратегијски најважнијем месту за сузбијање руских напредовања и ометању њихових веза са Србима. А стварање руско-српских веза у овом моменту био је главни циљ руских операција и прва жеља српских устаника.

И Себастиани и Мериаж су људи велике активности и великих способности, људи који лако и брзо улазе и у најтеже проблеме и с успехом их решавају. Наполеон и Талеран били су задовољни њиховим радом. Наполеон једним писмом из Варшаве од 5 априла честита амбасадору Себастианију за његове успехе и сретне интервенције у унутрашњим пословима Турске. А Мериаж је, како потврђује француски министар иностраних дела, савршено добро ушао у Наполеонове намере. Он је успео да Мула ага буде потврђен за пашу у Видину. На тај начин су ометени нови немири у земљи, и Мериаж је Мула агу могао zgodно употребити у своје сврхе. Министар наређује Мериажу да одржава пријатељске везе између њега и Мустафа паше и да га нарочито потстиче да предупреди спајање Србијанаца с Русима. »Видин је постао врло важно место и као војничка тачка и као средиште посматрања. Од вас очекујем најбрже и најпозитивније вести о свим догађајима који ће се догодити на целом току Дунава«.¹ И у писму од 14 априла Талеран је понова изразио своје задовољство с радом команданта Мериажа, и истакао је да је Наполеон такође врло задовољан његовим радом.²

Српски устаници чине у овај мах са своје стране напоре да се приближе Дунаву. То још више повећава интерес за развој ситуације на тој страни. Мериаж, у писму од 6 априла, пише министру иностраних дела о Карађорђевим потхватима

¹ Гавриловић, Испис, бр. 110; Annales, I (1886), 272.

² Annales, I (1886), 272.

у том правцу. Он му између осталог јавља и о својим успесима и даљем раду. »Мула је, каже он, именован за пашу онако како сам ја то тражио; овај поглавар је дакле штићеник амбасадора Њ. В. коме он (Мула ага) дугује ово именованье«. Даље му јавља да је употребно све своје силе »да сузбије нападе који Руси управљају к Србији да би сачувао везу с Оршавом. Генерал Себастиани ме упозорује да се послови све више муте са Србијанцима и препоручује ми да pazим на ову страну«.¹ Отуда је сва пажња обраћена догађајима на Дунаву и с напетом се очекује развој догађаја на тој страни. 11 априла писао је министар иностраних дела генералу Себастианију о Наполеоновом интересу за догађаје на Дунаву и даје му поводом тога Наполеонова наређења. »Он вам наређује, господине, да наставите да подржавате његову (Мула-агину) активност против Руса и скренете његову пажњу на догађаје у Србији. Ако покрети у овој провинцији не буду потпуно стишани треба се бар надати, да ће добра расположења Мула аге и паше босанског, који се показује исто тако као и он пријатељ Француза, спречити да се они покрети рашире.«² Истога дана, 11 априла, писао је из Беча Андреоси генералу Мармону о ситуацији на Дунаву и то са пуно детаља: о кретању Руса, њиховим везама са Србијанцима, о добром расположењу дунавских паша за борбу с Русима. За нове покрете у Србији он оптужује с једне стране турско министарство, »које је продато Русији«, а с друге стране Аустрију, која је »свим средствима помогла заузеће Београда.« Он у том види и споразум Русије и Аустрије да поткопају турску власт у Европи и да је доведу до потпуне пропасти. »Висока заштита Императора (Наполеона) и његова јасно изражена намера да одржи интегритет турске империје, без сумње су спречили све последње намере Аустрије према овој земљи«.³

И француски агенти и пријатељи у дунавским земљама с интересом прате догађаје на Дунаву. Све њих интересује питање стварања веза између Руса и устаника, очевидно због тога што то за њих представља озбиљну опасност. Ламар, писмом од 11 априла, извештава Мериажа да је примио његово писмо од 25 марта и да га је саопштио кнезу Суну, за кога вели да

¹ Гавриловић, Испис, бр. 111.

² Гавриловић, Испис, бр. 113.

³ А. Г. Андреоси генералу Мармону, Беч, 11 априла 1807.

сматра да су снаге Мула агине довољне да спрече спајање Руса и Србијанаца. У додатку овога писма каже да се у Свиштову чује да је генерал Мармон са 30.000 Француза прешао на турску територију и да је већ у Бањој Луци. Моли га да га извести у колико му је ово познато и да му каже шта мисли о овој висти.¹ Истога дана писао је и Александар Суцо Мериажу о успеху турске војске према Русима о којем се говори у Свиштову. »Корист је сигурна за нас, каже он. Ласкамо себи да ће и нови видински паша учинити исто толико са своје стране против српских побуњеника».²

Француски дипломатски агенти помажу Порту саветима и преко њених угледних људи, заповедника појединих области, сузбијају руски утицај и руско напредовање према Турској. Они хоће по сваку цену да очувају интегритет Турске. То је сасвим у духу политике њиховог господара и инспиратора Наполеона. Али се они не задржавају на тим чисто дипломатским потезима. Они су били вољни да Турску и војнички помогну са једним знатним контингентом војске. Стога су понова покренули то питање. Поводом тога генерал Себастиани писао је 14 априла министру иностраних дела да султан живо жели улазак 25.000 људи у Србију. Себастиани је сазнао да је султан, у вези с тим, издао наредбе пашама и трупама. »Он их је уверио најпозитивније да ће ова помоћна војска ратовати само против српских устаника и против Руса«. Очекивало се да ће ово питање наићи на отпор у Турској и то не само у оним пашалуцима преко којих је ова француска војска имала да прође, већ и на самој порти. У истом писму сам Себастиани каже да је половина Дивана тајни присталица Руса и Енглеза, да тражи да сузбије довођење француске војске на турску територију, и да говори о опасности једне такве операције. Себастиани се боји да Срби не заузму Кладово и да се не споје с Русима, па узгред додаје, да је Исмаил бег, серешки ајан, пошао са 20.000 људи против Србијанаца. Он треба да их нападне на Морави да би их удаљио од Дунава.³ У једној белешци од 15 априла помиње се да је Ибрахим паша скадарски одређен такође против устаника. У

¹ А. С. Ламар Мериажу, Свиштов, 11 априла 1807.

² А. С. Александар Суцо команданту Мериажу, Свиштов, 11 априла 1807.

³ Гавриловић, Исписи бр. 117.

вези с тим Французи су уласку своје војске у турске области придавали велики значај. Они су сматрали да би заједно с овим турским заповедницима уништили побуњенике и да би самим присуством допринели много стишавању покрета у Србији. »Нема сумње Србијанци ће се, кад буду сазнали, да је Ибрахим паша одређен против њих, да су Французи ступили на турску територију, повући».¹ Ову вест о именовању Ибрахим паше скадарског против Србијанаца потврђује и Александар Суцо у писму Мармону од 15 априла из Свиштова.²

То помагање Турске војнички заступао је и командант Мериаж. Он обавештава (23 априла) министра иностраних дела о предлогу који је поводом тога учинио генералу Себастианију. »Ја сам му изложио, каже он, да овде недостаје пешадије, да би било врло zgodно послати трупе у Малу Влашку зато да заузму леву обалу Дунава, и напасти Србијанце преко босанског паше, да би ослободили ову страну... — Могу вас, Господине, уверити о добром расположењу новог видинског паше. Изгледа да жели долазак француске војске и сваки пут ми говори о том да ја то имам у виду.«³ У истом правцу радио је и маршал Мармон, преко својих официра, које је слао појединим пашама да их убеди о потребама заједничког рада. А Мериаж је, опет 24 априла, писао министру иностраних дела о потреби нових мера. У овом писму он истиче и идеју о посредовању француских агената за измирење Порте и Србије, највероватније због опасности од руско-српских успеха. »Ја сам, каже он, одмах послао једно писмо генералу Себастианију, не знајући до ког степена он може ући у намере Његовог Величанства, да француски агенти интервенишу у сукобима Турака са њиховим православним поданицима или Србијанцима... — Ја верујем да ће потхват Србијанаца бити безуспешан и да се неће моћи приближити Дунаву нити доћи у везе с Русима; паша ми обећава да ће подвостручити активност.«⁴

Поред ових француских настојања да омету напредовање устаника, устаници су ипак успели да постигну знатне

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 119.

² А. С.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 127.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 128.

успехе. И француски посланик у Цариграду, у писму министру иностраних дела од 28 априла, то с болом констатује. »Србијанци напредују сваког дана; они прекидају пут Видин — Оршава, и ја мислим да ускоро већу моћи више да саобраћама са Вашом Екселенцијом сем преко Босне.«¹ И заиста покрети Србијанаца бејаху све јачи; они узнемираваху Порту и њене пријатеље. Због тога се Меријаж опет враћа на питање војничке помоћи. Он уверава министра иностраних дела, да турске паше, специјално видински, желе да виде француску војску; »два официра генерала Мармона који су их посетили, примили су од њих самих потврду. Војска, дакле, може да прође ако Њ. В. то нареди; султан се не плаши опозиције његових паша.« Меријаж је и сада оптимист, и сада гледа на ствари с пуно вере; он је уверен да ће издржати борбу. Пошто је саопштио вести о успесима видинског паше према Србијанцима наставља: »Ја се надам, Господине, и мислим да вас могу уверити да ни један српски одред неће моћи саобраћати са Русима, нити се учврстити на обалама Дунава; ја ћу све употребити да испуним, у овом погледу, намере Његовог Величанства.«²

Крајем априла 1807 устаници су се нашли у доста незгодном положају. Они се нису споразумели са султановим посланицима послатим Карађорђу, и Porta је наредила околним пашама да нападну Србе и прекину њихове везе с Русима. Уз то се јавља и опасност од стране Француза. Наиме, кад су Срби продрли дубоко у Босну, босански паша је позвао Мармона у помоћ.³ У страху да против себе сем Турака не добије и Французе из Далмације, Совет српски обратио се генералу Мармону. Он се, по свој прилици, није обратио за помоћ, већ је више апеловао на Французе да не угушују један оправдан и племенит покрет. »Срби су, каже се на једном месту, одушевљени императором Наполеоном; надају се да се Француска неће борити с једним народом који се диже за своју слободу.«⁴ Срби су хтели да утичу на Французе да Турке војнички не помажу. А о томе да Французи помажу

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 132.

² Гавриловић, Исписи, бр. 133. Меријаж мн. ин. дела, Видин, 29 априла 1807.

³ Нил Попов, Србија и Русија. Београд 1870, I, 53.

⁴ Историја прикључења у Србији год. 1807 и 1808. Србске Летописи за год. 1827, VIII, 23.

Турке устаници су, како се види, били добро обавештени. Све је било узалуд: 3.500 Француза припојило се турској војсци у Сарајеву. Гавриловић мисли, да је Наполеон овим одашпиљањем своје војске у Видин хтео да принуди Русију да пошаље веће одељење своје војске на Дунав, и да у толико буде слабија према њему. Ступање француске војске у Босну наишло је на рђав одјек у Турској. Већина турских заповедника, из страха од француске политике, запрети порти да то чини. Босански везир се један није томе опирао, али је говорио о тешкоћама и опасностима тога предузећа.¹

Из априла имамо и неколико вести о томе да су се у овај мах и Енглези интересовали за устанике. У једном писму из Травника од 5 априла Давид јавља министру иностраних дела, да су тајни посланици који су стигли из Србије »тамо видели енглеске официре, који, кажу они, дају бакшши целом свету и бацају злато пуним рукама.«² А Меријаж у писму од 6 априла из Видина, опет министру иностраних дела, говори о једном енглеском агенту (Sumner) који пише и шири вести о појачању Михелсонове армије и њеном прелазу преко Дунава на више места, и о том да ће Аустрија посудити оружје побуњеним хришћанима.³

О догађајима на Дунаву, о кретању руске војске и њеним плановима у почетку маја (1807) извештава Ламар Меријажа и Талерана. Он пише Меријажу да су Руси примили наређење од свога цара да се повлаче, и заиста се повлаче из турских провинција. Вели, свакако у фигури, да је у овој руској војсци исто толико официра колико и војника. »Инцилант је био довео све ове официре да их постави на чело влашких и српских чета, које је он имао намеру да дигне.«⁴ У писму Талерану каже да је руска војска знатно појачана; затим говори о Инцилантјевим намерама и о успесима Мулазге према српским устаницима.⁵ Ово неслагање у Ламаровим извештајима долази, изгледа, отуда што Ламар хоће да француској влади претстави ствар врло озбиљно како би се са своје стране одлучније заузела за решење ових питања.

¹ Српски књ. гласник, II (1901), 195.

² Гавриловић, Исписи, бр. 109.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 111.

⁴ А. С. Ламар Меријажу, Свиштов, 3 маја 1807.

⁵ А. N. AF. 1688, Ламар Талерану, Свиштов, 3 маја 1807.

И други француски претставници војни и дипломатски говоре о догађајима у Турској и Србији у току маја. Вињол, у рапортима министру војном од 16 и 18 маја, пише о кретању и акцији устаника и њиховој борби с Турцима. Истиче активност новог видинског паше у тим борбама и са задовољством јавља да је директна веза, »која је била пресечена између Видина и Ниша и чак с Цариградом«, успостављена после многих сукоба које су имале трупе Идриз паше са Србијанцима¹ И Талерану су догађаји на Дунаву задавали бригу: треба омести спајање Руса и Срба и сачувати сигурне везе с Цариградом. Он мисли да видински паша са својим снагама може да спречи спајање устаника с Русима у Влашкој. »Треба исто тако, писао је Талеран Мериажу, спречити да се нападима не омета пролаз куририма. Недовољна сигурност путева пресекала би у сваком моменту наше везе с Цариградом. Обратите пажњу на ово важно питање, и дајте свима куририма који буду дошли у Видин сва обавештења и све потребне сигурности.«²

Истина Французи су много полагали на отпор турских паша у борби с Русима и устаницима. Али ни у мају они нису напустили мисао да Турску војнички немогну. Француски претставник у Цариграду нарочито помаже идеју о нападу француске војске из Далмације преко Босне на Србију. Он 23 маја, између осталог, јавља министру иностраних дела да би Порти добро дошло, ако би француска војска из Далмације упала преко Босне у Србију, заузела Шабац и Београд, те угушила српски устанак.

Поменули смо раније да је Мериаж имао и задатак да придобије за француске интересе Мустафу Барјактара, заповедника Рушчука, који је поред Мула паше у Видину, био најважнији чинилац за остварење Мериажеве мисије у односу према Русима и Србима. Задобити Мустафу Барјактара није било лако. Ово је било тим теже што је он у велико био пао под руски утицај и био у тесним везама с руским агентима у Влашкој и Молдавији, и Мериаж је у почетку имао великих потешкоћа. Али Мериаж није губио веру да ће то постићи. Он врло много полагае на долазак великог везира, који се с

¹ А. С. Вињол министру војном, Рапорт од 18 маја 1807.

² Гавриловић, Исписи, бр. 144. Министар иностраних дела команданту Мериажу, Финкенштајн, 22 маја 1807.

турском војском првих дана маја кренуо ка Дунаву. Он ангажује и друге људе од утицаја: он пише кнезу Суцу, који беше отишао у Рушчук, да употреби сав свој утицај код рушчушког паше. Исто то тражи од паше Идриза. Долазак великог везира преломио је Мустафу. Везир га је позвао у Шумлу да се с њим договори о операцијама, и он дефилитивно прелази на његову страну. Руска настојања да га привуку себи пропала су. На писмо генерала Михелсона од 9 маја, Мустафа је одговорио 6 јуна 1807, преко Пеливан аге, команданта Исмаила, негативно.¹ А писмом од 9 јуна Мустафа јавља Мериажу о својим добрим намерама. Мериаж му је, по савету кнеза Суца, честитао.

Французи, углавном, добро и срећно изводе све своје политичке комбинације у Турској: постављају консуле, војничке агенте, дају официре, војничка средства за борбу, организују од турских поданика одбране и т. д. Али при свем том једну комбинацију нису успели да изведу: нису успели да доведу француску војску на Дунав. Пристанак за улазак француске војске био је једанпут дат, али је допније турска влада увидела, да једна слична мера претставља несавладљиве потешкоће. Овај пристанак био је дао султан Селим. На основу тог пристанка пошло је 600 француских тобџија за Цариград. Они су пошли преко Босне и стигли су у Травник 9 јуна 1807.² Давид им је, и поред рђавог расположења и чак завере против њих главних босанских ага и бегова, припремио најбољи могући дочек.³ Ово одељење француских тобџија требало је 12 јуна изјутра да пође даље, али се десило нешто неочекивано: стигао је глас у Травник да је у Цариграду избила револуција. Самим тим положај француских трупа био је тежак. Он је био још отежан тиме што у Травнику тада није био везир, који је иначе био познат са своје умешности и својих симпатија за Французе. Турци су почели отворено да нападају француске војнике, и Давидова прва брига била је да 600 француских тобџија врати натраг; сем тога да своју жену

¹ Annales, I (1886), 276—277.

² По Кемури, султан Селим „бејаше затражио од Француске 500 тобџија у помоћ, да дођу у Цариград и то сувим преко Далмације“ (Prvi srpski ustanak pod Karadordem: Sarajevo 1916, 124).

³ Гавриловић, Исписи, бр. 158. Француски консул у Травнику министру иностраних дела, 9 јуна 1807.

и децу заштити од њихових увреда. Новом султану се примање француских тобџија није допало те »опреми ферман босанском валији, да их поврати с оног мјеста где буду приспјели«. Валија стигне Французе у Бусовачи, показа француском генералу, који је водио ову помоћ, ферман и писмо француског посланика из Цариграда и овај се одмах врати, »а тако њихови пишидари (конзулије), који су били стигли до у Сарајево«. ¹ У исто време и Давид је добио од везира писмо у коме га позива да врати натраг француске тобџије, за које немају више потребе у Цариграду. ²

Ни пре збацивања Селима III ступање француске војске на турску територију у Турској нису многи одобравали: нису одобравали јаничари, неколико угледних паша, неки чланови Дивана; и јавно миљење је било против тога. У Босни су мрзели Французе и бојали су их се, нарочито муслимани. Босански везир, истина, није био категорички против француске помоћи, али је указивао на потешкоће и опасности од тога. Примање ове помоћи ни хришћани нису одобравали. Они су уверавали да Французи хоће да уведу низами дедид у Турској и да је то задатак генерала Себастианија. ³ Из тих разлога и они који су желели остварење овога плана нису у њега много веровали. И кнез Суцо у једном писму Мериаку од 29 маја поводом тога вели да мисли да ће овај пројект остати »неизвршен. Незадовољан је што је Турска одбила ову потпору. Ипак се француски утицај не осећаше мање у турској војсци. »Капетан Бутен (Boutin), по Себастиановим упутствима, сиремаше и надгледаше планове турског генералштаба.« ⁴

X.

У овај мах ситуација се у Европи беше знатно изменила. Још априла месеца 1807 образована је нова коалиција против Француске. Тежиште догађаја није више на Дунаву, оно се преноси на средњу и западну Европу. Догађаји на Дунаву долазе у други ред и њихов развој, њихов расплет и њихово

¹ Kemura, Prvi srpski ustanak pod Karadordem. Sarajevo 1916, 124.

² Гавриловић, Исписи, бр. 167. Француски консул у Травнику министру иностраних дела, 17 јуна 1807.

³ Гавриловић, Исписи бр. 161. Командант Мернаж министру иностраних дела, Видин, 11 јуна 1807.

⁴ Annales, I (1886), 278.

решење зависиће од развоја догађаја на западу. Са решењем тих питања биће, углавном, решена и питања Србије и осталих дунавских земаља.

Али се покрети на Балкану не занемарају; њима се придаје велика важност. Руси хоће да организују и прошире своју акцију против непријатеља и они с њима рачунају у првом реду. Они рачунају на наш народ у свим областима, нарочито у Србији и Црној Гори. Они сматрају да савезници треба да развију своју акцију у Далмацији. Стога су они и послали маркиза Паулучија с потребним упутствима, да испита ситуацију и расположење у нашим земљама.

Паулучи је за тај посао био погодан: он је провео дуже време у Далмацији, у служби Француске. Упутства за рад добио је Паулучи од Будберга 23/11 маја 1807. С погледом на Далмацију он је имао као задатак да сазна »колика је француска војска у Далмацији; како је распоређена; где су и какви магацини; какве су потпоре назначене а какве се очекују; шта желе и чему се надају становници Далмације, Босне, Херцеговине и други од Француза...« ¹ Али његов главни рад треба да буде међу Србима. Он има »да дозна односе Срба према Аустрији и према Угарској; да се увери о сили српској, о стању српских градова и њихових посада; да саветује Србе да се не покоре султану или предаду каквим обећањима Француза, да се увери у колико су Срби предани Русима и да увери Србе о готовости Русије, да помогне Србе парам, оружјем итд.« ²

Из инструкција датих Паулучију за рад у Србији види се да су се Руси плашили измирења устаника с Турцима и њихових веза с Французима. Паулучију се ради тога препоручује да, по доласку у Београд, ступи у везе с београдским архиепископом и заповедником Београда, јер су и један и други одани Русији. »У разговорима с њима инсистирајте на опасност по Србе ако се покоре султану, или боље разметљивим обећањима Француске... и сазнајте да ли тамо има првсталица Француске.« ³

О овој мисији маркиза Паулучија Будберг је известио Карађорђа писмом из Баргенштајна од 23/11 маја 1807. Он у

¹ Карађорђе, II, 530.

² Отаџбина, XXIV (1890), 337.

³ Yakschitch, 124 (српско издање с. 83).

своме писму Карађорђу не открива потпуно праву намеру и циљ његове мисије. Он каже неколико ласкавих речи о устаничким успесима и подвлачи само оно што може да одушеви Карађорђа и устанике за даљу борбу против непријатеља. Он честита успехе Карађорђу и шаље маркиза Паулучија, који ће му предати ово писмо. Паулучи, како се у писму каже, има нарочиту мисију »да се увери о вашим потребама као и најбољем начину да се извуче највећа корист од заједничке радње војске Његовог Величанства, која се налази на Дунаву и неустрашиве војске коју ви предводите.« Сем тога, он има да увери Карађорђа о покровитељству руског цара. Будберг моли Карађорђа да верује у све оно што му маркиз Паулучи буде казао у име руског двора и лично му га препоручује. На крају уверава Карађорђа да ће га, у колико то буде могуће, помоћи у даљим подвизима против општега непријатеља.¹ О Паулучијевој мисији обавестио је Будберг и генерала Михелсона, и у писму од 2 јуна (22 маја) из Тилзита саопштава му у главним потезима циљ његове мисије. Паулучи је требао да ради и на зближењу руско-србијанско-прногорске војске између Дунава и Јадранскога мора. Он је имао за задатак да прикупи потребне податке »о броју француске војске у Далмацији, о њеном задатку, о расположењима тамошњих становника, о стању послова у Србији.« Ово прикупљање података било је у вези и са будућом акцијом Михелсонове армије, која је требала да ступи »у непосредну везу с Црним Ђорђем, а преко њега и са нашом (руском) војском у Котору и на Јонским острвима.«² »Има бележака, да је капетан Радич Петровић слат да прегледа путове к Јадранском приморју, којима би се та војска провела.«³

Још увек се држање Француза према Србима не мења. Они помажу и морално и материјално и војнички Турску у борби против српских устаника. И у колико је опасност по Турску већа у толико је и њихов рад живљи. А опасност по Турску, на измаку маја и у јуну 1807, била је доста озбиљна. Наиме, у тај мах акција српских устаника с једне и Руса с

¹ Богвишчъ, Разборъ, 75—76.

² Богвишчъ, Разборъ, 76.

³ Нонаковић Ст., Васкрс државе српске, Београд, 1914, 73.

друге стране била је врло жива. Устаници су, по француским извештајима, прешли Дрину и продрли северно од Зворника. Руси су били господари Мале Влашке и целе леве обале Дунава до према Оршави. У сузбијању и једних и других напада Французи су помогли Турску искрено и свим средствима. Давид праги догађаје у Босни; он јавља министру иностраних дела 31 маја о борбама с устанцима у овој области, и између осталог каже: »Везир има четири стотине пушака с бајонетима, од којих му је две стотине дао генерал Мармон. Он ми пише да су сви ови бајонети били наквашени непријатељском крвљу.«¹

Далеко је важнији развој догађаја на Дунаву. Устаници и у том правцу нападају у намери да створе везу с Русима. Француски агенти се тамо директно ангажују да омету руско-српске планове, јер је и опасност за турско-француске интересе с те стране врло велика. Мерваж живо прати догађаје и о њима детаљно извештава француску владу. 1 јуна пише он из Видина министру иностраних дела о ситуацији на Дунаву и о непријатељским нападима против Турака. »Чим сам чуо, каже он, о овом непријатељском нападу, дошао сам у табор Идриз паше, а одатле на Дунав у Прахово и Паланку да тамо организујем одбрану, и натраг у Видин; 29 маја послао сам курира великом везиру у Силистрију, кнезу Супу у Рущук и генералу Себастијанију, да их информисем о овим догађајима и да им изложим потребу, да пошаљу хитно Идриз пашин појачање од шест хиљада људи, да сиречи спајање Руса и Србијанаца и та сачува везу с Оршавом. Ја сам нарочито истакао колико је хитно да се Оршава постави у одбранбено стање. Ово место може бити заузето од Србијанаца и тада не би остала Турцима ни једна додирна тачка на Дунаву с Аустријом.«² И у писму од 5 јуна опет министру иностраних дела, говори он о покушају Руса да пређу Дунав и заузму Велико Острво. Хвали нарочито капетана Бигоа (Bigot) »којега сам, каже он, употребио за постављање батерија на Великом Острву, и за управљање ратним лађама. Овај официр, упућен од генерала Мармона преко Босне, употребио је сву своју активност да се одупре покушајима Руса и Србијанаца и да одржи везу преко Оршаве.«³

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 151.

² Гавриловић, Исписи, бр. 154; сравни Annales, I (1886), 279.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 157.

Французи су покушали да и нове промене у Цариграду искористе против покрета у Србији. Одласком Селима III с престола (27/15 маја) ситуација се за устанике с те стране још више погоршала. Нови султан Мустафа почео је са увођењем нових мера и поопштрио је своје држање, нарочито према Србима. Један француски официр (Bigex), који је првих дана јуна прошао кроз наше области (9 јуна је писао из Видина маршалу Мармону), у писму Мармону од 14 јуна каже да је нови султан решио »да освети покољ Турака у Београду и да покори Србијанце; он је обећао да ће радити сасвим противно његовом претходнику.«¹ Уз ово писмо приложено је он и једну ноту у којој хронолошки доста детаљно излаже догађаје у Србији од 18 априла 1807. Француски агенти помажу новог султана у његовим намерама. Они раде на измирењу завађених паша, да би ови, измирени, удруженим снагама радили против Руса и Срба. Француски агенти верују у срећан исход једне такве акције. Један од њих, Александар Суцо, нада се, како он каже у писму команданту Мериажу, »да ће видински паша ускоро бити у стању да одбије не само Србијанце, већ чак да их потпуно туче.«²

При свем том ситуација је по Турску била врло критична, врло тешка. Напади на Велико Острво, Руса с једне и Срба с друге стране, јако су забринули Мериажа. Изгледало је да Мула паша неће моћи издржати нападе српских устаника, ако буде остављен без помоћи. Поред свих хитних писама команданта Мериажа великом везиру, Суцу и Себастијанију, Порти му не посла никакву помоћ. И он није био у стању да одбије нападе трупа генерала Исајева, који беше управно свој одред према Великом Острву у намери да да руку Карађорђу. 17 јуна Руси су напали Велико Острво и заузели га; тиме је веза с Оршавом била потпуно прекинута. Срби су у исти мах дошли у Паланку према Острву. И Мериаж, 22 јуна, пише о томе министру иностраних дела. »Ја сам, каже он, изложио генералу (Себастијанију) да ако се не упути овде једна јака пешачка дивизија, треба се одрећи целе земље до Оршаве. Такав је резултат неактивности отоманске војске, која није учинила ни један покрет и која је пустила непријатеља да

¹ Papiers Marmont. Беч 14 јуна 1806.

² А. С. Рунчук, 19 јуна 1807.

дође у Малу Влашку.«¹ Истодобно писао је он и Себастијанију да тражи помоћ.

И у нашим домаћим изворима налазимо потврду да су Французи активно помагали Турке против Срба. Јаков Ненадовић, заповедник српских чета на Дрини, пише: »Турци под управом Хасан паше кренуше се 2 јуна (20 маја) Равни. Било је на броју до 20.000. Њима су управљали француски инцидирски официри: официра је било свега на броју 72, а осим тога Французи су им дали 12 својих топова. Од 6 до 13 (24 маја до 1 јуна по с. к.) с обе стране удараху се само предње чете; 14/2 јуна приметне се велика борба у којој француске топције јако наудише Србима; но опет Срби два пута одбише непријатељски напад при чему 200 Турака и 7 француских топција, а такође и 4 турска и 2 француска топа остадоше у рукама српским.« Французи су узели учешћа и у даљим борбама које су се водиле крајем јуна. »27/15 јуна, главна снага српска удари на Турке који се беху упутили Ужицама, потисну их к Дрини и ту погубе више од 5.000 Турака; између убијених ратника беше и један француски официр и три француске топције.«² О француском учешћу у нападу на Србију имамо још једну потврду. На име, каже се, да је јуна месеца 1807 Хозрев паша од Босне намеравао да упадне у Србију с једним корпусом, »у коме је било и једно јако одељење Француза.« Такав покушај требале су да учине и албавске и херцеговачке паше у заједници с Французима против Црногораца.

У другој половини јуна 1807 Срби су чинили последње напоре да се сједине с војском генерала Исајева. Ти су напори били огромни и не без резултата. Француски агенти чине опет са своје стране исто тако велике напоре да устанике у тој намери спрече, да омету извођање њиховог плана. Иницијативом Себастијанија Мула паша је послао Гушанац Алију да то сједињење спречи. А и Мериаж је радио на томе, »ишао је сам на позиције, давао савете и упутства да се то сједињење спречи«. Све је то било без успеха. 29/17 јуна Исајев је прешао Дунав више Великог Острва и сјединио се с 5.000 Срба под Карађорђем и Ми-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 169; види Annales, I (1886), 281.

² Српске Летописи за год. 1827, VIII, 24—25; Нил Попов, Србија и Русија, I, 53—54.

ленком Стојковићем.¹ По Бопу, Руси су се спојили са Србима у Паланци. Веза с Оршавом за Турке била је потпуно прекинута. Она је, по Давидовом извештају, прекунута 1 јула од стране Србијанаца.² Ово је био један крупан резултат руско-српских напора. Сада је било пуно изгледа да руска влада на овом ратишту може да спроведе свој давно засновани план: да веже руску дунавску војску с руским трупама у Котору и на Јонским острвима, и да са Србима у Србији створи одбранбену линију против Француза. О овом плану Будберг је обавестио генерала Михелсона 2 јула 1807.

*

Руси са своје стране нису губили времена и ако нису показали онолико активности колико се очекивало од њих. Они још увек испитују ситуацију у нашим земљама и спремају се за озбиљне нападе. Изгледало је као да прави потхвати и праве борбе широких размера треба тек да наступе. Поводом испитивања ситуације и упућен је маркиз Паулучи у Далмацију а затим Србију, јер руска влада не беше још начисто с правом ситуацијом у нашим земљама. Паулучи је имао да савлада више потешкоћа и на путу за Србију и у самој Србији: у Земуну су га задржали, у Београду су га примили с неповерењем, готово непријатељски. Ту је стигао 30/18 јуна. Ипак је успео да убеди Младена Миловановића у своје добре намере, и Миловановић га је, после неколико дана, упутио Карађорђу. 6 јула (26 јуна) стигао је Паулучи у Карађорђев логор. Карађорђе га је примио хладно. Паулучи му је саопштио циљ своје мисије, скренуо му пажњу на покрете Француза и Турака у Босни и опасност по Србију с те стране, »ако се ништа не предузме против тако дрског непријатеља«. Паулучи се састао и с Миленком Стојковићем преко кога је хтео да утиче на Карађорђа. С њим Паулучи и одлази Карађорђу. Он је на том састанку изјавио Карађорђу, да зна за аустријске интриге и да се нада »да се он неће дати вући за нос од једне силе, која, да би постигла шта хоће, чини да његов народ умире од глади, која чини да Французи још држе Далмацију, одакле

¹ Гавриловић, Српски покрет. С. к. г., II (1901), 195—196; Driault, la politique orientale de Napoléon, 196—197.

² Papiers Marmon.

могу доћи да и њих покоре и да их поврате у турско роштво.«¹

Паулучијева акција у Србији имала је успеха. Он је успео да са претставницима устаника закључи једну конвенцију 10 јула (28 јуна) 1807. У шестој тачци ове конвенције говори се о потреби осигурања српске границе од стране Босне, и успостављању веза с Црногорцима да би се сиречили француско-турски потхвати. Русија би имала да да војничку помоћ за провођење овога плана.²

О својим преговорима са Србима и о својој мисији Паулучи је написао Будбергу неколико писама. У свом другом писму (19/7 јула) јавља му, да му је преко једног курира послао конвенцију коју је склопио с Карађорђем. Узгред говори он и о покретима француске војске у Херцеговини, која помаже одбрану турских места угрожених од стране Црногораца. У четвртном писму Будбергу (30/18 јула) говори он нешто детаљније и прецизније о тим покретима. Говорећи о свом путу од Београда до Далмације вели да је на овом врло заморном путу »дознао за наоружање 1.500 Дубровчана, одређених да се ставе под заповест генерала Лонеја (Lanau), за скупљање четири до пет хиљада Турака у близини Требиња, одређених да нападну Србију од Зворника.« Сматра да су Книи и Сењ одређени за слагалишта муниције и оружја, да је избор ванредан, јер Книи може да служи за корпус, одређен да ради према Србији, а Сењ за онај који буде формиран за борбу с Црногорцима, који су већ били упали у Херцеговину. Због тога и због француских покрета у Босни, држи да је врло потребно »да се нађе поред вође српскога народа, да с њим комбинује један план војничких операција чији резултат треба да буде сигурно овај: да одузме Далмацију и Дубровник Француској, Босну и Херцеговину Порти, и да ослободи пут за велике операције«, које би биле у стању да изведу Михелсонова војска од стране Видина и Исмаила, Црногорци у Херцеговини и руске трупе у Боки Которској спуштајући се у Албанију.³ У петом писму Будбергу (30/18 јула) Паулучи се опет осврће на конвенцију са Србима, и на користи по руске планове у нашим областима, ако се по њој поступи и ако се

¹ Отаџбина, XV (1887), 600. Паулучи Будбергу, Римик, 18/30 јула 1807.

² Богшичџ, Разборџ, 109; Yakschitch, 128.

³ Богшичџ, Разборџ, 94—95.

настави у том правцу, па на крају додаје: »Извесно ће се видети да нисам претеривао гледајући најсрећније успехе према Порти и Французима у Далмацији.«¹

Сем Паулчија, Руси су, ради тачнијег познавања прилика, послали у Србију саветника Родофиникина. Родофиникин је био пореклом Грк, пријатељ влашког кнеза Исидантија. Пре него је именован за руског агента у Србији служио је као дипломатски чиновник у Влашкој и Молдавији. Њега је генерал Михелсон предложио министру иностраних дела за то место. Министар је примио Михелсонов предлог и дао је одобрење за то 2 јуна (21 маја) 1807.²

Родофиникин је за свој будући рад у Србији добио потребна упутства од главнокомандујућег 28/16 јуна 1807. Он је о томе ивестио 4 јула (22 јуна) министра иностраних дела и послао му копију инструкција. Њему је између осталог било наређено »да буде увек уз Карађорђа и тамо где буде народни савет; да убеђује Србе да се само од Русије могу надати помоћи и избављењу од Турака, и да је Русија готова увек указати им помоћ заједничком радњом, оружјем, војним потребама и новцем, ако се Срби буду прилагођивали радњама Руса; и да дознаје намере и планове Карађорђа.«³ Михелсон је препоручио Родофиникина Карађорђу и Совету. Он моли Совет да има поверања у Родофиникина и његове предлоге за заједнички рад против непријатеља.⁴

Родофиникин је почетком јула дошао у главни стан под Неготином. Карађорђа ту није нашао, јер је крајем јуна био отпутовао у Београд. Једно време чекао је ту на добијање нових инструкција. Не добивши ништа пошао је за Карађорђе и стигао је у Београд 14/2 августа 1807.

По аустријским извештајима из октобра (1807), Руси су хтели да преко Родофиникина утврде да ли се устаници осврћу на Француску и да ли од ове силе очекују помоћ.⁵ У њима се чак каже да се устаници, незадовољни потпуним занемаривањем

¹ Богшичџ, Ор. с., 106.

² Новаковић Ст., К. К. Родофиникин. Годишњица, XXVII (1908), 269.

³ Отаџбина, XXIV (1890), 339—340.

⁴ Богшичџ, Ор. с., 112—113.

⁵ Архив С. к. академије. Исписи Вл. Ђорђевића. Бренер Стадиону, 10 октобра 1807.

њихових интереса у Слобозанском примирју, приближују Француској и да од ове силе примају утешна обећања.¹

*

У току јула 1807 ствари су се биле у велико измениле: Русија је склопила примирје, а затим мјар с Француском; сем тога обустављане су војничке операције с Турском. И Родофиникин се нашао у новој ситуацији. Он није био обавештен на каквој је основи закључено примирје и мир с Француском; он за ту ситуацију није имао инструкције. Он се надао, каже у писму министру иностраних дела од 24/12 августа из Београда, да ће на путу добити упутства за рад. Уз то ни ситуација у Србији није била за њ повољна. Он каже да његов долазак није био пријатан ни Црноме Ђорђу ни осталим старешинама; само се народ обрадовао.² Ипак, јавља да је успео да добије за себе секретара Карађорђевог и неколико других војвода; да је међу старешинама било таквих који су предлагали да се пошаљу тајно делегати Наполеону с молбом да узме Србију под своје покровитељство, али да је успео да омете ове намере.³ Родофиникин није изгубио из вида рад француских и аустријских агената у договору с Турцима у односу према Србији. Напротив, он га прати с интересом. Босна је у његовим плановима играла важну улогу. Родофиникин је сматрао да у Босни треба радити и због Француза и ради осигурања Србије с те стране. Али Родофиникин није имао никаквих инструкција за рад у том правцу; он се морао уздржавати од свих крупних потхвата у Босни. Ипак је нешто чинио. У писму од 13 августа јавља Родофиникин министру спољних послова, да је предузео мере да сазна што више о важним лицима у Босни и о њиховом расположењу.⁴

У исто време Вл. Б. Броневски писао је такође о користи од ослобођења Словена по Русију и о положају Србије. Он сматра да је најприроднија словенска федерација као протутежа повећању Француске. Обрћа пажњу Србији и плаши се да не буде изгубљена за Русију; он држи да Србијанце — ако се послови Турске сврше на незадовољавајући начин по

¹ Архив С. к. академије. Исписи Вл. Ђорђевића. Бренер Стадиону, 26 октобра 1807.

² Богшичџ, Ор. с., 114—115.

³ Богшичџ, Ор. с., 125—126.

њих — треба сматрати као изгубљене за Русију, «а добијене за Француску, која ће настојати да искористи овај догађај за консолидовање њених нових тековина на Јадрану.»¹

XI.

Док је таква ситуација у Турској и на Дунаву, да видимо како стоје ствари на руско-француском ратишту у Пруској, Пољској и Русији. Од ситуација на том ратишту и опште ситуације у Европи зависио је, углавном, и даљи развој прилика на Дунаву.

Наполеон је радио на све стране и свим средствима против Русије, али у основи он је желео да дође до извесног споразума с њом, и није губио наду да ће једнога дана доћи до тога. Још марта месеца 1807 писао је Наполеон Талерану: »Ја сам мишљења да би један савез с Русијом био врло користан, ако то не би била фантастична ствар.«² Нове промене које су за тим настале у Европи појачале су још више Наполеонову жељу за измирење с Русијом. Наполеон губи поверење у Аустрију; у Цариграду револуција од 27/15 маја збаци Селима III с престола. Срећно ратовање у јуну допринело је највише измирењу Француске и Русије. 14/2 јуна Руси су изгубили битку код Фридленда. Александар да би изашао из незгодне ситуације требао је да се измири с Наполеоном. Наполеону је опет било потребно да разбије коалицију против Француске. Одмах су почели преговори који су довели прво до примирја. Примирје је било ратификовано 24 јуна. Преговоре за мир поставили су Наполеон и Александар без посредника, и њихови преговори довели су ускоро до дефинитивног мира у Тилзиту (7 јула 1807), где су била потписана три акта: уговор мира и 29 чланова; 7 посебних и тајних чланова; и тајни уговор о савезу.³

Овај мир је више пута интерпретиран и дате су разне интерпретације. Вандал мисли да је ту дошло до деобе Европе и стварање два царства. Татишчев је по својој тези врло близу Вандалу. Свакако ће Дрио највише имати права кад каже да

¹ Богшичак, *Op. c.*, 212, 12 августа 1807.

² *Corr. de Napoléon I-er*, t. XIV, № 11977, 12028; *La Nouvelle Revue*, LXIV (1890), 500.

³ *La Nouvelle Revue*, LXIV (1890), 512—514; види Driault, *Tilsit. Revue des études napoléoniennes*, Paris 1913, II, 214.

«француско-руског савеза није било за време првог царства: „био је један оштар, сталан и логичан ривалитет. Тилзит чак није био мир, он је био само једна фина игра.“¹

Тилзитски мир извео је велике промене у Европи и територијалне и политичке. Нас се оне општег карактера моментално мање тичу; нас се тичу у првом реду оне које имају тешње везе с нашим народом. Територијално: то су промене у Средоземном мору и промене на Балкану; политички: промене у односима између Русије и Француске и Француске и Турске. По овом миру Наполеон добија Боку Которску, Јонска острва, а Александар се обавезује да повуче све поморске силе из Средоземног мора. Сем тога, по споразуму у Тилзиту, Александар је узео на себе обавезу да посредује за мир између Енглеске и Француске, а Наполеон да посредује за мир између Русије и Турске. Чак и то, ако преговори између Русије и Турске не доведу до задовољавајућег резултата, »Француска ће се удружити с Русијом против отоманске Порте.« Ову своју обавезу према Русији Наполеон се решио да одмах испуни. Већ 13 јула нарочити француски изасланик Гијмино приспео је у главни руски стан у месту Турбат. 14 јула отишао је к великом везиру у Брајилу. Он је с Лашкаревим и Галиб ефендијом имао да потпише уговор о примирју „оставивши да потпуни мир закључе други пуномоћници.«² У исто време он је имао да понесе и нове инструкције за генерала Себастијанија. Тек 28 септембра јавља Наполеон Александру да турски опуномоћени министар има пуну власт да преговара о миру с Русијом у Паризу посредством француске владе.

Тилзитски мир је изменио односе између Француске и Турске. Положај француских агената у Турској је постао врло тежак: Мерпажов специјално. Он је нагло изменио своје односе с пашом у Видиану. Због промене у француској политици Турци беху неповерљиви према њему. Мерпаж је имао сада да савлађује нерасположење Турака, да их уверава о добрим намерама и пријатељском расположењу Наполеоновом. Он је у тешкој ситуацији: четири месеца не прима вести, курири не пролазе преко Видина, инструкција за рад нема. Тек у априлу 1808 добио је он сретства и инструкције (од 18 марта). Између

¹ *Revue des études napoléoniennes*, Paris 1920, 4.

² Нил Попов, Србија и Русија. Београд 1870, I, 55.

осталoga наређено му је да обрати пажњу на стање у Србији, на њену организацију и на руски утицај у њој.¹ О томе је он упутио неколико рапората.

Односи Мериажови са руским генералима повећали су у Видину неповерење турских власти према њему. Његов рад је био брижљиво праћен, његове депеше прекидане, његов драгоман био је чак једног дана затворен. Даље су прављене неприлике и непријатности Мериажу лично. Нижи чиновници потстицаху јаничаре против француског официра. Више хитаца бејаше испале на њега. Паша га није могао заштитити, и неколико пута му је скренуо пажњу да не излази без јаке пратње.

У таквој политичкој атмосфери Мериажов опсталак у Видину био је неиздржљив, за њега лично опасан. Он је настојао да се донекле осигура. Време примирја искористио је у том правцу. Он је 6 новембра (1808) учинио једну посету генералу Исајеву. Циљ ове његове посете био је да преко Крајове успостави пут своје кореспонденције и „да пошаље своје папире у Беч, да би избегао сваки инцидент“. После се вратио у Видин, али му је било немогуће да ту остане дуго. У тај мах у Видину се пронела вест да је француски отпавник послера напусти Цариград и да је савез између Порте и Енглеске закључен. То је још више погоршало Мериажов положај. Паша му саветова да се врати у Крајову док се провери ова вест. Мериаж је прешао у Крајеву, а у Видину је оставио свога драгомана. Тамо, у руском главном стану, с нестрпљењем чекао је он на опозивање, које тражаше у свим својим писмима. Уз то је предлагао своме министру, да, ако је потребно да некога имају на овом месту, то буде један трговачки агент, а не официр. Начокон његов захтев је примљен и он се преко Влашке, Молдавије и Пољске вратио натраг. Тилзитски мир учинио је његову мисију беспредметном.

Тилзитски мир изменио је и француско-српске односе. Та се промена, истина, није одмах осетила; она је извођена поступно, на сваки начин због тога што француски претставници у Турској нису били одмах обавештени о склођеном миру у Тилзиту и његовим одредбама, што нису одмах добила прецизне инструкције о српском питању, и што нису јасно ви-

¹ Гавриловић, Исписа, бр. 264.

дели нап проблем у новој политичкој оријентацији. Сем тога, иако измирени с Русима, они су нерадо гледали подизање Србије помоћу Русије, јер су Руси у Србији имали природног савезника. Отуда Себастиани остаје још неко време непријатељски расположен према Србима. Један француски пуковник пише министру иностраних дела из Силистрије 28 јула (1807) о свом састанку с великим везиром. »Ја сам га, каже он, ангажовао од стране амбасадора (Себастианија) да искористи уједињење својих снага за утђење Србијанаца и за повратак Београда, чији губитак излаже опасности европску Турску са стране Аустрије.«¹

Мериаж се у то време ништа пријатељскије није држао према Србима. То се показало и за време преговора за примирје између Русије и Турске у које су требали да уђу и Срби. (О миру у Тилзиту Мериаж је био обавештен писмом од 22 јула. Руси су били обавештени о томе неколико дана раније). Родофиникин покуша да закључи примирје, и затражи састанак с Мериажом да реши то питање.² Мериаж није био у Видину, те се Родофиникин врати у Београд, а Мериаж ступи онда с Исајевим у преговоре. Исајев није имао поверења у Мериажа и није волео његово посредовање; јер, Мериаж се држао према Србима исто тако као и Себастиани. Он 28 јула из Видина долази генералу Исајеву и „јавља му: да Турци радо пристају на примирје с Русима, само што за Србе неће да чују, на шта је Исајев опет одговорио, да не може улазити у примирје друкчије него да се оно примени и на Србе.«³ На крају Мериаж је изјавио да се нада „да је мир између Руса и Турака на надлежном месту већ закључен, и да ће он скоро видети да руске трупе напусте Србију и Влашку“. После разанка с Мериажем Исајев је добио из Видина од Исмаил бега писмо од 1 августа (1807) у коме му јавља да је примирје с Русима закључено, али да се никако нема применити на Србе. Исајев је одговорио да Руси војују са Србима и да ће он за то бранити Србе, ако би их Турци напали. Сем тога жели да се преговори о примирју воде без посредовања Мериажа и Француза.⁴

¹ Гавриловић, Исписа, бр. 185.

² Писмо од 13 августа 1807.

³ Отаџбина, XXIV (1890), 342.

⁴ Отаџбина, XXIV (1890), 343.

Српско питање се дискутовало дуже; оно је задавало доста потешкоћа. Идриз паша није хтео да пристане да примирје буде протегнуто и на Србе, и изјави да ће напасти Србе ако се у току од шест дана не одвоје од Руса. Исајев се повлачи, Срби се враћају у своје планине. Одвајање савезника је извршено, и провизорно примирје учињено је онако како га је Мериаж удредио. 24/12 августа (1807) потписано је примирје у Слобозији између Русије и Порте (у 7 чланова). Оно је оставило Русији у посед Влашку и Молдавију. По њему је за Србе урађено врло мало. Само се у члану 1 говори о њима и то индиректно. У њему се каже да „отоманске трупе, до доласка пуномоћника за преговоре мира, неће учинити никакав акт непријатељства у околини Видина и Фетислама, где су руске трупе помешале са Србијанцима.“¹

Слобозиско примирје било је закључено и ратификовано по нахођуњу руских претставника Лашкарева, који је у име Русије водио преговоре и генерала Мајендорфа, који је заменио болесног генерала Михелсона. Примирје није било лепо примљено ни на руском двору ни у руским високим круговима. Цар Александар је био незадовољан оним што су они урадили. Он је казнио и Лашкарева и Мајендорфа. За главног заповедника руске војске наименовао је кнеза А. А. Прозоровског, и он је септембра месеца примио заповедништво. Чим је примио заповедништво Прозоровски је известио турске пуномоћнике да је примирје погрешно ратификовано. Незадовољни одредбама примирја које су се односиле на Србију, Руси су се старали да донекле осигурају њен положај у односу према околним пашама. Руски генерал Лодовић писао је босанском паши, тражећи неку врсту примирја за Србијанце. Он се „изражава најувредљивије у односу на Француску“. Моли пашу да не предузме ништа против Србије, и обећаје му да од стране Срба неће бити ништа предузето против Босне. Паша је био јако увређен. „Ја нисам, каже Давид, имао муке да га убедим да то не треба да га спречава да ради против Србијанаца, ако нађе згодну прилику“.² — Нешто доцније, октобра месеца, и кнез Прозоровски заузима се код великог ве-

¹ Annales de l'école des sciences politiques, I (1890), 282; Отаџбина, XXIV (1890), 334.

² Rapports Marmon; Исписл. бр. 198. Француски консул у Травнику министру иностраних дела, Травник, 29 августа 1807.

зира за устанике. Он не одобрава рад Лашкарева и не слаже се с одредбама примирја које се односе на Србе, а које не гарантују Србима потпуну безбедност. „Човечност мога суверена и интерес који он има за овај народ исте вере као ми, захтевају да га не изложимо новим несрећама.“¹ Прозоровски је о томе писао и Себастијанију. Себастијани му је у одговору саветовао да пристане на примирје како је утврђено у Слобозији. Султан се преко њега обавезује да неће учинити никакав непријатељски акт спрема устаника.² Порта је на наваливање Русије и Француске учинила многе уступке, али признања свога за то није хтела дати никада и ни у каквој форми“.

Од септембра месеца 1807 осећају се велике промене у раду и активности француских агената у Турској. То се врло јасно осећа и у њиховом држању према Србима и српском покрету. Промене које су настале после тилзитског мира између Француске и Русије и Француске и Турске, повлаче за собом и промене у француском држању према српском покрету. Француски дипломатски и војни агенти још увек прате с извесним интересом догађаје у Србији, али је тај интерес знатно опао. Давид из Босне и Вињол из Далмације јављају се све ређе са својим извештајима који су све мање важни и без великог интереса; они су сада мање више индиферентни посматрачи догађаја. У октобру су извештаји француских агената још ређи и мање поуздани. У том погледу интересантна је вест о заузећу Београда од стране Аустрије, која је изазвала читаву преписку, била потврђена неколико пута и на послетку демантована. У новембру и децембру ти извештаји готово престају. С друге стране вест између Руса и Срба не представљају више непријатност за Француску од када је Русија постала њен савезник. Мериаж није више имао потребу да их омета. Пут курира је, од када је склопљен мир, њихов обичан пут, преко Букурешта и Рунчука. Мериаж сматраше да је његово присуство непотребно у оној области и затражи да буде опозван. Али по једној наредби Наполеоновој од 6 октобра, он је имао да остане још на својој дужности.

Промене у француском држању и расположењу према Србима потврђују се и даље. Срби не виде више у Францу-

¹ Гавриловић, Исписл. бр. 222; Rachitch, La Royaume de Serbie-Paris 1901, 529—530.

² Гавриловић, Исписл. бр. 223; С. к. г., II (1901), 200.

зима непријатеље који раде против њихових интереса и поверавају им се, чак очекују од њих да ће се заузети за њихове интересе на Порти. 15 октобра (1807) потучен је Хасан паша. »Французи се нису, по свој прилици због тога, што је с Русијом већ био мир закључен, ни маћи хтели да Турком помогну«. ¹ А Мармон долази на идеју да се успоставе везе с Карађорђем. У писму Наполеону од 18 новембра (1807) Мармон дословно каже ово: »Ако буде улазило у политику Вашег Величанства да успостави извесне везе с Црним Ђорђем, ја имам код мене људе који би могли бити употребљени с поверењем и коришћу.« ² Мериаж пак, према инструкцијама из марта 1808, обнови наредбу да се не ради против Срба. ³

Тилзитски мир поставио је нов однос сила у Европи. Нов однос великих сила повлачио је неминовно нов однос малих и оних најмањих. Положај Србије био је измењен и француско-српски односи после тилзитског мира узели су други правац.

¹ Српске Дјеловице за год. 1827, VI, 35.

² A. G. Мармон Наполеону. Загвар, 18 новембра 1807.

³ Driault, La politique orientale de Napoléon. Paris 1904, 258.

ГЛАВА II.

ИЗМЕЋУ ТИЛЗИТСКОГ И ШЕНБРУНСКОГ МИРА (1807 — 1809).

Какво су становниште заузеле, какве су везе одржавале и у колико су се интересовале устанком после тилзитског мира суседне и заинтересоване европске државе?

I.

Турска је у току 1807 преживљавала тешке дане. Унутрашње стање у земљи било је врло ровито. Крајем маја збачен је с престола султан Селим. У јулу покушао је да се врати на престо, али је за то платио главом. Порта, поред свега тога, није попустила у многим питањима: она није попустила жељама Русије у питању граница као ни у питању промене примирја од 24/12 августа 1807. Она је исто тако непопустљива у питањима која се тичу било директно било индиректно Србије. Тако није хтела да призна српску аутономију под руском заштитом, нити везу Срба с Русима. Турски заповедници исто тако нису хтели да приме понуде и предлоге које су руски претставници у августу и октобру чинили у корист примирја са Србима. Они су сматрали »да су српски послови предмет за себе, који с руско-турским примирјем никакве везе немају«, као и то да су Срби турски поданици. Турски напади с јесени 1807 имали су за циљ да устанике одвоје од Русије.

Кад све то није помогло, Турци су покушали да се директно споразумеју с устаницима. У том циљу стигла је 13 новембра једна турска делегација с »усменим порукама« у Београд. Ова делегација уверавала је устанике да ће добити административну аутономију, под условом да пошаљу једну депутацију у Цариград. Поводом тога сазвана је 21 новембра

скупштина у Београду. Скупштина је са захвалношћу примила султанову понуду, али је изјавила, да жели да за обећање имају јемце руског цара и «цара Француза као посредника-помирноца између Русије и Турске». Сем тога скупштина је решила, да се пошаље једно посланство Прозоровском у Јаш и Себастијанију у Цариград; Карађорђе би послао писмо патријарху цариградском. Скупштина је закључила своје седнице 8 децембра. Један од најважнијих захтева њених био је да београдски пашалук буде организован као Влашка и Молдавија, и да остане под заштитом Русије (чл. 9). Она је радила и донела своје одлуке углавном под вођством руског претставника Родофиникина. — Порта ни овом приликом није успела да постигне своје главне циљеве: устаници су и даље остали у вези с Русима и при тражењу страног јемства.

С пролећа 1808 устаници су се налазили у неугодном положају; њихова ситуација била је неизвесна и несигурна. Марта месеца истицало је примирје склопљено у Слобозији: управо оно је важило до 21 марта (с. к.). После 21 марта примирје није продужено, а ново није склопљено: односи између устаника и Турака нису ничим били доведени у ред. Али је зато примирје између Русије и Турске продужено на годину дана, у које су — како каже Прозоровски у писму од 8 марта — устаници «примљени». У ствари Турци према устаницима задржавају своје раније становиште, чак и поред промена, до којих је, услед јаничарских покрета у Цариграду, дошло средином 1808. Мустафа Барјактар, који је више држао с Русима него с Французима, сматрао је да треба с Русима ивести директне преговоре. То не значи да је он био попустљивији; напротив, Мустафа је још енергичнији него његови претходници и према Русији и према Србији. И он је сматрао да се Србија не може никако мешати с руско-турским спором; чак је имао намеру да нападне Србију, али није стигао да ту намеру и изведе. Он је онда настојао да са Србијом уђе у непосредне преговоре и дође до извесних погодба макар и привремено. И 17 августа (н. к.) склопљен је један уговор, који је требао да буде база за нове покушаје да се устаници одвоје од Русије и да се Турска с њима непосредно измири.

Почетком октобра обновљени су преговори између Турака и устаника. И у овим преговорима учествовао је руски

претставник Родофиникин. Посредници за мир били су видински митрополит Дионисије и Мула паша. Турски делегати увераваху да су прилике ванредно zgodне за преговоре, да ће Порта без страног посредовања учинити веће уступке, чак су говорили да се надају да ће склонити Порту да им да јемца, само не јемство две државе. Устаници би имали да оставе Порти да изабере Русију или Француску. Родофиникин у писму од 2 октобра каже да се нада да ће убедити Порту да пристане на јемство које су Срби тражили пре тога од Мула паше, само «немогуће им је дати јемство двеју држава, тј. руске и француске, и Срби треба да оставе Порти на разматрање да изабере једну од ове две».¹ Устанички делегати нису дали одређен одговор. Они су на првом месту имали да обавесте Савет и Карађорђа, али су ипак напоменули да ће тешко пристати да положи оружје и приме јемство само једне силе. Прозоровски, који је о овоме био обавештен, упозорио је устанике на опрезност у преговорима с Портом и на неопходну потребу руског и француског јемства. У том смислу одговорили су 30 новембра Савет и Карађорђе Мула паша. У писму они изјављују, да желе да се рат заврши, али не могу ући ни у какве преговоре без пристанка руског двора као покровитеља, при том будући уверени да Порта не сматра себе обавезном за испуњење уговора и датих обећања. «Молисмо и молисмо да нам се да јемство руског и француског двора, без чега не можемо приступити даљем преговарању са сјајном Портом... Тако исто не можемо примити јемство поред Француске друге какве државе, јер не стојимо ни у каквој вези с другим државама. А што смо ми изабрали Русију и Француску, то је што је Русија с нама исте вере... а Француску стога што је она узела на себе да посредује да се закључи мир између руске империје и сјајне Порте, по општем пристанку тих трију држава».² Мула паша им је 22 новембра јавио да он сматра да ће Девлет рђаво схватити тражење јемства и да треба добро одмерити да ли је zgodно време да се јемство предложи.³

Од ових преговора није било ништа, јер су Турци задржали и даље своје гледиште. Турски покушаји да устанике

¹ Богшичъ, Ор. с., 166.

² Богшичъ, Ор. с., 174.

³ Богшичъ, Ор. с., 199.

одвоје од Русије нису имали успеха; устаници се још чвршће вежу за Русију, чвршће него икад до тада.

О српско-турским преговорима писао је 31 децембра и командант Мериџ министру иностраних дела, само он их је схватио нешто другачије. Он каже да је видински паша преговарао са Србима о специјалном миру, према коме Србијанци и Турци сада слободно саобраћају — тргују. Трговци српски долазе у Видин.¹ А у извештају од 22 јануара 1809 јавља Мериџ министру иностраних дела да је видински паша због опасности од Мустафа паше, био склопнио мир са Србијанцима, и да влада мир на овој страни, али то ће трајати само дотле докле се допадне Русима.²

И у преговорима за мир који су вођени између Турске и Русије почетком 1809, а у којима је учествовала и једна устаничка депутација, Турци су покушали да одвоје устанике од Руса и уведу их у посебне преговоре, али без успеха.

Портинџа политика према устаницима од тилзитског мира до руско-турског рата 1809 имала је у основи два циља: 1) да их одвоји од Руса, и 2) да с њима склопи мир без страног посредовања и страног јемства.

II.

Аустрија после тилзитског мира није ни мало у срећном положају. Русија је напушта и она једно време остаје усамљена; доцније се приближује Турској и Енглеској. С променом ситуације мења се и њено држање и њен правац рада и интересовања. С једне стране она је подозревала на рад француских дипломатских претставника у Босни и Србији. То се види по вестима, каткад претераним и фантастичним, које су јој саопштавали њени људи. »У почетку прошле зиме (1807—1808), каже се на једном месту, дошла су у Србију два француска официра, који су понудили два милиона гроша ако Срби хоће да се ставе под француску заштиту«. Карађорђе је истакао и француским официрима и руском генералном консулу, да је за њих далеко потребније отварање границе на Сави и Дунаву од повчане помоћи. »И руски консул и француски официри обећаше да ће се њихови дворови заузети да им се тај увоз из Аустрије допусти«. ³ А по једном другом

¹ Гавриловић, Историја, бр. 328.

² Гавриловић, Историја, бр. 355.

³ Отаџбина, XV, 242.

званичном саопштењу, аустријски заповедници су сматрали да Французи снабдевају оружјем и муницијом хришћане у Босни, да генерал Мармов и гувернер Дандоло одржавају везе с Карађорђем, епископским митрополитом и руским консулом Родофиникином.⁴ Они су сматрали да је пела ова француска акција против њих и против Турака. Стога се, преко својих поверљивих људи (ухода), они брижљиво обавештавају о приликама у Далмацији, Босни и Србији и о француско-српским односима. Отуда читав низ извештаја из прве половине 1808 који говори о поменутих провинцијама и поменутих питањима. Тако се у једном извештају (од 11 фебруара) говори о устанку у Далмацији против Француза, због купљења регрута; у другом (од 12 фебруара) о промени паше у Травнику због тога што је био велики пријатељ француског консула, те су се на Порти плашили издајства; у трећем (од 18 фебруара) о затегнутим односима између Порте и Француске, и могућности да ће Турци напасти Французе; у четвртном (од 10 марта) о гомилању француске војске у Далмацији због енглеског заузимања далматинских острва и опсаде Крфа; у петом (од 21 маја) о одласку француског консула из Травника, и француској завери у Скадру, која је имала за циљ заузимање скадарске тврђаве — и други.

Аустрија није могла да заборави Француској поразе и територијалне губитке из прошлог рата. Кроз целу 1807 и 1808 она спрема освету. Франц I и његов министар Стајон извели су реорганизацију војске и спремили 300.000 људи чекајући згодан моменат да их употребе. Наполеон је покушао да индиректно парализује ту акцију. На састанку у Erfурту (септембар-октобар) он је имао намеру да ангажује Русију да спречи наоружање Аустрије. Он је тражио од Русије да »покаже зубе« да би је принудила да се разоружа. Александар није желео да Аустрију доведу у неугодан положај. На последњем састанку с Наполеоном он је узео обавезу да ће радити против Аустрије »само у случају ако Аустрија буде ушла у рат с Француском«. Све то није помогло. Аустрија је била уверена да се налази у згодном положају. Она улази у пету коалицију, и средином 1809 (април-јули) води несрећан рат с Француском.

⁴ Ивић А., Документи, Загреб, 1920, 202. Барон Симбшен саопштава надвојводи Луаину новости из Србије. Петровградан, 17 јан. 1808.

С друге стране тежње Руса, да заузму румунске кнежевине и помере границу на Дунав, погодиле су Аустрију и изазвале њену суревњивост. У Аустрији су сматрали да ће самостална Србија бити одапа Русији. Помагање устанка од стране Руса држали су за отворену повреду аустријских интереса. Отуда су Аустријанци изменили своје држање према српском покрету и оно је постало непријатељско, јер су увидели да се Србија развија под руским утицајем, и да се креће к аутономном и самосталном уређењу. Отуда неповерење према угледним Србима у Аустрији, и неповерење према српским устаницима, код којих се налазио један руски претставник. Приближивши се Турској из политичких интереса, Аустрија утиче врло много на њу у питању њеног држања према руским и устаничким захтевима.

Према Србији Аустрија је имала још од почетка 1807 и завојевачке намере. Иако је била у тешким околностима она је настојала да сваку дану прилику искористи. Ова је пре свега тежила да заузме Београд. Поводом тога надвојвода Карло у једном дугом писму фелдмаршалу Симбшену од 18 фебруара (1808), у којем му даје упутства за рад, каже да употреби лукавство и уради све могуће да склони српске главаре да понуде Београд Аустрији, а за то би их она узела у заштиту.¹ Њени људи покушавају да у Србији створе неповерење према Русији. Оберштар Перс у писму од 14 марта, у којем саопштава новости из Србије, говори између осталог о разговору с Карађорђевићем секретаром Стеваном Живковићем којег је хтео да увери да ће их Руси обманути.² У јуну изгледа да су Аустријанци били обратили велику пажњу Србији. 27 јуна писао је принц Еуген Наполеону да је обавештен да Аустрија има 20.000 људи на Сави са четама понтониера и с опремом за понтоне. Ова војска имала је да прати покрете Србијанаца и вероватно да пређе у Србију под изговором да хоће да им притекне у помоћ и да их спасе турске власти.³ Нешто доцније, 14 јула, и командант Меријаж јавља да је бечки двор послао четири пука ка Дуна-

¹ Krones, Joseph Freiherr Simbschen u. die Stellung Österreichs zur serbischen Frage, Wien 1890, 34 и даље; Rachtich, 541.

² Ивић Алекса, Документи, 236.

³ Du Casse, Mémoires du prince Eugène, P. 1838, IV, 195. Monza, 27 juin 1808.

ву према Београду, што је дало повода вести да хоће да заузму ово место. Међутим тврди се да је то била смена граничних пукова¹. — Свакако, Аустрија је имала извесних освајачких намера у том правцу, само те намере није остварила, једно због опште политичке ситуације у којој се налазила, и друго због њених планова и намера према Француској, за које се она живо интересовала и спремала.

Према свему реченом Аустрија, од тилзитског мира до француско-аустријског рата 1809, подозрева на рад француских дипломатских претставника у турским областима и спрема се за борбу с Француском; ова зазире од Русије због њених тежња за територијалним проширењем на рачун Турске и њеног помагања српског устанка; она ствара неповерење код устаника према Русији, непријатељски се држи према Србији и има намеру да заузме Београд. Кратко, непријатељско држање на све стране и према Француској и према Русији и према Србији.

III.

Русија после тилзитског мира имала је на првом месту да реши спор са Турском. Преговори за мир воде се у Паризу посретством Француске. Ти преговори нису много одмицали, једно због руских захтева и друго због одуговлачења Француске.

После револуције у Турској, јула 1808, Мустафа Барјактар је држао да ће се с Русима лакше споразумети без посредника. Руси његове предлоге нису примили, јер су очекивали да ће им се дати прилика да испуне своје праве намере. После састанка у Ерфурту (октобар 1808) очекивали су руски претставници у Влашкој и Србији да ће започети преговори с Турском. Они су се споразумевали о томе са каквим предлозима треба изаћи, и шта треба дати Србији; бојали су се рада Аустрије, а у питању градова у Србији сматрали су да треба да остану у српским рукама. Ти су преговори почели почетком 1809. На исход ових преговора имао је великог утицаја турско-енглески мир, склопљен 5 јануара 1809, по коме је загарантован интегритет турских земаља.

Русија после тилзитског мира, поред свих примљених обавеза, одржава и даље своје везе с устаницима и труди се

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 291.

да очува свој утицај у Србији. У Србији се ради највише под њеним утливом. Њен заступник Родофиникин учествује на устаничким скупштинама, у преговорима са Турцима, у доношењу свих важнијих политичких одлука и томе слично. Устаници се у свему ослањају на Русе. После закљученог примирја у Слобозији 24/12 августа (1807) они воде преписку са заповедницима руске војске, потсећају их да су на позив Руса устали против самог султана, и траже да их не напусте у тако неизвесној ситуацији. Руски претставници учествују и у преговорима српско-турским који су вођени октобра 1808, и утичу на њих врло много; Прозоровски у првом реду. По његовом савету устанци су и формулисали своје захтеве, које Porta није могла примити.

Русија настоји да у српском питању искључиво она води реч. Њени људи испитују устаничке везе с другим земљама, бабе се питањем унутрашње организације у Србији, и пачином на која би Русија очувала свој утицај у њој. Новембра месеца (1808) писао је Родофиникин из Београда о политичким односима Србије с другим државама. „До сада, каже он, у Србији није било дипломатских и трговачких претставника других држава: желети би било да се такви овде за сад не примају“.¹ Са стране на документу стоји примедба Прозоровског у којој се каже да су мисли Родофиникинове основане и небобитне, али с друге стране, ако Србију признају као засебну државу, Позоровски не зна на који начин јој могу забранити да прими агенте других држава.² Родофиникин се нарочито плашио аустриског мешања у српске ствари.

Прозоровски је предлоге кнеза Родофиникина, упућене руским меродавним круговима, увек пропраћао својим примедбама и допунама. Он је 16 новембра из Букурешта писао помоћнику министра спољних послова поводом Родофиникинових предлога о ширењу руског утицаја у Србији. Он се потпуно слаже с Родофиникиновим мишљењем да би Карађорђевог сива требало васпитати у Петрограду; он сматра да би такође корисно било узети и васпитати децу и осталих утицајних људи у Србији. Све би то допринело привржености Србије Русији.³

¹ Богшичъ, Ор. с., 179.

² Ibid.

³ Отаубина, XVII (1887), 626.

Прозоровски је исто тако саопштио и своје примедбе о врховној власти у Србији. Између осталог он сматра да у њој треба утврдити једну личност због страних интрига, и установити Савет у коме ће заседавати и руски агент у случајевима у којима затреба. „Овај ће обуздавати самовласт кнежеву и уздржавати га од сваког поступка који би био противан интересима Русије. Ова тачка не може бити пријатна Аустрији и зато изгледа да би потребно било да и француски двор заједно са Њ. И. В. прими на себе гарантовање Србије и њеног новог устава. . . чак би и француски агент могао барабар с руским заседавати у Савету. . . Када би се помишљало на руски гарнизон у Београду, на то не би Porta никада пристала, аустријски двор би закукао, а сумњам да би и француски на то пристао.“⁴

Руски меродавни кругови у питању страног мешања у Србији нису делили мишљење својих претставника. Они нису желели да свој утицај у Србији поделе ни с једном другом државом, ма она била и савезник Русије. То се врло лепо види у питању страног јемства. За нас је важно, и ми то истичемо, да су устаници поред Русије — чак по савету руских претставника — у својим преговорима с Турцима увек тражити и јемство Француске као друге силе. На највишем месту у Русији нису били за тај устанички захтев; напротив, руски цар се отворено изјаснио против овог устаничког захтева. На све предлоге и примедбе руских претставника Родофиникина и Прозоровског о жељи устаника за јемство Француске поред јемства Русије у српским захтевима, одговорио је 1 фебруара 1809 руски министар иностраних дела Салтиков кнезу Прозоровском: „Што се тиче српске жеље да њихова независност буде гарантована и од Француске као и од Русије, и да се та гаранција стави у уговор о миру, Његово Величанство налази да о томе не треба још ништа предлагати, јер све још зависи од претходног споразума обостраних пуномоћника на конгресу (у Јашу), па и после тешко да ће се моћи сложити с интересом Русије да подели посредовање с Француском, јер је природно да Француска не би пропустила да добије за себе извесан део утицаја, који је Русија стекла у српском народу. Али ако буде одиста жеља српских поглавара и целог народа

⁴ Богшичъ, Ор. с., 182–183; Отаубина, XVII (1887), 631.

господар император неће одрећи свог пристанка да се изradi гаранција Француске.¹

Устаници се и у почетку 1809 углавном ослањају на Русију. Две депутације су тада устаници упутили Русима: једну у јануару, а другу ускоро за тим. Прва депутација је имала намеру да иде за Петроград, али је Прозоровски задржао уверивши депутате пуномоћијем од императора да је он овлашћен за решавање свих послова у односу према Порти. Другој депутацији, која је захтевала још теже услове, рекао је Прозоровски да је рат у току марта неизбежан и да се самим тим све решава, и да после рата будући положај нико унапред не може предвидети.²

На позив Руса устаници су учествовали на конгресу у Јашу (фебруар—март) на коме су се водили преговори за мир између Русије и Турске, а којим су требали да буду обухваћени и Срби. Тада је било врло мало изгледа да ће се преговори повољно завршити. Енглеска прилази Аустрији и Турској и утиче негативно на рад конгреса. Преговори су завршени 22 марта без икаквог резултата. Обновљено је ратно стање, и чекао се згодан моменат да почну непријатељства. О том конгресу у Јашу и депутацијама које су учествовале на њему оставио нам је интересантних података командант Мериак.

Измирење с Турском — уз повољне услове: територијално проширење Русије и обезбеђење њеног утицаја у Србији — био је, после тилзитског мира, главни циљ руске политике.

IV.

Говорили смо о Турској, Аустрији и Русији; на реду је Француска.

Француска је очекивала да ће Русија убрзо испунити своје обавезе по тилзитском миру. Руси су међутим оклевали. Французима то није било право. Њима исто тако није било право што Руси и даље помажу српске устанике оружјем и муницијом и што њихов тајни агент (К. К. Родофиникин) потстиче народ на буну. Стога су готово сви њихови претставници, који су пратили ствари у нашим областима, обратили пажњу

¹ Богишич, Оп. с., 202.

² Богишич, Оп. с., 203-209. Писмо Прозоровског од 18/6 марта 1809.

на то питање. »Тилзитски мир, каже Себастиани, отворено је повређен од стране Руса: не само да држе Влашку и Молдавију већ сваког дана примају нова појачања. Они шаљу Србијанцима огромне количине оружја и муниције и један тајни агент петроградског двора налази се у Београду, где потстиче више него икада народ ових области на буну«¹. Те вести о појачању и активности руске војске у Молдавији, о покретима Србијанаца и појачању њихових војничких средстава, потврђује и француски консул Пуквил². Генерал Вињол у низу својих извештаја министру војном говори такође о овом питању. »Руси су, каже он, у извештају од 1 јануара 1808, још увек у Молдавији и Влашкој; Србијанци су — као што је Ваша Екселенција објављена мојим претходним извештајима — учинили неколико покрета према Новом Пару«³. А у извештају од 1 фебруара 1808 каже да су Руси са знатним снагама обновили непријатељства против Турака, и да су се приближили Дунаву у намери да се састану са Србима; сем тога, да је у Травник стигао ферман по коме сви они који су у стању да понесе пушку, од 12 до 60 година, треба да пођу против Руса. У овом ферману о Србијанцима нема речи.⁴

У фебруару 1808 Наполеон је додирнуо питање деобе Турске. На деобу Турске Наполеон је помишљао и раније, још од побуне у Цариграду, која је учинила крај влади султана Селима, а по готову од тилзитског мира. Он је 8 јула 1807 потписао тајне чланове тилзитског мира за деобу Турске са својим »братом«⁵ Александром. Наполеон је тада мислио да турско царство не може више опстати. Али је при свем том питање било одложено на извесно време. И тек у фебруару 1808 почели су, између француског претставника у Петрограду Коленкура с једне и цара Александра и његовог министра иностраних дела Румјанцова с друге стране, преговори о евентуалној деоби Турске. Зашто је Наполеон покренуо у овом моменту питање деобе Турске? Свакако из политичких разлога. Он је хтео Русију двоструко да искористи.

¹ Teste, Recueil des traités, II, 306—307. Себастиани мин. ин. дела, 10 дец. 1807.

² А. Г. Пуквил Мармону. Јашина, 24 децембра 1807.

³ А. Г.

⁴ А. Г. Вињол министру војном.

Наполеон је тада помислио на експедицију у Индију, којом је имао да погоди свога највећег и најозбиљнијег непријатеља Енглеску, и за њу је намеравао добити сарадњу Русије. Сем тога, Наполеон је био повуко своје трупе из Немачке и била му је потребна једна сила која би задржала оружјање Аустрије. И ту услугу Наполеон је имао намеру да затражи од свога савезника.

Коленкур је имао у више махова прилику да говори с царем Александром о деоби Турске. Он је крајем фебруара говорио први пут с њим у овом питању, и каже, у писму Шампанџију, министру иностраних дела, да је цар Александар врло лако прешао преко пројекта о деоби Турске.¹ А у разговору 1 марта, Александар је рекао Коленкуру да, због Наполеонове намере да води експедицију у Индију, изгледа треба делити целу Турску, и нагласио му је да се, ако хоће деобу целе Турске, о томе треба споразумети.² Даље преговоре Коленкур је водио с кнезом Румјанцовим. На састанцима које је с њим одржао почетком марта чиниене су разне комбинације с турским провинцијама. Кнез Румјанцов је пре свега сматрао да у ову деобу треба да уђе и Аустрија. Он је износио предлоге, Коленкур је стављао примедбе на њих. На три одржана састанка ипак није дошло до споразума. Питање Цариграда и Дарданела чинило је велике потешкоће. Судбина Србије, према разним комбинацијама и према томе, да ли је у питању само делимична или потпуна деоба Турске, изгледала је час овако час онако. По једној комбинацији она би била независна са својом управом под француским и руским утицајем; по другој комбинацији припала би Русији; у потпуној деоби Турске била би дата Аустрији. У основи Коленкур је био против тога да Русија добије Србију. 9 марта Коленкур је имао четврту конференцију с кнезом Румјанцовим, на којој су прављене опет разне комбинације с турским провинцијама. На крају Румјанцов је у облику ноте прецизирао своје погледе на деобу Турске и то у смислу савеза и у смислу њене потпуне деобе. У првом случају Русија би добила Молдавију, Бесарабију, Влашку и Бугарску; Француска Албанију, део Босне, Мореју и Кавдију; Аустрија Хрватску и делове Босне; Србија би била не-

¹ Nicolas Mikhalowitch, Les relations diplomatiques de la Russie et de la France, St. Petersburg 1905, I, 161. Коленкур Шампанџију, 25. фебруара 1808.

² Nicolas Mikhalowitch, Op. c., I, 189. Репорт Наполеону, 1 марта 1808.

зависна и дата једном кнезу аустриске куће или ком страном кнезу, који би са оженио једном руском принцезом. У другом случају Русија би добила још део Румелије (српско-бугарском границом планинским венама на Једрене, одатле на Марицу до мора). Француска још Кипар, Род, сва острва у архипелагу, Смирну, трговачка места у Леванту, Сирију и Египат. Аустрија би добила Србију у потпуну својину, као аустриску провинцију, Македонију до мора, сем делова које би Француска могла да затражи за утврђивање своје албанске границе. Хрватска, о којој није ништа речено, могла би да припадне Француској или Аустрији, по жељи цара Неполеона. Било да се усвоји једна или друга комбинација три силе учеснице у деоби допринеће индиској експедицији; Русија не тражи ништа у Индији за своју сарадњу.¹ Коленкур је ставио примедбе на предлог кнеза Румјанцова о деоби Турске. Његове примедбе Румјанцов није усвојио. Он је ноћу од 9 марта поднео цару. Сутрадан, 10 марта, видео се с Коленкуром и рекао му да цар држи до Цариграда, да би свака деоба Турског царства, која Цариград не би дала Русији била противу «народног мишљења» и погоршала би садашњу ситуацију ма колико она била рђава.² Ови су преговори прекинути. Они су унели извесну хладноћу у француско-руске односе.

Без обзира на све те комбинације Французи су се живо интересовали за Србију. Министар иностраних дела 18 марта тражио је од команданта Мерижа вести о стању у Србији и руском утицају у њој. «Ја желим, вели он, да приложите о стању у Србији неколико позитивних идеја: немачки листови изгледа да су пуни њих, али се на њихове новости не може ослонити. Потрудите се да уђете у извесне детаље о организацији, којом се бави изгледа Црни Борђе, и о утицају који могу имати Руси на све оно што се догађа у Србији».³

Французи су имали извесну своју политику према догађајима на доњем Дунаву. Та је политика у основи била мирољубива. На Мерижева саопштења, да су привремено обустављене борбе између Турака и Србијанаца, што он сматра за последицу руско-турских односа, министар иностраних дела долаже: да држи да Србијанци неће обновити непријатељства, и

¹ Nicolas Mikhalowitch, Op. c., I, 216/217.

² Nicolas Mikhalowitch, Op. c., I, 217. Репорт Наполеону, 10 марта 1808.

³ Гавриловић, Историја, бр. 251.

да ће Наполеон радити да се непријатељства између Турске и Русије не обнове. Сматра да Меријаж својим утицајем треба да одржи мир и ред на границама Србије, јер би то значило ући у Наполеонове мирољубиве намере.¹

Француске дипломатске и војне кругове интересује и даље стање ствари на Дунаву: њих интересује кретање Руса, њихове везе с устаницима и унутрашњи положај Србије. У почетку априла јавља Меријаж о доласку у Крајову једног појачања од 3.000 Руса, који спремају лађе да пређу Дунав. За ову руску војску говорило се да је одређена да осигура везу са побуњеницима Србије. »Француски официр веран своме начелу (одржању мира), писао је генералу Исајеву, молећи га, у сагласности с инструкцијама своје владе, да спречи свако непријатељство између својих трупа и Турака.«²

По свим вестима из друге половине априла — и онима које је саопштио француски консул у Скадру Марко Бријеровић генералу Мармону,³ и онима које је саопштио генерал Вињол из Далмације министру војном,⁴ и напослетку онима које је саопштио командант Меријаж из Видина министру иностраних дела⁵ — ствари су се у Србији и на Дунаву стишавале; духови су се у Албанији и Босни умиривали. То стишавање борбе у овим областима било је, како се то види из поменутог Меријажевог писма, по жељи Наполеоновој. »Благотворне намере Његовог Величанства биће извршене. Довољно ми је било да их саопштим папама и заповедницима ових граница; и наредбе су биле издате свима турским главарима од Ниша до Оршаве да брижљиво избегавају сва непријатељства која би могла штетити умирењу Србије«. Затим говори о благотворној акцији коју је у том циљу предузео, по папшном наређењу, видински православни архиепископ, позивајући одбегле сељаке и уверавајући их да су амнистирани. »Тишина и мир, додаје он на крају, владају сада у овим областима; Турци не чине никакав покрет; Србијанци држе увек исте позиције и одржавају везе с Русима. У Србији се ради све у име Русије под утицајем руског посланика Родофиникина.«

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 264.

² Delault, La politique orientale de Napoléon, 261.

³ Papiers Marmont, 20 априла 1808.

⁴ A. G. 20 априла 1808.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 274. Меријаж министру иностраних дела 28 априла 1808.

И генерал Мармон се сам, у колико је могао, обавештавао о приликама у Србији. Герасим Зелић помиње епископа Краљевића који је у мају из Биограда, прошавши далматинске градове Книн и Сив, стигао у Сплит да ту сачека Мармона; да га је Мармон сутрадан примио, и да му је преко тумача упутио неколико питања. На првом месту како се Срби носе с Турцима и коме се цару желе подложити; даље, шта Босна мисли? Епископ је одговорио на сва та питања и понудио је, у потребном случају, своју услугу француској управи. Мармон га је пажљиво саслушао, али није ништа одговорио. Он му дозволи да остане у Шибенику и још му дале бесплатан стан.¹

У јуну и јулу месецу постављају се француски извештаји о приликама на доњем Дунаву, Влашкој и Србији, и издају се наређења у вези с њима. Генерал Вињол пише 25 јуна министру војном о турским кретањима из Босне према Србији, о томе да Руси нису још напали Турску с Дунава, и да се због овог затишја држи да су почели преговори између Руса и Турака у којима Руси траже Молдавију, Влашку и Бесарабију са градовима. »Још више, каже Вињол, они хоће да Србија буде уређена као република под њиховим протекторатом, и да им Порта уступи Видин да најзад усоставе лакшу везу између Влашке и Србије. У накнаду за то Порта би примила од Србије један данак од 1.000 кеса.«² А 12 јула писао је Себастијан Наполеону о руском утицају у Турској и код њених хришћанских поданика: затим о могућности француског напада на Турску, за који, по његовом мишљењу, постоје два пута војничких операција из Далмације: један преко Босне, а други албанским приморјем. Сем тога, он се дотакао и руско-српских веза. »Руска војска држи леву обалу Дунава и одржава везе са српским устанком преко Великог Острва... Два дипломатска агента за хришћанске ствари, сенатор Куничов и М. Бајков одређени су да воде преписку с Родофиникином за српске ствари и да одржавају тесне везе са свим угледним хришћанима европске Турске.«³ Два дана доцније, 14 јула, јавља командант Меријаж из Видина министру ино-

¹ Житије Герасима Зелића. Београд 1898, II, 187 и 189 (С. к. з.).

² A. G.

³ A. N. AF IV 1688; Teste, Op. c., II, 325; Исписи, бр. 290. Гавриловић није објавио ова два пасуса.

страних дела, да на границама Србије влада затишје и са руске и са турске стране, да се никакви ратни маневри нису десили на обалама Дунава, али да влада узнемиреност за будућност због несигурности за мир, јер се говори о спремању једне турске војске у Софији. Меријаж даље каже, да је уставно уређење Србије одложено и да се о њем од неког времена не говори, и да влада неповерење међу устаницима због руских намера.¹

Подаци о француском интересовању за српске ствари у другој половини 1808 доста су ретки и непотпуни. Командант Меријаж се интересује за све оно што се догађа у Србији: за руско снабдевање устаника војничким потребама, за аустријски утицај у њој и везе с Турцима на Дунаву. У тај мах дошао је у Београд један француски официр, чији је долазак изазвао читаву сензацију и разне коментаре. У једној забелешци Меријажевој од 6 новембра стоји: »У Београду се налази једна особа, која се издаје за емигранта и официра француског и која носи одликовање легије части. Међу Турцима се шири вест да је он у мисији од стране Француске.«² 30 новембра писао је Меријаж опет о догађајима у Србији и о поменутој личности. Он каже да се већ неколико месеци један руски мајор и један француски емигрант баве разграничењем и утврђивањем граница у Србији. »У Београду има један Француз зван Боаје (Boyez), командант батаљона, носилац одликовања легије части, који је био помоћник генерала Диема (Dihesme); пошто је напустио Француску био је отишао да тражи службу у Русију, а одатле у Србију, где се налази већ неко време. Турци кажу да је био упућен од стране Француске српским устаницима, да је то казао владика београдски владичи видинском; исто тако секретар Сената био је категоричан у истом смислу.«³ Срби су стручно знање овог француског емигранта хтели да искористе. Изгледа хтели су њим да се послуже и у својим односима према суседним Турцима. Његова личност била је доцније расветљена. Поводом француског официра Боајеа који се налазио у Београду, министар иностраних дела писао је команданту Меријажу 1 фебруара 1809, да је од министра војног добио обавештење

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 291.

² Гавриловић, Исписи, бр. 311.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 319.

о овој личности, да је Боаје заиста био ађутант генерала Диема, затим командант батаљона у 34 пуку, али да је био лишан звања. Затим додаје: »Треба да вас известим, да он није примио никакву мисију од стране министра војног нити од мога ресора.«¹

У првој половини 1808 француски меродавни кругови се интересују за догађаје у Србији; у другој половини знатно мање. У основи они желе и настоје да се прилике на доњем Дунаву среде.

Треба да се осврнемо и на руско-француске везе у другој половини 1808 године.

Још септембра месеца дошло је до састанка у Erfурту између Наполеона и Александра. Ми смо тај састанак поменули раније у толико у колико се односи на Аустрију дакле, само један од циљева његових. А он је имао и других, за нас далеко важнијих. У ствари Наполеон је хтео да поправи своје односе с Александром, који су били охладнели због питања евентуалне деобе Турске, питања покренутог и расправљеног фебруара и марта исте године; да се ослони на руски savez у неугодној ситуацији у којој се налазио због рата у Шпанији и наоружања Аустрије. Наполеон је био готов да поднесе велике жртве у намери да добије Русију за своје планове и да је спречи да се утврди на десној обали Дунава. 12 октобра утврђен је и потписан један уговор између Наполеона и Александра, који је имао да остане у тајности »бар десет година«. Александар је пристао (чл. 8) да призна целокупност Турског царства с тим да граница према Русији иде левом обалом Дунава, тако да цела Бесарабија, Молдавија и Влашка припадну Русији. Наполеон је пристао па то ново разграничење, и Француска се одрече (чл. 9.) посредовања за мир између Турске и Русије, које је била примила на себе тилзитским миром.

Одредбе овог уговора, потписаног на састанку у Erfурту, индиректно су погодиле и наш народ. Признање целокупности Турског царства од стране Русије и одустајање Француске да посредује за мир између Русије и Турске погоршавало је политички положај наших устаника. Признање целокупности

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 339.

Турског царства било је у директној опреци са плановима и амбицијама устаничких вођа да се отргну испод турске власти и створе независну државу; а одустајање Француске да посредује за мир била је једна могућност мање да се дође до неког сигурног споразума с Турцима.

Састанак и преговори у Ерфурту између Александра и Наполеона оставили су тежак утисак на више страна: у турским областима у првом реду, и то код целокупног становништва без разлике. У Босни, по извештајима француског консула Давида из јануара 1809, католички свештеници држали су предике против Француза, и наговарали своје парохијане да узму оружје противу њих; босански калуђери примили су од папе наређење да проповедају против Француза. Сем тога у Давидовим извештајима се каже да су православни свештеници изгубили поверење и поштовање за руског императора од његовог пута у Ерфурт, да држе говоре у којима показују исто толико антипатије за Французе колико незадовољства према цару Александру.¹

Састанак у Ерфурту поколебао је француско-турске односе. То се осетило на првом месту у граничним турским областима. Француски министар иностраних дела желео је да се ти односи поправе: да се успоставе односи поверења и пријатељства између француских и турских суседних области. Поводом тога француски консул у Травнику био је прамљен код паше. Паша му је признао да су Босанци неповерљиви према Французима. У свом писму министру иностраних дела од 7 јануара 1809 Давид каже да су се односи ипак нешто поправили.²

И у марту Давиду је држање босанских Турака према Французима, почевши од везира, изгледало све више и више сумњиво. „Ипак, каже он, они се не спремају за рат“, иако би Босанци са великим задовољством видели наш одлазак из Далмације, а нарочито из Дубровника.³ По Давидовом писму од 26 марта расположење се знатно изменило. Ибрахим паша, који се држао тако хладно од краја јануара, сад се држи при-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 329. Француски консул у Травнику министру иностраних дела. Травник, 4 јануара 1809.

² Гавриловић, Исписи, бр. 330.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 354. Писмо француског консула из Травника од 4 марта 1809.

јатељски према Француској. Он искоришћава сваку прилику да улије Босанцима добро расположење за Французе; заштићује их у Далмацији; генерални гувернер га у том помаже. Мишљење Босанаца се осетно поправило у корист Француске.⁴

И поред свих уверења Давид сумња у пријатељство Турака; боји се њихових пријатељских наклоности које се, каже он, јављају уочи прекида или неверства.⁵ У писму од 26 априла Давид вели, да се прича да су две наше као сераскери послане са својим трупима на границе Босне и Далмације да прате француске покрете.⁶ Ситуација се ускоро изменила, и Давид је 28 априла писао министру иностраних дела о променама у Босни. Каже да је један портин поклицар стигао с ферманом у Травник, да је одмах сазван травнички диван, и да су, после одржане седнице, две наше које су требале да иду на француску границу добиле друга наређења. Они имају наредбу да иду против Србијанаца, који хоће да пређу Дрину. Турци виде непријатеље само у Русима и Србијанцима. Њему изгледа да се султан изјаснио за одржање мира с Француском, и да су босански Турци врло срећни што су остали у миру с Француском.⁷ На овако држање Турака према Французима имали су, видећемо, аустријски дипломатски претставници у турским областима највећег утицаја.

V.

Година 1809 је година великих сукоба у Европи. У Европи се тада напоредо воде два велика рата: на једној страни француско-аустријски, на другој руско-турски. И један и други утицали су на француско-српске везе.

Крајем 1808 Аустрија се није плашила да може бити прегажена од стране Француске и Русије. Главна војска Наполеонова заузета је у Шпанији; у Француској је јака струја с Талераном и Фушеом на челу, а у споразуму с Метернихом, радила против Наполеона. Сукоб је између Аустрије и Француске био неизбежан, и рат је избио. У самом

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 356.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 358. Давидово писмо од 20 априла 1809.

⁶ Гавриловић, Исписи, бр. 362.

⁷ Гавриловић, Исписи, бр. 363.

почетку осетila се француска надmoћност: 20, 21 и 22 априла туче Наполеон аустриску војску код Абенсберга. Ландсхута и Екмла; 13 маја улази у Беч, а 21 и 22 води крваве борбе код Асперна и Еслинга; 6 јула одржао је победу код Ваграма, а 11 истог потписао примирје у Знајиму. Преговори за мир вођени су дуго и мир је потписан у Бечу тек 14 октобра 1809.

И пре рата и за време рата, Аустрија је против Француске радила не само у Француској него на све стране. Радила је и у турским областима, због чега је пажња француских претставника била скренута највише у том правцу. У Босни, поред католичког свештенства, радио је против Француза највише аустриски консул. Французи су оикољени сплеткама и он је један од њихових твораца. Он претставља Французе као јеретике и шири о њима, преко свога драгомана, лажне вести. Дубровчани се туже на француску управу и настављају да одржавају тајне везе с Босном. Француски консул сматра да аустриски консул ради то с комбинацијом да у првој згодној прилици заузме Далмацију.¹

Француски консул у Травнику у ово време поклања пуну пажњу Аустрији и раду њених људи у Босни и вал ње. Он у својим писмима министру иностраних дела од 14 и 26 јануара (1809) говори о гомилању аустриске војске у Хрватској. Он каже да и аустриски консул признаје да има сада 12 000 људи регуларне војске искомљене на границе турске Хрватске,² да гомилају војску и даље и да су расположени за рат против Француске, ако већ није објављен.³

Извештаји француског консула из фебруара говоре о акцији Аустрије. 15 фебруара јавља Давид министру иностраних дела о гомилању аустриске војске у Славонији и Угарској. Све то наговештава скори рат, каже он. Неколико гласника потврђују да су везе између Аустријанаца и Србијанаца врло живе и да изгледа да међу њима владају добри односи.⁴ 17 фебруара писао је Давид министру иностраних дела о истом питању. Он потврђује вести о скупљању аустриских трупа у Угарској. По саопштењу драгомана аустри-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 331. Француски консул у Травнику министру ии. дела, Травник, 8 јануара 1809.

² Гавриловић, Исписи, бр. 332.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 337.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 343.

ског консулата 12.000 војника је пред Бихаћем. Они уверавају да је то само ради задржавања Турака у њиховим границама. Консул разним поклонима задобија заповеднике појединих области; он им је давно већ улио страх од Француза.¹ И 18 фебруара Давид је писао министру иностраних дела поводом гомилања аустриске војске у поменутих областима. Аустриски консул, видећи да не може да одриче скупљање трупа у Славонији и Угарској, рекао је француском консулу, да његов двор нема непријатељских намера ни према којој сили, али да ће вршити одбрану ако буде нападнут. Сем тога, Давид говори о међусобном сукобу херцеговачких бегова. Он каже да су старешине Сарајева молиле везира да их измири, дајући нека предимства онима које штити Мармон, из страха да ови бегови не уступе своје тврђаве Французима. Овај страх задао им је ајан мостарски, који већ две године не престаје да им пише, да Французи мисле да нападну Босну.² 25 фебруара Давид јавља да му је аустриски консул рекао: »Ја не могу да вам кријем да су сви наши пукови у покрету.«³ А 28 титше он министру иностраних дела, да је истина да Аустријанци пребацују све своје трупе из Славоније и Угарске према Хрватској и Италији, и да хоће да се освете Французима.⁴

Непријатељско држање Аустрије према Француској потврђује Давид писмом од 1 марта. Аустриски консул, каже он, данас ми је отворено говорио о непријатељским намерама свога двора.⁵ Овако држање аустријских дипломатских претставника у Турској: бароња Штирмера, аустриског отиравника послова на Порту, и Митезера, аустриског генералног консула у Босни, натрало је француског министра иностраних дела да се 3 марта обрати аустриском посланику у Паризу Метерниху. Он му је навео извесна места из примљених писама и упозорио га на рад аустријских претставника у Турској, који је уперен против Француза.⁶

У другој половини априла отпочела су непријатељства између Француске и Аустрије. Природно, да је француска

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 344.

² Гавриловић, Исписи, бр. 345.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 149.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 350.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 351.

⁶ Гавриловић, Исписи, бр. 353.

консул у Босни још више обратио пажњу на рад аустријских агената у овој области. У писму од 20 априла министру иностраних дела јавља Давид да Аустријанци покушавају да уведу Турску у коалицију против Француске.¹ А у другом, опет од 20 априла, каже, да агенти аустријског консула крстаре Босном делећи поклоне, распростирући лажне вести и сумње против Француза. Аустријски консул је добио поклоне чак за калуђере Босне и удаљио их од њега. Један Дубровчанин је исто тако ишао од аге до аге у целој Херцеговини; дошао је у Травник, добио пасош од Митезера и отпутовао је за аустријске земље. . . Мало после, неколико херцеговачких главарара забранило је сваки извоз за Далмацију. Тужио се везиру, који му је одговорио, да нема никакву стварну власт у овој анархији. Не зна колико ће Аустрија и Енглеска успети да привуку Турску на своју страну.²

И у својим идућим писмима Давид се осврће на рад аустријског консула у Босни. 26 априла писао је он министру иностраних дела: „Аустријски консул поновио је толико пута, ево два месеца, да ће Porta поћи заједно с Аустријом, да Босанци очекују сваког момента објаву рата Француској“.³ И у писму од 28 априла јавља Давид да аустријски консул шири вести о тобожњим француским поразима, да ради да Турску привуче на своју страну. Он уверава да пропаст Аустрије значи пропаст Турске. Али, од доласка фермана, који је донео портин поклицар, не слушају га, и срећни су што су остали у миру с нама.⁴

Француски консул из Травника исто тако прати расположење у Босни и Херцеговини према Француској и одјек Наполеонових победа у тим областима. 16 маја (1809) писао је он министру иностраних дела о своме разговору с везиром. Каже да му је везир рекао, да су страни емисари прошли Херцеговину; да су загрејали духове против Француза; да је ајак мостарски Али ага Дадић, стари непријатељ Француске, шеф ове лиге; да су ове аге биле скупиле 13 до 14.000 људи да заузму Дубровник или да Французе протерају одатле помогнути од самих Дубровчана.⁵ Ово расположење се ускоро изме-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 355.

² Гавриловић, Исписи, бр. 359.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 362.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 363.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 468.

нило. Вести о Наполеоновим победама почињу да стижу од почетка маја и оне знатно угичу и на појединце и на опште расположење у Босни. „Један Турчин који је дошао из Млетака, вели Давид, донео је вести о сјајним Наполеоновим победама, и оне су знатно измениле расположење у корист Француске. Французи су добили за себе Турке, јер православни и католици, заведени говорима својих свештеника, гледаће на нас још дуго као на своје непријатеље.“¹

Тежак положај, а вероватно и успеси Француске, натерали су босанске и херцеговачке турске господаре да се обраћају за услуге и помоћ вишим француским чиновницима у Далмацији. То су били, углавном, људи који су и раније одржавали добре односе с Французима. Давид је био за то да Французи изађу на сусрет њиховим захтевима. »Ја сам, каже Давид, рекао генералу (Поатвену) да је добро да помогне оно мало пријатеља које имамо у Босни«.²

Француски успеси поколебали су и људе који су били у аустријској служби у Босни, и она су почели да се обраћају француским претставницима. 21 јуна писао је поводом тога Давид министру иностраних дела: »Добио сам потврду свих мојих сумња о маневрима аустријским у Босни. Драгоман аустријског консулата посвађао се са својим шефом, који га је опео код владе. Овај драгоман пошто је примио од мене саопштење *седмог извештаја*, који јавља заузеће Беча, поверио ми се и испричао ми интриге које је као агент имао да изведе«.³

Француске победе над Аустријом имале су несумњиво одјека и у Србији.

Непосредније од Давида, који је сву важњу обратио Аустрији, руско-турске и руско-српске везе, иако једно кратко време, прати командант Мериаж. Његова пажња је углавном сконцентрисана на руско-турске преговоре који се на почетку 1809 воде у Јашу. Преговори за мир између Русије и Турске у ово време воде се са пуном озбиљношћу. Султан се

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 371. Француски консул у Травнику министру ин. дела, Травник, 22 маја 1809.

² Гавриловић, Исписи, бр. 384. Француски консул у Травнику министру ин. дела, Травник, 20 јуна 1809.

³ Гавриловић, Исписи бр. 385.

решио да пошаље пуномоћнике у Јашу да тамо конферирашу са руским пуномоћницима. Због немира у Бугарској турски делегати су прошли кроз Видин и Крајову. Мериаж је видио шефове делегације и разговарао са њима; он је оставио и један интересантан опис турске делегације. Турски пуномоћници стигли су у Видин 27 јануара 1809. Вођ посланства био је сам турски министар иностраних дела, а један од најглавнијих лица био је драгоман портин кнез Димитрије Мурузи.¹

Турска делегација стигла је у Крајову 9 фебруара, и задржала се ту десетак дана. Решено је било да отпутује дефинитивно 18 фебруара. Боравак турских пуномоћника у Крајови искористио је командант Мериаж, који је из разговора са њима добио важна обавештења о политици њихове владе. Боп говори детаљно о разговору између Мериажа и кнеза Мурузија. Она су се дотакли многих питања: говорили су о савременој ситуацији Турске, држању Наполеонову, положају Русије и другом. Било је речи и о Србији.

О свом састанку и разговору с кнезом Димитријем (Мурузијем) 15 фебруара, писао је Мериаж министру иностраних дела 18 фебруара. Из њихове конверсације сазнајемо како је о српском питању мислио Мериаж. На кнежево питање о српским стварима, Мериаж је одговорио да су српске ствари компликоване. »Ви их пећете моћи завршити док не свршите с Русијом, и биће врло тешко ангажовати Србијанце да вам врате Београд, онако како ви желите; они су сувише криви Турцима да би се разоружали, и уосталом ко би им могао гарантовати за потхвате околних турских команданата. Инак, врло је важно за Порту да закључи споразум с овим устаницима, а посед Београда значи нешто за Турску. Какви су пројекти Портини? Да ли је покушала преговоре са српским Сенатом?« — »Ништа није учињено, рече кнез, и Porta неће пристати ни на какав споразум, ако јој се не преда Београд и Шабац. Могли би се договорити што се тиче гарнизона по примеру онога што је утњенољено у Бендеру и Хоћиму. За све остале захтеве Србијанаца Porta би било лако.« Мериаж и Мурузи сложили су се у томе, да је српско

¹ Annales, I (1886), 287-288; Исписи, с. 399 нота 1. Ове вести о руско-турским преговорима саопштио је француски консул Давид у писму од 2 фебруара 1809 (Исписи, бр. 341).

питање једно тешко и компликовано питање. »Најтеже у овом моменту, заврши кнез, је протекторат Русије. Ми ћемо се потружити, ако је могуће, да избегнемо овај предмет преговора са Русијом и да добијемо у времену.«¹ Истога дана (18 фебруара) писао је Мериаж министру иностраних дела о везама устаника са Аустријом и Русијом, и о њиховом држању према Турцима. Многи аустриски поданици, каже он, прелазе у Србију. Врло је честа измена курира, у овом моменту, између руског главног стана у Јашу и Београда. Србијанци су изгледа решили, да не улазе ни у какве преговоре с Турцима, ако се не ради о признању њихове независности. Изгледа да су променили своје осећаје према Аустријанцима њиховим првим протекторима.²

За конгрес у Јашу била су одређена три српска пуномоћника. На пролазу кроз Крајову видео их је Мериаж. У свом писму од 1 марта министру иностраних дела он се осврнуо на српску депутацију. Он каже да су 1 марта стигла у Крајову три српска пуномоћника, који долазе на јашки конгрес у друштву једног Родофиникиновог секретара и једног руског официра. Један од њих је други секретар Карађорђевић, а два друга војнички заповедници. Мериажу су изгледала сва тројица људи врло обични и јако примитивни, али Карађорђевић је више волео да пошаље њих, имајући мало поверења у чиновнике Савета, од којих је већи број образован. — Што се тиче устаничких захтева, Србијанци хоће да имају за границу Тимок до Дунава, да граниче с Влашком. Они никако не дозвољавају да Турци њима управљају; они хоће да Porta призна њихову независност; да сачувају места у којима су они господари, да остану оружани и да мир буде под јемством Русије. Готови су да сами приме рат, ако њихови предлози не буду усвојени. Све то се мало слаже са жељама Порте; то ће бити питање спора, коме ће руски преговорачи дати важност у толико колико год њиховим плановима.³

Са преговорима на конгресу у Јашу ишло је врло тешко. Преговорачи се нису могли сложити у многим питањима. Мериаж је то тачно предвидео; предвиђали су то и чланови свих делегација на конгресу. Зар није Прозоровски, још у

¹ Annales, I (1886), 291; Гавриловић, Исписи, бр. 346.

² Гавриловић, Исписи, бр. 347.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 352; Annales, I (1886), 292.

току преговора, изјави српској депутацији, да је рат у току марта неизбежан. Изјава Прозоровског изазвала је устанике на спремање, а и руско-српске везе су намах појачане због руских комбинација са Србијом. 8 марта писао је Давид министру иностраних дела да се у Србији врше велике војничке спреме, да Руси њима управљају и журе с тим, баш у моменту кад се мире с Портом.¹ Крајем марта о ситуацији на Дунаву: о затегнутим односима између Русије и Турске и о скором ступању у акцију, писао је опширније командант Мериаж министру иностраних дела. Он је био доста упућен у руске ствари; њему је руски заповедник Исајев открио своје намере и планове. »Генерал Исајев, каже Мериаж, са којим сам у вези, поверио ми је да у првом реду он треба да пређе у Србију са својим трупима, да ради заједно са српском војском, али ма колико да су сада пројекти руске владе изменени, опседнуће се Видин, тако да он буде тачка ослопца за везу Србијанаца с Влашком; затим оставиће устанике да сами са своје стране воде борбу, док ће руска војска напасти места на доњем Дунаву и после њиховог заузећа прећи ће у Бугарску, претећи да пође на Једрене и Цариград, што ће натерати Порту да прими услове, који ће јој бити наметнути.« На крају додаје Мериаж, да је на ручку код архиепископа нашао три српска пуномоћника, и једног саветника који је послан од њиховог Савета као делегат у руски главни стан.² А 21 априла писао је Мериаж из Франкфурта министру иностраних дела детаљно о спремању Србијанаца да обнове рат ако околности то буду захтевале, и о руском снабдевању устаника војничким потребама.³

Крајем априла Мериаж се осврнуо на руско-турске преговоре, прилике у Србији и руско-српске везе на Дунаву, и о томе саопштио неколико појединости. »Према међусобним расположењима, каже он, до мира са Србијанцима неће доћи: устаници хоће признање њихове независности под руском заштитом, а Турци неће да преговарају с њима сем под условом да Београд и Смедерево буду предати турским посадама«. Даље

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 355.

² Гавриловић, Исписи, бр. 357. Писмо је без датума и ознаке места одакле је упућено. Изгледа да је Мериаж то писао с пута за царев главни стан код Лансхута.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 360.

каже, да су три пуномоћника и један србијански саветник били у Јашу; да је један нов руски транспорт пошао за Београд 22 марта; да је било решено да се опседне Видин да би служио као тачка ослопца за везу Србије с Влашком, и да устаници броје на 60.000 људи.¹

Ово би био последњи извештај Мериажев о приликама у Србији, о везама руско-српским на Дунаву и њиховим новим комбинацијама за догађаје који су тек имали да се развију, јер је он баш у то време напустио ове области. Мериаж је, помепули смо раније, после тилзитског мира неколико пута уверавао своју владу, да је његова мисија у овом крају завршена, и тражио је да га позову на нову дужност. Напоследку, Мериаж је добио дозволу да остави Видин. Он је дошао у главни стан царев код Ландсхута, где је поднео Наполеону извештај о своме раду. У исти мах известио је он о томе и министра иностраних дела. Штета је што је командант Мериаж баш у то време напустио наше области, јер би нам његови извештаји о руско-српско-турским борбама средином 1809 године били врло драгоцени.

VI.

После неуспешно вођених преговора у пролеће 1809 дошло је до рата између Русије и Турске; непријатељства су почела крајем марта. Руско-турски рат непосредно је захватио устанике. Они прилазе Русији и воде, као њени савезници, врло крваве борбе. Од овог рата устаници су много очекивали. Они су били израдили план акције и по томе плану ушли су у борбу. Очекивани успех нису постигли из два разлога: због концентрације турске војске према Србији, и због слабе руске помоћи. Устаници су у мају претрпели тешке поразе од турске војске која је дошла од Ниша: најтежи је за њих пораз на Каменици; јула неуспешно опседају и нападају Кладово. Једино Карађорђе води успешне борбе на Сјеници, Суводолу и Новом Пазару (април-јуни), али је принуђен да се због неуспеха југо-источне војске врати. Међутим Турци и даље стално напредују: јула заузимају Соко Бању и Сталаћ; августа Делиград, Пожаревац и Јагодину. После заузећа Јагодине једна турска војска пошла је к Београду, а друга ка

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 364. Командант Мериаж министру ин. дела, Бургхаузен, 30 априла 1809.

Крагујевцу. Ове војске сузбили су Срби у бојевима на Дяпару и Црном Врху (средином августа). Руси су ратовали с успехом. Они су 29 августа (10 септембра) до ноге потукли турску војску која је била прешла Дунав код Бурђева; у току септембра заузели су Исмаил и опсели Силистрију. Благодарни руским победама над Турцима, одржаним августа и септембра, и устаничком отпору, Србија је у овај мах била спасена; турска војска била је принуђена да се повуче из Србије.

Колико француски дипломатски претставници прате догађаје у нашим областима, како о њима мисле и шта кажу?

Иако је командант Мериаж на самом почетку руско-турског рата напустио своје место, иако је француски консул у Босни највећим делом обратио пажњу Аустрији, ипак су Французи били обавештени о догађајима, који су се одигравали у Србији и на доњем Дунаву. Та обавештења шаљу делом Давид из Травника, а делом француски консул из Букурешта, који донекле узима Мериажеву улогу. И један и други прате догађаје у Србији и осврћу се на њих, иако у прво време ређе и са мање сигурности, него што је то чинио Мериаж. Тако се већ у априлу (1809) француски консул у Босни осврћуо на руско-турске заплете. У писму од 20 априла говори он између осталог и о руско-турском сукобу. 1 априла увече, саопштава он, био је велики тајни диван код везира. Тамо су прочитали прелиминарну наредбу владе, у којој јавља да у рат, који је избио између Порте и Русије, може ући и Француска; да ће им то званично саопштити ако буде места, али унапред треба да буду обазриви.¹

Давид прати углавном догађаје у Босни и акцију Турака према устаницима с те стране. Он нема више да савлађује аустријске интриге, и добија све више времена да се позабави руско-турским ратом и устаначком борбом. У писму од 26 априла каже за Србијанце, да се показују према Бијељини и Зворнику и да прете да пређу Дрину.² А почетком маја пише Давид министру иностраних дела, да је ферман који је стигао 26 априла објављен 1 маја; да од објаве фермана не мисле Босанци више на Французе; да су се окренули против Срби-

¹ Гавриловић Исписи, бр. 358.

² Гавриловић, Исписи, бр. 362.

јанаца; да се брзо оружају, и да је све у покрету. Говори о прелазу српском преко Дрице и њиховим успесима.³

Давид пре свега интересује две ствари: одржање веза између Босне и Цариграда и судбина Босне. У писму од 12 маја каже да Србијанци пресецају везе између Босне и Цариграда: један француски гласник отпављен од Мармона за Цариград био је приморан да се врати у Травник, јер је пут био прекинут од стране Србијанаца; он га је упутио одмах преко Дубровника за Скадар.⁴ Крајем маја враћа се Давид опет на то питање. 25 писао је он министру иностраних дела о везама са Румелијом и кретању устаничке војске. Он каже да саобраћај са Румелијом још није успостављен и да неће моћи бити успостављен док непријатељ држи Сјеницу. За везу с Цариградом треба прећи преко Албаније. Ако се Србијанци прошире мало више на југ, Црногорци ће им пружити руку и Босна ће бити потпуно одвојена од осталог дела царства. Ова провинција је у великом страху.⁵ А 18 јуна јавља Давид министру иностраних дела да су се албанске паше повукле из страха од Црногораца, да је послато нешто муниције у Клобук, из страха да Црногорци не нападну Херцеговину, да су прекинуте везе између Босне и Турског царства и да влада велики страх да Руси не пошаљу војничку помоћ Србијанцима и Црногорцима, јер би они пре месец дана постали господари Босне.⁶

Француски претставник у Босни забележио је и догађаје који су се одиграли крајем маја и почетком јуна у Србији. Тада су турски напади од Ниша били врло јаки, и устаници су почели да губе у борби с Турцима. О тим борбама у Србији јављао је он министру иностраних дела у својим извештајима од 22, 25 и 26 јуна. У првом јавља о победама турским код Ниша, о томе да су Турци продрли до Смедерева, да је Карађорђе напустио Сјеницу, да је директна веза Босне с Цариградом наново отворена.⁷ У другом каже да изгледа да је турска победа над Србијанцима извесна, да Руси нису узели

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 366. Француски консул у Травнику министру из. дела, Травник, 7 маја 1809.

² Гавриловић, Исписи, бр. 367.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 372.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 382.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 386.

учешћа у овој борби око Ниша, »и да изгледа чак да они готово напуштају Србијанце«, да се ограничавају на обећање уточишта у случају пропасти. Такво одрицање не изгледа вероватно, ако Француска није затражила од Руса да не прелазе никако Дунав.¹ У трећем извештају саопштава разговор, који је водио на састанку с пашом босанским, и пашино резонување о најновијим догађајима у Србији. Паша се боји устаничког продирања према Сјеници и лукавства од стране Србијанаца односно њиховог повлачења.²

Француски претставници у Турској подвукли су можда и сувише, ма да с извесном резервом и обазривошћу, у својим извештајима, недовољно заузимање Руса за устанике и неповерење између једних и других. Како јавља Давид 8 јула министру иностраних дела, Руси су, по свој прилици, тада били неактивни, што су баш у то време поднели Порти нове предлоге за мир. Те предлоге Порта је одбацила. Србијанци су били незадовољни што су напуштени од Руса. Давид чак јавља да су Србијанци исекли руског комесара Родофинкина. „Ово је други пут да се шири ова вест и ја вам је саопштавам као врло несигурну“. Он даље вели, да се Турци чуде што су Србијанци напустили лепе позиције и да изузевши неколико слабих тобџија нису приметили више Руса у њиховој војсци.³

И француски консул из Букурешта писао је министру иностраних дела 25 јула о догађајима у Србији. „Србијанци су потучени у више махова; они се сада налазе у врло рђавом положају; они су послали секретара Карађорђева маршалу (Прозоровском), да га моли за помоћ коју им, каже се, неће моћи дати“.⁴

Па ипак Руси су у ово време донекле војнички и војним потребама помогли устанике, иако не у довољној мери. Негде почетком јула или раније стигле су у Београд из Мале Влашке три лађе натоварене муницијом за српски савет, већа сума новца, доста официра и војника Ипсилантијевог добровољачког корпуса који је био распуштен. Већина њих ушла је у војску Цр-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 388.

² Гавриловић, Исписи, бр. 389.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 393.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 395.

нога Ђорђа.¹ И крајем јула Руси су чинили извесне потхвате у корист устаника. Како јавља француски консул из Букурешта 30 јула, генерал Исајев је прешао Дунав с 4.000 људи да изврши диверзију у корист Србијанаца. Он даље каже, да су Руси сузбијени код Кладова и да су били принуђени да се повуку. Србијанци су у положају тежем него икада.² О тешком положају устаника говори и Давид у писму министру иностраних дела од 21 августа. Он потврђује вест, да су Србијанци напуштени од Руса и да су потпуно разбијени на Морави. Тврди се, вели даље Давид, да је Карађорђе тешко рањен и да Турци нису удаљени више од 15 сати од Београда.³

С краја августа имамо такође неколико вести, које говоре о српским и руским неуспесима у борби с Турцима. Углавном то су вести које су француским претставницима доставили чланови трговачких кућа у Бечу. Пада у очи да се у њима нарочито наглашује прекид руско-српских веза. У изводу једног писма из Пеште од 26 августа — новости примљене из Земуна — каже се, да су Србијанци потпуно потучени од Турака, који су заузели Делиград и приближили се Смедереву, и да је велики везир стигао у Русчук са огромном војском (200.000). Овај извод наставио је Мерваж својом руком. По другим писмима, вели он, која су стигла пре три дана, из Оршаве, Видина и Софије, Руси су били два пута одбијени од Кладова. Србијанци су се повукли у планине, и веза је с Русима прекинута. Руска војска се спустила на доњи Дунав и њена главна снага је пред Галцем, где се налази генерал Милорадовић. Малу Влашку чува мало војске, тако да је турска оделеља пустоше.⁴ А три дана доцније (29 августа) Сина, један од најважнијих тргована у Бечу, саопштио је, према писмима која је примио из Турске, извесне детаље о српским и руским неуспесима. Он потврђује, углавном, раније вести о руском нападу на Кладова, о прекиду веза између Руса и Србијанаца и о скупљању руских снага на доњем Дунаву.⁵

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 398. Extrait de la Gazette de Lugano, no 36. Београд, 1 авг. 1809.

² Гавриловић, Исписи, бр. 395.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 401.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 407. Extrait d'une lettre de Pesth en date du 26 août 1809. Ове вести не долазе непосредно, већ из друге или треће руке.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 410. Новести из Турске.

Ове вести биле су достављене министру иностраних дела овај их је, почетком септембра, у својој стилизацији, затим доставио Наполеону. Оне су мало поуздане и каткад контрадикторне. Тако у писму од 1 септембра министар између осталог каже, да се Србија прогласила руском провинцијом, и да је руски комесар Родофиникин на челу управе; да је Метерних врло узнемирен због тога, и да му је рекао да ништа не зна о томе да Русија намерава да поседне Србију.¹ А у писму од 3 септембра министар иностраних дела јавља Наполеону да му је Мериаж, командант места у Бечу, саопштио неколико поверљивих новости, које су њему, директо грчких кућа достојних поверење, биле достављене; да оне потврђују оне вести које му је Метерних био јавио о превртљивости Србијанаца, о наглom прекиду њихових веза с Русима, и о доласку великог везира у Русију.²

Средином септембра и француски консул из Травника саопштио је у два писма министру иностраних дела вести о неуспесима устаника. У првом каже, да су Турци заузели Смедерево, да су се Србијанци повукли према Дрини, где има великих шума које их штите. Он још увек стреми за Босну и помишља да устаници могу покушати спајање с Црногорцима и повлачење ка Црној Гори. Говори се, вели он, да намеравају да се пробију преко Босне и вежу с Црногорцима.³ У другом (од 20 септембра) потврђује он министру раније саопштене вести. Овде говори чак да су Турци заузели Београд, да се остаци србијанске војске налазе притешњени према Босни, да се у Босни боје да их очајање не притера да покушају са неколико напада на ову провинцију, или да не отворе пролаз за Црну Гору. Али шта ће чинити у овој земљи без средстава? Прича се да је везир обесио једног православног хришћанина који је носио писмо србијанских старешина Црногорцима, да их позове да упадну у Босну.⁴

О догађајима у Србији тога времена писале су и стране новине; врло много немачки листови, који су, углавном, препривавали вести које је саопштавао један појунски лист. Поводом тих вести писао је Мериаж 9 октобра истичући да у њима

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 414.

² Гавриловић, Исписи, бр. 417.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 422. Писмо француског консула из Травника од 15 септембра 1809.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 423.

нема ни мало истине. »Ако се израчуна, каже он, број хиљада Турака, које су, од кратког времена, по појунском листу (La Gazette de Presbourg) поубијали Србијанци, европска Турска мора да је опустошена.«¹

Из свега излази да су се француски претставници у Турској, за време руско-турског ратовања у 1809 години, обавештавали о свим догађајима у њеним областима, да су, пажећи увек на француске интересе, обратили релативно доста велику пажњу на догађаје у Србији, али да су у српским стварима просто напросто бележили интересантне и важније моменте. Може се слободно рећи, да Французи у овај мах не воде никакву нарочиту политику према српском покрету; она бар није nigде јасно изражена.

Резултати ова два рата у вези са Србијом и њеном даљом политичком оријентацијом осетиће се после завршетка једног и другог; рећи ћемо у колико.

¹ Annales, 1 (1886), 284.

Г Л А В А III.

ОД ШЕНБРУНСКОГ МИРА ДО ПРОПАСТИ
КАРАЂОРЂЕВЕ СРБИЈЕ
(1809 — 1813).

I.

Под утиском војничких неуспеха у рату с Турцима у Србији је дошло до размимоплажења и отвореног сукоба међу политичким људима: долази до узајамног оптуживања међу старешинама; људи се деле у групе и стварају се табори. То још више погоршава и иначе врло тежак положај земље. У том моменту пометње и очајања није било неке одређене политичке линије. Оно до чега је било свима највише стало, то је да се, по сваку цену, избегне пропаст земље и поновно завојевање Србије од стране Турака. Да не би потпали под Турке устаници су били готови да приме ма чију другу власт. Они су се с тога обратили за помоћ и заштиту у исто време и Аустрији и Русији и Наполеону.

Аустрији се Карађорђе обратио одмах после пораза на Каменици; а 16 августа (1809), сутрадан по бекству Родофиликинову из Београда, затражи од ње активну помоћ против Турака. Изгледа на помоћ с те стране није било, јер је Аустрија још увек била у рату с Наполеоном; она је исто тако као и Србија водила борбу за свој опстанак. А и гроф Метерних се, нешто доцније, одлучно изјаснио против сваке оружане интервенције у српско-турском сукобу. Он је сматрао да је моментална нужда натерала устаничке вође да затраже аустриску помоћ, и није веровао у њихове искрене намере. »Интереси Аустрије, писао је Метерних цару, захтевају да Србија припадне или Порти или нама«. Метерних је даље сматрао, да

ће свака нова српска држава служити интересима Француске и Русије, да је с погледом на Србију »боље да остане турска, јер једна независна кнежевина... биће само бојно поље за француске и руске интересе«; да политичка ситуација није таква да Србија припадне Аустрији. Аустрија би због тога питања дошла у сукоб с Портом, а веровао је да ни Наполеон не би дозволио да Аустрија заузме српске тврђаве¹. Из свих тих разлога Метерних је 1809 и на почетку 1810 желео да између устаника и Порте дође до поравнања и измирења. Он је у циљу измирења утицао и на Порту и на устаничке вође. Тако је Аустрија узела на себе посредничку улогу. У том смислу издати су налази Штирмеру, аустриском посланику у Цариграду.²

Штирмер је обавестио непосредно реис-ефендију о жељи устаника, да се врате у покорност посредством аустриског цара. Он је навео мотиве који треба да одлуче отоманску Порту да прими ово посредовање и избегне опасности које се могу јавити за њу од страних махинација у садашњем стању ствари. Он је исто тако нагласио, да аустриски двор не жели да се меша у унутрашње послове Турске, већ да овим да пов доказ искреног пријатељства.³ О овом питању обавештен је и велики везир. Њему је речено о потхватима које су устаници учинили код бечког двора и саопштене су му понуде аустриског двора да сарађује на успостављењу мира на аустро-турској граници. По речима реис-ефендије, Порта се надала у аустриског цара и чекала је с нестрпљењем вести о томе како ће Србијанци примити интервенцију аустриског цара у њихову корист.

Порта је и сама предузела кораке у циљу измирења с устаницима; она је преговоре са Србијанцима поверила Реџеп аги, заповеднику Оршаве, човеку познатом са своје умерености. Њему су била дата упутства за преговоре с устаничким вођама. Метерних је био његовим наименовањем задовољан. Он, у писму Штирмеру, каже, да ће се Аустрија пожурити

¹ Ancel, Manuel historique de la question d'Orient, 46.

² Demelitch, Metternich und seine auswärtige Politik, Stuttgart 1898, 137.

³ А. С. к. а. Исписи Вл. Ђорђевића, Штирмер Стадиону, 25 новембра 1809. У прилогу Симбишенивих инструкција из децембра 1809 (Исписи Вл. Ђорђевића) каже се да ће Аустрија искористити пријатељске односе с Портом у циљу да се постигне споразум између устаника и Порте.

да саветује устанике да искористе ову zgodnu прилику која им се нуди да дође до једног споразума.¹ Међутим Порта је отезала с решењем овог питања. Ренс-ефендија имао је да конферише са члановима савета, да добије наређење великог везира, па да резултате саопшти Штирмеру. Штирмер увиђа да све то води одуговлачењу, да се не слаже с деликатношћу ствари и хитношћу случаја, али да је такав начин поступања турске владе.² И средином априла (1810) јавља он Метерниху, да Порта једном речи, неће да чује ни за какве услове који би могли повредити интегритет и независност турског царства.³ Сви напори Аустрије остали су узалудни, увидело се да сређивање односа између Србије и Турске зависи од измирења Русије и Турске.

На Русију устаници нису много рачунали. Нерасположење према Русима у Србији је било врло велико. Руси се у последњем сукобу с Турцима нису довољно залажили за ствар. Они су оставили устанике да без ичије помоћи воде борбу са несразмерно јачим непријатељем. А та борба није могла бити вођена са успехом по наш народ. И кад су дошли први порази наше војске, који су приписивани Русији, огорчење против Руса било је огромно. Сем тога, Руси су, преко свог ондашњег дипломатског заступника, увели раздор међу старешине. Старешине су се поделиле у два табора: за и против Карађорђа. И ову групу која је била против Карађорђа помагао је руски претставник у Србији. Ипак устаници у свом тражењу стране помоћи и заштите нису мислили Русију. Они су јој се обратили, иако са мало наде и с извесном сумњом. У једном писму Миленку Стојковићу из октобра месеца Карађорђе каже: »Ако нас остави Русија, паћи ће се ко ће нас покровитељствовати«. А почетком новембра тражи помоћ и заштиту од Руса, »или, поручује им, да се заране приватимо другіех людих«.⁴ И заиста устанички пуномоћници су свуда по правилу наглашавали да ће се, ако се не удовољни њиховој молби, обратити другој сили.

¹ А. С. к. а. Иписи Ва. Ђорђевића. Метерних Штирмеру. Беч, 4 марта 1810.

² А. С. к. а. Иписи Ва. Ђорђевића. Метерних Штирмеру. Пера, 10 марта 1810.

³ А. С. к. а. Иписи Ва. Ђорђевића. Штирмер Метерниху. Пера, 15 априла 1810.

⁴ Мелаковић, Први српски устанак. Нови Сад 1893, 7.

Наполеону су се устаници, рекли смо, такође обратили за помоћ и заштиту. За то је било више разлога: с једне страна лабаво држање Аустрије према Србији и неповерење, чак мржња, устаника према Русији; с друге стране сјајне победе Наполеонове војске над аустриском војском, које су свакако имале одјека међу устаницима; поврх свега велики утицај Наполеонов у Европи и приближавање његовихседа границама Србије. И природно је што су се устаници, не рачунајући ни на руску ни на аустриску помоћ, обратили, у једном од најкритичнијих момената у својој борби за ослобођење, Наполеону. И Карађорђе је истога дана (28/16 августа) када је тражио да аустриске трупе поседне Србију, послао капетана Рада Вучинића Наполеону да га у име српскога народа замоли за помоћ и покровитељство. Чија је то била идеја? Нигде се у познатим документима то одређено не каже. Нама, по неким индикацијама, изгледа највероватније да је то идеја Рада Вучинића и Николе Шкуљевића. Вучинић је био из Карловца, тада у Илирским провинцијама које су биле под француском управом. Шкуљевић је био из Мостара, члан једне угледне трговачке породице која је одржавала трговачке везе с Третом и Венецијом. Без сумње људи који су имали везе у Илирским провинцијама и били, у ондашњој Србији, понајбоље обавештени о француској управи у Илирији. Карађорђе је и једног и другог употребио у преговорима с Француском.¹

Поводом тражења стране заштите састали су се Карађорђе и чланови Савета српског 28/16 августа у Београду и решили, да се обрате Наполеону. Они су своју одлуку стилизовали у 14 тачака,² и њу су преко Рада Вучинића имали да доставе Наполеону. У својој претставци устанички вођи су ударити, углавном, на две ствари: на политичке и економске

¹ По Новаковићу (Васкрс државе српске, 128) у питању тражења стране заштите, међу осталим, примљени су савети и предлози ових људи. По мишљењу Сипријана Роберта (Le monde greco-slave. Revue des Deux Mondes, 1, 1843, 822), напротив, мисао је Доситеја Обрадовића, који је, истиче он, имао великог утицаја на Савет. Шашић (Јужни Словени и Наполеонова Илирија, 61) пак вели да се „јавно мишљење Срба у тај критични час изјаснило за Наполеона.“

² Свега има 15 тачака, само се петнаеста не односи на устаничке предргоге.

користи које би имали Французи од тога да помогну наш народ и да га узму у заштиту. Они на првом месту истичу, да не припадају никоме, да су слободни и да имају право изабрати себи покровитеља. Српски народ с Карађорђем решио је да преда своју судбину покровитељству великог Наполеона. Кад прими српски народ у покровитељство, дужност народа ће бити да сачува према Наполеону и француском народу вечну и ненарушиму верност и за уверење ове истине: »примиће у све српске градове војску Њ. И. Величанства«. Непријатељи француски биће непријатељи српски. Устаници даље уверавају Наполеона, да ће и остала њихова браћа која живе у Босни и Херцеговини, краљевству мађарском, не изузимајући и Бугаре, поћи њиховим путем. Од тога би Француска имала велике војничке користи. — Устаници поред тога истичу природна богатства Србије. Србија има, наводе они, и велика богатства, златне и бакарне руде, олова, шалитре, дрва за галије, безбројну стоку да се ни једна провинција у Европи с њом не може поредити. Да би се уверили Французи могу послати људе који познају науку минералогическу.³ Затим истичу згодан положај Србије. Босне и Херцеговине, и то да када би биле под покровитељством Наполеоновим нема државе која би их могла завојевати. Шабац на Сави најближи француској граници примиће први гарнизон Наполеонове војске. Ако буде немогуће да се војска Наполеонова приближи границама Србије, српски народ моли помоћ у новцу, тобџијама, инжињерима, »лагумџијама«. Помоћу новца српски народ може добити све што му треба, може дати српску и бугарску младеж из суседних провинција на оружје, и тада очистити крајеве између Саве и Уне и сјединити се с војском Наполеоновом у Далмацији и Дубровнику, преко Херцеговине. Они истичу корист по Француску, коју би јој устаници учинили помоћу српског становништва Славоније, Срема и Баната, нападом на Мађаре, који су потпора Аустрије. Даље говоре о својем ратовању у 1809 години, продирању према Сјеници, Новој Вароши, Новом Пазару, Пријеполу и њиховом сједињењу с Црногорцима; о успесима над пећским и босанским везиром; о заузимању Делиграда од турских трупа, за које криве Русе, јер им нису послали обећану помоћ; о томе да воде одбрамбени рат, али да се надају да ће скоро

прећи у напад.¹ — Поред ове претставке у којој су устаници изнели своје захтеве, написао је и Карађорђе са своје стране писмо Наполеону. Уз неколико ласкавих речи за његову личност, Карађорђе моли Наполеона да обрати пажњу на наш народ у коме ће, уверава га, »наћи храброст и верност к благодетељу; време и случај оправдаће ову истину и то да су достојни покровитељства великога народа«²

За депутата изабран је Раде Вучинић, дошњак у Србији и човек о чијој се личности врло мало, готово ништа не зна. Сва трагања у том правцу нису дала никаквих података. Зна се једино да је рођен у Карловцу, и да је уживао поверење Карађорђево. Он је упућен француском консулу Ледуу³ у Букурешт. Савет је замолио француског консула да једним рапортом саопшти Наполеону жеље српскога народа и да писмо Наполеону, по српском депутату Вучинићу, отпрати што брже бити може.⁴ Карађорђе је са своје стране једним писмом препоручио Вучинића француском консулу у Букурешту и нагласио му да у њега може имати пуну веру.⁵

Зашто су устаници свога делегата послали у Букурешт? Изгледа да устаници у тај мах нису знали где се налази Наполеон, па су сматрали за најбоље да свога депутата упуте најближем француском дипломатском претставнику, који ће га затим директно упутити Наполеону. Очеvidно да је то био и сигурнији пут ради страних интрига и евентуалних препрека. Врло је вероватно да су устаници хтели да избегну евентуалну опасност, којој би био изложен српски депутат при прелазу преко аустријских области. Можда су устаници још хтели да њихов делегат добије неку врсту препоруке за Наполеона, од једног француског политичког агента који је близак Србији и који добро познаје српске ствари.

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 403.

² Гавриловић, Исписи, бр. 402. Карађорђе Наполеону I. Београд, 16 августа (с. к.) 1809.

Леду је прво био секретар консулата у Букурешту. После смрти консула Ламара, који је умро у Букурешту 16 априла 1809 (по н. к.), Леду је био именован за привременог вице-консула. У том својству радио је до 19 децембра 1809 када је позван у Париз. Њега је заменио у консулату Антоније Форнети, који је њиме управљао до повратка Ледуова у августу 1810 (Исписи, с. 481, нота 1).

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 403.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 404. Карађорђе француском консулу Леду у Букурешту.

Пошто је примио упутства за рад и пуномоћје, Вучинић је пошао у Букурешт. Тамо је стигао средином септембра. Француски консул Леду примио га је. У првом моменту Леду није знао шта да ради са српским депутатом, јер је ова посета дошла изненада; он је био у недоумици. Не знајући да ли ће овај корак бити пријатан или не Наполеону, он се колебао неколико дана. С друге стране он је мислио да ће, ако то одбије, можда навући на себе прекор министра иностраних дела. Српски депутат је још тражио да га неко прати. Срећом Танкоањ (Tancoigne),¹ француски пигомац, који се враћао у Париз на отсуство, пролазио је кроз Букурешт и радо се примио ове дужности.²

Снабдевши их новцем,³ Леду је Вучинића с Танкоањем упутио у Беч, где се тада налазио Наполеон. Он је, поводом доласка капетана Вучинића у Букурешт и мисије коју је имао да изврши, написао 21 септембра (1809) министру иностраних дела писмо, у коме износи своје погледе на ово питање. «После зрелих размишљања, каже Леду, ја сам веровао да треба пристати на захтев једнога целог народа, који је тражио од мене да упутим Вашој Екселенцији његовог депутата, носioca једног писма за Његово Величанство.» Ледуу је, он то сâм признаје, изгледало да је ово питање од велике важности. Он је превео и писмо које му је Карађорђе написао и молбу којом он и народ српски траже Наполеонову заштиту. Копију тога писма и превод молбе приложио је своме писму министру иностраних дела. «У приложеном преводу, вели он, све је изложено. Предлози ми изгледају у толико више привлачни, јер је факат да је цео србијански народ до крајне границе љут на народ (руски) који је крив за његову несрећу, и јер је највећа оданост управљена престолу нашега узвишеног суверена.» Леду је видео и једног србијанског депутата, који је био упућен од Савета кнезу Багратиону, за кога каже да се вратио дубоко увређен. «Извесно је, да ће, ако не дође до мира с Аустријом, као што се то овде каже, Србија моћи изршити у Угарској један од најкориснијих уста-

¹ *Jeunes de langues*, питомци које је француска влада спремала у Леванту за тумаче источних језика.

² Није тачно да је Вучинић био упућен у пратњи једног консуларног чиновника.

³ Леду је на име путовања дао Танкоању 1500 франака.

нака. Ја се уздржавам да чиним овде икакву напомену. Из 14 тачака приложенога документа, Ваша Екселенција ће видети један цео низ заводљивих идеја.» «Ја нисам могао, каже Леду на завршетку, а да се не изложим непријатности, да не олакшам пут човеку носiocу једнога писма за Његово Величанство. Ако у томе нема никакве друге користи, Ваша Екселенција ће бар моћи добити позитивна обавештења о свеу што има везе са Србијом».¹

Танкоањ и Вучинић стигли су у Беч средином октобра 1809. Они су, као што се из Танкоањевог саопштења министру иностраних дела Шампањију види, прешли целу аустриску Галицију, Шлезију и Моравску. Један доста тежак и заморан пут, и, што је за Танкоања било врло важно, скопчан с великим материјалним издацима. Његов извештај се углавном и своди на то: он хоће да оправда учињене издатке. Стога он истиче дужину пута који су учинили, повратак аустриских официра, који су их допратили и које је требало платити; трошак на гостионице који је огроман, а који су плаћали најмање двоструко као Французи; честе оправке кола због рђавог стања путева, које су изнеле трошкове на 400 франака више од суме коју је примио од Ледуа (1500 франака). Овај сувишак расхода покрио је он делом од свога новца, а делом од аванса које је чинио српски депутат. На путу су се морали и задржавати. Вучинићу је било рђаво у Лавову, и ту су били принуђени да се одморе два дана.²

За консула Ледуа било је важно какав ће утисак на министра иностраних дела учинити корак српских устаника, и како ће он примити целу ову комбинацију. Министар иностраних дела схватио је ствар као хитну и важну и пожурио је с одговором. Већ 17 октобра (1809) писао је он француском вице-консулу у Букурешту и саопштио му своје погледе на ово питање. На првом месту потврђује му он пријем писма од 19 и 21 септембра (1809). А онда о његовом поступку изрично каже: «Одобравам корак који сте учинили, те сте послали у Беч србијанског депутата, носioca једнога писма за Његово Величанство». Затим, као извињавајући се, вели да му велики послови царевп, који бејаше готов да отпутује, пошто

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 424.

² Гавриловић, Исписи, бр. 434. Писмо није датирано; Гавриловић га ставља између 14 и 17 октобра.

је закључно мир с Аустријом, нису допустили да га упозна са овим питањем, о коме ће моћи добити нареда наређења тек после његова повратка у Париз; али да није хтео да одложи повратак Рада Вучинића. Даље, он позива француског вице-консула, да ако му устаници учине друга саопштења, да му их тачно достави, и да прими с интересом особе које буду биле за то одређене. Он ће одобрити све трошкове за обавештења, као што је одобрио и ове које је консул учинио да олакша пут српског депутата. Ако чак околности буду такве да се сматра за потребно да пошаљу некога у Париз, консул би имао у случају потребе да му прибави сигурност и потребне олакшице.¹

Уз ово писмо доставио је министар иностраних дела вице-консулу Ледуу инструкције у вези са српским захтевима. Он још једанпут понавља, да одобрава одлуку консулову о спровођење србијанског депутата, а за тим наставља: »Император, који је и који хоће да остане у миру са Портом, сигурно неће примити отворену заштиту над онима које она сматра за бунтовнике. Али Његово Величанство не може остати потпуно равнодушно према судбини једнога народа који је показао толико постојаности и храбрости, и неће одбити да има са њим извесне везе које не треба да буду јавне. Ви треба дакле да примите понуде које су вам учињене с те стране, да помогнете везе које хоће да успоставе с Француском, да им дате наде на парево интересовање, али све то тако да не посумња ни Porta ни Русија. Што се тиче предлога које сте ми доставили, мир склопљен с Аустријом не допушта да буду примљени. Император, у миру с Портом, не може показати свој интерес за Србијанце до својим посредништвом. Ако икада Porta, заведена наговорима Енглеске, објави рат Француској, Србијанци могу да рачунају на врло ефикасну помоћ од стране Императора. Он се већ доста приближио њима Боком Которском. Уступање Корупшке и дела Хрватске јужно од Саве, које му чини Аустрија, дају му с те стране већу снагу«. Министар хоће да искористи Србијанце у односу на француско-пригорске односе у јужној Далмацији. »Охрабрите Србијанце да одржавају ово суседство посредством Црногораца, које они треба да наговоре, да живе у миру са Французима у Котору. Редите

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 435.

им да ће Мериџ, који је дуго становао у Вилану, и који је имао везе с њима, бити употребљен у Љубљани, код француског генералног гувернера, и да ће учинити добро да се њему обраћају. Редите ово као да долази од вас. Не мојте се компромитовати ни једним писаним актом; али учините тако поверење да се Србијанци не усуђују или не могу да се похвале јавно. Охрабрите њихове везе с Француском чак и материјалном помоћи ако би то било потребно¹. Истога дана, 17 октобра, писао је француски министар иностраних дела из Бече Карађорђу поводом његовог писма Наполеону. Он каже да му је то писмо предао српски депутат Раде Вучинић; да је Наполеон био у моменту поласка, и да послови који испуњаваху цело његово време нису допустили да говори с њим о овом предмету. Он уверава да ће то учинити после његовог повратка у Париз, и да ће примити његова наређења.²

Из ових докумената, а поглавито из инструкција датих вице-консулу у Букурешту, види се како је на ово питање гледао министар иностраних дела; оне дају и одговор на питање зашто српски депутат у Бечу није дошао до Наполеона, Наполеон није могао отворено да узме у заштиту устанике, али је желео да с њима одржи везе да би их, ако му евентуално затребају, могао употребити у своје политичке циљеве. Стога министар иностраних дела и препоручује вице-консулу да буде врло обазрив у овом питању: везе између устаника и Наполеона не треба да буду јавне; оне не треба да изазову сумњу ни Порте ни Русије. У односу на Вучинића и његов пријем у Бечу зашто да не верујемо у изјаву француског министра иностраних дела. Он је могао бити неискрен према Карађорђу, али он није имао разлога да своме вице-консулу не саопшти право стање ствари. Шинићево мишљење да се француски министар иностраних дела, из страха да не компликује ствари, решио да не предведе Вучинића цару, није довољно убедљиво.

После два дана, 19 октобра, обратио се Раде Вучинић француском министру иностраних дела. Он му, на првом месту захваљује у име народа и у име своје за све што је за њега урађено. Он хоће да га добије за благонаклоног посредника. Он га врло ласкавим и пробраним речима уверава, да у ње-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 435.

² Гавриловић, Исписи, бр. 436.

говим рукама, као Наполеонова повереника, почива судбина Србијанаца. Ви ћете, каже он, без сумње бити наш посредник код онога за кога ништа није немогуће. Само једна реч Његовог Величанства може нас усрећити. Даље га уверава, да ће све његове наредбе одмах бити извршене, као и то да би србијански народ напустио све за заштиту великога Наполеона. »Шта он неће учинити кад се од њега захтевају само тако мале жртве?« У свом даљем излагању и Вучинић се дотакао природног богатства Србије. Упозорава, да је у предлозима његова народа, која је он донео било речи о различитим рудницима и минералима који се налазе у Србији. Усуђује се да замоли министра да буде послан у Србију један окретан минералог, да он сам лично то оцени, и два ливца гвожђа да помогну наше раднике, и да нареди разним француским агентима у Турској да олакшају наше односе с француском владом.¹

За саслушање Вучинићиних предлога и разговоре с њим министар иностраних дела одредио је Мерижа, очевидно због тога што је Мериж, без сумње, од свих француских дипломатских чиновника најбоље познавао српске ствари: он је једнодуже време провео на граници наше земље и имао као специјалан задатак да их проучи. Врло вероватно да је министар одређујући Мерижа да саслуша предлоге србијанског посланика, хтео да избегне званичност разговора и саопштења.

После првог састанка са Вучинићем, Мериж је поднео 19 октобра извештај министру иностраних дела. Вучинић је, по овом извештају, ударио гласом на две ствари: на стање руско-турских односа и на устаничке везе с Црногорцима. Тамо се одиста доста детаљно говори о држању Руса према устаницима. Изгледа да је српски делегат то парочито истицао, и то с планом. Његова намера је јасна: он хоће да увери претставнике Француске, да је руски утицај у Србији сасвим пропао и да су се устаници одрекли руског протектората. Вучинић је уверавао француског претставника да су нас Руси преварили, ангажујући нас да одбијемо корисне обавезе које нам је понудила Порта; да су нас напустили да радe на доњем Дунаву; да су пустили да нас нападну Турци и да хоће да нас жртвују. Родофиникин је отпутовао изненадно и повукао се у Букурешт. »Резиме његовог саопштења је, каже Мериж,

¹ Гавриловић, Испис, бр. 437.

да су се Србијанци и њихов вођ Карађорђе одрекли руске заштите«. Вучинић је нагласио и то да су Србијанци у врло пријатељским везама с Црногорцима и да су те везе отворене.

Мериж је, по упутствима свога министра, поновно Вучинићу, углавном, оно што му је већ било речено: да је Наполеон одмах, после закљученог мира с Аустријом, отпутовао и да није било могуће добити његова наређења, »али да је србијански народ показао сувише енергије, сувише постојаности и вредности, за десет година, и да заслужује пажњу коју Његово Величанство поклања ствари коју он брани.« Он је у исти мах упозорио српског депутата на савремену ситуацију, положај и држање Русије и Аустрије, и на моћ, проширење и углед Француске. Ипак Мериж у својим захтевима и својим обешањима иде још даље. Он је хтео да преко Вучинића искористи утицај који су имали Србијанци у Црној Гори, да би обезбедио француске поседе од честих црногорских упада. Он је рекао Вучинићу, да Србијанци »треба да употребе свој утицај код Црногораца да би их приволели да напусте безначајна разбојништва на границама француске Албаније и да замоле такође за заштиту императорову«; да преко Црногораца успоставе везе с Котором, као што су то били учинили с Русима, и да могу водити трговину стоком с Далмацијом и примити у замену све што им буде потребно. Мериж га је упозорио, да ће се у садашњој политичкој ситуацији у Европи Порта пожурити без сумње још више да стекне наклоност победника Европе, да ће у овом случају, посредовање или заштита Наполеонова код Порте у корист србијанског народа бити свемоћна и. »додао сам, каже он, да ја лично верујем да се он (Вучинић) томе може надати, и ангажовао сам га да у том смислу пише српском Савету; да ће, напротив, ако Порта изазове против себе срџбу цареву, србијански народ примити ефикасну војничку помоћ од Наполеона којом би одмах покорио Босну како би му додао руку; ето чему се могу надати Србијанци«. Мериж даље вели да је српски депутат био задовољан, тим пре што је држао ово што сам му казао за званично; да су Србијанци расположени да се споразумеју са Турцима, чим Наполеон то буде хтео, као и да им објаве рат; да су, по саопштењу депутата, у Србији постављене фабрике барута, али немају претопљаче за ђулад и бомбе; да су до сада то били Руси и Аустријанци; да траже ливце. »Рекао

сам му, завршава Мериаж, да се на то не може ни помишљати пре него Ваша Екселенција буде могла известити о његовој мисији Његово Величанство».¹

Раде Вучинић је остао у Бечу до почетка новембра. Одатле је имао да се врати у Београд, а Мериаж у Љубљану да тамо чека на саопштења српске владе. О томе је Мериаж известио министра иностраних дела писмом од 3 новембра. За себе јавља да ће 5 новембра поћи за Љубљану. А за српског депутата каже, да полази у понедељак (8 новембра) истим путем преко Хрватске и Срема за Београд, и да је већ обавестио Карађорђа о резултату своје мисије једним специјалним путем, али не улазећи ни у један позитиван детаљ.²

Вучинић је, по саопштењу Мериажевом, пошао из Љубљане на неколико дана после њиховог доласка тамо. Његов пут је водио преко Хрватске. Он се задржао у Љубљани због тога што је хтео да сачека окупацију Хрватске од стране француских трупа. Пре свога одласка, он је између осталог Мериажу говорио и о могућности једног српског посланства за Париз. Ове нове предлоге српског делегата саопштио је Мериаж министру писмом од 2 децембра (1809). »Ако је, каже он, веровати ономе што каже овај делегат, вероватно је да ће, после његовог повратка у Београд, Карађорђе именовати једну депутацију или посланство састављено од једног саветника и два друга депутата, који ће доћи у Љубљану и можда тражити да иду у Париз. Овај саветник изгледа треба да буде онај исти кога су Србијанци били послали Русима у Јаш». Мериаж за овог саветника каже да се вратио у Београд незадовољан. Он је, поводом доласка нове српске депутације, тражио упутства у вези с тим. »Остаје ми, вели он, да тражим инструкције односно доласка србијанских депутата, ако се догоди и ако затраже да дођу у Париз«. Приликом разговора о овој комбинацији Мериаж је скренуо пажњу Вучинићу на потребну дискретност у овом питању. »Обратио сам пажњу, каже он, српском депутату да у политичким стварима успех зависи најчешће од уздржљивости и тајности, да ма какви били кораци које њихов Савет и Карађорђе верује да треба учинити у овој прилици, треба следити ово правило обазривости, а да,

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 438.

² Гавриловић, Исписи, бр. 441.

уосталом, ја нећу пропустити да одмах доставим Вашој Екселенцији сва саопштења и жеље србијанског Савета».¹

На путу за Београд Вучинић се задржао доста дуго. Он је о томе известио команданта Мериажа писмом од 27 децембра (1809). Извештава га, наиме, да је пре неколико дана стигао у Карловац, да су га рђаво време и слабост задржали ту до 27, али да је готов да пође сутра за место одредења. Сем тога, јавља му, да је говорио, за време свога боравка у Карловцу, с епископом православне цркве; да га је упознао с осећајима великог Наполеона, који је увек готов да помогне све благодарне особе; и да је био присутан свештеничкој скупштини на којој их је охрабрио и наложио им да васпитавају народ у покорности према своме суверену. Узгред му јавља о устаничким победама на Дрини и тешким непријатељским губицима. Нада се да ће се ускоро вратити и да ће му све усмено саопштити.²

Чим је примио Вучинићево писмо Мериаж је одмах известио о том министра иностраних дела. Он се на првом месту извињава министру и каже да је чекао на новости из Београда или на повратак србијанског посланика па да му пише. Вучинићево закашњење објашњава Мериаж министру. »Што се тиче спорости путовања србијанског делегата ја обраћам пажњу Вашој Екселенцији, да ми је он на свом поласку рекао, да треба прво да оде на Ријеку где ће наћи писма из Београда, а одатле ће се за тим упутити преко Хрватске; али већ је готово месец дана прошао од тада«. Мериаж је своје писму министру иностраних дела приложио препис писма које је примио од Вучинића, и препис писма једног босанског свештеника карловачком православном епископу.³

Кад је Вучинић стигао у Београд о томе немамо тачних података. По свој прилици он је у Београд стигао средином јануара 1810. Ми то држимо на основу једног аустријског уходског извештаја од 22 јануара (1810) у коме се говори о догађајима у Србији и о француско-српским везама. Тамо се између осталог каже, да је неки ухода »P. St.« дошао 21 јануара »из познатог места«, и да јавља, да је недавно, од фран-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 450.

² Гавриловић, Исписи, бр. 454.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 458. Командант Мериаж мин. ин. дела. Љубљана, 1 јануара 1810 г.

пуског маршала Мармона, преко Карловца, приспео у Београд депутат са палозима, да је дошао на једој теретној лађи која припада једном тамошњем трговцу, на овдашње острво Аду (Adiza), и да се одатле касно у вече превео са пет људи у Београд (Raizenstadt).¹ Највероватније да се овде ради о повратку Рада Вучинића, јер се у извештају каже да је депутат »родом Личанин«, а то се могло односити на њега.

На повратку у Србију Вучинић је поднео извештај о своме раду; он је обавестио Савет и Карађорђа о одговору француског министра иностраних дела Шампањја (duc de Cadore). Видећемо да су га ускоро затим Карађорђе и Савет понова наименовали за депутата српског.

Француски вице-консул у Букурешту играо је поред Меријажа, у започетим француско-српским преговорима, доста важну улогу. Он је почетком новембра примио писмо министра иностраних дела и његове инструкције за рад са устаницима.² На то писмо и инструкције, за које вели »биће савесно извршене«, одговорио је вице-консул писмом од 8 новембра (1809). »Моје жеље ће бити испуњене, каже он, ако околности помогну моју ревност«. Он истиче, да је његов положај у Букурешту тежак обзиром на везе, које га овлашћује министар иностраних дела да одржава са Србијанцима, јер је од њих одвојен Дунавом, турском и руском војском, али се ипак нада да ће Наполеонове намере бити испуњене утолико уколико буду зависиле од његове активности. Он даље саопштава, да се у овом моменту у Букурешту налази један други угледан Србијанац, »друг онога којегаша Ваша Екселенција познаје«, и да је он ту позереник за посматрање руских кретања. Француски вице-консул је одржавао с њим везе. Он вели да га је позвао к себи, да га упозна са благонаклоним пријемом његовог земљака код министра иностраних дела и општим интересом који показује Наполеон за судбину Србије, и да му је саопштио, обазриво и са потребном резервом, идеје које му је доставио министар иностраних дела. Он је такође хтео да искористи ову прилику да српског изасланика склони да утиче

¹ Илић А., Документи, 401.

² Министар иностраних дела писао је француском вице-консулу у Букурешту и послао му инструкције за рад са устаницима 17 октобра (види Исписи бр. 435).

на Црногорце у корист Француске. На све то, наставља француски вице-консул, одговорио ми је: »Довољно је да велики Наполеон баци један заштитнички поглед на нас, да би све његове жеље биле испуњене; да наша оданост буда безгранична. Ја ћу се, рече ми он, за неколико дана вратити у Београд и ви ћете одмах дознати да су Црногорци постали верни пријатељи Француза у Котору; да ће Србија, полажући све наде у моћну руку или у посредништво Његовог Величанства Цара Наполеона, дати Наполеону доказе своје захвалности и своје оданости«. — Рекао је вице-консулу да ће се, одмах чим буде саопштио Карађорђу благонаклоно расположење Француске према њему, споразумети за успостављање редовних веза с Меријажем, и да ће наћи начина да му саопштава све кораке које његови земљаци буду чинили, »en suivant les directions heureuses qu'ils reçoivent aujourd'hui.« Вице-консул држи, да ће ускоро моћи нешто позитивно да јави своме министру у вези с овим налогом.¹

Француски вице-консул није престао да и даље извештава министра иностраних дела о догађајима у Србији. Он је у том погледу врло савестан, често пута саопштава му новости незнатне политичке вредности. Из децембра месеца има два његова писма у којима он, углавном, прати кретање и рад оног србијанског депутата који се неко време задржао у Букурешту и са којим је он био у пријатељским везама. У писму од 15 децембра (1809) извештава он министра иностраних дела, да је Србијанац који је био инкогнито пре неколико дана отпутовао у Београд; да је уочи поласка дошао к њему да га извести о своме хитном повратку у отаџбину да би допринео, по упутствима која сам му дао, добру својих земљака. Овај србијански делегат одржавао је везе с француским вице-консулом и извештавао га о унутрашњој ситуацији у Србији. Те извештаје саопштавао је вице-консул своме министру. »Јавио ми је, каже за њега француски консул, да је 3 новембра (по старом календару) одржана скупштина у Хасан-пашиној Палаци којој је председавао Карађорђе. Цео савет и претставници свих нахија (districts) били су присутни. Дискутовало се о новим обећањима Русије, о ономе што је она била већ обећала а није одржала реч, о критичној ситуацији у којој се данас налази овај народ, о потреби да се цела Србија изја-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 443.

сни за другу силу; затим о потребама да се одузме заповедништво двојци старешина Миленку и Петру Добрићу који су се били потпуно предали генералу Родофиникину. Ова скупштина пренета је у Београд и седнице су закључене 20. Овај депутат рекао ми је, да не зна шта је решено, али да зна позитивно да се Родофиникин, који се налази у Крајови, неће вратити на своју дужност сем са трупама које му обећава кнез Багратион. 26 октобра и 9 новембра дошло је до два сукоба између Србијанаца и Турака. . . Овај Србијанац, о коме је овде реч, уверио ме, да ће ме стално извештавати о новостима које се тичу његове земље.¹

Крајем децембра (1809) везе између француског вице-консула у Букурешту и поменутог србијанског депутата биле су прекинуте. То се види из писма вице-консуловог министру иностраних дела од 30 децембра 1809. »Од одласка србијанског депутата који је био овде, пише он, писам примио никаквих новости из ових области; али мислим да ће се он ускоро вратити, ако не оде у Далмацију како намерава да тражи од Савета.« Затим се осврће на држање Руса и руски положај у вези са српским стварима. «Што могу данас да јавим Вашој Екселенцији то је да генерал Родофиникин још увек чека у Крајови, и да су ових дана стигле депеше из Београда за кнеза Багратиона, које му, каже се, доносе само рђаве новости по интересе његовог Двора».²

Ко је био тај србијански депутат који је у Букурешту пратио кретање Руса, и који је одржавао везе с тамошњим француским вице-консулом, нигде се у познатим документима не каже. По многим индикацијама могао је то бити Никола Шкуљевић. Он је био добар пријатељ Вучићићев, велики поборник идеје да се Србија ослони на Француску и одржава везе с француским претставницима најближим Србији. Сем тога одлазак безименог депутата из Букурешта и његова намера да иде за Далмацију поклапају се и временски и идејно са Шкуљевићевог мисијом с краја децембра 1809.

Од одласка Вучићићева из Љубљане за Београд до његовог повратка у Љубљану, устаници су, да би одржали везу

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 452; сравни Ворре, Documents inédits sur les relations de la Serbie avec Napoléon I-er (1809—1813). Belgrade, 1888, no 13.

² Гавриловић, Исписи, бр. 456.

створене везе с француским претставницима у Илирији, послали тамо једног курира. Тај курир био је капетан Никола Шкуљевић. Шкуљевић је имао да потврди одлуке устаника које је Вучићић био изложио дипломатским претставницима Француске. Он као и Вучићић није био из Србије; о њему се као и о Вучићићу мало зна. Шкуљевић је, рекли смо, био родом из Мостара. Припадао је групи оних људи који су из разних наших области за време устанка прешли у Србију. С њим се сретамо нешто раније. Њему Карађорђе, 22 септембра 1808 даје пуномоћ да уређење границама нашим од Србије.¹ Шкуљевић је свакако човек који је уживао поверење Карађорђево. Њему је Карађорђе 25/13 децембра (1809) предао писма за француског команданта Мерижа.²

О Шкуљевићевог одласку из Београда и путовању за Љубљану сазнајемо неке појединости из Мерижаевих писама. Тако у писму од 5 фебруара (1810) из Љубљане, Мерижа јавља министру иностраних дела о одласку једног курира (име се не помиње) из Београда. Он каже да је био извештен, да је један србијански улак упућен из Београда са писмима Црнога Ђорђа за Наполеона или француског министра иностраних дела, да је требао да иде у Париз, и да је изгубио или био лишен својих писама при прелазу последње аустриске станице на улазу у Хрватску; даље, да је овај улак отишао до Карловца, спремно свој рапорт на дивизијског генерала Кара Сен-Сира и да се вратио у Београд. Ово се десило има од прилике осам дана, дакле крајем јануара (1810). — По исказу овог улака он је био упућен из Београда за Париз, и имао пасош као трговац који се враћа у Трст. Писма су била у једној малој кожној торби са три хиљаде фиорина. Кад је стигао на последњу аустријску станицу заповедник овог места желео је да му сам послужи за вођу; али, кад су стигли на другу станицу он је видео да је његова торба ишчезла с кола, било да је испала, било да је украдена, и он сумњаше на заповедника станице који га је водио само зато да изведе овај план. Вратио се натраг али су сва трагања била узалудна. Курир је дошао у Карловац да извести о томе генерала Сен-Сира, затим се вратио у Београд.³ Из овога се писма не види ко је

¹ Архив С. к. академије, бр. 495.

² Гавриловић, Исписи, бр. 463. Карађорђе команданту Мерижау, Београд, 22/10 јануара 1810. Види Богшич, Разбор, 223.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 468.

био тај српски курир о коме је реч, као ни то кад је стигао патраг у Београд. Ко је био види се тек из Мериажевог писма министру иностраних дела од 21 фебруара (1810). Мериаж директно каже да је овај српски курир цитиран у писму Црвога Борђа, који је изгубио своје денеше или које су му украли при прелазу са последње станице у Хрватској, био Никола Шкуљевић. Српски посланик Вучинић (који је тада био стигао у Љубљану), рече ми, вели он, да је сазнао на путу да су та писма пронађена, што може бити проверено само доласком једног другог улака којег он очекује за два дана из Београда.¹

II.

Све до марта 1810 ситуација се за Србију у основним линијама још увек не мења.

1) Устаници се и даље обраћају за заштиту и помоћ, у исти мах, Русији, Аустрији и Наполеону. — У свом тражењу стране помоћи и покровитељства српски устаници нису остали само и искључиво на комбинацији с Наполеоном. Они су прегностављали да она може пропасти, стога су правили комбинације и на другој страни. У овом моменту била је опет у питању Русија. С тим изгледа није ишло тако лако, највероватније из разлога које смо пре навели. „Послѣ бурни свѣшчанија закључи се (око половине децембра 1809) да се отъ Русіе ниште помоћ и покровителство; и заоста таки се у Русію отираве два сенатора и еданъ Прота.“² Командант Мериаж је знао за ово устаничко посланство. Србијански курир који је био упућен у Љубљану, потврдио је то. На основу његових исказа Мериаж и каже на једном месту да устаници пажљиво чувају своје везе с Русијом.³ Ипак није тада било изгледа да ће се добре везе с Русима очувати. Вести које је Савет примио од својих делегата нису га задовољиле.

Устаници су у исто време чинили сличне кораке и комбинације с Аустријом. Карађорђе је 17 децембра (1809) изјавио »да је жеља српског народа да дође под власт аустријског цара, али ако то политичке прилике не допуштају, онда да Србија остане подана Порти под заштитом аустријског.«⁴

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 471.

² Сербске Лѣтописи за год. 1827, XI, 50.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 468.

⁴ С. к. г., III [1901], 289.

Карађорђевој понуди Аустрија је одбила и примила се само посредништва за мир. Посредништво Аустрије није донело никаквих резултата. На томе ипак није остало. Да би прекинули неизвесно стање у коме се земља налазила Савет „пошлѣ по свом пређашњемъ закључењу око среде фебруа (1810) свога таиногъ секретара Југовића у Беч, да предложи да би се Србљји радо предали Австрији.“¹ Југовић се јавио барону Симбшену. Симбшен га је, пре него је добио упугства од своје владе (21 марта 1810) за држање у српско-турским преговорима, послао у Беч. Југовић је донео аустријској влади понуду Карађорђа и Савета да се Србија стави под заштиту Аустрије и Француске; обновио је понуду да Аустрија пошаље свога консула у Београд и да војском поседне српске тврђаве.²

У Аустрији су с неповерењем гледали на устаничке захтеве. Барон Симбшен био је упозорен од своје владе (грофа Белегарда) »како не треба веровати у искреност српских понуда и изјава«. У Бечу су сматрали ово тражење заштите у исти мах на неколико страна као тежњу устаника да добију у времену. Несумњиво да су устаници рачунали с тим, али је несумњиво и то, да њихова понуда није учињена једино из тог разлога, и да није била неискрена. Да су ове понуде устаника биле искрене, има још много потврда и доказа. Тако кад је руска војска пошла у марту месецу према Србији устаници су се показали равнодушним. Устаници кретању руске војске нису обратили нарочиту пажњу, чак ни онда кад се повела преписка између заповедника руске војске и српског Савета. Истина, неки чланови Савета били су за то да се обнове везе с Русима, док је Карађорђе оклевао и био зато да се причека док се Југовић врати из Беча. То је изазвало живе расправе између Карађорђа и Милоја Петроваћа. Југовић се, с једним аустријским официром, у то време вратио у Београд. Његови предлози у Бечу нису били примљени.³

2) У земљи и даље неслагања и сукоби међу старешинама. — Старешине се, не само у питању унутрашњег уређења Србије, већ и у питању стране помоћи нису слагале; једни су наклоњени Турцима, други Русији, трећи хоће да се пре-

¹ Сербске Лѣтописи за год. 1828, XII, 15.

² Кронеџ, Оп. с., 208; В. Поповић, Метернихова политика на Блиском Истоку, Б. 1931, 13.

³ Сербске Лѣтописи за год. 1928, XII, 16.

дају Аустрији. О неслагању међу старешинама говорило се јавно. Миленко и Велько, каже се на једном месту, дознаду преко њџки членова Сената да се закључило, послати каквог Депутирта Австринскомъ дому съ предложениемъ тымъ да му се предаду; рачуећи пак на помоћ Руску, отреку се ова двојица Царнога Ђорђа и Сената.¹

Одржавање веза с аустриским двором потврђује донекле и командант Мериаж у свом писму министру иностраних дела од 5 фебруара (1810). Он каже да се један аустриски посланик појавио у Београду са предлозима бечке владе, да је донео нарочите понуде заштите, удварајући се вешто да приме аустриске трупе у Београд и Шабац за осигурање ових места, а као савезница; да је посланик био учтиво примљен, али да су његови предлози одбијени.² А у писму од 21 фебруара (1810) опет министру иностраних дела Мериаж каже, да »српски посланик пориче оно што се каже о мисији аустриског посланика у Београду.«³

3) Французи и даље праше рад устаника и њихове везе с другим земљама. — Мериаж се не бави искључиво Вучићевом мисијом; он прати целокупан политички живот у Србији и нарочито њихове везе с другим државама. Видели смо да је с великим интересом пратио аустро-српске везе. С истим интересом пратио је он и везе руско-српске. 13 јануара (1810) саопштава Мериаж министру иностраних дела новости које прима из Петриње, са турске границе. Те се новости односе, углавном, на руско-српске везе. Иако претпоставља да је министар примио тачнија обавештења о поузданости ових вести, он му ипак између осталог јавља, да је један корпус руских трупа стигао у Београд, и да ће то бити српски корпус организован у Влашкој под заповедништвом српског поглавара Ничића (Nitchich), команданта у руској служби. Сматра да Србијанци у овом моменту иду за потстицањем Руса и налају да претставе своју независност »comme état particulier.«⁴

4) Французи не мењају свој став према устаницима. — У француском консулату у Букурешту, чији претставници такође

¹ Српске Летописи за год. 1828, XII, 14.

² Гавриловић, Исписи, бр. 468.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 471.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 465.

прате наше ствари, дошло је до промене. Рекли смо да је Леду као вице-консул остао у Букурешту до 19 децембра 1809, да је тада позван у Париз, и да га је у консулату заменио Антоније Форнети. Министар иностраних дела нашао је за потребно да новог вице-консула упозна са политичким приликама и новим дужностима, и да му да потребна упутства за рад. Он му, у писму од 15 фебруара (1810), пише у првом реду о француско-српским односима, и у једном кратком прегледу упознаје га с тим питањем. Каже да је његовом претходнику Ледуу било препоручено да га извештава о српским пословима, да тај предмет чини такође део његове мисије, и позива га да му покљони пажњу. Упознаје га даље с оним што је пре тога учињено и што је предузето од стране устаника. Нарочито му обраћа пажњу на опхођење с претставницима устаника и дискретан начин на који треба да изводи његова наређења. »Ако пошаљу (устаници) друге агенте у Букурешт, вели он, примите их љубазно, али избегавајте да Руси и најмање посумњају«. А затим: »Ја нарочито ударам гласом на потребу, да се опходите са њима с највећом обазривошћу и тако да не радите противно ни Русији која стално тежи за њима, ни Порти која их држи за побуњене поданике, и која аспирира да их потчини. С агентима, које они могу да вам пошаљу, немајте никакве писане кореспонденције, али ми јавите све што вам буду доставили и тражили«. Министар иностраних дела држи да је поверење Србијанаца према Русима одавно ослабило и да је њихово обраћање Наполеону данас у толико природније уколико су Наполеонови поседи ближи њиховим границама и уколико их он може ефикасније заштитити.¹ Углавном нови француски вице-консул у Букурешту имао је да према устаницима настави ону политику коју је раније водио његов претходник.

III.

Марта 1810 десила су се два крупна догађаја: друга женидба Наполеонова с аустриским принцезом, и обнављање руско-турских непријатељстава. Ови догађаји комбиновани један с другим довели су до великих политичких промена у Европи. Они су утицали, било директно било индиректно, на политичку оријентацију устаника и догађаје у Србији.

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 463.

Аустриски министар Метерних радио је, из политичких разлога, врло активно на томе да дође до брака између Марије Лујзе и Наполеона. Он је мислио да на тај начин Француску приближи Аустрији и разбије француско-руски савез. Углед и утицај Аустрије у Србији и на доњем Дунаву тиме би знатно ојачао. До овог брака је и дошло; 7 марта обављено је венчање. Преко посебног изасланика устаници су честитали Наполеону.

У истини Наполеонова женидба Маријом Лујзом приближила је Француску и Аустрију. Односи између Француске и Русије нису били више пријатељски као раније. То је допринело да Наполеон промени своје држање и према Турској и према Србији.

Француско-аустриске политичке везе појачане родбинским везама Метерних је знао искористити и у односу према Русији и у односу према Србији. Он је, у првом реду, покушао да искористи Наполеоново нерасположење према Русији због уласка руске војске у србијанске градове. Незадовољан због надирања Руса преко Дунава и због њихове тежње да се утврде на његовој десној обали, Наполеон је изјавио Метерниху, да Француска не може триети руски протекторат над Србијом и утврђивање Русије на десној обали Дунава. Ову изјаву Наполеонову саопштио је Метерних 8 јула цару Франђ I. Даље, у питању Србије Наполеон је саветовао Метерниху, да је узме у заштиту и да је измари с Портом. Он је, 28/16 јула у разговору с кнезом Метернихом, изјавио «да Србија мора једнога дана припасти Аустрији и да се он не би противио, ако аустриска војска поседне Београд.»¹ Наполеон, по Метерниховом саопштењу, чак «неће пристати на уговор између Порте и Русије, којим би Србија постала независна под руским покровитељством. Он оставља Аустрији да уреди српске ствари према свом нахођењу.»² Интересантно је напоменути да је, у свом извештају од 2 јула (1810) о приликама у Србији, Иван Југовић истинао потребу заузимања Србије од стране Аустрије.³

¹ Ђоровић Вл., Везе Француза са Србијом у прошлости. С.к.г. свеска за април 1925, с. 591.

² Гавриловић, Спољашња политика Србије. С.к.г., III (1907), 293.

³ Ивић А., Документи, 447.

Потстакнути Наполеоновим изјавама Аустријанци су се и даље интересовали судбином Србије и њихов интерес за њу био је тада доста оживео. Они су на Порти у том правцу чинили извесне кораке. То је дало повода ширењу разних вести. Француски посланик у Петрограду у писму министру иностраних дела од 24 септембра каже: »Јављају поверљиво из Беча, да смо зајемчили Србију Аустрији. Опде се тврди, да ће Русија са задовољством примити ову тековину. Каже се чак да се она већ о томе објаснила са бечким двором.»¹ А француски отправник послова у Цариграду јавља министру иностраних дела 27 септембра, да су портини министри изјавили жељу да га виде; да су га известили да им је аустриски интернуцивус понудио »посредовање свога господара за умирење Србије под условом неколико повластица доста сличних повластицама Влашке и Молдавије, које би биле дате овој области под аустриским јемством.»²

Овим аустриским предлозима на Порти нису изишли у сусрет, и све се свршило на покушају. Па ипак, Аустрија је поред свега тога била активна у Србији. Она је 28/16 септембра наименовала за свога консула у Београду пуковника Паулића. Паулић је за свој рад добио опширне инструкције. У њима се између осталог каже »да треба да осигура Београд Аустрији».³ — Ова аустриска активност према Србији да се објаснити политичким променама које су настале у односима међу европским државама крајем 1809 и у току 1810 године.

У март 1810 падају и покрети Руса према Дунаву. Они су обратили на себе општу пажњу. Њих прате сви страни дипломатски претставници у Турској, у првом реду француски, и то врло много у вези с нашим народом. Нови француски вице-консул у Букурешту, по добијеним упутствима, пратио је догађаје на Дунаву. Намере Руса, њихова кретања и њихови планови према Турској и према Србији, натерали су га да о ситуацији на тој страни, у току марта и почетком априла, напише министру иностраних дела читав низ извештаја. На првом месту он говори о намерама Руса и њиховом односу

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 522.

² Гавриловић, Исписи, бр. 523; види Васкрс државе српске, 162—163.

³ Krones, Op. с., 96 и даље; Rachitch, 544.

према Србији, чији односи, по његовим извештајима, још увек нису пријатељски. Њему изгледа да је намера Руса да уђу у Србију иако неслога између њих и Србијанаца још увек постоји. Чак шта више он је сазнао, да је руска влада тражила да се ослободи Црнога Борђа, осумњиченог да је у пријатељству с Турцима. »Не усуђујем се, каже он, да јемчим за ову чињеницу, али оно што је позитивно то је да се Србијанци плаше да се повере обећањима Русије«. Затим с отградом саопштава један податак за који он сматра да би, ако би био тачан, демантовао оно што је напред казано, наиме, да су му рекли да су Руси učinili једну позајмицу од 400.000 пијастера да их пренесу у Србију. Он помишља да то може бити само покушај.¹

О кретању Руса и њиховим намерама у првој половини марта, писао је и холандски отправник послова у Цариграду своме министру иностраних дела. Он каже да га уверавају да се Руси припремају са своје стране да нападну на свим тачкама, да заузму ово царство с огромним снагама, и да, чекајући, пребацују војску у Србију.²

У другој половини марта Руси су постали војнички активнији. Њихови напади на пограничне турске области почињу 17 марта.³ Навали су прво тврђаву Кладово. О тим догађајима писао је француски вице-консул из Букурешта 28 марта министру иностраних дела. Он каже да је стигао из Петрограда кнез Трубецки, да је дошао у Малу Влашку и наредио несретну експедицију на Кладово; да Исајев иде на ову тврђаву са 7.000 људи. Он не зна тачно детаље о овом догађају, али тврди да јуриш који је Исајев спремио није успео, да је Исајев био приморан да се врати преко Дунава са великим губицима и да су овим повлачењем везе са Србијанцима пресечене.⁴ На једном другом месту ти руски напади су нешто друкчије забележени и прокоментарисани. Тамо стоји да су Руси под заповедништвом Исајева прешли у акцију и ступили у везу с одељењима Хајдук Вељковим око Тимока;

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 479. Француски консул у Букурешту министру иностраних дела, Букурешт, 7 марта 1810.

² Гавриловић, Исписи, бр. 480. Цариград, 14 марта 1810.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 483. Француски вице-консул у Букурешту министру иностраних дела, Букурешт, 1 априла 1810.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 481.

да је Савет Ђутао, и да је то дало повода Исајеву да повуче напрег 3.000 људи које је био повео у Србију.¹

О руским припремама за даљу борбу с Турцима и резултатима те борбе известио је француски вице-консул из Букурешта министра иностраних дела 1 априла. Он вели, да се припреме за борбу настављају, да је корпус генерала Исајева, који се налази у Крајови, прешао Дунав и докочао се Великог Острва, да је исти корпус прешао на десну обалу Дунава и спојио се са Србијанцима.² Због ових руских успеха везе између француског вице-консула у Букурешту и српских устаника биле су знатно отежане. Истога дана, 1 априла, писао је он министру иностраних дела о тешкоћама за одржавање везе са Србијанцима и о тешком положају оних који би били корисни француској влади. Он каже да су србијански посланици који су се налазили у Букурешту отпутовали, да су саобраћајна средства с овом провинцијом, с погледом на обазривост, врло тешка; даље, да су сви они који би данас могли бити корисни француској влади врло резервисани према њему из страха да се не компромитију, и да је опкољен личностима којима се у сличној ситуацији не може поверити.³

Одиста почетком априла положај српских устаника био је доста тежак и деликатан. С једне стране Турци чине припреме и оружају се, с друге стране Руси продиру и чине напоре да заузму и десну обалу Дунава. Устаници, ипак, чине припреме и оружају се такође, али њихове су снаге много мање, а немају ни потребну муницију и ратну опрему. Стога се Карађорђе обраћа писмом 7 априла (26 марта) 1810 команданту Мерижау у којему му потврђује пријем његова писма од 25 фебруара,⁴ изјављује своје задовољство што су његова писма Наполеону и министру иностраних дела упућена, и тражи од њега помоћ у муницији и ратној опреми. Он нарочито истиче тежак положај у коме се устаници налазе. »Околности, каже он, у којима се налазимо захтевају потпору и најбржу помоћ, јер ево пролећа. Непријатељ, не-

¹ Српске Летописи за год. 1828, XII, 16.

² Гавриловић, Исписи, бр. 483.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 482.

⁴ Сравни Исписи, бр. 476. Мерижаево писмо Карађорђу је од 25 априла од 27 фебруара.

сразмерно јачи, спрема се и оружа. Ми радимо истина исто, али се наше снаге не могу ни на који начин упоредити са снагама нашега непријатеља». Даље, Карађорђе каже, да их је седмогодишњи рат исцрпео, стога insistира да ма на који начин добије помоћ у војничким потребама, да би овом помоћи, чекајући на Наполеонову заштиту, могли да воде дефанзивну борбу у својим границама. Моли га да учини све напоре да спасе србијански народ.¹

О руско-турским борбама у току априла слао је извештаје француском министру иностраних дела француски консул из Травника. Он увек види једну опасност: да ће Руси с устанацима заузети Босну, добити везу с Црногорцима и угрозити француске поседе у Далмацији. Тако му у писму од 19 априла јавља, да су Руси пребацили огромне снаге у Србију; да Србијанци прете да ће ове године опљачкати Сарајево заузети остатак Босне и пружити руку Црногорцима; да ће у овој провинцији наћи две трећине становништва привржено њима; да ће, »ако имају задњу намеру да продру до посела Његовог Величанства«, можда такође наћи у Далмацији, Дубровнику и Котору три четвртине становништва расположеног у њихову корист.² По његовом извештају од 20 априла Руси су пребацили у Србију 20.000 војника, те је веза између Угарске и Турске прекинута. Турци су се због тога јако узбунили и оружају се.³ А по извештају од 21 априла босански паша је добио ферман да убрза припреме за рат и обећано му је да ће му се послати топови, тобдије и повац.⁴

Француски вице-консул у Букурешту и у току априла прати догађаје на Дунаву и у Србији и о томе извештава министру иностраних дела. Он не прати само војничке сукобе и покрете руске и српске војске; он прати с много интереса расположења и дипломатске везе једних и других. Његови су извештаји и поузданији и интересантнији од извештаја француског консула из Травника. У писму министру иностраних дела од 24 априла он говори о једном српском посланству (београдски митрополит са два посланика), које је, после повлачења корпуса генерала Исајева, стигло у Букурешт. Ово

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 484.

² Гавриловић, Исписи, бр. 486.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 487.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 488.

посланство имало је да затражи од генерала Каменског помоћ од 8.000 људи са топовима и муницијом, а под условом да за цело време рата буду плаћени и издржавани о трошку руског двора. Даље вице-консул каже, да ово тражење није примљено и да су се делегати вратили натраг; да су Србијанци остављени сопственим снагама, и да ће Руси, одбијајући да им дају помоћ, изгубити и оно утицаја што су били сачували још на неколико главара.¹

До маја 1810 устаници су мало пажње поклањали Русима, и у одржавању веза с њима били су доста обазриви, по свој прилици због тога, што су рачунали на француску заштиту, на коју се у Србију много полагало. Кад Карађорђе није добио помоћ и заштиту од Француске и Аустрије »обрне се опет Русима, и ако преко воље, јер није имао куд на другу страну«. ² Од маја, судећи по неким другим документима, руско-српски односи су се знатно поправили. Српска делегација вратила се из Букурешта у Београд 9 маја (с. к.). »Русија је Сенат опомињала на све и желела да се народ српски влада тако, да не заборавља на крепко покровитељство које сада има«. У идућем рату Русија очекује да је Србија помогне и да се њена војска с руском сједини.³

Томе руско-српском зближењу допринео је доста с једне стране неуспех Југовићеве мисије у Бечу, а с друге стране порука и прокламација генерала Каменскога. Гроф Каменски, заповедник руске војске у Влашкој, упутио је 30 маја (1810) Карађорђу, Савету и народу прокламацију, у којој вели да ће испунити руска обећања, и позива устанике у борбу против Турака. Он им још јавља, да је наредио једном одељењу руске војске да пређе у Србију и да донесе Србима повац и муницију. На место Родофиникина дошао је у Србију Недоба и примљени су бегунци из 1809 године. Ова прокламација учинила је најбољи утисак у Србији.⁴

Теодор Ивачовић Недоба свакако није био случајно одређен да заузме Родофиникиново место у Србији. Руси су нарочито у овом случају морали о избору новог руског претегавника строго водити рачуна. Недоба је био Србин,

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 489.

² Споменница Доситеја Обрадовића, Београд 1911, 130 (С. к. з. 134).

³ Српске Летописи за год. 1828, XII, 19.

⁴ Гавриловић, Спољашња политика Србије, С. к. т. III (1901), 350.

родом из Сарајева. Очевидно да су устаници у њега могли имати више поверења него у Родофиникина који је био пореклом Грк; а према Грцима Срби су били врло неповерљиви. Сем тога, Недоба је имао да заузме сасвим друго држање у унутрашњим односима устаничким. Њему и његовим сарадницима изрично је наређено „да се у српске међусобице не мешају и да држе са старешином земаљским и с његовом владом“. Наде Миленка Стојковића и Петра Добрњица, да ће их Недоба помоћи у борби против Карађорђа, биле су сасвим неоправдане.

У току маја Руси су се spremали да пребаци један део војске у Србију. У једном писму министру иностраних дела француски вице-консул из Букурешта јавља да се генерал Родофиникин налази у Крајови, да тамо чека 12 батаљона, које, каже се, он треба да води у Србију.¹

О руским плановима у то време писао је 13 маја (1810) из Петроварадина барон Симбшен цару Фрањи. Он се догакао и француско-српских веза. Тамо се између осталог каже, да је од Југовића добио сигурно уверење да о писму Наполеоном не може бити речи, али да ће се потрудити да га извести о евентуалном одговору.² По аустријским извештајима у Србији су још увек били нерасположени према Русији. Барон Симбшен јавља 7 јуна из Петроварадина, да су Савет и Карађорђе наговорени и приморани да с Русијом заједно оперишу против Турака, али да су главари и народ врло незадовољни због тога.³

Види се да су у јулу 1810 француски и аустријски чиновници живо пратили наше ствари. Мернаж, у писму министру иностраних дела од 10 јула, јавља између осталог да из Србије нема нарочито важних вести, да Срби још одржавају везе с Русима и да их Руси потичу на офанзивне покрете.⁴ Ове руско-српске везе потврђују се и даље. У једном рапорту из Букурешта од 14 јула каже се, да су руски генерали Цуката и Исајев, уједињени са Србијанцима, заузели Брзу Паланку, да је Хајдук Вељко опколио Прахово (Грахова?) и да 2.000 влашких пандура пазе на утврђење Оршаву.⁵ Тада су се у Србији водиле успешне борбе с

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 496. Букурешт, маја 1810.

² Ивић А., Документи, 431.

³ Ивић А., Документи, 447-448.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 501.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 502.

Турцима: јуна прешла је руска војска из Влашке у Србију под заповедништвом грофа Цуката; почетком јула (5 по н. к.) заузета је Брза Паланка. У августу стигао је Гроф Орурк у помоћ Карађорђу против Хуршид паше, једног од најопаснијих противника. Борбе су се свршиле срећно по Русе и устанике. Средином септембра, после многих сукоба и победа устаничких на Јасеници и Варварину, Турци су се повукли из Србије, а Орурк се вратио на Дунав.

Наполеон се лично интересовао за ове руске потхвате и пратио је живо руско-турски сукоб. Своје погледе на то питање изнео је у писму од 19 јула министру иностраних дела. Он му наређује да саопшти војводи д' Висенс, француском отправнику послова у Цариграду, његове намере о Турској. »Пишите му, да ће ми бити пријатно да Турска, уступајући леву обалу Дунава, склопи мир, да ми то конвешира, али да ће Русија повредити своје обавезе према мени, ако сачува нешто на десној обали и ако се меша нешто у ствари Србијанаца«. Налаже му даље да то напише шифрама и да стави до знања војводи д' Висенс да је то његово мишљење. Подвлачи да би био незадовољан ако би Русија задржала десну обалу, »јер би задржавање једног јединог утврђеног места од стране Русије на десној обали Дунава уништило независност Порте и потпуно изменила стање ствари«. Министар иностраних дела, по Наполеоновом наређењу, писао је о овом питању тек 10 августа француском отправнику послова у Цариграду. Он му, углавном, с незнатним изменама, понавља мисли Наполеонове. Он каже, да би успеси Руса над Турцима могли довести до мира између ове две силе, да би овај догађај био од велике важности за императора, и да је Наполеон наредио да му дâ потребна упутства. Министар се нарочито осврће на руско-турске преговоре који су вођени у јулу месецу и на захтеве Руса. Руси су тражили неколико утврђених места на десној обали Дунава и још више ратну штету од шест милиона цијастера. Он вели да турски пуномоћници нису били далеко од тога да прихвате први предлог, али да су категорички одбили да приме други. »Ако такви предлози буду обновљени, наставља министар, Император би хтео да ви саопштите усмено Порти, да он неће дозволити никада да Русија задржи ма какав део тери-

¹ Corr. de Napoléon I-er, XX, 505 (n. 16.676)

торије са ове стране Дунава, нити икакав утицај на једну провинцију десне обале. Император је чврсто уверен, и ви то треба да кажете да, ако ова преграда буде одузета Турском царству, нема више независности за њ, и његова егзистенција биће сваког дана изложена опасности. Опасност ће бити иста ако Србијанци остану под утицајем Русије». Министар даље упозорје отирањика послова како треба да се опходи са турским министарством, па на крају додаје: »У основи Император нема никаквог интереса да се заврши овај спор. Њему неће бити криво, ако највећи део руских снага буде заузет на Дунаву. Али, он би много жалио ако би успели Руси имати за последицу прелажење у њихове руке ма каквог поседа на десној обали Дунава, ... и он би се одупро силом сличном поравнању.«¹

Тако је Наполеон мислио о руско — турском сукобу и евентуалним руским успесима. Али шта је Наполеон мислио, какве је планове имао на Балкану, и уколико се у овај мах залагао за њихово извођење не може се јасно; о томе нема директних података. Без сумње, Наполеон је помислио на проширење својих посела у том правцу; он је на то мислио већ крајем 1809. То се очекивало у Бечу; очекивало се то и у његовој околини. У вези с тим нарочито се истичала сродност у језику између становништва Илирије, Босне и Србије. 14 августа писао је Наполеон своме министру војном „како би се у евентуалном рату с Турском, дало из Дубице провалити у Босну“.² У Босни се заиста тада страховало од француског и аустријског напада и ако сасвим неоправдано, јер је Porta тада послала везиру ферман у коме каже да је она са Француском и Аустријом у пријатељству.³

Па ипак Наполеон у овом моменту није имао неких јасних и одређених погледа на балканске догађаје. То су још мање могли имати његови дипломатски и консуларни чиновници. Такав је случај био и с француским вице-консулом у Букурешту, који је и даље одржавао везе с Београдом, само те везе нису биле тако живе као раније. Вице-консул није знао, да ли те везе треба и даље одржавати или не. Он упозорје,

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 511.

² Шиншл Ф., Јужни Словени и Наполеонова Илирија. Чланак у књизи „Карађорђе — живот и дело“, Београд 1923, 61.

³ Њивћ А., Из доба Карађорђа, Београд 1926, 23.

у своме писму од 27 септембра, министра иностраних дела на деликатност ствари и на потешкоће у том погледу и тражи упутства за рад. Уз ово писмо вице-консул је послао министру као прилог једно писмо које је примио из Београда, од србијанског депутата који је био у Букурешту, јер му он саопштава извесне детаље који га могу интересовати.¹

У септембру 1810 Наполеон је већ назирао сукоб с Русијом. Он је сматрао да Аустрија не треба да буде неутрална у томе сукобу и стављао јој је у изглед велике добитке. Имао је комбинацију да, у случају рата, обнови Пољску за коју би од Аустрије узео Галицију, а дао јој у замену за њу део Илирских провинција. У вези с тим и његово гледиште на српске ствари морало се изменити. Наполеон је Метерниху представљао Србију као аустријску провинцију и изјавио је да зна да су Срби хтели да се подчине Аустрији.²

Због таквог политичког става, Французи су пратили у току октобра и новембра кретање Руса и њихове борбе с Турцима. Француски отирањик послова у Цариграду извештавао је с времена на време о томе министра иностраних дела. У писму од 11 октобра јавља му, да су Руси, после крвавог сукоба близу Рушчука (6 августа 1810), где су Турци страшно потучени, послали великом везиру једну особу, да му предложи мир под условом предаје турске територије до Дунава, обнове старих уговора и, тврди се, независности Србије. Велики везир је лепо примио овога изасланика, али је изјавио, да не може ништа учинити без султановог наређења.³ А у писму од 10 новембра пише француски отирањик послова у Цариграду опет министру иностраних дела, да се од предаје Рушчука не говори у Цариграду ни о каквим војничким догађајима, да се између руског и турског главног стана врши измена писама која има за циљ да доведе до преговора, и да Руси не верују да им се може одбити уступање леве обале Дунава и независност Србије. Он сматра да све то неће довести ни до чега и да султан чак неће хладнокрвно саслушати такве предлоге а камо ли о њима дискутовати.⁴

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 524; види бр. 534

² С. к. т. III (1901), 292 — 293, чланак: Спољашња политика Србије.

³ Гавриловић Исписи, бр. 526.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 530.

Нешто доцније, у вези с овим руско-турским ратовањем говорило се и о деоби Турске. Те су се вести рашириле и по Илирским провинцијама. Маршал Мармон се питањем деобе Турске доста озбиљно интересовао. Он је у вези с тим 11 децембра писао министру иностраних дела, да се пропоси вест о деоби једног дела Турске и да се у овој деоби означују обале Дрине као границе онога што би било уступљено Француској; даље, каже Мармон, да је о овим вестима разговарао с једним својим официром који је пропутовао Турску у свим правцима, добро је познаје и који је брижљиво проучио. Мармон и поменути официр истичу незгоде које би отуда имали, пошто у овом случају уступљена територија ле обухвата и горњу Босну, чији би их посед ставио у непосреднију и лакшу везу с Румелијом. Поводом тога овај официр је написао мемоар у коме су изнети мотиви за ово тражење. Тај мемоар Мармон је упутио министру иностраних дела.¹

Из целог тог прегрупписавања снага и поремећаја односа у 1810 години Србија није могла извући никакве користи; напротив, она је дошла у још тежи политички положај. У току 1810 Наполеон се постепено враћа — у односу на Русију, Турску и Србију — оној политици коју је према тим земљама проводио пре тилзитског мира. Он ради свим својим утицајем да Русија не пређе на десну обалу Дунава и не сачува никакав утицај ни у једној турској области, специјално Србији. Још више, он је за собом повукао Аустрију. И у намери да парализује руску акцију, Наполеон отворено упућује Аустрију на Србију, и при свем том пријатељ је Турске и брани њен интегритет. Слободна Србија требала је да буде жртва те политике.

IV.

Почетком 1810 године настављена је акција српских устаника за добијање француског покровитељства и заштите. Устаницима се тада хитало; околности у којима су се налазили захтевале су брзу акцију. Они су желели да што је најбрже могуће имају доказа високе Наполеонове заштите, с тога су се пожурили да пошаљу опет изасланика Французима. 22/10 јануара 1810 издао је правитељствујући Савет и Карађорђе ново пуномоћство Раду Вучинићу, којим га одређују

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 532.

за народног депутата на француском двору и дају му пуну власт. Он има да пред престолом Његовог Императорског и Краљевског Величанства вољу, жеље и потребе народа изложи; да на дипломатски начин, где треба, даје ноте, решења очекује и одговоре спрема; речју да ради све оно што иде у народну корист, по све само по упутствима која су му Савет и Карађорђе дали. Сем тога, каже се да све оно што он учини и закључи по тим упутствима, Савет и Карађорђе ће »свјато и не нарушимо држати и хранити без прекословно«¹.

У исти мах, под истим датумом (22/10 јануара 1810), написана су још три писма од стране Савета и Карађорђе, и то: једно Наполеону, једно француском министру иностраних дела и једно команданту Мериажу. Савет и Карађорђе се обраћају Мериажу за то што их је Вучинић обавестио, да је Наполеон њега одредио за кореспонденцију с њима, и моле Бога да им да срећу да га виде у Србији, да се Србијанци и Французи вежу пријатељским везама. »У овој одлучној и непоколебљивој намери, кажу они, ми смо упутили наша прва писма Његовом Величанству да му изјавимо потпуну оданост, и ми смо потврдили ове намере писмима, предатим 25/13 децембра прошле године нашем поверенику Николи Шкуљевићу.«² — У писму француском министру иностраних дела Карађорђе потврђује пријем његовог писма од 19 октобра (1809) из Беча преко Рада Вучинића, и усмене поруке које му је Вучинић такође изручио. Карађорђе му обећаје да неће пропустити ни једну прилику да испуни његову жељу. Карађорђе врло жали што околности нису дозволиле да у Бечу поднесе Наполеону »жељно цѣлог народа сербског«, али се нада да то у Паризу неће заборавити. Он моли министра иностраних дела да буде наш заступник код великога Наполеона. »Да би се ствар што брже свршила, вели Карађорђе, ја сам нашао са Советом народним за добро сада поново првог депутата нашег опет са пуномоћијем и упутством к Вашој Светлости или у случају потребе и саме Његовом Императорском и Краљевском Величанству упути.«³ — У писму Наполеону Карађорђе се

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 464.

² Гавриловић, Исписи, бр. 463. Карађорђе команданту Мериажу, Београд, 10 јануара (с. к.) 1810.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 462. Карађорђе француском министру ин. дела. Београд, 10 јануара (с. к.) 1810.

осврће на оно што је урађено пре 22/10 јануара 1810, на прву мисију Вучинићеву и на посластво Николе Шкуљевића које нарочито истиче, као нову потврду привржености. Он каже, да за доказ тврде и непоколебљиве намере, и да би се ствар крају привела, понова шаљу реченога депутата (Вучинића), који ће, ако Његово Величанство изволи, изложити све оно што благостање народа захтева. Даље, да је Наполеон праведно назван великим, јер многи народи имају њему да благодаре за свој опстанак и благостање, а поглавито ново створена Илирија, у којој живе наши савременници. Карађорђе тражи, да сличну милост изволи излити и на српски народ, и обећаје му да ће се са своје сграле трудити да се верношћу, покорношћу и приврженошћу његовој светлој особи, удостоји такве милости. Затим напомиње, да се пролеће приближује; да у случају новог непријатељског напада њихов опстанак захтева предостројност и брзину у раду, стога понизно моли Наполеона да њихову молбу уважи... »а Вашем Величанству — додаје Карађорђе — ништа није немогуће.«¹ Устаници су се плашили турских напада на Србију с пролећа 1810, па су журили да се до тог времена спреме и да, уколико је могуће, дипломатски осигурају свој положај.

Баш у време када је Вучинић пошао из Београда за Љубљану, пошао је и командант Мериаж из Љубљане за Трст, на позив маршала Мармона. На последњој станици придружио му се Раде Вучинић снабдевеш пуномоћијем и инструкцијама од Карађорђа и српског Савета. Чим је Вучинић дошао у везу с француским претставницима одмах је почео живо да ради у духу примљених инструкција. Он се 21/9 фебруара обратио писмима француском министру иностраних дела и команданту Мериажу. У писму министру иностраних дела Вучинић каже, да је обавестио о свему што му је наредио Савет и Карађорђа; да ће му бити врло пријатно да испуни нова наређења која му буде још поверио; да је, по упутствима која му је дао Мериаж, саопштио му вољу и жеље српскога народа, и да ће сачекати у Љубљани пријатељску одлуку која ће бити донета о судбини његове отаџбине. До тога времена он препоручује овај народ његовом посредовању код

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 461. Карађорђе Наполеону I, Београд, 10 јануара (с. к.) 1810. Уз Карађорђево писмо Наполеону налазио се његов латински превод.

великога Наполеона и моли га такође да му буде наклоњен и да га узме у заштиту.¹ У писму команданту Мериажу Вучинић уверава, да наш народ има пуно поверење у Наполеонову заштиту; да може да рачуна дуго на један солидан мир само његовим моћним посредовањем, и да очекује своју срећу своју слободу, своје егзистенцију од наклоности хероја који је дао нов облик и либералније законе, највећем делу Европе; затим додаје да су Србијанци расположени да усвоје промене које Наполеон, њихов узвишени заштитник сматра да треба учинити. На крају моли Мериажа да то саопшти министру иностраних дела упућујући му депеше српског команданта за Његово Величанство.² Уз ово писмо Вучинић је, под истим датумом (21/9 фебруара), упutio команданту Мериажу и једну ноту у којој му саопштава вољу, жеље и потребе српскога народа који је своју слободу по цену крви извојевао.

Те жеље српског народа стилизоване су у 6 тачака. Оне се нешто разликују од устаначких захтева из августа 1809. Овде се, на првом месту, тражи мир основан на независности Србије и на признању Карађорђа и његових мушких наследника за господаре Србије; сем тога да непријатељ напусти српску територију и да устаници задрже позиције на границама Србије, које у том моменту заузима устаначка војска. Границе позиција су у ноти детаљно обележене. Оне треба да обухватају и утврђења Соко, Кладово и Адакале. Становници ова два последња утврђења доводе у највећу опасност трговце свих земаља на Дунаву и због тога устаници налазе да ова места треба да се уступе њима или ма којој другој сили. Устаници траже Наполеонову заштиту и посредништво за мир код Порте; они наглашују да се пролеће приближује и да српски народ није осигуран. Било да је турска влада расположена или не за мир, моле Наполеона да им на време одобри помоћ у праху, олову, топовима (са људима који њима вешто рукују) и пушкама с бајонетом. Све то имало би да се пребаци без царине из Карловца Купом и Савом до Београда. Устаници даље упозоравају да би мир са Србијом био од велике користи за Илирске провинције ради њиховог снабдевања

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 472; Voppe, Documents inédits, Belgrade, 184, n. XXXII, p. 37. Гавриловић је саопштио латински текст овога писма, док је Бзе објавио његов службени француски превод.

² Гавриловић, Исписи, бр. 473.

много јефтинијим животним намирницама него из аустријских области. Ако би политичке прилике у пролеће узеле други правац и ако би Наполеон ушао у рат с Турском, устаници у том случају обећавају, да ће радити свом силом против Турака, и да би успех био сигурнији, они траже да у Србију буду упућени геометри, људи у стању да експлоатишу руднике, пioniри и неколико корпуса пешадије с потребном муницијом. Клименти, Црногорци и други народи следеће њихов пример и за кратко време цела европска Турска подложиће се француском победничком оружју.¹

О Вучинићевом доласку Меријаж је известио министра иностраних дела писмом из Трста од 21 фебруара (1810). Уз писмо Меријаж је приложио читав досије, неких седам докумената, у вези с његовом мисијом, и то: писмо упућено Наполеону, писмо упућено министру иностраних дела, посебно писмо српског посланика такође министру иностраних дела, копију Вучинићевог пуномоћија, копију Карађорђева писма команданту Меријажу, копију једне прелиминарне ноте србијанског посланика која се односи на услове мира с Турцима под заштитом Наполеоновог, услове који се могу мењати по жељи Његовог Величанства, и копију једног писма реченог србијанског посланика која је овде приложена ноти. Меријаж затим износи, по саопштењу србијанског посланика, савремено стање србијанских граница. Што се тиче предлога за мир Меријаж је приметио да уступање утврђених места Сокола, Кладова и Адакалеа (Оршаве),² која траже устаници, Турци не могу никако допустити, поглавито Оршаве која је постала једина излаз за везе између Турске и Аустрије.³ Сутрадан, 22 фебруара, Меријаж је саопштио министру иностраних дела писмом из Трста, изјаву српског депутата у име народа српскога, Карађорђа и Савета. Затим, каже се у писму, он је ангажовао српског посланика да сачека да се види уколико ће околности дозволити да се учини нешто у корист Србије. Он га је даље упозорио, да на првом месту треба добити Наполеонову заштиту. Меријаж је рекао српском посланику да он верује да ће Наполеон благонаклоно примити овај корак „због пажње коју су Србијанци изазвали у целој Европи својом храброшћу и својом истрајношћу,“ али да треба чекати

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 474.

² Турци су Адакале звали још и Оршава.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 471.

одговор министра иностраних дела. Меријаж је ово нарочито нагласио због тога, што је српски посланик имао наређење од Карађорђа да оде у Париз „ако је потребно за успех његове мисије“. Српски посланик се заједно с Меријажем имао да врати у Љубљану да ту сачека одлуку француског министра иностраних дела.¹ Меријаж је одмах затим, 25 фебруара, известио Карађорђа, да је примио писмо њему упућено, и да је његова два друга писма, писмо министру иностраних дела и писмо Наполеону, послао. Он га уверава, да ће се Наполеон, без сумње, живо заинтересовати за срећу србијанског народа, као и за успостављање мира који ће осигурати његово спокојства и његову срећу.² Ове изјаве и саопштења команданта Меријажа, учињена Карађорђу и његовом депутату Вучинићу, давала су наде устаницима да ће се нешто у том правцу учинити.

Међутим Раде Вучинић је чекао пуна два месеца у Љубљани одговор француског министра иностраних дела на предлоге које је у име Карађорђа и Савета био поднео француској влади. Пошто одговор на његове предлоге није дошао, Меријаж се, после договора са маршалом Мармоном, решио да српског посланика пошаље у Париз. Он га није послао с оним одушевљењем и оним надама с којима га је примио на доласку из Београда. У писму од 25 априла министру иностраних дела каже Меријаж, да је изјавио овом посланику да је потребно, сходно његовим инструкцијама, да оде у Париз. Меријаж је напоменуо српском посланику и то да је, не нагађајући Наполеонове намере које му нису познате, природа његове мисије таква да заузимање у корист Србије зависи можда од политичких комбинација у вези с Турском и стања односа Порте с Француском, предмета који могу допринети извесном закашњењу у одлукама.³

Вучинић је био готов да пође у Париз. Он је имао само да сачека једног курира из Београда. Овај курир био је србијански официр капетан Никола Шкуљевић. Шкуљевић је 11 априла (1810) пошао из Београда. У Љубљану је стигао 25 истог месеца. Шкуљевић је био примљен у главни стан мар-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 475.

² Гавриловић, Исписи, бр. 476.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 490; сравни Ворре, Documents inédits, p. XXX. Командант Меријаж министру иностраних дела, 25 априла 1810.

шала Мармона коме је предао писмо свога господара. По доласку у Љубљану предао је и Карађорђево писмо Мериажу, чију је копију овај приложио своје писму министру иностраних дела. Шкуљевић је тражио од француског претставника помоћ у праху и олову, на што је Мериаж приметно, да се у том погледу не може ништа урадити без наређења Наполеонова и да би посланик Вучинић, одлазећи у Париз, могао поднети овај захтев министру иностраних дела. Мериаж му је ипак обећао, да ће о томе обавестити маршала Мармона, „који ће моћи, вели он, такође да му да један неодређен одговор, тако како он буде сматрао за пристојно». Према Шкуљевићевим исказима Мериаж саопштава министру извесне податке о ситуацији у Србији, о њиховим везама у Црној Гори и Албанији и нерасположењу албанских Турака према Французима. У додатку свога писма Мериаж му саопштава још као интересантно, да су Карађорђе и Савет купили у Љубљани Наполеонов законик, да су тражили такође кривични законик да би одатле узимали законе за своју земљу.¹ Сутрадан, 26 априла, известио је Мериаж Карађорђа о доласку Николе Шкуљевића у Љубљану, о томе да му је предао његово писмо, и да се пожурио да преда министру иностраних дела, преко Рада Вучинића који одлази у Париз, копију његова писма. Даје му наде да ће од Наполеона добити одговоре које очекује за срећу и успостављање мира у Србији.²

О доласку српског курира Николе Шкуљевића у Љубљану, о његовим захтевима и предлозима, писао је опширно Мериаж 3 маја из Љубљане маршалу Мармону. Он између осталог каже, да је овај србијански курир поверљиви официр Црнога Ђорђа; да је и њему предао писмо свога господара; да је одмах после његова доласка у Љубљану српски депутат пошао за Париз, а да је овај остао да сачека његове извештаје; на онда да Црни Ђорђе тражи непрестано помоћ у праху и олову. Он му саопштава своје примедбе, одговор и обећање поводом овог захтева.³ А затим прелази на два предлога србијанског мисловара, која му је саопштио по наређењу свога господара, а за које држи да заслужује његову посеб-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 490.

² Гавриловић, Исписи, бр. 491. Командант Мериаж Карађорђу, Љубљана, 26 априла 1810.

³ Види Исписи, бр. 490.

ну пажњу. Први предлог се тиче снабдевања Илирских провинција стоком из Србије. Наиме, Црни Ђорђе нуди да набави из Србије толику количину говеди и друге стоке колика би била потребна за снабдевање Илирских провинција. Французи би с те стране били у великом добитку, јер цена говедине у Београду је шест пара ока, што долази отприлике један и по солд (sold) француска фунта; дакле, говеда која би долазила из Србије, добила би се бар за трећину цене оних из других земаља, и то би било унапред уређено. Ради се само о томе да се постави један човек за овај посао, и да се затражи од аустријске владе слободан транзит, ствар која се не може одбити.¹

Други предлог био би допуна, управо компензација, првом. Наиме, устаници би у исплату за ово снабдевање узели извесну количину олова, шалитре и сумпора, или боље да се дозволи куповина и извоз у Србију извесне количине ових предмета што ће имати исти циљ као и помоћ у баруту, али на начин више допуштен, јер ови непрерађени предмети су трговачки ескап. Мериаж мисли да се ова два предлога увек могу одвојити, будући да је један за обично снабдевање храном, а други зависи од прилика. Он моли Мармона, да буде добар да му јави, шта хоће да одговори на ове разне предлоге, и да ли би, у случају ако би се истакао предлог који се односи на снабдевање стоком, одобрио да се о том он договори с генералним интендантом. Интендант би видео шта би било добро усвојити и о томе би Мармону поднео свој рапорт. Затим му Мериаж саопштава новости из Србије и Влашке о догађајима у овим областима, које је сазнао од овог србијанског официра. Сем тога, говори доста детаљно о руској акцији према Видину, Оршави и Великом Острву (које се налази на Дунаву између Видина и Оршаве) и успостављању руских веза са Србијашима. На крају додаје да је тако било стање ствари последњег месеца у моменту одласка србијанског посланика из Београда, т. ј. 11 априла.²

Мисија Николе Шкуљевића различито је тумачена и различито забележена. Она је схваћена као посланство маршалу Мармону. О њој се на једном месту каже: »Сербский Сенатъ

¹ A. G.

² A. G.

пошаље Депутирта Мармону препоручивши се желећи покровитељству Франције¹. А Зелић сматра да је ова мисија била спремљена без Карађорђева знања, од његових непријатеља, или како их он називао неверника и издајника. Он каже да су три Грка и неколико Срба слепаца године 1810 послали у Љубљану као свога депутата »Николу Шкуљу к господину Мармону, да зове Французе да им се подложе, незнајући да ће десница Божја и песарева с сојузницима својим сатрти силу Француску². Тада се била пронела вест да ће маршал Мармон са 15.000 људи ударити на Босну, да ће један аустријски одред војске заједно са Србима поћи к Нишу и да ће главна руска војска започети своје операције у Бугарској. Међутим долазак Шкуљевићев у Љубљану имао је јасан и одређен циљ. Он је имао да преда два Карађорђева писма: једно маршалу Мармону а друго команданту Мерважу, да тражи од њих помоћ у војничким стварима и да ту сачека вести из Париза од Рада Вучинића. Вероватно да је имао и налоге за Вучинића и да је његов долазак био у тесној вези с Вучинићевим одласком у Париз, јер је овај два дана после његова доласка отишао из Љубљане.

Вучинић је пошао из Љубљане преко Беча за Париз 27 априла (1810)³. Колико се задржао на путу и кад је тачно стигао у Париз не знамо. По познатим документима изгледа да је стигао у другој половини маја, свакако пре 24, јер Вучинић се 24/12 маја обратио једним писмом француском министру иностраних дела, у коме је имао да га упозна са предметом своје мисије. Врло детаљно, у 18 тачака, изнео му је Вучинић ситуацију, вољу, жеље и потребе свога народа. Ту има понављања предлога, захтева и жеља које су устаници већ неколико пута раније, од француских претставника у Илирским провинцијама, тражили; али, има и извесних измена и допуна у њима и извесних сасвим нових тражења.

Вучинић је, на пример, и овом приликом прво ударно гласом на војничку снагу Србије и на њен утицај у околним областима. У петој тачки каже он да, сем броја наведених трупа (100.000 бораца) које Србија има, »она има многобројне потпоре у својим савезницима који се налазе у Горњој

¹ Србске Летописи за год. 1828, XII, 18.

² Житије Герасима Зелића. Београд 1897, II, 155—456 (издање С.к.з.).

³ Вучинић је држао да је за његов одлазак из Љубљане у Париз знао министар иностраних дела и да га је одобрио.

Албанија, Црној Гори, херцеговачком великом војводству и у Босни, који се такође падају ослобођењу. Они сви имају са србијанским народом тајни споразум и обавезу да пођу на непријатеља на први захтев⁴. Каже и то, да је и бугарски народ, у фебруару месецу (1810), изјавио, преко тајних депутата, српском Савету жељу да се споје с њима у отворену борбу против Турака. — У вези с руским нападима вели, да су Карађорђе и Савет одлучили, да воде дефанзивну борбу, тим пре што су решили да траже спас и срећу своје отаџбине из моћних руку великога Наполеона. Даље, моли да се вота од 21/9 фебруара коју је он предао команданту Мерважу, а која се односи на измирење с Турцима, поднесе Наполеону. Тражи новчану помоћ, односно зајам, од 100.000 златних дуката за време од 5 година. За тај зајам гарантовало би се свим добрима и приходима народним. Моли Наполеона да, ма какви били односи између Француске и Турске, постави свога консула у Београду, који би увек обавештавао Наполеона о подређености и привржености српског народа његовој особи, и који би у исто време будно пазио на извршење свих обавеза које би Србија примила према Француској или, под њеном високом заштитом, према Турској. Србијански народ у случају рата између Француске и Турске не би се колебао да пролије и последњу кап крви за добро своје отаџбине и интересе Француске. Ако дође до мира између Србије и Порте Наполеоновим посредовањем, Француска би за своју трговину извукла увек из Србије велике користи, н.пр. памук, свила, и други производи Бугарске и Македоније, који се са великим трошковима и опасношћу преносе, час преко Видина, час преко Оршаве, прелазећи Аустрију и Немачку да би стигли у Француску, могу се од Београда много јевтиније преносити Савом и Купом до Карловца у Илирији, а одатле директно у Италију. Исто тако Србија, богата у стоци, може снабдевати јевтино Илирске провинције животним намирницама, ланом и другим производима. Србијански народ моли Наполеона да се споразуме с аустријским двором да пролаз стоке и других производа коњом и водом буде одобрен по праву транзита, да транспорти за Илирске провинције не буду спречавани, што ће допринети да ишчезне огромна скупоћа која постоји у овим провинцијама; даље, да се добије исто тако од аустријског двора слободан пролаз преко њених обла-

сти за све депутате и курире србијанске који би išli у Француску. Затим Србијанци преклињу Наполеона, да одобри устаницима да из Италије и Илирских провинција могу износити шалитру, сумпор, олово, оружје и друге објекте, који могу бити корисни Србији. Ако политичке околности, каже Вучинић, никако не дозволе да се добије независност Србије или да се закључи мир с Портом под објављеним условима, народ српски оставља са поверењем у руке великога Наполеона своје најдраге интересе и судбину у пуној нади да ће их усрећити, као све народе који су прибегли његовој племенитој заштити. На крају моли министра да интервенише код Наполеона у корист његове отаџбине, јер »спас Србије зависи од брзине помоћи коју она чека од Његовог Величанства.«¹

Поводом доласка Рада Вучинића у Париз, министар иностраних дела поднео је 25 маја извештај Наполеону. Њему долазак Вучинићев у Париз није био пријатан, јер није знао тачно расположење Наполеоново и његово гледиште на ово питање. Он се извињава Наполеону за долазак србијанског депутата, и не ступа с њим у директне односе. Он каже, да је Мериаж узео на себе и дозволио му да направи овај пут, који он не би дозволио сматрајући да то није била намера Наполеонова. »Напоследку, он је овде; ја сам сматрао да није прикладно да имам са њим директне везе пре него то дозволи Ваше Величанство.« Затим додаје, да га је ставио у везу са шефом једне његове канцеларије; да подноси Наполеону кратак садржај разговора који је србијански депутат имао са овим шефом, и разна документа која се односе на ову мисију. Министар даље истиче, да су српска тражења иста као она из прошле године, »али предлог да му предају на расположење извесна утврђења није обновљен«. Осим тога има и захтев за повчану помоћ.² Да ли је Наполеон на извештај министра иностраних дела одговорио и шта је одговорио? По једној забелешци на документу »све је било враћено министру 14 јуна«. Тајандије каже требало је додати: »Враћено просто на просто.«³ Изгледа да Наполеона у овај мах ово питање није интересовало и да је једноставно ћутањем, не дајући никаква одговора на њ, хтео да пређе преко њега. Српско питање било је тада ван његових политичких комбинација, а и оншта

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 494.

² Teste, Recueil des traités, II, 331—332; Исписи, бр. 495.

³ La Serbie, Paris 1872, 117—118.

политичка ситуација налагала је извесну обазривост. Сем тога, свакако да су и француско-аустријске везе имале неког утицаја на ово питање. Метерних лично радио је против акције србијанског посланика у Паризу. Он је хтео да је претстави не као дело целог народа, већ као дело неколико поглавица, и подвлачи да ваља разликовати жељу народа од приватног интереса неколицине његових главара.

Српски депутат у Паризу није престао да ради код мејродавних француских кругова за српску ствар; он је наваливао, писао писма и мемоаре, 22 јуна писао је Вучинићу министру иностраних дела, да му је, по његовом пристанку, упутио мемоар о Србији, који му је тражио. Вучинић га у исти мах моли да овај мемоар што је могуће пре поднесе Наполеону и да се заинтересује код њега за добро његове отаџбине. Он је даље истакао, да је за Србију сваки моменат драгоцен, и да дуга неизвесност може изложити непријатности судбину његове земље.¹ Вучинићев мемоар није тако кратак, иако носи наслов »Mémoire abrégée...« Он је у њему обухватио време од пада Србије до свога времена. Он је и у опом мемоару истакао неколико ствари и указао на неколико могућих политичких комбинација. Тамо се говори о руско-српским односима у прошлости и специјално о руском држању у последњем рату (1809), које је много допринело да устаници охладе у својој привржености према Русији. Људи у Савету и око Карађорђа дали су на знање српском народу да им Русија не може донети срећу и да их само Француска, да их само велики Наполеон може учинити срећним. Каже да им је само име Илирија, које је Наполеон васкрсао, толико поласкало да су све очи уперене према његовој светлој особи, као према обновитељу њихове античке славе. Затим он упозорје Француску на опасност од руског утицаја у Србији и Бугарској, где би Русија помоћу новца и муниције, са неколико војске, могла да учини брз и сигуран напредак према Турској; он у томе руском напредовању види опасност за цео европски југ. Сем тога, вели, да би Србија, остављена самој себи, била принуђена да оружјем у руци победи или пропадне, или да се измири с Турском сходно својим интересима као и други

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 497. Код Бона (Documents inédits, n. XXXV) овај докуменат носи датум: 23 јуни 1810.

хришћански народи, да би Турска удружена са Србијом могла, напорима ма које европске силе која би покушала нешто против ње, дати знатан отпор. Узима у обзир настале политичке промене, али ипак поред свих тих промена сматра, да политичка егзистенција Србије под француским утицајем може бити само корисна њеној заштитници, и служити, својим положајем између четири силе (мисли на Аустрију, Русију, Турску и Француску), политичкој равнотежи. Вучинић, и на овом месту, говори о војничкој снази Србије и њених савезника, са више детаља и прецизније него раније. Он каже да сем својих властитих снага Србија у време рата може рачунати на снаге својих савезника. У томе случају дају јој: владика црногорски 20.000 људи, који држе у страху пашу скадарског; Брђани са Климентима 12.000 људи, који прекидају везу између Горње Албаније и Босне и помажу србијанске предстраже, које стоје четири миле од Новог Пазара.¹ — Сем овог Вучинић је предао француском министру иностраних дела и други мемоар. Министар је о томе известио Наполеона 15 јула сматрајући да је потребно да му достави његову анализу.²

За то време док је Вучинић радио у Паризу Никола Шкуљевић је чекао у Љубљани на његова писма. Мериаж о томе пише министру иностраних дела 10 јула: »Други србијански депутат капетан Никола Шкуљевић налази се још овде чекајући писма г. Вучинића за повратак у Београд, и врло је забринут што није ништа примио.«³

Поводом Вучинићеве мисије поднео је министар иностраних дела 27 јула (1810) рапорт Наполеону. Он сматра да је моменат да треба да поднесе један нов рапорт Његовом Величанству о захтевима србијанског посланика, који је — каже — потпуно свршио своју мисију, показао и упутства и пуномоћја која су му била дата, и који ће, притешњен околностима, ускоро отпутовати ако не добије одговор. Он скреће пажњу Наполеону, да му је наредно да увери српског депутата о његовом интересовању и поштовању за народ који се бори са толико храбрости за своју независност, »али Ваше Величанство није дало Србијанцима никаквог позитивног до-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 498. На истом месту објављен је и извод из овог мемоара под насловом: *Extrait d'un mémoire remis par M. le Député serbien, le 24 juin 1810.*

² Гавриловић, Исписи, бр. 503.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 501.

каза, да ће им притећи у помоћ; сем тога, да је Раде Вучинић већ два месеца у Паризу, да је предмет његове друге мисије да затражи са новим доказима потпору Наполеону; да му тражи извесну помоћ ако он жели да Србијанци наставе рат или да траже његово посредовање, ако он хоће да склопе мир. Министар наводи и за један и за други случај предлоге Србијанаца на основу пуномоћја њиховог депутата. Србијанци траже да Наполеон узме наслов протектора српског народа и да призна Карађорђа и његове наследнике за господаре Србије. Износи услове по којима желе да склопе мир, па каже, да, ако добију мир под тим условима, понудиће Наполеону, као доказ њихове верности и чак затражиће од њега да постави гарнизоне у њихова места. Ако буду приморани да постану васали турски, они ће insistирати још више да Наполеон постави гарнизоне у њихове тврђаве. Француском консулу који би боравио у Србији, каже се у рапорту, предавали би данак »који би они били обавезни да плаћају отоманској Порти.« Ако дође евентуално до француско-турског сукоба, Србијанци ће, ако Наполеон од њих буде тражио, учествовати свим снагама. У том случају, траже спајање с француским трупама и помоћ у оружју и муницији. У противном желе мир с Портом, а до закључења мира, примирје под француским јемством. Ако Porta неће с њима мир, моле Наполеона да им дозволи да из његових провинција могу извести две стотине фуната праха, четири хиљаде квинтала олова, десет хиљада пушака са бајонетима, двадесет топова с муницијом и артиљеријске раднике, јер њима недостају фабриканти и радници за прерађивање материја. За то би се добили природни производи, стока и други производи Србије, који би били корисни Иљирским провинцијама. Србијанци, каже он, траже новчану помоћ од милион турских пијастера (1.500.000 франака). Ако дође до мира с Портом, ова новчана помоћ би им помогла да обнове земљу коју је рат од осам година упропастио. Траже да се добије од бечког двора слободан пролаз депутата и курира за Француску, као и транзит земаљских производа и других трговачких предмета које би они слали у Иљирске провинције. — Говори о наваљивању руских генерала на Карађорђа, да наново почне брбу с Портом. Руски генерали, после победе над Пеливангом, послали су у Београд, првих дана јула, два курира једнога за

другим да би odlučili Карађорђа да с њима заједно ради. Каже да Србијанци не дају никакав одговор и да чекају на одлуке Наполеонове. Ако Ваше Величанство, вели министар, не мисли да се изјасни у њиховом питању, србијански депутат предлаже да се одмах врати у Београд, по наређењу које је примио. — Говори о утицају који би Француска могла стећи преко Србије у европској Турској, о трговачкој користи по Илирске провинције, о олакшању трговачких веза било Дунавом било преко Црне Горе и њеном војничко—стратeгиском положају. Истиче за Србију потребу страног јемства и, у овом моменту, улогу коју би Русија могла играти у том питању. Руси би се преко Србије и Црне Горе приближили јадранској обали, од које их је Наполеон хтео одвојити. »Све ове напомене које произлазе из мемоара и разговора србијанског депутата изгледале су ми да треба да буду поднете Вашем Величанству, да би, узимајући свестрано жеље и положај Србијанаца, могло заузети према њима став који би најбоље одговарао његовој политици и његовим плановима.«¹

И из Београда су јављали да Вучић намерава скоро да се врати у Београд. Михаило Филипов — Геновић писао је француском вице-консулу у Букурешту 8 августа (1810): »Кореспонденција између Љубљане и Београда је врло жива. Ових дана је г. Вучић послао два писма из Париза у којима каже, да ће ускоро доћи. Његов долазак се очекује овде с великим нестрпљењем.«²

Сваком приликом и на сваком месту, и у званичним писмима и молбама, и у незваничним разговорима, Раде Вучић је увек истицао приврженост свога народа Француској. У изводу једног разговора са србијанским послаником од 18 августа каже се, да он уверава да становници Србије претстављају свакој другој заштити, заштиту Наполеонову, и да су готови да ураде све што он буде наредио. »Они не би хтели да одвоје своју судбину од судбине Илирских провинција, где је иста вера, где се говори истим језиком и које су настанеле истим народом, и траже увек или да их Његово Величанство измири с Турцима његовим посредством и њего-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 507.

² Гавриловић, Исписи, бр. 510.

вим јемством, или да их осигура својим покровитељством ако треба да наставе рат«.¹

Поред свега тога време је пролазило, а Вучић није добио одговор на своје претставке, и његова мисија није имала ни једног конкретног резултата. Он је сам тражио одговор на ово питање. У писму министру иностраних дела од 31 августа истиче он на првом месту да су три месеца прошла од како са налази у француској престоници с надом да ће примити повољан одговор поводом своје мисије који ће обрадовати његове суграђане, и да није још постигао никакав резултат. Он приписује ово закашњење политичким околностима »које се, без сумње, бескрајно још противе срећи Србијанаца«, и уверава министра, да је то једини разлог који га је навео да тражи дозволу да се врати у отаџбину. Из писма се види да је министар иностраних дела, преко преводиоца и чиновника посредника, обратио пажњу и на лични положај Вучићев и лудио му своје услуге. Вучић му захваљује на пажњи и истиче, да су за њега интереси земље далеко важнији од његових личних интереса. Ипак, ако се деси да буде имао личних потреба, он ће са захвалношћу примити министрове понуде на којима му унапред благодари. На крају, моли га да се и даље заузима за српску ствар.²

Вучић није претпостављао да његова мисија може трајати тако дуго време. А пут од Београда до Париза, три месеца у Паризу, па онда брига не само о себи него и о једном свом секретару, захтевало је прилично материјалних средстава. Стога је он пао врло брзо у тежак положај. То се види и из његовог писма графу д'Отриву (d'Auterive), начелнику одељења министарства иностраних дела, од 3 септембра, с којим је Вучић одржао везе, имао састанак, и који му је саопштавао гледишта и понуде свога министра. Вучић је рачунао, да ће добити новац из Србије преко Беча, зато је и одбио министрову понуду. Али како по последњем куриру није ништа примио, он се обратио начелнику министарства иностраних дела и изјавио да прима учињене понуде. Он каже да му је један аванс од хиљаду талира довољан, али да ће их примити само с тим да му буде дозвољено да их врати чим

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 515; види Шинић у „Карађорђе — живот и дело“, с. 64.

² Гавриловић, Исписи, бр. 516.

му стигне овац.¹ О овом Вучинићевом потраживању говори се у једној пошти од 4 септембра. У њој се каже, углавном, оно што се каже у Вучинићевом писму од 3 септембра: да српски депутат тражи аванс од 3.000 франака; уз то, да поново препоручује своју земљу Његовом Величанству, којег Србијанци сматрају као Богом одређена да изведе уједињење њихова народа. Они траже његову потпору и теже само да постану достојни једнога таквога протектората.² У писму од 23 септембра Вучинић изјављује захвалност за пажњу коју је њему лично указао Наполеон. Свакако ради се о повчаној помоћи коју је у то време Вучинић добио од Наполеона. Он се нада да ће Његово Величанство све урадити за Србију, и да ће министар иностраних дела бити и даље код Наполеона тумач осећаја нашега народа.³

До септембра 1810 Шкуљевић је још увек у Љубљани чекао на писма из Париза. Септембра вратио се у Београд. О његовом одласку писао је Мериаж министру иностраних дела. Он се у првом реду извињава министру што је, због једног путовања по војничкој Хрватској с маршалом Мармоном, закаснио да га извести о одласку српског посланика из Љубљане за Београд. Овај посланик је у Љубљани био упућен од Црнога Ђорђа и ту је чекао писмо српског депутата који се налази у Паризу. Пошто су стигла писма из Париза у исто време кад и писмо које ми је Ваша Екселенција упутила, он је одмах пошао за Србију, одакле ће се, рекао ми је, вратити без сумње врло брзо. Посланик је био такође одређен да предложи трговину стоком, којом би Србија снабдевала Илирију која нема довољно стоке. Зато треба осигурати слободан транзит преко аустријске територије од Земуна па до француске границе, или преко турске територије, што би требало уредити са пашом босанским. Ово друго средство није увек са сигурношћу употребљиво. С друге стране, он је тражио одобрење да може куповати у Илирији различите предмете за израду ратне муниције, као олово, шалитру, али у трговачком облику. Затим, он је тражио право да одведе у Србију неколико радника за експлоатацију једног сребрног рудника, који се тамо налази, а који је, каже он, врло богат,

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 517.

² Гавриловић, Исписи, бр. 517.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 522.

али до сада неискоришћен и чак сакривен. »О свим овим захтевима, наставља Мериаж, известио сам маршала Мармона. Ја сам тражио од посланика и друга обавештења о овим предметима... Да би на њих могао дати одговор, он је отпутовао у намери да тражи упутства да би могао на одређенији начин поставити своје предлоге. Уосталом послао сам га врло задовољна и дао сам му једно писмо које садржи само изразе учтивости за Црнога Ђорђа, јер он сâм може да усмено објасни оно што се тиче предмета његове мисије. Ако се овај посланик врати, ја ћу имати част да о томе известим Вашу Екселенцију, као и о захтевима које он буде био одређен да учини; али ја мислим да ће све бити директно послано од Црног Ђорђа његовом посланику у Паризу.«¹

Вучинаћ се крајем 1810 ретко јавља. Од краја септембра до средине децембра ни једно писмо, ни једне претставке. Тек средином децембра обраћа се оп једним писмом министру иностраних дела. И у овом писму он апелује на њега, да се заузме за српску ствар, ма да, углавном, он тала ради на добијању дозволе за повратак у отаџбину. Као разлог за повратак у отаџбину наводи: да је, због закашњења у доношењу одлуке која треба да утврди положај његових земљака, недавно окривљен за нехат и доведен у положај да не може код њих да се правда. Стога Вучинић моли министра, да он лично обнови његове молбе код Наполеона, да напослетку добије одлуку о судбини своје отаџбине. »Ако се, каже он, политичке околности противе срећи мојих земљака, захтевајте од Његовог Величанства за мене дозволу да се вратим у отаџбину чију судбину хоћу да поделим«. На крају додаје: да Наполеон може бити уверен, да само крајња пужда и страх да наново падне у ропство, могу натерати наш народ да се изјасни за другу силу. Он држи да ће се Француска за то увек кајати.² Још одређеније и одлучније у писму од 28 децембра министру иностраних дела, Вучинаћ тражи дозволу за повратак у Србију. Он каже, да је Руу (Roux), човеку његовог поверења, изложио околности у којима се налази, које га спречавају да продужи свој боравак у Паризу, и силе да се врати у отаџбину. Он жели да се врати одмах, и моли министра да

¹ А. Г. Мериаж министру иностраних дела, Ријека, 24 септембра 1810.

² Гавриловић, Исписи, бр. 533. Р. Вучинић министру ин. дела, Париз, 15 децембра 1810.

тражи за њега допуштење. Вучинић га даље уверава, да ће с болом напустити Француску и да ће се вратити у своју земљу са дубоким жаљењем што није остварио њену жељу да добије заштиту Његовог Величанства Императора.¹

V.

Крајем 1810 и почетком 1811 руско-српски односи су живи и интимни. Француски вице-консул у Букурешту донекле их прати у својим извештајима. Он, 25 децембра (1810), јавља министру иностраних дела да је србијански војвода Миленко још увек у Букурешту и да се поступа с њиме врло пажљиво.² А 30 јануара 1811 јавља он опет министру иностраних дела да је посланик Србије Миленко, пре свога одласка из Букурешта, израдио да два пука генерала Саса (Sass) пређу из Мале Влашке на другу обалу Дунава с наређењем, да се уједине са србијанским трупама. Они треба, по консуловом обавештењу, да заузму тврђаве Смедерево, Београд и Шабац.³ Вероватно да се овде ради о доласку руског најшлотског пука, који је јануара 1811 дошао на стално борављење у Србију и био настањен у Београду и Шапцу. Његов долазак у Београд изазвао је протесте Аустрије, које је и Наполеон подржавао. Тако је на Србију била обраћена пажња; тако је она, и у овој прилици, иако индиректно, ушла у комбинације великих европских сила. Овде се не ради о посебним интересима Србије, ради се о ривалитету између Русије и Француске и напорима једне и друге силе да добију Аустрију за себе. Србија стоји по среди, и њом треба да се задовоље жеље и планови ове или оне земље. Русија је ради своје „велике политике“ била готова да жртвује Србију. Гроф Шувалов бејаше изјавио у Бечу да би Русија била срећна да види Србију под Аустријом. А цар, у писму од 11 фебруара (1811) императору Франца I, предлагаше Аустрији Молдавију, Влашку до Серета и Србију. Поред свега тога Русима нису биле пријатне везе које су Срби одржавали са Француском и Аустријом и преговори које су с тим земљама водили. Кнез Багратион је то отворено пребацио српској депутацији која је била к њему упућена да му изрази жеље српског народа.

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 536.

² Гавриловић, Исписи, бр. 534.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 545.

С друге стране, Французи су опет нерадо гледали ширење Русије према Дунаву. Они су Аустрију гурали у том правцу. У питању је била Влашка и Молдавија и француски интереси у тим провинцијама. Наполеон је, у писму од 23 фебруара министру иностраних дела, изнео своје погледе на то питање. На првом месту он упућује Аустрију на Влашку и Молдавију. Он истиче да Француска с негодовањем гледа тако велико проширење Русије «утолико пре што начела последње наредбе искључују из Молдавије и Влашке француску свилу и зачипе.» Наполеон се даље пита, да ли Porta може одбранити још идуће године ове две провинције од Русије? Није ли се бојати да се сем ове две провинције не изгуби и Србија или да Русија, постављајући тамо једног кнеза, ову земљу не прати под руски утицај? Он наређује да његов посланик у Бечу Ото изложи, у форми разговора, аустриској влади његово мишљење, да испита терен и открије њеве намере.¹ На питање Влашке и Молдавије министар иностраних дела потсетио је узред 26 марта француског посланика у Бечу. Он га потсећа на ово питање због тога, што је посланик био ангажован да испита расположење Аустрије односно посела ових области, и што није био још одговорио на министрово тражење. Министар подвлачи, да његова намера није да расправља сада ово питање и да ће се на њега вратити кад добије послаников одговор, али да није могао да га сасвим мимође. Он каже, да је присаједињење ових провинција руском царству без сумње несрећа за Аустрију, али да оно такође има много пезгода и за Француску; даље, да је тилзитски мир био одредно евакуацију ових области, али да је мржња, која тада одвајаше Француску и Аустрију, натерала Француску да се одрече извршења ове одредбе; затим, да их је, последњи руски указ о трговини, тако неповољан по Француску, и хладноћа која постоји између ове две силе, довела да осете још више рђаве резултате инкорпорације Русији ових двеју турских провинција.²

Улазак руских трупа у Србију још више је заинтересовао Француску. И командант Мериаж ја пратио њихов рад и кретање њихово према Србији. Он, у писму од 1 марта, саопштава министру иностраних дела податке о уласку Руса

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 550.

² Corr. de Napoléon I-er t. XXI, n. 17518.

у Београд, о чему му је, каже, већ раније писао. Сем тога говори о Карађорђевом неповерењу према Русима, о политичкој деоби у земљи, и о покрету аустријских чета ка Славонији, које су изгледа имале за циљ Србију. Генерал Симбшен је имао да изврши ову операцију; аустријске трупе имале су да нападну Београд. Пошто су Руси били ушли у Београд, Симбшен је позван у Беч. На крају додаје, да су Србијанци врло незадовољни заузимањем њиховог главног града од стране Руса.¹ Нешто доцније, 28 марта, упутио је министар војни рапорт Наполеону у коме га извештава о уласку руских трупа у Србију. Он у рапорту каже, да је аустријски консул 24 фебруара (1811) доставио, преко свога преводиоца, консулу Његовог Величанства да је руски генерал Родофинкин ушао у Београд са једним одредом војске од 6.000 пешака, 2.000 коња и 8 топова, и чак шта више да је заузео Шабац и све гарнизоне дуж Саве.²

Због уласка Руса у Београд развила се читава преписка између заинтересованих сила. Незадовољна је била с тим и Аустрија и Француска. И једна и друга гледала је у том опасност по себе и своје интересе. Аустрија се жалила Наполеону. Наполеон је поводом тога предузео извесне кораке. Он је 25 марта вратио министру иностраних дела Шампањију писмо »скраћено и ублажено«, које је он имао да пошаље кнезу Оту, француском посланику у Бечу.³ И Шампањи је одмах сутрадан, 26 марта, по Наполеоновим инструкцијама написао писмо кнезу Оту. Он у неколико кратких реченица прелази преко питања Влашке и Молдавије, и наглашује посланику, да му данас пише о једном другом питању независном од првог, ма да сличном по предмету. Он прелази на питање заузећа Београда од стране Руса, и каже да Наполеон с негодовањем види Русе у Влашкој и Молдавији, да би био много више узбуњен да их види да заузму Београд и потпуно расположене да поставе једног господара или православног кнеза у Србији. Наполеон предвиђа све неповољне последице једног таквог решења. Мир у Далмацији и Илирским провинцијама био би мање осигуран; утицај нове србијанске владе проширио би се на цело приморје Јадранског и Средоземног мора; пе-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 552.

² A. G.

³ Corr. de Napoléon I-er, t. XXI, p. 17518.

зависност Србије распалила би претензије и наде двадесет милиона православних хришћана од Албаније до Цариграда, који се због своје религије могу приближити само Русији; Турско царство било би рањено у срце. Министар му сем тога саопштава, да император хоће да посланик открије бечком двору његову намеру, да не може никако допустити да Руси мирно сачувају утицај у Србији, нити да тамо успоставе владу по свом избору. Ми ћемо чак моћи, вели он, ако аустријско министарство буде расположено, здружити с њим властите силе и прибавити Порти успостављање пређашњег стања у Србији, спречити да се тамо не утврди поредак ствари погодан за руски утицај, или који допушта да у овој области постоји православна влада. Затим наставља, да је император Александар узео с императором Наполеоном обавезу, да не задржи ништа у Србији, да се заузеће Београда може сматрати као повреда оног обећања, те би Француска могла да се тужи на то. Он га уверава да, ма какав корак хтео да учини аустријски двор ради Србије, може бити сигуран да ће бити слободно, лојално и потпуно помогнут од Француске, да ће Француска узети на себе обавезу коју бечки двор буде усвојио, било да се изврши повраћање Србије Порти, било да се спречи успостављање једне православне владе у овој провинцији. Сматра да Аустрија у том циљу треба да ради у Цариграду. Министар даље упозорuje француског посланика да је овај корак потпуно одвојен од корака који је имао да учини односно Влашке и Молдавије, па му наређује, да, ако се буде уверио да је бечки двор учинио извесне кораке у Цариграду, може о том известити Латур-Мобура (Latour-Maubourg), да му саопшти да је император са болом примио ово заузеће Београда, и да је расположен да се одупре успостављању једне православне владе у овој области. Скреће му пажњу да то саопштење учини кад буде имао потпуно сигурну прилику.¹ Тајандије жали што Наполеон није схватио план по коме је имао да одузме Русији протекторат покорених хришћана на Истоку. »Најбоље средство, каже он, да спречи ових 20 милиона људи да се сједине с Русијом бегаше да их задовољи«. Он сматра, да би један Селим, један Мухамед, под утицајем француског духа, били достојни да разумеју

¹ Corr. de Napoléon I-er, t. XXI, p. 17518; Исписи, бр. 560; Новаковић, Вакрск државе српске, 167-168; S. P. Taillandier, La Serbie, 147-148; Lavisse — Rambaud, Histoire générale, IX (1912), 715.

ову политику, обавезујући Турску да се у име њеног личног интереса, покаже праведна према хришћанима. Наполеон би на тај начин нанео Русима теже ударе од свих којима им прећаше у 1811 години.¹ »При свем том, Наполеон се увек показао неосетљив за Србе. Од почетка он је сматрао њихов устанак као узрок слабљења Турске, тада његовог савезника«.²

У вези с читавим низом питања које су догађаји у Влашкој, Молдавији и Србији изазвали тражи се коштаат и сагласност између француске и аустријске владе. Француски посланик у Бечу поводом тога имао је 3 априла састанак с кнезом Метернихом. О резултату те конференције известио је он већ сутрадан, 4 априла, министра иностраних дела. Посланик између осталог каже да су га уверавали да се води жива преписка између кнеза Метерниха и руског посланства поводом Влашке, Молдавије, Београда и Србије, али да му је Метерних рекао да је ова вест потпуно лажна. »Ми смо искористили, додао је он, сваку прилику која нам се дала, да изјавимо усмено у Петрограду да, немајући намеру да се одупремо спајању ових двеју провинција, не можемо пропустити а да не кажемо да ћемо то сматрати као врло велику несрећу по аустријску монархију, и да су према томе све наше жеље биле за одржање старог стања ствари«. Метерних је још рекао француском посланику да су се у истом смислу изјаснили у Цариграду; даље, да су, без колебања одбили руску понуду: уступање Мале Влашке Аустрији. Аустрија је имала да добије ову провинцију као награду за пристапак да се Влашка и Молдавија припоје Русији. Сем тога, посланик каже да је разговарао с кнезом Метернихом о заузећу Београда и о путовањима која руске присталице почињу да чине у унутрашњост Србије. Он је, на основу примљених инструкција, додао да Наполеон неће дозволити да Руси сачувају свој утицај у Србији нити да тамо успоставе владу по својем избору. На то је Метерних приметио, да је ово саопштење било вероватно одговор на предлог који је кнез Штаремберг био одређен да учини у Паризу, и да његов двор може бити потпуно задовољан овим слагањем мишљења и интереса између Француске и Аустрије. Метерних му је на крају саопштио и своју изјаву коју је учинио руском

¹ S. R. Taftlandier, Op. c., 147—148.

² Lavisse — Rambaud, Op. c., IX (1912), 715.

министру у вези с уласком руских трупа у Србију и заузећем Београда.¹

Поред осталих питања француске претставнике интересовало је врло много расположење становништва у Србији према руској војсци која је ушла у њихове градове. Тако француски отправник послова у Цариграду говори у свом писму министру иностраних дела, од 10 априла, о догађајима у Србији и кретању руских трупа на тој страни. Он наводи две версије. По првој, у Србији доминира антируска странка; Црнн Борђе протерао је Миленка и Петра Добриња који су много допривели уласку руских трупа; руске трупе из Србије су на путу за Јаш. По другој версији, напротив, каже се да Русија прогнур војску у Србију и да је, у намери да кида с Француском, израдила план за пребацивање у ову земљу војске која ће ући, у моменту објаве рата, у Илирске провинције, а одакле ће продрићи у Италију.² Не мање њих је интересовала стратeгиска важност Србије. У једном кратком прегледу француско-турских односа од 22 априла говори се о резултима које може имати окупација Србије с погледом на Француску и њене политичке и трговачке везе. Овај преглед израђен је углавном по исказима српског депутата. У њему он уверава француске меродавне кругове, да су Срби незадовољни доласком Руса, да Србију третирају као завојевану земљу, да Карађорђу негу одузели звање врховног заповедника, али да је главна војничка власт у рукама Руса и да сваког дана постаје све већа. Затим депутат испитује, с гледишта француских интереса, резултате које може имати окупација Србије. »Она приближује Русе Илирским провинцијама; она би им дозволила, ако се икада помуте добри односи између ова два царства, да пренесу у бок ових провинција, које имају исту веру као они и где су имали одавно утицаја, један део њихових сила. Али, и ако не приммо ову претпоставку, зна се бар да окупација Србије даје Руси-ма могућности да прекидају сваку везу између Босне и осталих турских провинција; она их утврђује на један сигурнији начин на десној обали Дунава; она их ставља у додир с аустријским границама на једном великом броју места и чини да бојно поље долази до посела Његовог Величанства чије везе с ото-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 564.

² Гавриловић, Исписи, бр. 565.

манским парством су у опасности да буду прекинуте.¹ И командант Мериаж, у писму министру иностраних дела од 25 априла, потврђује вест да су Србијанци незадовољни присуством Руса.²

Ствари у Србији прати и француски вице-консул у Букурешту и о њима извештава своју владу. Устаници с њим још увек одржавају везе иако не јавно, без сумње из страха да се не замере Русима. Он, у писму од 23 априла, јавља министру иностраних дела да је један Србијанац, секретар Карађорђевог, тих дана стигао у Букурешт са писмима за главнога заповедника; да је дошао у ноћи да га види, и да му обнови, од стране свога господара, изразе обожавања и оданости Србијанца за Његово Царско и Краљевско Величанство; да је тражио дозволу да пише своме другу који је у Паризу, и да је примио његово писмо с тим да га упути Његовој Екселенцији. Секретар Карађорђевог уверавао је вице-консула, да је писмо написано метафорички и да нема ништа компромитујуће. Он је затим поставио француском вице-консулу неколико питања с погледом на Наполеонову заштиту, на што му је овај одговорно у смислу последњих инструкција министра иностраних дела. Вице-консул истиче страх Србијанца од евентуалних турских напада и њихово очекивање да ће се Наполеон за њих заузети. Најзад преклиње министра да му нареди како треба да се држи према Србијанцима у случају ако буду тражили његово посредовање.

Међутим Руси су за то време појачали своје снаге у Србији. По једном Давидовом писму од 10 јула Руси се групишу поред обале Дрине, а Србијанци се облаче у руске униформе и врше војничке вежбе. Давид је истога дана на вече саопштио генералном гувернеру Илирских провинција новост о уласку руске војске у Србију с оградом да за њу не јемчи. Он то чини на основу писма које је везир примио од Али паше из Зворника, у коме му овај јавља да је један одред руске војске ушао у Србију и да је подељен на следећи начин: у Београду 25.000, у Шапцу 3.000, у Лозници 2.000, у Ужицу 3.000, а на обалама Дрине 4.000 људи; свега 37.000

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 568.

² Гавриловић, Исписи, бр. 571.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 569.

људи. Руски заповедник трупа, вели се даље, писао је Али паше од Зворника да влада примирје између Порте и Русије до Бурђева-дне, али ако до тога дана мир не буде склопљен или примирје продужено он ће сам напасти Турке на Дрини. Босански паша окупно је прваке Травника да им саопшти ово писмо и да их упозори да се држе на опрезу. Давид сматра да је паша из страха увеличао ствари и да у Србију није ушао тако велики број људи.¹

Многима је изгледало да Руси обављају своје старе планове у нашим земљама. У свом генералном рапорту о испуњеним мисијама (12 на броју) од 14 јула (1811) барон Мериаж се дотакао руских комбинација са Србијом и Црном Гором. У рапорту се између осталог каже, да су Руси у последње време обновили пројект да вежу операције Србијанца са операцијама које могу предузети Црногорци, успостављајући везу са Новим Пазаром и црногорским брдима; да се стога образује у Београду један корпус од дезертера граничних аустријских трупа, Руса и Србијанца, који треба да поседну главне позиције у том правцу; сем тога, да су Руси, у исто време, обавестили о томе владику црногорског. На тај начин они би могли да из Мале Влашке саобраћају са Јадранским морем око Котора.²

У августу и септембру 1811 воде устаници борбе с Турцима. Те се борбе у октобру стишавају. Тада је Куршид паша понудио Карађорђу мир. Под каквим условима? По Кунибертовом саопштењу Порта је била натерана од Француске да предложи наново преко Куршид паше Карађорђу да образује од Србије кнежевину, као Молдавија и Влашка, у којој би он био владалац под врховним господарством Порте.³ О тој понуди Карађорђе је обавестио генерала Кутузова, који га је саветовао да ту понуду одбије и да се држи Русије. По његовом савету Карађорђе је одбио свако преговарање о миру, «ма да га Порта увераваше да би мир био закључен под гаранцијом цара Наполеона».⁴ Карађорђе је тада држао с Русима, и

¹ А. С. Копија Давидовог писма од 10 јула 1811. Генералном гувернеру Илирских провинција.

² Гавриловић, Исписи, бр. 592.

³ Куниберт, Српски устанак. Београд 1910, 33.

⁴ Rachitch, 545 (не наводи извор).

француска заштита, вероватно, због рђавог искуства које је имао у том питању, није га више привлачила.

Улазак руске војске у србијанске градове са свим комбинацијама које су отуда пронашле, и руски указ о трговини, неповољан по Француску, још више су озлоједили Наполеона. Стога он и у 1811 години заступа у односу према Русији и Србији оно становиште које је заступао у 1810 само још отвореније и енергичније.

VI.

Поред политичких Французи су имали и својих трговачких интереса на Балкану. Ми смо их узгред дотакли, јер се они и до 1810 у неколико манифестују, иако не тако јасно као у 1811 години. Они задиру донекле и у наше ствари, и ми ћемо их поменути само утолико уколико постоји веза са Србијом и покушај да се она у том погледу искористи.

Пре свега у питању је успостављање трговачког пута између Илирских провинција и Леванта. За ово питање се међу првима, још од почетка 1810, интересовао генерал Мармон. Он га је покренуо и поклоњено му велику пажњу. Марта исте године упутио је он свој »Мемоар о илирској трговини с Левантом«, у коме детаљно расправља о старом правцу левантаске трговине, новом предложеном правцу и мерама за његово извршење.¹ Он, због рата у Србији и несигурности у том крају, није за трговачки саобраћај Дунавом. Само трговачки артикли мале вредности, који не могу да плате транспортне трошкове кошном, могу бити, чим путеви преко Србије буду слободни и сигурни, упућени на Видин и Београд. Он сматра да би то захтевало успостављање једног трговачког агента у Београду и једног карантина у Сиску.² С питањем успостављања трговачких веза с Левантом у тесној је вези и питање успостављања француске поште у Турској. О томе је такође писао Мармон министру војном 8 октобра 1810.³

Раде Вучинић је знао да се Французи баве питањем успостављања трговачког пута за везу с Левантом, и покушао је да то питање веже за своју политичку мисију, да га искористи у политичке сврхе. Он је, на позив Руа, свом писму од

¹ Melitta Pivec-Stelè, *La vie économique des Provinces illyriennes*. P. 1930. 148.

² Melitta Pivec-Stelè, *Op. c.*, 151.

³ Melitta Pivec-Stelè, *Op. c.*, 116.

28 децембра 1810, упућеном министру иностраних дела, приложио »Неколико мисли о трговини на Леванту« као »један слаб знак« своје искрене привржености Француској.¹ У питању је нов трговачки пут од Солуна до Костајнице у Илирији, којим би имала да се води левантиска трговина. Тај би пут водио од Солуна преко Скопља и Сарајева до Костајнице. Вучинић је, без сумње, имао у виду политичке и економске интересе своје земље. Он је у свом прилогу изнео саобраћајне потешкоће преко турских земаља: он каже да су путеви неупотребљиви, да теретна кола њима не могу проћи, да се њима и у лето пролази с великим потешкоћама; да рабаџије, не надајући се да ће добити товар на повратку, двоструко наплаћују, тако да ће трговачки артикли бити скупљи него обично; да на целом овом путу нема ни магацина, ни ханова нити других зграда где би се могао, у случају потребе, оставити трговачки еспап. Он истиче затим да овај пут води преко брдовитих крајева; да су ти крајеви, нарочито лети, пуни разбојника који не поштују ауторитет свога господара. »Да ли ће — пита се Вучинић — поштовати углед консула који станују у главним градовима ове земље. Без сумње не!« Према томе сви каравани, нарочито богати, су у опасности да буду од њих нападнути и опљачкани. Он уверава да ће евентуална потраживања од Порте показати с једне стране њену простодушност, а с друге немоћ да угуши ова разбојништва, и жртве ће бити трговци. Он сматра да ће се трговци, предвиђајући све страшне последице, чувати да уложе своје капитале у сличну трговину. Вучинић на питање: каква средства треба употребити да би се избегле све ове незгоде?, даје своје решење. Помишља на завојевање Босне, али се томе противе политичке околности и добре везе између Француске и Турске. »Остаје да се осигура независност Србије. Тада ће, из захвалности и свога властитог интереса, Србија јемчити сигурност трговине. Тада се страни трговци, видећи једну сталну владу заштићену од Француске, неће колебати да успоставе своје старе односе са Србијом. Тада ће цео еспап из Илирије моћи силазити водом до Београда, а одатле бити преношен колима за Цариград и Солун«; производи из турских области

¹ Гавриловић, *Исписи*, Ср. 536.

долазали би истим путем. Трговци би добили сигурност за еспап и сто на сто у трошковима.¹

Вучичићево гледиште, да трговина из Илирије иде преко Београда за Солун и Цариград, нису делили француски претставници у Илирији и Турској. У писму од 1 јануара (1811) Меријаж се осврће на француске трговачке планове и узима врло много у обзир трговачки пут преко Босне. У вези с тим он говори о пројекту успостављања једне поштанске станице која би полазила од Костајнице и ишла истим правцем којим и каравани, преко Травника, Сарајева, Скопља до Солуна. Сем тога, опет у истом циљу, говори о распрострањању по Босни и турским земљама дневних листова штампаних на француском или српско-хрватском (>илирском“) језику, којима би били придодани трговачки или берзански билтени.²

Почетком 1811 установљен је нов трговачки пут. 31 јануара (1811) јављали су из Љубљане да од неког времена често тамо пролазе путници који долазе из Турске новоствореним трговачким путем у Босну и илирску Хрватску.³

Французи су од тада обратили велику пажњу својим трговачким везама с Турском, радили су на њиховом учвршћивању и проширењу. У вези с тим 28 јануара (1811) министар иностраних дела предлаже Наполеону, да се успостави редовна пошта између Цариграда и Костајнице на граници Илирских провинција. Пошта ће полазити и долазити у дотична места два пута месечно. Курири француске поште из Солуна лћи ће два пута месечно у Приштину и предавати писма куририма који долазе из Цариграда. Да се ова служба што боље врши предлаже да се подигне консулат у Митровици.⁴ Наполеон је био расположен да усвоји ове предлоге. Он је 20 фебруара писао министру иностраних дела: >Пишите моме консулу у Босни, да предузме све мере да се осигура пут од Цариграда до Босне. Предложите ми да поставим вице-консуле свуда где он тражи.⁵

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 537. *Quelques idées sur le commerce du Levant, qui doit se faire désormais par la nouvelle route depuis Salonique jusqu'à Costainiza en Illyrie*, од Р. Вучичића, Париз, 28 децембра 1810. Види Schmidt у *Revue de Paris* 1912, 15 novembre.

² Гавриловић, Исписи, бр. 541.

³ *Moniteur*, 20 février 1811.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 544. Гавриловић додаје да је ово тражење одобрено фебруара 1811.

⁵ Гавриловић, Исписи, бр. 548.

Ускоро затим министар иностраних дела поднео је извештај Наполеону поводом отварања нових консулата. У извештају се каже, да би, по мишљењу генералног консула у Босни, требало подићи консулате у Приштини, Скопљу, Сарајеву и Бања Луци. Ови консулати би осигурали сталну везу с Цариградом, и штитили би пренос робе. Он сматра Приштину за најважније место, јер се ту укрштају путеви из Солуна и Цариграда, и ту би било главно трговачко стовариште. Истиче да у Приштини станује паша који је наследан и независан.¹ У вези с овим питањем министар иностраних дела писао је њиховом отправнику послова у Цариграду 23 јануара и 20 марта. У својим писмима министар му наређује, да тражи ферман за француског вице-консула који би био послан у Приштину. Изгледа да ће бити потребно, наставља министар, да се поставе и други вице-консулати или консуларни агенти у Бања Луци, Сарајеву и Скопљу, да би осигурали кореспонденцију и заштићавали трговачке експедиције. Отправник послова имао је да уреди с Портом потребне фермане за примање консула.²

С друге стране, води се преписка између министра иностраних дела и француских дипломатских чиновника у Турској о осигурању њихових трговачких интереса и о слободном пролазу курира. У једном билтену из Босне од 11 априла, чији је писац несумњиво француски консул Давид, каже се: >Моја последња писма упознала су детаљно Вашу Екселенцију са предузетим или изазваним мерама, према њеним наредбама, за олакшање наше трговине на Леванту преко Босне и пролаз наших курира. Он се нада, да ће се овај план извести и поред препрека које му чине јавни и тајни аустријски и можда енглески агенти.³

Трговина у Турској наилазила је на велике препреке. Једна од главних, били су чести напади на трговачке караване и пљачкање ових, без обзира чија је роба и коме је намењена. Тим нападима је придаван политички значај. Они су најчешће приписивани Србима, који су, сматрали су француски консуларни претставници, потстицани од Аустријанаца

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 549. Документ није прецизно датирао; стигао фебруар 1811.

² Гавриловић, Исписи, бр. 544.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 566.

као њихових трговачких конкурената у Турској. О тим нападима на караване имамо помена и у аустриским и у француским извештајима. Хизер, заповедник Петроварадина, јавља 11 априла ратном савету, да је по једној вести аустриског консула Митезера од 1 априла, једна група Србијанаца око 17 марта између Пријепоља и Сјенице, задржала и опленила један караван, који је долазио из Солуна.¹ Неколико дана доцније, 16 априла, писао је француски консул у Травнику министру иностраних дела о пљачкању једног каравана од стране Србијанаца. Из његовог саопштења се не види где је караван опљачкан, али се види да овај случај није усамљен, и да је то била доста честа појава. Консул јавља министру да је један нов караван с памуком, одређен за Француску, био пресретнут од Србијанаца, и да су они само одвели коње пошто пису могли бежати с великим балама; да се овај догађај поновио два пута. Он помишља да мале групе Србијанаца, које врше ове нападе, могу бити потстакнуте на то од оних који се показују отворено непријатељи ове нове трговине и који имају одиста много веза у Србији.² Француски консул овде мисли на аустриског консула у Босни, који говори да ће и Аустрија на новоотвореном путу за Левант подићи консулате.³

За осигурање овога пута босански главари предузели су извесне мере. Они су се априла месеца састали на договор у Травник, где су имали да се споразумеју између осталог и о том питању. На том састанку решено је да се «један корпус од 1.000 људи држи између Пријепоља и Сјенице да спречава непријатеља да сече цариградски пут».⁴

Прекидање главног трговачког пута и веза између Босне и осталих турских области живо је интересовало Французе. Оно је за њих било врло важно. О њему су писали и споразумевали се француски претставници. Мериаж додирује ово питање. Он у Русима види главну опасност; он каже да Руси образују у Србији једну чету аустрисквих дезертера, за коју уверавају да ће бити упућена према Црној Гори. »Овај по-

¹ Ивић А. Документи, 488—488.

² Гавриловић, Исписи, бр. 567.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 560, нота 1.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 570. Bulletin de Bosnie, Травник, 24 април 1811.

крет пресекао би везе Босне са остатком отоманског царства».¹ Поводом тога писао је 27 априла министар иностраних дела француском консулу у Травнику. У писму му препоручује, да обрати пажњу на улазак руских трупа у Србију и на све шта се тамо догађа. Он претпоставља да Руси имају намеру да пресеку везе између Босне и Турске, па га пита «ако се то деси који онда правац треба дати новом путу за курире и трговину».²

Отварање нових консулата за проширење и обезбеђење њихових трговачких интереса интересовало је и даље Французе. Министар иностраних дела тражио је, још 8 априла, од француског консула у Травнику, да му о том питању прибере и саопшти потребне податке. Консул је тек 27 маја одговорио на министрово тражење: он му је послао опис пута од Коштајнице до Солуна, са предлогом да се отворе консулати у Бања Луци, Сарајеву, Приштини и Скопљу.³ Отварање консулата у наведеним местима било је утолико потребније, што су баш у то време били учестали напади на караване, који су све више доводили у питање трговачки саобраћај на овоме путу. Тако се у једном билтену из Босне од 28 маја каже да су Србијанци затворили качанички пролаз и да је због тога последњи татарин био принуђен да пође преко Врање; сем тога, да су Србијанци опљачкали четврти караван с памуком и да су оставили дењке на путу, а коње одвели.⁴

Француски консул у Травнику бавио се дуго изразом трговачког плана. У писму од 10 јуна министру иностраних дела каже он, да је на овом трговачком плану радио дуже време, и да ће му бити врло пријатно ако успе. Он истиче, да овај план има за непријатеље два народа, који имају тајне агенте у Босни и који изгледа употребљавају Србијанце да га униште. Затим говори о пљачкању неколико каравана између Сјенице (Zenitza!) и Новог Пазара, о чему је већ обавестио Његову Екселенцију, специјално о једном драгоценом који су опљачкали Србијанци. Повратак одузетих ствари тражио је француски консул од Карађорђа преко аустриског консула, који је о томе

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 571. Мериаж министру ин. дела, Лубљана, 26 (25) априла 1811.

² Гавриловић, Исписи, бр. 572.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 581.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 582.

писао заповеднику Петроварадина генералу Хилеру. Хилер је у том циљу једнога свога човека послао Карађорђу. Карађорђе га је примио с извесном гордошћу и одговорио му је показујући му два сапдука: »Ево предмети које тражите, али ја их нећу вратити. Све што нађем на турском земљишту добар је шићар«. Аустриски официр је упозорио Карађорђа да слично држање може да се не допадне Француској: »Стало ми је за Француску, одговори Карађорђе; ја немам ништа с њом да расправљам«. Изасланик генерала Хилера, изненађен Карађорђевоом охолешћу, одмах се вратио.¹ Хилер је известио француског консула у Травнику (28 маја 1811) о својој интервенцији код Карађорђа, која, каже, није имала успеха. Он жали што француском консулу не може у овом случају помоћи.² Поступак Хилеров у овом питању у Бечу нису одобрили. Аустриски ратни савет је, по налогу цареву, због ове интервенције, укорио барона Хилера, што се заузео код српске влада за приватне тражбине француског консула Давида, и даје му детаљна упутства у погледу трговине са Србијанцима.³

Док су се ове ствари догађале у Србији, у Травнику је аустриског консула Митезера заменио као консул Паулић. Француски консул је ангажовао новог аустриског консула да се заинтересује за његово тражење, што је овај радо примио. Али, према ономе што је већ учињено, француски консул држи да се од Црнога Борђа није надати ни правди ни поштовању људских права, и пита се, шта ће бити с француским караванима, ако Србијанци мисле да их плачкају? Да ли ће Руси, који заштићују Србијанце, дозволити ово разбојништво? На завршетку, француски консул моли покорно министра иностраних дела да овај предмет узме у разматрање пре него се француска трговина новим босанским путем изложи опасности.⁴

Вероватно да се Карађорђе овако понашао према аустриском посланику због тада готово непријатељског држања Аустрије према Србији. О том аустриском држању према Србији говори француски министар војни у свом рапорту Наполеону

од 30 маја. Он каже да се Карађорђе тужио на Аустријанце што не пуштају више да се преносе животне намирнице и муниција, и да је с висине питао команданта Петроварадина, да ли је то непријатељска мера; даље, да је заповедник Петроварадина одговорио на ову оптужбу постављањем на Дунаву, између Земуна и Београда, великог броја тонова; сем тога, да Аустријанци уверавају Турке, да ће Француска објавити рат Русији, и да ће једна војска од 25.000 Француза и 15.000 до 20.000 Аустријанаца добровољно поћи дуж обале Саве да нападне Русе у Србији¹.

Ускоро затим (15 јуна) о француском трговачком плану писао је доста детаљно француски консул у Травнику барону од Белвила (Belleville), генералном интенданту Илирских провинција. Консул сматра да генералног интенданта интересује све што се тиче политичке економије и успеха левантске континенталне трговине преко Илирије и Босне, и да треба дага извести о садашњем стању трговачког плана и актима турске владе који могу да се на то односе. На првом месту даје му податке о кретању вредности француског, а затим другог страног (шведског, мађарског, аустриског и немачког) новца у Босни које су Турци покушали да реше једним ферманом. Констатује да грчки и јеврејски трговци не обраћају пажњу на ове наредбе и да мењају самовољно релативну вредност свих новца; да европски новци, од пре две године (1809) добијају према турском новцу у огромној сразмери. Консул се даље осврће на потешкоће на које наилази француска трговина у Турској и на мере које су биле предузете за њено осигурање. Он у Енглезима и њиховим присталицама види главне непријатеље. По њему, енглеске присталице међу сарајевским Јеврејима у Босни настављају да шире неспокојства у трговини о покретности француских фискалних закона и о распореду француских царина да би их окренули Аустрији. Непријатељи ове нове трговине нашли су, вели он, једно сигурније средство да је спречавају и да јој убијају вољу. Њему изгледа да су се они споразумели са Србијанцима и са разбојницима турских провинција чак за нападе на караване на њиховом пролазу према Сјеници (Zenitza!), крајњој источној граници Босне, где има један теснац врло повољан за препаде. У вези с тим каже да је примио у почетку месеца јуна (1811) вест о плачкању

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 586.

² Гавриловић, Исписи, бр. 583.

³ Ивић А., Документа, с. 498. Беч, 30 јула 1811.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 586.

¹ А. Г. Министар војни Наполеону, 30 маја 1811.

четвртог каравана памука на његовом уласку у Босну, што се готово никада није десило од србијанског рата.

Консул је код паше чинио кораке за обезбеђење овог трговачког пута и свих zgodних теснаца за хајдучке нападе. Он је од паше већ био добио образовање једног корпуса од 1.000 људи, који је био одређен да чува овај теснац и да штити караване. Капитал је био створен, али је, по турском обичају, расут од стране њихових заповедника; посада се разишла и на месту је остала само једна дванаестина људи која опорезује караване за њихово осигурање и која их препушта самима себи одмах чим су плаћени. Консул је уверен, да је паша немоћан или недовољно предузимљив да реши ово питање. »Ја ћу, каже он, поновити моје тужбе и моје захтеве, паша ће обновити своја обећања и своје наредбе и можда ће ствари остати тамо где су«. Консул се поново враћа на питање енглеског утицаја у Србији. Он верује, да је Енглеска распрострла своје гвинеје¹ и своје принципе у Србији да упропасти »ову важну грану континенталног система«. За доказ консул износи случај с караваном који је на путу из Солуна био опљачкан од стране Србијанаца. Том приликом опљачкане су ствари (2 савдука) његовог првог тумача. То је овај караван, поводом којег је француски консул преко аустриског консула и генерала Хилера, заповедника Петроварадина, интервенисао код Карађорђа. За ову чињеницу консул моли барона да је достави генералном гувернеру. »Ви видите, г. бароне, завршавао је своје писмо Давид, да после свих потешкоћа које сам савладао, још се бојим да овај трговачки плач, за који сам се ја очински интересовао, и за који би ми толико ласкало да успе, не буде једна лепа шимера. При свем том ја ћу наставити да на њему радим с истим одушевљењем и молим вас, господине бароне, да budete љубазни да вашим ауторитетом и вашим утицајем помогнете његовом остварењу.«¹ Белвил је о овом писао у Париз и изнео ситуацију по саопштењима консула Давида. Он је детаљно изнео случај с опљачканим караваном и аустриском интервенцијом код Карађорђа.

Устаници су и доцније угрожавали трговачки пут Солун—Костајница. Да ли по неком одређеном плану и у неком одређеном циљу? То се не би могло тврдити. Они угрожавају

¹ Гвинеја — 26,47 динара.

² Гавриловић, Исписи, бр. 588.

овај пут углавном на босанском земљишту. У једном билтену из Босне од 30 новембра каже се да су Србијанци спалили два босанска села у близини Сјенице (Zenitzal) и да од тог момента трговачки пут није сасвим сигуран.¹

Крајем децембра 1811 пратили су Французи кретање страних трговачких агената у турским областима. У једном билтену из Босне од 22 децембра говори се о енглеским тајним изасланицима, који стално долазе из Јањине и Скадра у Травник. »Они у овај град (Травник) улазе ноћу, долазе код аустриског консула и одлазе такође ноћу за Брод са куририма у служби ове силе«. У исто време Французи су проучавали и даље питање олакшања трговине у турским областима. Они су сматрали да би за олакшање левантиске трговине и трговачког саобраћаја у Босни требало тамо поклонима придобити људе од утицаја. Гувернер Илирских провинција писао је 23 децембра из Трста министру иностраних дела у том смислу. Он каже, да је раније писао Наполеону да му изгледа корисно, за олакшање левантиске трговине, да се учини неколико малих поклона паши босанском и особама које га окружују. Он сматра, да би мало новаца издано на овај начин било врло корисно за помагање трговине. Више рапората, наставља он, потврђује, да су Французи у Босни горе виђени од осталих Европљана, што треба приписати раширеним гласовима да Французи хоће да се докопају Босне и да су прави непријатељи Турака. Трговци, који желе да спрече трговину на путу Костајница, потврђују ове вести. Паша изгледа да је добро расположен, али његова околина то није; консул ми је то рекао, и његов рапорт се слаже са оним који су ми били учињени о користи коју би имали да добијемо кајмакама и неколико личности које су око паше. Консул мисли, да би једна дванаестина комада штофа од три аршина сваки, разних боја, учинила добар утисак; најлепши би били одређени за пашу. Три хиљаде франака било би довољно за то. Осим тога, неколико лепих часовника и других поклона, учињених у размацима, расположило би их у француску корист. Изгледа да би сума од 10.000 франака могла бити с временом врло корисно употребљена. Ми имамо да добијемо од паше, вели

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 613.

² Гавриловић, Исписи, бр. 620.

он, две важне ствари: опранку путева и изradу два караван-сераја између Травника и Костајнице, јер каравани не знају где да се склоне¹

Француски напори да добију нова консулска места у Турској делимично су успели. Августа месеца 1812 стигао је у Приштину француски вице-консул да тамо отвори вице-консулат. Он је о томе известио министра иностраних дела писмом од 25 августа, у коме каже да Малик паша није био у Приштини кад је он тамо стигао; да га је у његовом отсуству примио Јашар паша, синовац Малик паше, и да је пријем од стране Јашар паше био врло леп.²

VII.

Почетком 1811 године француско интересовање за нашу ствар доста је опало. Меријаж за неколико месеци (од краја септембра 1810) није написао, бар нам се није сачувало, ни једно писмо министру иностраних дела поводом акције српских депутата и њихових захтева код француске владе, као ни о политичкој ситуацији у Србији. Оп то уосталом и сам потврђује. Тек 1 јануара 1811 написао је он писмо министру иностраних дела у коме каже да одавно није имао част да му пише, немајући ништа да јави односно Турске и Србије, што он већ не би могао знати; да му ништа из Београда није стигло од одласка из Љубљане другог србијанског посланика; да је ова земља у примирју с Турцима и да следи потстицање Руса у нади да ће посредством мира успоставити независност или бар да ће се снасти портине власти.³

Исто тако француски министар иностраних дела обраћао је мало пажње српском делегату у Паризу. Вучић је међутим неуморно писао писма, али на њих није добијао одговора или је добијао одговоре који стварно ништа не кажу. То се види из његовог писма од 22 јануара (1811) министру иностраних дела. »Три писма, која сам ичао част написати Вашој Екселенцији, каже Вучић, нису имала још срећан резултат за мој народ«. Он моли да се, ако политичке прилике у овом моменту, не дозвољавају Француској да директно или индиректно помогне Србију, омогући, преко аустријских зе-

маља, саобраћај између ње и Илирских провинција у циљу измене трговачких артикла; сем тога, да министар одговори на Карађорђево писмо од 22/10 јануара 1810, чији је он носилац, и да својом руком напише храбром Карађорђу неколико реди, јер ће они, вели Вучић, код мога народа и његова господара, оправдати моје држање и продужење мога боравка у Паризу.⁴

Ни на ово писмо изгледа Вучић није добио никакав одговор. После дуже паузе (од 2 месеца) њему се дала згодна прилика да обнови своје захтеве и потсети француског министра иностраних дела и Наполеона на своју мисију и на положај своје земље. То је било приликом рођења Наполеоновог сина, римског краља Вучић се 23 марта (1811) обратио посебним писмима и министру иностраних дела и Наполеону. У писму министру Вучић говори о великој радости српског народа и његовој поводом рођења царског принца. Он га моли да достави Његовом Величанству честитке и поштовања његових суграђана о овом срећном догађају и да употреби своје благонаклоно посредништво код Његовог Величанства за његову отаџбину, »моју несрећну отаџбину, која је после осам година најодважније борбе, сада у опасности да изгуби своју слободу, ако јој моћни Наполеон не да брзу помоћ«. А у писму Наполеону Вучић подвлачи нарочито истинску љубав и савршену оданост народа србијанског Његовом Величанству, који се жури да му упути, приликом овог срећног догађаја, рођења Наполеоновог сина, своје честитке и поштовање. Нека овај дан »буде ера постојања и среће народа србијанског, који чека с неисказивом жељом и пуним поверењем одлуку која треба да одреди његову судбину«. Јовановић каже да је тога дана, 23 марта 1811, Наполеон примио српског посланика Раду Вучића, који му је честитао сина у име Карађорђа и Савета⁴. Из напред поменутих докумената то се не види. Напротив, излази супротно, наиме, да је српски делегат преко министра иностраних дела писмом честитао Наполеону сина и да је замолио министра да његове честитке достави Наполеону. Свакако ово је био само акт учтивости од стране српског деле-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 621.

² Гавриловић, Исписи, бр. 643.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 541.

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 543.

² Гавриловић, Исписи, бр. 557.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 556.

⁴ Наполеон и Југословени, 146.

тата, који је већ био дубоко поколебан у уверењу да ће Наполеон урадити нешто за његов народ. Јер, Вучинић је ускоро затим обновио свој захтев да се врати у Србију. 1 априла у писму министру иностраних дела Вучинић наглашује да је већ четрнаест месеци како је оставио свој народ и да после дугог боравка у Паризу не остаје му ништа више до да извести Његову Екселенцију да га интереси његове отаџбине позивају и захтевају његов брзи повратак. За њега би, каже, било лакше да однесе у Србију вест о срећном резултату своје мисије, али, он с болом констатује да се савремене политичке прилике противе испуњењу ове жеље. Он ће ипак отићи с уверењем да ће Наполеон урадити нешто за Србе и моли га да буде добар да се заузме у његову корист код Његовог Величанства, те да му изради допуштење да отпутује¹.

Положај Рада Вучинића у Паризу био је све тежи: он је био болестан, без средстава, без везе са Србијом, без наде да ће његова мисија успети. Стога је Вучинић средином маја понова тражио одобрење да отпутује за Љубљану с мотивацијом да ће бити у блиској вези са својом земљом и у могућности да прима извесну помоћ. Очевидно да је материјално питање за Вучинића, који је био остављен самом себи, било важно. Карађорђе и Савет, који га беху пре више месеци позвали, нису му слали никакву помоћ. Он се још мање могао надати њој »од кала су Руси окупирали Србију«. Затим он је у последње време дуго боловао. Сем тога, поменули смо, имао је са собом једног секретара којег је требало издржавати. Отуда је његов материјални положај био врло тежак. Истина Наполеон је помагао Вучинића. То се види из »Белешке о Раду Вучинићу« од 18 маја 1811. У два маха Наполеон је то учинио: у 1810 години дао му је помоћ од 6.000 франака, а доцније, у јануару 1811, помоћ од 3.000. Ипак је све то било мало. Овим новцем Вучинић је имао да регулише већ раније примљене обавезе, и ма да је живео врло скромно новчана помоћ коју му је дао Наполеон од неког времена је потрошена. На завршетку белешке каже се да се он не усуђује да тражи нову помоћ, ма да је јасно да »ако не добије помоћ он ће бити без икаквог средства за живот у Паризу«².

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 562.

² Гавриловић, Исписи, бр. 516.

Иако се Французи нису активно заузели за српску ствар, Србијанци су се са њима и људима у њиховој служби пажљиво опходили. Француски консул у Травнику јавља министру иностраних дела 20 маја, о томе како је један његов јаничар био примљен у Србији. »Кад су сазнали, изјавио је јаничар у рапорту који је поднео француском консулу, да сам у служби цара Наполеона, и кад су видели мој француски пасош примили су ме с почасгима«. Овај јаничар је ишао до Лознице (Lezeniza) где је од команданта био лепо примљен. Он је разговарао с овим и другим заповедницима о ратним новостима. Каже да су му рекли да се боје да Французи у рату с Русима, не пошаљу војску преко Славоније да их нападне у Србији; да се Аустријанци искупљају у великом броју и да не пропуштају ништа да пређе у Србију, али да их се не боје само утолико уколико би били помогнути од Француза.¹ Вероватно, да, и због ове бојазни од евентуалних француско-руских сукоба у Србији, угарци нису свесрдно примили улазак руске војске.

Од друге половине маја до средина новембра, пуних шест месеци, Вучинић се ничим и нигде не јавља, иако је за то време стално у Паризу. Он је тада био болестан, и то је свакако један од главних разлога његовом ћутању. Сем тога, он је чекао одговор француске владе на своје многобројне претставке.

Вучинић је одржао везе са Србијом, иако су те везе биле доста лабаве: по неко писмо у већим временским размацима и то је све. У писму од 14 новембра (1811) француском министру иностраних дела каже он да су му његови земљаци наложили писмом од 28 септембра, да обнови Његовој Екселенцији уверење о искреним осећањима које српски народ има за Његово Величанство; да му народ препоручује да посредством Његове Екселенције понови све потребне кораке да добије од Његовог Величанства једну повољну одлуку. Вучинић није пропустио ни ову прилику а да не додирне питање свога повратка у Србију. Он наглашује да је двадесетдва месеца ван отаџбине и да ће му бити врло мило да се врати тамо, али да ће му бити још драже да однесе вест о срећном резултату који чини предмет свих његових жеља. Вучинић је на крају, пошто је препоручио своју отаџбину, препоручио и

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 579.

себе »после једанаест месеци боловања«¹. На ово писмо Раде Вучинић до 7 децембра није добио одговора. Стога се он 7 децембра наново обратио министру иностраних дела, узимајући слободу да му понови своје молбе и преклињући га да му да могућност да да својим суграђанима решење о корацима које су они наложили да учини за њих код Његове Екселенције. Он говори о њиховом тешком положају, о неугодности по њега ако његова мисија не успе; он се боји да ће му, поред све решности, приписати узрок неуспеха мисије. Он упозорује министра да би, у случају да за моменат Наполеон не може одговорити жељи његових суграђана, тражио да му се дозволи да се врати к њима да их извести о својој мисији и надама које они могу још полагати »на милостиво срце добротинитеља света«.²

Тек 21 децембра министар иностраних дела је поднео Наполеону извештај о жељама српскога народа и положају његовог депутата у Паризу. У том извештају се каже да је Вучинић дошао у Париз првих месеци 1810 и да се од тада ту налази; да је често тражио да Његово Величанство узме Србијанце у заштиту или да им његовом интервенцијом осигура мир с Турском; да је, не добивши никакву одлуку Његовог Величанства, изјавио више пута жељу да се, на позив своје владе, врати у отаџбину. »Али Ваше Величанство је сматрало за добро да он остане још у Паризу«,³ и како не може да прими никакву помоћ из Србије Ваше Величанство му је благоизволело дати у два маха новчану помоћ. Министар додаје, да су ове помоћи исцрпљене има више месеци и да је озбиљна болест Рада Вучинића повећала његове расходе; да му данас треба 4.000 франака, за које Вучинић моли владу да му их одобри с тим да их врати чим добије новац из Србије. Министар увиђа да му ова сума неће бити довољна да се ослободи дугова и да се осигура за будућност, стога предлаже Наполеону да га овласти да прела србијанском делегату један поклон од 6.000 франака.⁴

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 609.

² Гавриловић, Исписи, бр. 616.

³ По Јовановићу (Ор. с., 146) Наполеон је био наредио министру иностраних дела да задржи Вучинића и да му додели новчану помоћ за издржавање.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 619.

Уверен да његова мисија неће успети, у страху да ће, због свог дугог боравка у Паризу, доћи у незгодан положај према устаничким вођама, и из жеље да учествује у догађајима и подели судбину своје земље, Вучинић је у току 1811, углавном, уложио све своје напоре у паљу да од француске владе добије дозволу за повратак у Србију.

VIII.

Србија се на почетку 1812 године налазила у доста незгодном положају, не толико ради сопствене ситуације у земљи колико ради озбиљних заплета и крупних догађаја који ће се одиграти у Европи, а за које је и њена судбина била везана. На једној страни руско-турски преговори за мир нису ишли глатко, на другој опет француско-руски односи могли су сваког дана довести до отвореног сукоба. У Србији су предосећали да ће ти догађаји повести земљу у овом или оном правцу. Снаћи се у једној таквој ситуацији доиста није било лако, а остати по страни и ван догађаја било је немогуће. Стога су устаници, у овако неодређеном и неизвесном положају, и у ово време одржавали везе и с Русијом и с Француском, иако су интереси ове две земље били потпуно супротни и непомирљиви. Није ли се Наполеон целе 1811 године спремао за рат против Русије.

Свакако од страних утицаја у Србији овога времена руски утицај је био најјачи. Руси су од дужег времена имали у Србији своје војничке и дипломатске претставнике, и војску у утврђеним градовима земље: сем тога, руско-турски рат још није био завршен и могло је доћи до обнављања непријатељства, а у том случају Руси и Срби били би једни другима врло потребни и корисни. О том су и једни и други водили рачуна. 5 јануара 1812 стигао је у Београд један руски курир из Букурешта, с писмом за саветника Недобу и наређењима за пуковника Бала. Он је имао да руске претставнике у Србији обавести о последњим политичким догађајима. Из Букурешта им је јављено да су преговори с Портом за мир прекинути; да су турски пуномоћници напустили Букурешт, и да је главни заповедник руске војске решио да одмах наново почне непријатељство. Наређено је пуковнику Балу да одмах наоружа трупе којима заповеда и да их држи спремне да пођу на први знак. Саветник Недоба имао је да извести одмах

српски Савет о прекиду руско-турских преговора и о скором рату између Француске и Русије. Он је требао да увери Савет о потреби отварања борбе на Дунаву, како би осигурали посед његове десне обале, и да је велика потреба да се Србијанци наоружају што је могуће пре, да би помогли енергично руске операције. 6 јануара (1812) пожурно је Недоба да саопшти Савету сву важност ове вести. Он је у Савету рекао да од Србијанаца зависи осигурање њихове независности: уверавао их је да је руски цар учинио све напоре да одбје евентуалне нападе нових непријатеља, да је у том циљу знатно појачао своју војску у Пољској и да је 50.000 на путу да се споји с дунавском војском и са Србијанцима. »Али ови последњи (Србијанци) треба без изузетка да прихвате оружје и почну непријатељство чим приме за то наређење«. На овај позив чланови Савета нису одмах одговорили. Они су чекали на новости од посланика који су били послати у Букурешт, а који су се неко време, због доласка руског курира, били задржали у Крајови, где су имали да сачекају дозволу, коју им је генерал Зас био обећао послати, за одлазак у Букурешт. — Недоба се међутим дао на посао и одмах је почео да проучава питање исхране војске у Србији и вап ње.¹

За Русију није тешкоћа само у томе што Турци одуговлаче с преговорима, чекајући да добију у времену и да искористе догађаје који су били на помолу. Ној Француска ствара тешку ситуацију. Наполеон, који се отворено спрема да је нападне, склапа савезе у фебруару с Прусом, у марту с Аустријом, и један и други уперен против Русије. Русија је стога приморана да попусти Турској; она жртвује извесне своје интересе на тој страни и настоји да се с њом измири. После дужих преговора 16 маја (1812) потписан је, а 14/2 јула ратификован мир између Русије и Турске у Букурешту.

Руси, тада пред великом опасношћу због Наполеонових намера, ипак нису сасвим напустили своје везе у Србији, Херцеговини и Црној Гори. И сада као раније, помишљали су да у случају рата с Француском нападну њихову војску у Далмацији. У тој борби која би се отворила у овим крајевима руски војнички и дипломатски кругови рачунали су на наш народ. Због те намере да се Французи нападну из Србије

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 626. Извод из писма генерала Хилера, Петроварадин, 9 јануара 1812.

преко Босне и Херцеговине у Далмацији, при преговорима у Букурешту настојало се да се дође до савеза с Турском. За ту комбинацију одушевио се адмирал Чичагов. Цар Александар је, врло много из тог разлога, и сâм загрејан овим идејама, сменио око половине априла Кутузова, а за команданта дунавске војске поставио П. В. Чичагова.

У том правцу Руси су брижљиво испитивали ситуацију; интересовали се за јачину француских трупа у Далмацији и њихов војнички и економски положај. У том циљу 2 јуна (21 маја) Ивелић је писао архимандриту херцеговачком Арсенију. Он му наређује да се врати у Херцеговину, по наредби адмирала Чичагова, и саопштава му задатке које има да изврши. Између осталог Ивелић од њега захтева да у Боку пошаље паметног и поузданог човека, који би имао да види колико тамо има француске војске, да ли имају довољно хране и остале захире, како се опходе с тамошњим становништвом, и да ли их воле поданици. Ову наредбу имао је архимандрит Арсеније да сачува у тајности. Уз то, Ивелић је додао са стране, архимандрит има да сазна како се влада владика Петар, да ли је у миру с Црногорцима, Французима и Турцима, слушају ли га Брђани и Црногорци и јесу ли верни Русији.¹

У другој половини јуна (24) отпочела су непријатељства између Руса и Француза. Чим је почео рат, адмирал Чичагов је, у намери да се искористи Србија против Француске, предложио да руска војска »пође из Београда, те да нападне Французе у Италији«. ² Ова комбинација је била и сувише смела: она није могла бити остварена. На ипак на њеном остварењу се радило и поред закљученог букурешког уговора, и чак и после измене ратификација, све док Чичагов није добио заповест (26/14 јула) да с војском напусти турске области.

Руси су због француског напада били приморани да напусте Србију. Србија је тада дошла у тежак положај. О тешком положају Србије у тај мах писао је Карађорђе владци Петру из Тополе 11 августа (30 јула). Карађорђе је претпостављао да и Црногорци могу доћи у незгодан положај од стране Француза, па у свом писму саветује владика Петра:

¹ Споменик LIII (1922), 106—107.

² Новаковић Ст., Србија у 1834 години. Споменик XXIV (1894), 9.

»... а вама, каже Карађорђе, ако нежда бде до тога времена (до решења спора између Француске и Русије) а ви припадните Енглези зашто Енглези ес с рсима союзници на Французе«. ¹ Карађорђе је тада чврсто држао уз Русију и њене савезнике и радио је против Француза.

Ни у тако тешким приликама у каквим се налазила Русија, Руси ипак нису сасвим заборавили на Србију. Они су уложили све снаге и сав свој утицај да убеди и склоне установе да приме букурешки уговор. У тој намери био је послан јула месеца у Србију Марко Ивелић, који је са собом био понео поклоне и одличја за народне вође. У једној белешци из Љубљане од 21 септембра каже се да је у Београд стигао руски генерал Ивелић да преда Карађорђу, његовом сину и другим србијанским првацима руске ордене, које им је послао заповедник руске војске у Молдавији. ² Ивелићева мисија није имала успеха: установи су сматрале да букурешки мир није никаква добит за њих, да им не даје никакве гаранције за будућност и одбили су да га приме. Ни поклони ни одличја за народне вође нису ништа помогли.

Иако је изгледало да Французи све више губе интерес за наше ствари, ипак Србија, по своје географско-стратешком положају, свом утицају на суседе, својим политичким везама, није могла испасти из њихових планова. Они су имали своју политику према Србији, иако она није била јасно изражена. Та политика била је саставни део једне шире политике коју су Французи тада проводили у Европи, и која је имала да погоди Русију. С Русијом она је имала да погоди и Србију. Стога су француски претставници блиски Србији пратили догађаје у њој. У првом реду сада их прати француски консул у Травнику, а преко њега генерал Бертрап, генерални гувернер Илирских провинција. Овај последњи саопштава, у једном писму министру војном од 6 октобра (1812), обавештења о савременом положају Србије, обавештења која је примио од француског консула у Босни. У ствари то су изводи из два консулова писма упућена генералу Бертрану: писма од 17 и 27 септембра. У њима се говори о свим тада важним и актуелним питањима: о руским плановима у Србији; о турском

¹ Архив С. к. академије, бр. 487.

² А. Г.

спремању против Србије; о француским победама над Русима и повлачењу руских трупа из Србије због тога.

Француске претставнике поред тога врло су занимали и преговори који су тада поведени да се дође до једног српско-турског споразума. Срби су покушали да се споразумеју с Турцима. Они су били послали неколико главара Куршид паши у Ниш да с њим спреме један споразум. Паша их је упутио великом везиру, а овај их је послао у Цариград. Куршид паша, који је тада био именован за великог везира, позвао је ову депутацију у ратни стан у Шумлу, где је пошао да узме заповедништво. ¹ И у једном писму француског амбасадора у Цариграду, упућеном генералном гувернеру Илирских провинција 8 октобра, говори се о српско-турским преговорима, а на име да су Србијанци послали у Цариград три депутата да се извести, јер се послови српски неће свршити у Цариграду. Српско питање је имало да се расправља или у Нишу или Србији. Челеби ефендија, човек познат са своје умерености и обазривости, био је одређен за српске ствари. Мислило се да ствар неће успети. Руси су хтели да посредују, али су њихово посредништво на Порти одбацили. Њихов углед у Цариграду био је сасвим пао. ²

У току октобра писао је о положају Србије, српско-турским односима, новој организацији земље, унутрашњим приликама и расположењу становништва — и француски консул у Травнику. Ми саопштавамо те вести иако им не придајемо велику важност: често пута то су вести које му је саопштавао сам паша. У писму од 12 октобра гувернеру Илирских провинција, пише он о ситуацији у Србији, за последњих 15 дана. Тамо се између осталог каже да је паша преко бега сребрничког примио једно писмо од Карађорђа у којем му предлаже да се отворе старе скеле за трговину стоком између Босне и Србије. Ове скеле биле су Сребрница, Зворник и Бијељина. Затим се даље говори о новој организацији

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 650; А. Г. Генерал Бертрап министру војном, Горича, 6 октобра 1812. Изводи из Давилових писама генералном гувернеру Илирских провинција од 17 и 27 септембра. Давид је често слао министру иностраних дела и гувернеру Илирских провинција писма и извештаје исте садржине, чак под истим датумом.

² Гавриловић, Исписи, бр. 653; А. Г. Извод из писма француског амбасадора у Цариграду од 8 октобра 1812.

Србије.¹ И у писму од 19 октобра генералном гувернеру Илирских провинција, писао је он опет о положају Србије. По њему, Србија ће се враћати под турску власт с извесним изменама. Он сматра да народ ове земље не тражи боље; да је врло уморан од тираније својих хришћанских господара који га вуку у рат без престанка, и да о Србији не заслужује више говорити.²

Одиста опасност по Србију у тај мах од турских напада била је врло велика. То се види из Карађорђевог писма од 26/14 октобра упућеног руском консулу. У том писму Карађорђе говори о турској намери да нападну Србију, у првом реду Београд и Шабац. Сем тога, на истом месту каже Карађорђе да му долазе гласови да Французи највише подбадају Турке против Срба, јер веле да ће, ако градови остану у српским рукама, Турци пропасти.³ Карађорђе и устаници су изгледа тада први пут донекле добили потврду о непријатељском држању Француске према Србији.

О Наполеоновом држању према Русији и Србији у 1812 постоје извесна неслагања. По руским изворима Французи су гурали Турску у рат против Русије. Нил Попов каже да су тада француски дипломати успели изменити турску политику, и да је француски посланик у Цариграду, пошто је Наполеон објавио свој полтазак на Русију, потстрекавао Турску на рат.⁴ Они су даље потстицали Турке да нападну Србе, да би их на тај начин одвукли од суделовања с Русијом и Пруском. Турци су вршили припреме на границама Србије, али су преговорима са Србима хтели да добију времена и да сачекају резултат француске борбе у Немачкој. »На крају, пошто су извршили све припреме, да би дали стварну помоћ Наполеону, они (Турци) су са свих страна продрли у Србију«.⁵

Француски писци се само донекле слажу с руским у овом питању. Тајандије признаје да је Наполеонова политика штетила много Србима до 1812 и 1812 године. Због француског спремања у почетку 1812, угрожена

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 656; А. С. Извод из писма француског консула у Босни гувернеру Илирских провинција од 12 октобра 1812.

² Гавриловић, Исписи, бр. 656; А. С. Извод из тог писма.

³ Медјковић, Прва српски устаник, 22.

⁴ Нил Попов, Србија и Русија, Београд 1870, I, 88.

⁵ Богишич, Ор. с., 243. Извод из неиздатог дела И. П. Липранца „Србија“ I, лист 36—38.

Русија пожурила се да склопи мир с Турцима, остављајући им освојене области. Турска је сада слободнија него икада, да скупи своје снаге и уништи побуњену рају: Тајандије каже да је „свако неверство Француске фатално по овај мали српски народ, чија је ствар тако лепа а храброст тако достојна интереса“. Али, он не потврђује једно: да су Французи гурали Турску на рат против Србије; он држи да је Наполеон није искористио, да султан сада више није његов савезник већ прост гледалац у борби која ће пореметити Европу.¹

Јасно је да су се Турци, без обзира на стране утицаје, озбиљно спремали против Србије, и да су чекали згодан момент да је нападну и врате под своју власт, као што је несумњиво и то да је Наполеон, својом акцијом против Русије у 1812 години, створио Турској погодну ситуацију за извођење тих њених намера. Да Наполеон није предузео свој поход на Русију, врло вероватно не би било букурешког уговора, поготово не у овој форми и с оним одредбама с каквим је он донет, руско-турски рат би се наставио, устаници би узели у њему учешћа и ко зна у ком би се правцу кретало ослобођење Србије. Највероватније ослобођење Србије не би било решено на онај начин на који ће оно бити решено у 1813 години.

*

Посредством Рада Вучинића, који је и даље боравио у Паризу, француско-српске везе одржаване су донекле и у 1812 години. Он је обавештавао француску владу о положају Србије, уверавао је о симпатијама нашега народа за Француску, и обављао по ко зна који пут, устаничке захтеве. Тако је он средином фебруара, поводом вести о скором француско-руском сукобу, упозорио француску владу на незгоде у којима би се нашао наш народ ако дође до рата између Француске и Русије. У овом моменту, изјавио је Вучинић, Руси имају мало војске у Србији, али они би могли да упуते тамо више: јавно

¹ La Serbie, Paris 1872, 147. Свакако најмање је тачно оно што стоји код Кемуре (Prvi srpski ustanak pod Karadordem, 310), да ове (1812) године није могуће било довести српске одметнике у покорност „због што Француска бејаше дошла у Дубровник и због великих немира и устанака црногорских“. Немири и устаници црногорски још су могли неугодно падати Турцима, али присуство Француза у Далимацији у овај мах није представљало за Турску никакву опасност и најмање им је могло сметати у извођењу њихових намера према устаницима.

мишљење било би против њиховог присуства, и ма да су Србијанци наклоњени Француској, потреба би их могла натерати да служе интересима других, ако Његово Величанство не би благоизволило објаснити им своје намере и дати им извесну сигурност за своју заштиту. Што Србијанци желе одавно то је да се измире с Портом под француском гаранцијом. Они још и данас желе исто и њихов депутат у Паризу тражи да Његово Величанство буде добро да се изјасни у њихову корист и руководи њиховим кретањем у тешкој ситуацији у коју они могу бити доведени.¹

Те устаничка желе поновио је Раде Вучинић још неколико пута у току 1812 године, како изгледа не увек личном иницијативом, већ чешће потакнут писмима и жељама својих суграђана. Он је на томе нарочито инсистирао маја месеца, настојећи да се, пре одласка Наполеонова и његовог министра иностраних дела из Париза, реши питање његове мисије. У свом писму француском министру иностраних дела од 6 маја Вучинић каже да је од својих суграђана примио једно писмо у којему му поново наређују да обнови своје молбе министру иностраних дела, и да га замоли да буде добар да посредује за њих код Наполеона за благонаклопу и брзу одлуку с обзиром на деликатан положај који их тера на овај корак.²

Ситуација за српску ствар у Паризу погоршала се још више у току маја. Наполеон је напустио Париз, а очекивало се да ће ускоро и министар отићи. Тако је и било. Због тога се Вучинић преко Руа, који му је обећао да ће његово писмо предати министру иностраних дела по своме доласку у Дрезден, већ 10 маја обратио поново министру иностраних дела. Он у првом реду изјављује да су га одлазак императоров и скори одлазак министров јако узнемирили. Он тражи од министра да, ако се политичке прилике противе ономе што његови суграђани очекује од Француске, благоизволи бар издиктирати одговор на писма која су његови земљаци упутили војводи од Кадоре, његовом претходнику. Вучинић је истодобно молио министра за повратак у Србију и за једно писмо којим би га препоручио генералу Бертралу, као и то да му означи личност којој би имао да се обраћа за послове својих сугра-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 632. Note sur la situation de la Serbie. Париз, 18. фебруара 1812.

² Гавриловић, Исписи, бр. 637.

ђана и своје личне, у случају ако би непријатељи Француске својим утицајем хтели да га прогоне.¹

Свакако да је Наполеон био обавештен о последњим претставкама србијанског депутата и његовим захтевима. Сачувала нам се једна »Нота« писана у Торну 7 јуна, која је без сумње била упућена Наполеону, а у којој се директно и искључиво говори о мисији Раде Вучинића, и прецизира њен циљ. Тамо се каже да је србијански депутат упућен од своје владе у Париз већ две године; да му је било наређено да своју земљу стави под заштиту Наполеоновоу; да тражи од њега помоћ за наставак рата, или да прибегне његовом посредовању за закључење мира с Портом; да је за време свога боравка у Паризу често потсећао на положај и захтеве своје земље и »када је изразио жељу за повратак у Београд, Његово Величанство је сматрало за приличније да он продужи свој боравак у Француској«. Одлазак Наполеоновог за Пољску, каже се даље у »Ноти«, навео је србијанског депутата на мисао да његово присуство у Паризу не може више улазити у планове француске владе. Он жели, ако његов повратак у Србију треба да буде још одлаган, да му Његово Величанство бар дозволи да се врати у Љубљану, код генералног гувернера, јер би тамо био, у исти мах, ближе својој земљи, догађајима који ће се одиграти у Пољској и наредбама које би могло Његово Величанство да му изда.¹ — Поменули смо да је Вучинић у току 1811 више пута тражио дозволу за повратак у Србију. Видећи да му то неће одобрити, тражио је, средином 1812, да му се допусти одлазак у Љубљану.

Раде Вучинић није примио одговор на своју молбу од 6 маја; он ју је обновио 10, али ни на ову другу молбу, до средине јуна, није добио одговор. 15 јуна написао је нову молбу, а 16 се обратио једним писмом министру иностраних дела у коме га потсећа да није добио никакву Наполеонову одлуку с обзиром на његову петицију од 6 маја. Затим прелази на своју сопствену ситуацију. »Ако би ми било дозвољено, каже он, да вам говорим о себи, ја бих се усудио да кажем Вашој Екселенцији, да би дужи боравак у Паризу могао изазвати према мени сумњу нехата мојих наредбодаваца. Отсуство цара и нормалан ток ствари у Француској, о ко-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 638.

јима они немају појма, поткрепило би ову сумњу, и она би могла имати за мене тешке последице, ако моја мисија остане потпуно неуспешна. Ако би одлука коју тражим услед околности закаснила, молим Вашу Екселенцију да ми дозволи да дођем поред ње да тамо дочекам срећан моменат када ће се Његово Валичанство изволети изјаснити о нашој судбини¹. Он држи да би, својим знањем пољског и руског језика и познавањем локалних прилика, могао бити користан Наполеону у његовим војничким операцијама¹.

Крајем јула Раде Вучинић је упутио министру иностраних дела нову, четврту молбу. Ни на ову молбу до септембра он није добио никакав одговор. Почетком септембра Вучинић, пошто је видео да су све његове молбе узалудне, тражио је од канцеларије министарства иностраних дела пасош да се врати у Љубљану. Пасош му се могао издати само по одобрењу министра иностраних дела, од кога је и тражено овлашћење, ако на то пристаје.² Вучинић ни у овом моменту није напустио дело своје мисије, ма да се његова акција све више своди на питање његовог личног положаја. 11 септембра писао је он министру иностраних дела о предмету своје мисије, о свом личног положају: добијању пасоша и материјалним негодима. Он у одласку Наполеонову и одласку министра иностраних дела из Париза, пре него је ништа решено по предмету његове мисије, види потпун неуспех; његове наде биле су срушене. Он потсећа министра на молбе од 6 маја, 10 маја, 15 јуна и 29 јула, и подвлачи да све ове молбе до сада нису имале никаквог ефекта. Он говори о неугодног положају у коме се налази, и каже да се његова ситуација погоршава из дана у дан: он је без везе с отаџбином и својим суграђанима; његов боравак у Паризу, који његови суграђани могу рђаво разумети (као ствар личног задовољства); његова средства за живот која се сваког дана смањују. У таквим неприликама, вели, јавио се у његову канцеларију да тражи пасош за повратак у Илирске провинције, где би му, у ближим везама са Србијом, било лакше сачекати одлуку Наполеонову и његовог министра иностраних дела. И пошто пасош за Илирске провинције може добити само по његовом одобрењу, он му се и

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 641.

² Гавриловић, Исписи, бр. 646. Забелешка о Ралу Вучинићу, Париз, 8 септембра 1812.

обраћа за добијање ове последње милости. У последњим редовима свога писма Вучинић, доста срамежљиво и у дискретној форми, даје министру до знања да је у тешким материјалним приликама, и да због удаљености од отаџбине, не може рачунати на нове изворе с те стране.¹

Као што се види Вучинић је седео у Паризу и радио за српску ствар под врло тешким околностима. Политичке прилике нису му ишле на руку; напротив, ствари су се окренуле у супротном правцу. Он је био већ давно изгубио наду да ће ма шта моћи урадити за Србију. Сем тога, далеко од Србије, без везе с народним вођима, он је био остао без средстава за живот. Он је, дакле, поред главног задатка своје мисије, поред општих питања, имао да решава и своја лична питања: питање повратка у земљу и питање материјалног опстанка. Због тога се Вучинић неколико пута обраћао француској влади за помоћ. Његов положај и у октобру 1812 био је у сваком погледу тежак. То се јасно види из његовог писма од 29 октобра начелнику француског министарства иностраних дела Руу. Вучинић на неколико својих писама министру иностраних дела, од његовог одласка из Париза, није добио никаква одговора. А министров одговор за њега је био врло важан, зјер бескрајно продужење мога боравак у Паризу, каже он, патерало би ме да закључујем дугове са зеленашким интересом, ако Његова Екселенција не обрати пажњу на мој положај, и не одобри ми, онако као што је то љубазно учинила прошле године, један поклон (gratification), који би ми дао могућност да сачекам новац који треба да прамим од моје земље². Вучинић, при свем том, извињава министра. Он приписује министрову ћутање важним пословима којима је заузет, и не сумња да му неће радо одобрити ову нову милост. Вучинић, на основу овог уверења и због хитне потребе у којој се налазио, затражио је од начелника Руа да му позајми суму од 2.000 франака, за коју би се обавезао да ће он исплатити и за коју би дао чак своју меницу. Вучинић је мислио да ће му та сума новца бити довољна док добије министрово решење за повратак у Љубљану, где би, вели он, лако нашао средстава.²

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 649.

² Гавриловић, Исписи, бр. 659.

Вучинићев положај, који је у октобру био тежак, у новембру је био још тежи. Он ни до средине новембра, на своје претставке и своја писма није добио никаква одговора. Стога се 14 новембра обратио писмом министру иностраних дела. Овом писму он је приложио дубликат свога писма од 11 септембра [1812], коме су претходила и многа друга почевши од 6 маја исте године. У њима, углавном, Вучинић говори о свом тешком положају. Сва та писма имала су за циљ да склоне министра иностраних дела да прими наређења од Наполеона што се тиче њега и његове мисије. Министар је ћутао и није давао одговора, ако само ћутање није већ један одговор. »Ово ћутање, каже Вучинић, бацило би ме у најтеже очајање, кад ја не бих био уверен да ће Ваша Екселенција благоизволети наставити да ми чини доброту, о којима ми је дала доказа и до данас«. Вучинић затим наглашује да му те доброту нису никад биле потребније, и да само њима може избећи провалију која је отворена под његовим ногама. Он упозорјева министра на своје незгоде: да је у страниј земљи, изолован, без потпоре, без кредита, без пријатеља; да је од дужег времена без везе са својим наредбодавцима, јер су је политичке прилике прекинуле. Он скреће пажњу министру на свој дуг боравак у Паризу, и на то, да је своја слаба средства не само исцрпео, већ да је био приморан да начини дугове. Крајња исцрпљеност натерала је Вучинића да се последњих дана обрати двојци чиновника министарства иностраних дела да затражи од њих једну скромну, провизорну помоћ. Они су одговорили да нису овлашћени да располажу ни с каквим материјалним средствима министарства. Ово одбијање ожалостило је Вучинића. Он се стога обраћа министру и тражи његову помоћ у уверењу да га његова нада неће преварити. Моли га да одреди његов садашњи положај и да утврди неизвесност његове судбине. Он сматра да није више у његовој власти да располаже својом личношћу без министрова пристанка; да га Наполеонове наредбе вежу за Париз; и да би се, ако би се решио без одобрења француске владе да се удаљи, компромитовао код својих наредбодаваца, којима, он вели, дугује рачун утолико тачнији о свом држању уколико им је би претставно своју мисију као мисију која треба да има најсјајније успехе. Вучинић даље пита министра, да ли се његов боравак у Паризу слаже с Наполеоновим погледима. Он је расположен

да се покори наредбама које му буду достављене, и моли га да у том случају обрати пажњу на његов тежак положај. Ако његово присуство напротив, не може бити ни од какве користи француској влади, он тражи допуштење да се врати у отаџбину и моли министра да нареди да му се да потребна сума за измирење дугова које је начинио у Француској, и за пут.¹

Ово Вучинићево писмо имало је извесног резултата. Поводом њега поднео је министар иностраних дела извештај Наполеону о раду и положају Рада Вучинића. У том извештају министар на првом месту истиче да је Наполеон желео да србијански депутат, који је пре три године дошао у Париз, остане у Паризу до овога момента. Тим је очигледно хтео да Наполеона учини обавезним према њему. Затим га потсећа да је, пошто овај депутат није примио никакву помоћ од своје земље, одобрио да му министарство иностраних дела преда поклон од 6.000 франака. Он даље скреће пажњу Наполеону да је српски депутат тим поклопом за последњу годину платио највећим делом трошкове због једне тешке болести у Паризу; да је од неког времена без средстава; да је морао да начини дугове да би се издржао, и било да му Наполеон дозволи да оде за Љубљану, као што он тражи, било да жели да остане још у Паризу, он не може ни остати ни отићи због крајње оскудице. Министар хвали Вучинићево држање, као да хоће да изазове симпатије Наполеонове за њега. Овај депутат се увек лепо држао; он је увек показао приврженост Француској као својој земљи, и он сматра да је достојан и даљих Наполеонових добротинастава. Најзад министар тражи од Наполеона да му одобри да преда србијанском депутату један нов поклон од 6.000 франака.² Истога дана, 29 новембра, поводом Вучинићева писма, писао је министар иностраних дела Бресону (Bresson), благајнику министарства иностраних дела у Паризу. Он му јавља да је поднео Наполеону нов рапорт у корист србијанског депутата, и да га је замолио да му одобри нов поклон од 6.000 франака. Али, пошто Наполеонова одлука може бити неко време одложена, министар, да би ублажио незгоде Р. Вучинића, позива Бресона да му преда

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 661.

² Гавриловић, Исписи, бр. 663.

суму од 2.000 франака, која ће бити узета на рачун (à compte) суме коју му Наполеон буде могао одобрити.¹

IX.

Крајем 1812 цео европски свет очекивао је с радозналешћу и нестрпљењем резултат Наполеоново борбе с Русијом. Исходу те борбе придавао се велики значај: било да Наполеон успе да Русији наметне обавезе којих се она била одрекла, било да претрпи пораз. Као да су сви предосећали да ту треба да се реши борба између Француске и Европе.

Наполеонов поход на Русију завршио се неуспехом. После неколико већих победа и заузећа Москве, он је био принуђен да се, под најтежим околностима, у најгоре време — октобру, новембру и децембру 1812, с незнатним остатком своје војске повуче из Русије. Ово повлачење Наполеоново из Русије имало је одјека у Србији и осталим нашим областима. Вести о томе ширили су Руси, а ширили су их и наши људи. По саопштењу француског консула из Травника од 12 јануара 1813, Карађорђе је протурно у Босну један извештај у коме Руси говоре о губицима француске војске, о великом броју заробљеника, о страшном поразу на Березини и о великом ратном плену. Ове детаље саопштио је босански паша консуловом првом преводиоцу, али му је рекао да у то не верује. Консул се боји да цео народ у Босни и Илирским провинцијама, где ће овај извештај без сумње продрети, неће узети ствар као паша. Њему изгледа да православно свештенство ових области триумфује у њиховим несрећама. Он помишља да Енглези и Руси могу искористити ова расположења и створити им велике незгоде с те стране.²

Па ипак ситуација се за Србију тим није изменила. Борба с Наполеоном није била завршена; она је имала да се настави и даље. У тој борби Руси су ангажовали све силе. Према томе они немају zgodну прилику да се заузму за устанничку ствар на Порти. Сем тога, они би могли доћи и у опасност да због тога питања изазову Турску против себе. И једино и друго ишло је у прилог извођењу турских намера према устаницима.

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 662. Видна, 29 новембра 1812.

² Гавриловић, Исписи, бр. 667. Француски консул у Травнику министру ин. дела, Травник, 12 јануара 1813.

У Србији су очекивали да ће их с пролећа 1813 Турци напасти. И Карађорђе се спрема за борбу: он тражи помоћ и на страни. Карађорђе је 8 марта (24 фебруара) писао владини Петру из Тополе, да је војвода Станко, синовац владичин, кад је пошао за Русију и кад се из Русије вратио, свратио код њега и да сад полази за Црну Гору; моли за војничку помоћ у моменту кад их Турци буду напали.¹ Да су Турци у марту месецу чинили велике припреме за напад на Србију имамо потврде и на другом месту. Фуркад Старији, који је ишао у Солун, где је био именован за консула, с пута из Скопља, пише о тим припремама, и бележи вести које се проносе о томе да ће ускоро отпочети непријатељства против Србијанаца.²

У Босни је тада дошло до извесних промена. Ове промене биле су у вези с турским намерама према Србији. Француски консул у Травнику у свом писму министру иностраних дела од 22 марта пише о тим променама. Халими паша је смењен и постављен му је за заменика, до доласка новог паше, кајмакам Сулејман паша Скопљак. Консул вели да се сматра да је везир жртва енглеских и руских интрига због одажности спрам Француза, и да су Енглези и Руси после првих француских успеха прво тражили његово збацивање.³ — Нови босански паша стигао је у Травник 5 маја у подне. Давид, у извештају од 8 маја, детаљно говори о његовом дочеку у Сарајеву, његовом држању према делегацији која га је пресрела и страху који је обузео читаву варош, јер га сматрају за човека страшно дивља.⁴

Француски консул из Травника прати и догађаје у Србији. Он извештава о њима француске меродавне кругове. Он доставља вести и генералном гувернеру Илирских провинција, који их опет доставља министру војном. Тада је генерални гувернер Илирских провинција генерал Жино (Junot). Он је углавном и једино обавештеп, преко консула Давида, о ситуацији у Босни и Србији, тако да његова писма и нису ништа друго до изводи из консулових писама. Таква су и његова писма из маја месеца. 1 маја из Трста писао ја он министру војном да је кајмакам Босне преко својих шпијуна сазнао да

¹ Архив С. К. а., бр. 497.

² Гавриловић, Исписи, бр. 681. Bulletin politique, Скопље, 29 марта 1813.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 679.

⁴ Гавриловић, Исписи, бр. 692.

Србијанци имају намеру да нападну у правцу Сребрнице, и да је наредно турским командантима да на ту страну баце своје снаге.¹ И 14 маја писао је генерал Жино из Госпића министру војном о догађајима у Босни. У његовом писму говори се о намерама Турака да поведу одлучан рат против Србијанаца. За почетак операција чека се само на долазак новог везира у Травник и образовање босанске војске.²

У јулу су отпочела турска непријатељства против Србије. Нове борбе које су се водиле између устаника и Турака погодиле су и француске трговачке интересе. У једном билтену из Солуна од 21 августа стоји да пут између Видина и Оршаве настављају да прекидају Србијанци, и да задржавају караване. Каже се даље да се побуњени хришћани боре као лавови и да су до сада свуда у добитку. Како се дуж Дунава протеже бојно поље трговина између Беча и Солуна биће прекидана и спречавана.³

У септембру (1813) у Србији су се одиграли судбоносни догађаји. Велики турски напад на Србију устаници нису могли издржати. Они су истина дали неколико крвавих отпора, али су на крају ипак морали подлећи. Карађорђе, који је у то време био болестан, оставио је војску 20 септембра, а 21 прешао у Земун. Турци су ускоро затим заузели градове Београд, Шабац, Смедерево, а с њима и целу земљу. Вест о паду ових градова стигла је у Цариград почетком октобра.

Очевидно да је, у политичкој ситуацији каква је 1813, било најмање изгледа да ће Наполеон обратити пажњу на наше питање и заузети се за њ. Па ипак, Раде Вучинић је и даље чекао у Паризу (управо био је приморан да чека) да по својим писмима и молбама упућеним Наполеону и његовом министру иностраних дела добије ма какво решење. Он није престао да павалује и да тражи од министра иностраних дела одговор по делу своје мисије; сем тога, он тражи да се оправда пред његовим суграђанима.

Осећа се како Вучинић све више обраћа пажњу себи и своје личној положају, и то утолико више уколико је био

¹ А. Г.

² А. Г.

³ Гавриловић, Исписи, бр. 726.

више уверен да је његова мисија провала. Њему је било много стало до тога да оправда свој боравак у Паризу. У писму француском министру иностраних дела од 8 фебруара (1813), он нарочито подвлачи свој незгодан положај према онима који су му поверили ову мисију, по готово ако министар не одговори на четири пута поновљене молбе од септембра прошле године. Ако Наполеон хоће да одложи за неко време доношење одлуке у српском питању, моли га да му представи бар безизлазан положај у коме се налази. Тражи, преко министра, за себе доказ да је оправдао поверење којим је био почастован; потврду да су га Наполеонова наређења задржала у Паризу до овога времена; дозволу да се врати у отаџбину, а да не буде изложен неправедним прекорима. — Вучинићево материјално стање било је такође врло тешко, и он тражи од француске владе помоћ која му је била неопходно потребна. У питању добијања материјалне помоћи Вучинић уверава министра да у овом питању не постоји никаква превара нити интерес, и упозорuje га на то што може да стаје једно тако дуго путовање две личности, боравак од скоро три године, и болест која је трајала трећину тога времена.¹

Министар иностраних дела није могао сам на своју руку да реши питање мисије Раде Вучинића. Он је за то морао да има пристанак Наполеонов. Да је то питање било у његовој власти, он би га вероватно брзо решио. Он је за Вучинића имао симпатије и, рекао бих, сажаљења. Његови извештаји Наполеону и експедитивност с којом му је у последње време саопштавао жеље и молбе србијанског делегата то потврђују. Тако је он већ 8 фебруара, поднео извештај Наполеону поводом Вучинићева писма. На почетку извештаја он потсећа Наполеона да је србијански делегат већ три године у Паризу; да је предмет његове мисије да затражи у корист своје земље заштиту Његовог Величанства, да добије од њега помоћ у муницији, ако улази у његове комбинације да Србијанци наставе рат с Турском, или да његовим посредством и под његовом гаранцијом дође до закључења једног споразума, ако мир између ове две земље њему више конвенира. »Ваше Величанство, вели он, није тражило објашњење о повременим тражењима србијанског депутата, али је желело да продужи

Гавриловић, Исписи, бр. 670.

свој боравак у Паризу«. Наполеон је даље, да би му олакшао материјална средства, овластио његовог претходника и њега да му дају из године у годину извесну помоћ. Раде Вучинић је примио на име тога 6.000 франака у месецу јуну 1810, 3.000 франака 5 јануара 1811, 6.000 франака у почетку 1812. Његови суграђани не шаљу му никакву помоћ и он се може помоћи само благодаревћи добротинствима Наполеоновим. Дуга и озбиљна болест повећала је његове расходе. Суме новца које је примио не могу их покрити; он је морао да прими извесне обавезе. »Он ме молио да му притекнем у помоћ, и ма да сам му, од пре неколико месеци, дао аванс од 2.000 франака, његове новчане неприлике остале су исте. Он има 8.000 франака дуга, од којих један део може бити ускоро тражен; без наде је да ће примити од своје земље икакву помоћ да их исплати«. Министар верује да ће га Наполеон, без чијег одобрења он није никада веровао да може да напусти његову престоницу, третирати с истом добротом, и одобрити му новчану помоћ да испуни своје обавезе. Овај депутат, ако његово присуство није корисно, жели да може да се врати у Србију. Његова влада га одавно позива. Он се боји да не изгуби поверење Србијанаца настављајући једну мисију од које они не виде никаква резултата. Његово дуго одсуство упропашћује његове личне послове и погоршава из дана у дан његове новчане неприлике. И овде министар налази за потребно да каже неколико ласкавих речи о личности србијанског депутата и његовом држању. Раде Вучинић ужива овде добар глас: он се држи дискретно и паметно; он даје уколико то може најчешће обавештења о својој земљи, и показао се одан Француској и достојан благонаклоног интереса Његовог Величанства. Министар моли Наполеона да му јави да ли овај депутат треба да настави у Паризу свој боравак или да се врати било у Србију својим суграђанима, било у Љубљану, где је више пута тражио да се врати. Затим му предлаже да одобри Вучинићу за исплату аванса које му је учинио, за исплату осталих дугова и као средство да отпутује или да продужи своје бављење, поклон од 12.000 франака.¹

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 671.

Поред свих незгода и политичких и материјалних Раде Вучинић не заборавља и не напушта главне мотиве и интересе ради којих је дошао у Француску. Он их увек истиче и брани кад је потреба и кад се за то укаже прилика. Из тих побуда Вучинић се, у току фебруара, и обратио једним писмом Наполеону. У том писму он прелази преко својих личних невоља и брани пред Наполеоном нашу оштру ствар. Тада су, наиме, чињени приговори Србијанцима да су и сувише наклонени Русији. По Вучинићу, ово мишљење подржавао је парочито римски клир, који се некада мешао у политику; он је сматрао да је оптужба тешка и неправедна. Вучинић је хтео да их одбрани од тих приговора тим пре, што је »један велики део овога народа имао срећу да пређе под француску власт, где сви грађани који састављају ово царство уживају иста права«. Вучинић је сматрао за своју дужност »да брани националну част, и да поднесе њену одбрану суду једном од највећих монарха, чија правичност и непристрасност су признате од целог света«. У том циљу Раде Вучинић, инспирисан добром свога народа и интересом Француске, поднео је Наполеону један мемоар под насловом »*Considérations fugitives sur le motif du grand ascendant que prit la Russie sur les peuples chrétiens de la domination turque*«. »Ако мој корак, каже он, може да привуче на моју отаџбину и моје суграђане доброту и очинске погледе Наполеонове мој циљ је постигнут и ништа неће моћи бити равно мојој срећи«.¹

У својим *Considérations fugitives* Вучинић прави широк увод; он говори о тешком положају нашег народа у време турских најезда, о његовом односу према господарима Аустрије; затим, о раду Русије у нашем народу: пријему наших емиграната у Русији, тајним руским агентима, давању поклона православним црквама, давању титула свештеницима и племићима, њеном обећању да ће обновити грчко царство (»*l'empire grec*«). Русија је на тај начин стекла симпатије емиграната и оних који су остали у рођеној земљи, и сматрана је као ослободитељица и као права заштитница. Она је увидела колико користи може имати од српског народа због тога му она и обраћа посебну пажњу. Нереди који су владали у суседним

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 673. Раде Вучинић Наполеону I. Париз, 20 фебруара 1813.

земљама омогућили су Русији рад и успех у том правцу. Помоћу тих емиграната из српских земаља и једне флоте на Црном мору, Русија је почела да ради на извршењу свога плана: истеривању Турака из Европе и ослобођењу хришћанских народа под Турцима. Свештеници који су под њеним утицајем уверавају становништво да се Аустрија и Француска противе извршењу руског обећања да ће их препородити. — Вучинић даље говори о томе како је Русија употребила Славонијцима и Србијанцима и какве је користи имала од њих. Поред свега тога Вучинић сматра да је та веза лабава, да су у Србији убеђени у неверност руских обећања и очевидну жељу коју имају такође Аустрија и Турска, да их потчине под своју власт. Он уверава да Француска може да прекине ту везу лабавог пријатељства и да веже наш народ стално за себе: ако употреби иста средства и »ако му она заиста буде прибавила политичку егзистенцију, узимајући у заштиту било директно било индиректно ствар Србије, да би их очевидно убедила у своје праве и искрене намере«. — Уз то је потребно, сматра Вучинић, да Французи у Илирским провинцијама заведу што бољу владавину, јер ће она утицати много на расположење нашег народа који живи на територији Русије, Аустрије и Турске. Он се осврће и на рад Енглеза, који су господари острва Виса у Далмацији и, изузевши Крф, свих осталих Јонских острва. Они чине све да француско име учине дрским и да придобију што више маринаца у своју службу. Француска морнарица је изгубила на тај начин велики број извршних морнара. Вучинић држи да има и других побуда због којих Француска треба да има обзира према Илирцима. Он наводи три главна разлога. Прво, због жеље народа под Турцима да дођу под француску власт; друго, мађарских напора да ангажују аустријски двор да, било оружаном силом било преговорима, заузме ове провинције; и треће, стратешко-политички разлог. Јер Француска, у случају прекида с Аустријом или Портом, не би могла више рачунати да ће народи под њиховом влашћу предузети нешто у њену корист: она не би могла да им пошаље никакву помоћ због недостатка везе, а они ће се добро чувати да учине и најмањи покрет. Италија би чак могла бити лакше угрожена од француских непријатеља; али док Француска чува Илирске провинције, и ако добије пријатељство и савез свих поменутих народа, нема ничега да се плаши, јер с

ове тачке она може да управи општар напад против сваке од три суседне владе и да сачува Италијанско краљевство од свих непријатељских потхвата. Могли би се, каже даље Вучинић, додати многи други разлози да покажу важност предмета о коме се говори у овом мемоару. — Србија моли Француску за помоћ и заштиту, јер јој она својом свемоћном заштитом може да осигура солидан мир с Портом. Вучинић подвучи да су симпатије становништва ових области за Русију много опале због њеног сумњивог држања према њима у прошлим ратовима, а нарочито у овом последњем. Он претпоставља да пријатељски односи који владају у овом моменту између Француске, Аустрије и Турске, спречавају прву да учини корак који би узнемирно њене савезнике. Али он ипак сматра да државник ма колико био деликатан не треба да пропусти прилику да стече једног сигурног савезника, тим пре што аустријско и турско пријатељство није довољно поуздано.¹

Све наводе Вучинићеве, по себи се разуме, не треба узети као потпуно тачве. Он је пред собом имао један циљ и да би га постигао прелазно је лако преко питања за која је држао да би било незгодно додирнути, а сувише истицао ствари које су се допадале или ишле у прилог Французима.

Тек после три месеца, Вучинић је, на своје разне мемоаре, које је један за другим упутио министру иностраних дела, добио одговор. Министар, у писму од 11 маја Вучинићу, каже да је његове мемоаре увек читао са великим интересом, и да му је Вучинић одавпа саопштио мотиве због којих жели да се врати у отаџбину или Љубљану. Затим наставља: »Ма колико да нам је пријатно да сачувамо особу чије је држање било увек врло достојно уважања, и чија саопштења имају за мене великог интереса, ја сам поднео ваше захтеве Његовом Величанству. Кад ми оно буде саопштило своје намере, имаћу част да вас о њима обавестим«. ² Један учтив одговор, али као и многи ранији неодређен, одговор који ништа не каже, па ипак одговор који га је обавезао да и даље чека у Паризу Наполеонову одлуку.

У том међувремену, док је чекао на одговор, Вучинић је добио позив из Србије да се врати патријарху у земљу. Њему је

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 674.

² Гавриловић, Исписи, бр. 693.

Карађорђе 12 јула (30 јуна) писао последњи пут дословно ово:
 »У данашњим приликама ми смо збиља решили да вас позове-
 вемо у отаџбину. Због тога вам препоручујемо и наређујемо
 да тражите од француске владе дозволу да пођете. Ако вам
 је потребан новац за ваше расходе, можете да тражите у наше
 име министру (француском министру ин. дела) суму од 10.000
 франака, за коју се ми обавезујемо да ћемо одмах предати
 господину генералном гувернеру Илирије код кога ћете саче-
 кати наше инструкције и наше наредбе«. Карађорђе је и у
 последњем моменту полагао извесне наде на Француску. »Ми
 полагамо, каже он, нашу наду, после Бога, на вредност наших
 трупа и на високу заштиту великога Наполеона«. ¹ Колико
 искрене и оправдане наде? Свакако ово писмо Карађорђево
 је више позив Вучинићу да се врати у Србију, него апел да
 се код француске владе заузме за српску ствар. Вучинићево
 знање и искуство могло је бити Карађорђу, у тешким тре-
 нутцима које је преживљавала Србија, драгоцено.

Вучинић је стрљиво очекивао одговор Наполеонов на
 своја тражења. Вероватно он би и даље тако чекао и ћутао
 да га вести из земље нису натерале да прекине своје ћутање.
 Поводом Карађорђевог писма од 12 јула, Вучинић се почетком
 септембра обратио једним писмом министру иностраних дела
 у коме каже да је приморан да саопшти министру нова наре-
 ђења која је примио, по којима је имао да пожури да се врати
 у Илирске провинције и да тамо сачека наређења која му не-
 гови наредбодавци имају да дају. Вели да су га они, у исто-
 време, овластили да замоли министра да му изда 10.000 фра-
 нака за овај пут, и да ће тај новац предати генералном гу-
 вернеру чим он стигне код њега. Вучинић се нада да ће га
 ради хитности ствари и извршења наредба, министар помоћи
 да их изврши без и најмањег закашњења, дајући му потребну
 суму новца, пасош и писмо за генералног гувернера. Каже
 даље да је наредбе, о чијем пријему му јавља, доставио Жо-
 беру, аудитору француског Државног савета, који ће их радо
 потврдити или бар о њима писати Његовој Екселенцији. Он
 уверава министра да ово отсуство неће ништа умањити његову
 приврженост Француској и његовој личности. ²

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 733; види Јовановић, Наполеон и Југо-
 словени, 166.

² Гавриловић, Исписи, бр. 729. Раде Вучинић министру ин. дела, Па-
 риз, 4 септембра 1813.

Жобер је имао више састанака и разговора са српским
 депутатом. На основу тих разговора, он је редиговао »Ноту о
 савременом стању ствари у Србији«. Он је од Рада Вучинића
 добио и оригинал писма које му је Карађорђе послао (писмо од
 12 јула) »у чију аутентичност не сумња«. »Ноту« и Карађор-
 ђево писмо у преводу приложио је Жобер своме писму мини-
 стру иностраних дела од 15 септембра. Он сматра да је — ма
 каква била вредност србијанских претензија, и ма какве да су
 потешкоће за извршење онога што они желе — ова ствар
 сама по себи доста важна, и да он чини своју дужност под-
 носећи о њој веран извештај министру иностраних дела. У
 »Ноти« се говори о утиску у Србији који је имао прекид од-
 носа између Француске и Аустрије; нападима турским на
 Србију, и страху у Србији да им Турци не заузму најважније
 тачке на обалама Дрине и Дунава, и о томе да Србијанци
 траже посредовање или пре потпору једне стране заинтере-
 соване силе да помогне њихове напоре. Русија се — на пр-
 вом месту реч је о њој — сматрала у Србији по свему: по
 суседству, по претензијама, сличности обичаја, вери и језику,
 за њихову природну заштитницу. Али их је у току последњег
 рата потпуно напустила, од закључења последњег уговора у
 Јашу(?). Бекство Родофикиново довољно је показало главари-
 ма, народу и чак свештенству србијанском колико су руска обе-
 ћања лажна и илузорна. — Затим се говори о положају Аустрије
 према нашем народу: о пространим провинцијама насељеним
 великим делом србијанским избеглицама, одржавању више
 чета састављених од нашег народа у аустриској служби, ње-
 ним намерама да заштити наш народ, њеним обзирима, с једне
 стране према Турској, с друге стране према Мађарима, који
 искључују сваку врсту поравнања. Према Жоберовом нахођењу
 комбинације с Русијом и Аустријом искључене су у овом мо-
 менту, и он сматра да није чудно »што овај народ, у највећој
 мери добар, окреће данас своје погледе према цару Француза
 и моли за његову високу заштиту«. Устаници су тражили да —
 ако односи који постоје између Француске и Турске не дозво-
 љавају Наполеону да јавно помаже устанике — помогне их бар
 тајно, да добију повољне услове и да осигура њихово извршење.

Жобер наводи мотиве који могу потстакнути Напо-
 леона да србијанске захтеве узме у обзир. Он нарочито
 истиче то да би устаници могли бити zgodно употре-

бљени у односу према Аустрији. Ипак није зато да им се испуне сви захтеви. Одобрити им све што траже и дати им помоћ било у оружју било у новцу, било би без сумње потпомагати код њих идеје независности и бунтовне планове који би били кобни по њихов будући мир и мир њихових суседа. Стога је он за дипломатску интервенцију. Француски амбасадор интервенисао би код турске владе у циљу да Србијанцима изрази поравнање под разумљивим условима. Он сматра да ће један такав корак, далеко од тога да буде неугодан Порти, вероватно јој конвенирати утолико што ће јој дати прилику да заврши на частан начин своје размирице са Србијом. С друге стране, овај корак био би користан по Француску, јер би привукао све више и више становништво ових области цареним интересима. — Навољетку, Жобер говори о писму Карађорђевог и о повратку Рада Вучинића у Љубљану. Жоберу изгледа да би одиста присуство једног таквог агента било корисније у Илирији, одакле би он могао лакше да саобраћа са својим земљацима и да обавештава министра о стању ствари своје земље, него у Паризу, где му недостају средства за кореспонденцију или се врло тешко добијају. Он мисли да не би имало никакве незгоде да му дају пасош и новац који он жели, и да би Његова Екселенција могла чак додати извесан доказ свога особитог задовољства о начину на који је овај депутат испунио своју мисију.¹ Дакле, Жобер је био за то да се устаници помогну и да се на Порти интервенише у корист Србије. Он је био за то највише због држања Аустрије према Француској, која је на почетку 1813 непријатељски неутрална; затим ускоро склопа мир с Русијом, а августа месеца ступа у шесту коалицију која је била обрарована против Наполеона. Он је био и за то да се Вучинић врати у Илирске провинције.

По свему судећи и молбе Вучинићеве и Жоберови предлози остали су без икаква резултата: Вучинић је, у очекивању одговора француске владе на његове последње молбе изложене у писму од 4 септембра, и на измаку децембра још увек био у Паризу. 24 децембра обратио се он министру иностраних дела. Уверен је да је министар обавештен о мотиву његовог боравка у Паризу и не усуђује се да му о овом питању

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 733.

више говори. Последњи догађаји изменили су потпуно ситуацију. Нов положај у Европи прекинуо је његове везе с отаџбином; он није више знао за њену судбину. Његов лични положај био је врло тежак; Вучинић је био очајан. Без икакве помоћи, он је још само могао да полаже наду на великодушност француске владе. Околности, каже, које су се стално противиле срећи за којом је тежио, чине његов положај врло мучним, а његову судбину несрећном. Он преклиње министра да интервенише у његову корист, подносећи Наполеону слику његовог страшног положаја и драге интересе његове отаџбине, да би добио од његове великодушности корисну одлуку за добро отаџбине и помоћ ако није касно.¹

Поводом овога писма поднео је 11 јануара 1814 министар иностраних дела Наполеону извештај о положају Рада Вучинића. На првом месту он коментарише да је Вучинић већ четири године у Паризу; затим потсећа Наполеона и овом приликом да је одређен да му поднесе разне захтеве по којима није донета никаква одлука; да би се, позван од своје владе и не примајући више ни упутства ни помоћи, вратио у Србију, да Његово Величанство није желело да га задржи у Паризу. Каже да је Наполеон одобрио да му се издаје годишња помоћ од 6.000 франака, да су и последње резерве које је примио исцрпљене, и ако Његово Величанство жели да он још продужи свој боравак у Француској изгледа неопходно да му одобри нову помоћ. Министар моли Наполеона да га власти да даде Вучинићу помоћ која би пала на рачун његовог министарства.² Сума у извештају није означена.

Да ли је Наполеон одговорио на овај извештај министра иностраних дела? Вероватно није, јер нам се о том није сачувао никакав докуменат. Према томе то је и последњи докуменат који говори о Раду Вучинићу као српском депутату у Паризу. Шта је било с Вучинићем после јануара 1814 ми такође не знамо. Ту му се губа траг.³ Ту је и крај српско-

¹ Гавриловић, Исписи, бр. 752.

² Гавриловић, Исписи, бр. 753.

³ Тек после пет година, септембра 1819, сретамо Вучинића у Цариграду. Тада је Вучинић радио да се врати у Србију и да тамо добије неко чиновничко место. Чиновник француског посланства Жувиен, са којим је он одржавао раније створене везе, препоручио је Вучинића, преко Саве Љотића, српског депутата у Цариграду, кнезу Милошу. Јануара 1820 Вучинић

француских односа у време првог устанка. Судбина Француске и Србије и њених врховних претставника прекинула је те односе, управо учинила их немогућим. Француска је у борби с Европом била побеђена; Србија у борби са Турском прегажена. Карађорђе је морао да напусти земљу и прешао је као емигрант у Аустрију, а затим у Русију; Наполеон је морао да остави Француску и да као заточеник иде на острво Елбу. И један и други покушали су да се понова врате на власт, али без успеха. Наполеон је, истинна, и после Елбе био господар Француске сто дана, али је после сто дана морао да иде на Свету Јелену; Карађорђе је био убијен. Карађорђе емигрант и Наполеон заточеник нису имали више прилике да обнове своје политичке везе.

је у Букурешту. Одатле је он лично написао кнезу Милошу писмо (15 јануара) у коме говори о својим патриотским осећајима и поштовању које има према његовој личности. Нуди му своје услуге, па додаје: „...ако ли пак не будемо толико срећан да не отречите ми барем малог м'јестанца у Собору ваши наив'рени домородаца, а ћу бити доста обдариен“. Кнез Милош није извајао на сусрет Вучићиневим жељама.

ЗАКЉУЧАК.

«Од 1807 до 1813, каже Дени (La grande Serbie, P. 1915,62), српско питање тесно је везано за општу европску политику». Још шире, то питање је везано за општу политичку ситуацију у Европи не само у времену од 1807 до 1813, већ од самог почетка устанка. Француско-српски односи су само један део тога питања. Али се ни они не могу потпуно издвојити за себе; они улазе у читав један комплекс питања. Њих треба гледати у вези с општом политичком ситуацијом у Европи, а поглавито у вези с руско-француским односима, јер француско-српски односи су најтешње везани за француско-руске и промене у француско-руским имају за последицу промене у француско-српским односима. Та општа политика није без прелаза и прелома. То важи и за француско-српске односе. Они се, синтетички узети, према крупним догађајима дотичног времена и могу поделити у три дела. Ми смо их тако и поделили. Први део обухватио је време од 1804, или боље од краја 1805 до 1807, од појунског до тилзитског мира; други део време од 1807 до 1809, т. ј. од тилзитског до шенбрунског мира, и трећи од шенбрунског мира (или конкретно од марта 1810) до пропасти Карађорђево Србије.

У првом делу француски интерес за Турску и балканске области је сталан, жив, све живљи уколико идемо даље ка 1807 години. Наполеон подржава Турску и непријатељски се држи према Русији и према устаницима. Он хоће да Турску уведе у рат против Русије, и увлачи је; он ради непосредно на сузбијању руских напада према Србији, прекидању руско-српских веза и угушењу устанка. Мисија генерала Себастијанија у Цариграду и мисија команданта Мернажа у Видину то јасно потврђују.

У другом делу Француска мења свој став према Русији, а уједно и према Србији. Тилзитским миром измирила се Русија и Француска; оне узимају на себе и савезничке обавезе. Руски заповедници се поверавају француским претставницима, у првом реду Мериажу; Мериаж се опет поверава њима у тешком положају у коме се нашао после тилзитског мира у односу према Турцима. Наполеон у тај мах, преко свога претставника, утиче помирљиво на руско-турске и српско-турске односе. Устаници се такође поверавају француским претставницима и у својим преговорима с Турцима траже јемство Француске као друге гарантне силе. Због рата с Аустријом и иначе Французи постепено губе интерес за судбину дунавских земаља и све више су индиферентни према њима, ма да до краја бележе интересантне моменте. Они тада нису имали да проводе никакву политику нити икакве планове у земаљама па доњем Дунаву. Одлазак њиховог претставника из Видина јасан је доказ за то.

У трећем делу (специјално у 1810 и 1811 година) Наполеон се постепено враћа својој политици из времена после пољског мира: понова непријатељски став и према Русији и према Србији, ипак с извесном разликом: мање отворено, мање енергично, више дипломатски и у споразуму с Аустријом. У том периоду најинтересантнија је мисија капетана Вучинића, која и испуњава углавном трећи део француско-српских односа. Вучинић је 1809 у Бечу у име уставика покушао да добије француску помоћ и заштиту. Године 1810 он је у Паризу у истом циљу. Тамо је и остао или боље задржаван до пропаст Србије, чинећи узалудне напоре да постигне циљ своје мисије.

Намеће се питање: зашто је Наполеон, поред свих молби и запомагања да се врати у отаџбину, задржавао Рада Вучинића тако дуго време у Паризу и чинио за њега не мале материјалне жртве? О томе се Наполеон никде јавно и отворено није изразио. Његов министар иностраних дела и његови нижи чиновници, који су по дужности одржавали везе с Вучинићем, дали су неколико индикација у том питању. На основу тих индикација, Наполеонових жеља које је министар иностраних дела толико пута поновио, и целокупног држања француске владе према Вучинићу, може се слободно рећи да је Наполеон несумњиво имао извесне комбинације с њим. Он је помишљао да се може створити таква политичка ситуација

у којој ће корисно употребити устанике и да му је зато потребно да поред себе задржи Вучинића, који је требао да буде посредник и веза између Наполеона и устаника. Наполеон је имао у виду Турску, која би под утицајем Енглеске могла објавити рат Француској. Он је помишљао да би их исто тако у евентуалном случају могао употребити против Аустрије. У једном или другом случају Наполеон је био готов да устанике помогне свим средствима. Тражио је од њих и да утичу на Црногорце да живе у миру с Французима.

Све до пада Наполеонова и пропасти Србије таква ситуација није створена: Наполеон није могао да употреби устанике и Вучинића, и они нису могли да уђу у његове планове, поред свих привлачних пропозиција за Француску које су устанички претставници нарочито истицали: утицаја на Црногорце, утицаја на све хришћане у Турској, своју војничку снагу и велике материјалне користи.

Кратко, Наполеон није био ни мало сентименталан према српском покрету; оправданост покрета и његови племенити циљеви нису га много одушевљавали. Наполеон је био човек великих амбиција којима је све требало жртвовати. Код њега је све било добро рачунато, и све што се није слагало с његовим рачунима није га могло загрејати. Он није био ни одређен према нашем покрету, ни отворен према људима који су у име земље тражили његову заштиту. Наполеон је према нама од 1810 играо чак дволичну улогу: с једне стране гурао је Турску да угуши наш покрет, с друге, задржавајући Вучинића у Паризу, давао ипак неке наде вођима устапка да ће се за српску ствар заинтересовати и помоћи устанике у борби за ослобођење. Како лепе плузије! Још више, Наполеон је, својим походом на Русију и својим утицајем на Турску, погодио индиректно Србију и много допринео њеном паду.

РЕГИСТАР ЛИЧНОСТИ.

- Александар I, руски цар 6, 7, 8, 10, 19, 70, 71, 74, 81, 87, 88, 93, 94, 163, 185.
- Али ага Дадих 98.
- Али паша Видајић, 166, 167.
- Али паша јавински 3, 26.
- Андреоси, француски амбасадор у Бечу, 46, 47, 48, 51, 53.
- Ансел 16.
- Багратион, кнез 126, 160.
- Бајков, М. 91.
- Бал, пуковник 183.
- Балакунов, руски консул 19, 20, 35.
- Белла (д') 11.
- Белегард, гроф 129.
- Белвил, генерални интендант Иларских провинција 175, 176.
- Бертран, генерал 186, 190.
- Бећир паша 10.
- Биво, капетан 63.
- Биле, француски официр 64.
- Боаје 92, 93.
- Бол, Огист 48, 66, 100.
- Бресон, благајник министарства иностраних дела 195.
- Бран, генерал 4, 5, 6, 12.
- Броневски, Б. Ва. 69.
- Брујеровић Марко, француски консул у Скадру 41, 90.
- Будберг, А. 33, 35, 40, 61, 62, 66.
- Буржоа, Е. 16.
- Бутен, капетан 60.
- Вандал 70.
- Вињол, генерал 35, 36, 38, 41, 43, 44, 51, 58, 75, 87, 90, 91.
- Висенс (д'), француски отправник полова у Цариграду 139.
- Војвода од Енгијена 8.
- Воронцов, А. кнез 7, 8.
- Вухиневић, Миленко 27.
- Вучинић, Раде 113, 115—124, 127, 128, 142—145, 147, 148, 150, 152—160, 168, 169, 178—182, 189—195, 198—207, 210, 211.
- Гавриловић, Михаило 40, 54.
- Гаговић, Арсеније, архимандрит херцеговачки 185.
- Галиб ефендија 71.
- Геновић, Михаило Ф. 156.
- Гијемино, француски изасланик 71.
- Гушман Алдија 49, 65.
- Давид, Петар, француски консул у Босни 44, 45, 50, 51, 57, 59, 60, 63, 74, 75, 94—99, 102, 104—107, 166, 167, 171, 174, 176, 197.
- Давидо, гуверниер Далмације 81.
- Декар, генерал 4.
- Дени, Ервст 209.
- Ди Баше, 30, 31.
- Дивал 22.
- Диес 92, 93.
- Дионисије, митрополит видински 79.
- Добрњан, Петар 126, 138, 165.
- Дрно 70.
- Еуген, принц 82.
- Елувила 8.
- Живковић, Стеван, секретар Карађорђевић 82.
- Жино, генерал 197, 198.
- Жобер, аудитор фр. Државног савета 5, 6, 42, 204, 205, 206.
- Жуанеа, чиновник француског посланства 207.
- Зас, генерал 184.
- Зелић, Герасим 91, 150.
- Ибрахим паша, 2, 45, 54, 55, 94.
- Ибрахим Халими паша, 94, 197.
- Ивелић, Марко 14, 185, 186.
- Иариз паша 58, 59, 63, 74.
- Инциланти, кнез 19, 21, 22, 28, 29, 32, 33, 34, 37, 46, 49, 50, 68.
- Исајев, генерал 64, 65, 72—74, 102, 107, 134—136, 138.
- Исмаил бег, серешки вјан 54, 73.
- Италијански 19—22.

Ичко, Петар 27, 36, 37.
Јакшић, Гргур 43.
Јанићије, тајник Карађорђева 40.
Јашар паша 178.
Јовановић, П. Ј. 40, 179.
Југовић, Иван 40, 129, 132, 138.
Кадула, Ђорђе 7, 8.
Калимаки 23, 37.
Каменски, генерал 137.
Карађорђе 9, 13—15, 19, 35, 37, 40, 43—45, 50, 51, 56, 61, 62, 64—69, 76, 78—81, 89, 101, 103, 105, 106, 110, 112—115, 119, 121, 122, 125, 127—130, 134—139, 142—149, 151—153, 155, 156, 158, 159, 165, 167, 173—176, 179, 180, 185—188, 196—198, 204, 205, 208.
Кара Сеи-Сир, генерал 127.
Карло, аустријски војвода 42, 82.
Кољи (а') 50.
Коленик, француски посланик у Петрограду 87—89.
Константиновић, Живко 37.
Кочубеј, кнез 6.
Краљевић, епископ 91.
Куниберг 40.
Куничов, руски сенатор 91.
Куршид паша 139, 167, 187.
Кутузов, генерал 167, 185.
Лавис 16.
Ламар, француски консул 47, 50, 53, 57.
Латур — Мобур 163.
Лашкарев 71, 74, 75.
Леду, француски вице-консул у Букурешту 115, 118, 131.
Лозовић, генерал 74.
Лоне, француски генерал 67.
Љотић, Сава 207.
Меврокордато 33.
Мајендерф, генерал 74.
Малик паша 178.
Марија Лујза 132.
Марков, кнез 6, 7.
Мармон, генерал 39, 41, 43, 44, 46, 47, 50, 53—56, 63, 64, 76, 81, 90, 91, 97, 103, 124, 142, 144, 147—150, 158, 159, 168.
Меријаж, командант 39, 41, 45, 47—49,

51—53, 55—60, 64, 65, 71—75, 80, 82, 89—92, 99—104, 107, 108, 119—123, 125, 127, 128, 130, 135, 138, 143—152, 154, 158, 159, 161, 166, 167, 170, 172, 178, 209, 210.

Метерних, гроф 95, 97, 108, 110—112, 132, 141, 153, 164.

Миленковић, Дамјан 13.
Миловановић, Младен 66

Милорадовић, генерал 38, 107,
Митезер, консул 97, 98, 172, 174.

Михељсов, генерал 32, 35, 37, 40, 42, 59, 62, 66, 68, 74.

Мороа, генерал 8.

Мула ага, доџије Мула паша 48, 49, 52, 53, 57, 58, 64, 65, 79.

Мурузи, Александар 28, 37, 45, 46.
Мурузи, Димитрије 100.

Мустафа, султан 64.
Мустафа Бурјактар 49, 50, 52, 58, 59, 78, 80, 83.

Мухамед II, султан 163.
Мухиб ефендија 24, 25.

Наполеон Боанарта, доџије цар Наполеон I, 1—10, 13—19, 22—28, 31, 34, 38, 40, 41—43, 46—48, 50, 52, 54, 69—71, 76, 81, 82, 87—91, 93, 94, 96, 103, 108, 110, 111, 113—116, 119—121, 123—125, 127, 128, 131, 132, 135, 139—148, 151—156, 158, 159, 161—164, 166—168, 170—171, 174, 177, 179—182, 184, 188—191, 195, 196, 198—201, 204, 205, 207—211.

Недоба, Теодор Ивановић 137, 138, 139, 184.

Немаговић, Јаков 14, 65.
Немаговић, прота Матија 9, 13, 20.

Ничић, 130.

Обер ди Беје 5.
Обињоз (а') 31.

Обреновић, кнез Милош 207, 208.

Оруж, гроф 139.
Ото, франц. посланик у Бечу 161, 162.

Отрич (а'), начелник фр. мн. иностр. дела 157.

Павле I, цар 6.
Позван-оглу 39, 42, 43, 46, 47, 48.

Панин, руски министар 6.
Паулић, пуковник 163, 174.

Паулучи, маркиз 61, 62, 66—68.

Пеливан ага, командант Исмаила 59, 155.

Перс, оберштар 83.
Петар I, владика црногорски 40, 185, 197.

Петровић, Милоје 129.
Петровић, Радич 62.

Петровић, војвода Станко Стијенов, 197.

Пишестри, генерал 8.
Поатвен, генерал 99.

Попов Нил 188.
Прозоровски, кнез 74, 75, 78, 79, 84—86, 101, 106.

Пуква, консул 87.

Ракумовски, гроф 11.
Рајхард, фр. консул у Јашу 30.

Рамбо 16.
Ремон, француски отправник послана у Дубровнику 15.

Реџеп ага, заповедник Оршаве 111.

Рифен, фр. отправник послана у Цариграду 26.

Родофиникин, К. К. 33, 35, 68, 69, 73, 78, 81, 84—86, 90, 91, 106, 108, 120, 126, 137, 138, 162.

Ру, секретар фр. мисије у Цариграду 22, 159, 168, 190, 193.

Румишич, министар на дела 87—89.

Салтиков, р. министар на дела 85.

Савковски, руски консул у Црној Гори 13, 19, 40.

Себастијани, генерал 15, 23—25, 28—30, 32, 36, 38—44, 46, 48, 49, 52—55, 60, 63—65, 71, 73, 75, 78, 87, 91, 209.

Селим III, султан 4, 13, 20, 25, 27, 38, 59, 60, 64, 70, 77, 87, 163.

Сент — Лис 11.

Симбшен, барон 82, 129, 138, 162.

Сина, трговац у Бечу 107.

Сорел 16.
Стадлон, гроф 10, 11, 81.

Стефановић, Димо 2.
Стојковић, Милешко 66, 112, 126, 130, 138, 160, 165.

Стратимировић, митрополит 10.

Суваров, руски генерал 6.

Сулејман паша 43, 50, 51.

Сулејман паша Скопљак 197.

Сумерер (Sumerer), енглески консул 57.

Сушо, кнез Александар, 37, 46, 47, 49—51, 53—55, 59, 60, 63, 64.

Сушо, Ђорђе 49.

Тајландије 163, 188.

Талеран 2, 6—8, 11, 15, 22—24, 26, 30, 31, 46, 47, 52, 57, 58, 70, 95.

Танкозић, француски питомцац 116, 117.

Татишчев 70.

Тјер 16.

Трубецки, кнез 134.

Убрил, саветник руског посланства у Паризу 4, 8.

Фонети, Антоније 131.

Франца I, цар 20, 21, 81, 132, 160.

Фуркал Старија, фр. консул у Солуну 197.

Фуше 96.

Хајдук Вељко 130, 134, 138.

Хасан паша 65, 76.

Хилер, генерал 174, 176.

Хозрев паша 65.

Цукато, генерал 138, 139.

Чарторски, кнез 8, 10, 11, 18—22.

Чичагов, адмирал 185.

Шајтински, капетан 9.

Шампаня, министар на дела 88, 117, 124, 162, 190.

Шароа-Бајела 50.

Шкуљевић, Никола 113, 126—128, 143, 144, 148—150, 154, 158.

Штаремберг, кнез 164.

Штирмер, барон 21, 22, 97, 111, 112.

Шувалов, гроф 160.